

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2015

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(21–22 квітня 2015 року)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 10

Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, д-р філос. наук, доц. (відп. секр.); **В. А. Бугров**, канд. філос. наук, проф.; **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, проф.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **Є. А. Харьковщенко**, д-р філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 4 від 30 березня 2015 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2015", Міжн. наук. конф. (2015 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2015", 21–22 квіт. 2015 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2015. – Ч. 10. – 263 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редакція залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2015

Секція

"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

В. І. Атаманчук-Ангел, ст. викл., АКККіМ, Херсон
avia1.001@mail.ru

СУВЕРЕН КУЛЬТУРНО ПОЛІТОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ

В кінці XX і на початку XXI ст., особливо в контексті обговорення проблем світового порядку, активно нав'язується тема "розмивання" суверенітету, а відтак потреба переосмислення понять "суверен" та "суверенітет". В останній час, наприклад, в Росії, наголошують на посилені залежності між суб'єктами, що, начебто, веде до необхідності частково делегувати свої суверенні права.

Дійсно, події 2013–2014 р. в Україні висвітлюють, що перед політичним науками постала необхідність переоцінки цінності поняття "суверен", а відтак і "суверенітет". Але відрефлексувати їх відносно прав людини, як невід'ємні. Та відносно свободі, як неподільні. Свобода або є, або її нема. Трохи в кайданах суверен не існує.

Ознаки суверенних прав:

1. Суверенні права людини природні як і права людини, оскільки пов'язані із самим фактом існування вільної людини.

2. Суверенні права, є невід'ємними, неподільним, оскільки ніким не даровані, а тому не можуть бути ані відібрані в неї, ані обмежені в обсязі.

3. Оскільки суверени визнаються рівними, вони мають загальні і рівні суверенні права, якими можуть користуватися на свій розсуд,

4. Ніяка влада над сувереном не легітимна.

5. Суспільним інститутам надається не влада, а право виконувати певні обов'язки. На таких же засадах як двірнику, наприклад, коли можемо, але не хочемо, або як автослюсарю, наприклад, коли не можемо, але є потреба. Керівник ЖКХ, мери, керівник виконкому і держави, держслужбовці також мають право на платню від суверенів лише за умов виконання взятих на себе обов'язків.

6. Що стосуються дружніх відносин і співробітництва між суверенами, жодна суверен не вправі ані застосовувати, ані заохочувати застосування економічних, політичних, чи будь яких інших заходів з метою добитися підкорення собі іншого суверена у здійсненні своїх суверенних прав, а ні в цілому, а ні частково. Принцип суверенної рівності: усі суверени рівні; вони мають однакові права, є рівноправними суве-

ренами; кожен користується правами, властивими повному суверенітету, до якого належить, зокрема, право на свободу. Відносини суверенів регулюють не закони, а договір. Ніякої влади, навіть часткової, над сувереном. Вільний вибір їхати на червоний чи на зелений, триматися правої чи лівої сторони.

***В. І. Батрименко, канд. політ. наук, викл.,
ПГ-П коледж ім. І. Я. Франка, Прилуки***

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЕЙ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцеве самоврядування являє собою, на думку класиків теорії демократії, своєрідну "школу демократії", а людина – це, насамперед, член місцевого співтовариства, "громади", і лише потім – громадянин держави. Саме в громаді, – писав Алексіс де Токвіль, – криється сила вільних народів. Громадськість грає для встановлення незалежності ту ж роль, що і початкові школи для науки; вона відкриває народові шлях до свободи і вчить його користуватися цією свободою, насолоджуватися її мирним характером. Без інститутів громадянського суспільства громадяни не можуть сформувати вільний уряд, проте істинного духу свободи він (уряд) так і не набуває [Токвіль А. де. Демократия в Америке. М., 1992. – С. 65]. Безпосередня участь населення у здійсненні місцевого самоврядування – найважливіше джерело демократизації держави.

Необхідною умовою вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування є політична і громадська активність населення на місцевому рівні. Ця активність може реалізовуватися за допомогою територіального громадського самоврядування – муніципальної демократії.

Суть місцевого самоврядування полягає в праві населення (місцевої громади), що визнане і закріплене демократичною державою, самостійно і під свою відповідальність вирішувати питання місцевого значення. Місцеве самоврядування є одна з серйозніших гарантій розвитку демократії в державі, своєрідний індикатор розвитку демократичних інститутів в тому чи іншому суспільстві.

Традиційно місцеве самоврядування здійснюється громадянами у формах прямого волевиявлення або через органи місцевого самоврядування.

Тут варто підкреслити, що форми безпосередньої, або прямої, демократії в системі місцевого самоврядування має власне призначення в системі народовладдя. Як зазначає В. Н. Руденко, в радянський період до інститутів прямої демократії відносили всі інститути, що забезпечують участь громадян в управлінні державою, що не входять в систему представницької демократії. Дослідник визначає інститути прямої демократії як сукупність правових норм, що регу-

люють відносини щодо прийняття громадянами в рамках встановленої законом компетенції загальнообов'язкових публічно-владних рішень, що мають силу державно-вольових рішень (рішень органів місцевого самоврядування).

Застосовуючи даний підхід, до інститутів прямої демократії В. Н. Руденко порівнює інститути: 1) регулюючі прийняття громадянами управлінських рішень і пряму правотворчість громадян (референдум, народна правотворча ініціатива, народне вето, загальні збори громадян за місцем проживання); 2) забезпечуючі пряму участь громадян у формуванні системи публічної влади (вибори, відкликання депутата, виборного посадової особи, інститут розпуску виборного органу влади) [Руденко В. Н. Методология исследования институтов непосредственной демократии // Изв. ВУЗ. Серия: Правоведение. 2003. № 3. – С. 41]. При цьому слід зазначити, що В. Н. Руденко не відносить консультативні інститути до інститутів безпосередньої, або прямої, демократії. На думку вченого, дані інститути можна віднести до форм громадянської участі в політиці (форм взаємодії громадян та держави).

В. Комарова розуміє під безпосередньою демократією громадянські відносини, що виникають у процесі вирішення певних питань державного і суспільного життя суб'єктами державної влади, шляхом безпосереднього владного волевиявлення, яке підлягає загальному виконанню (в масштабах проблемного питання) і не потребує будь-якого затвердження. Критерієм при виявленні форм безпосередньої демократії є її суттєві ознаки, що охоплюються змістом поняття безпосередньої демократії. Виділяють наступні характерні риси безпосередньої демократії [Комарова В. В. Формы непосредственной демократии в России: Учеб. пособие. М., 1998. – С. 7]: пряме волевиявлення громадян; єдність волі і суб'єкта її виражати; участь громадян у прийнятті рішень, у здійсненні влади від свого імені; право на безпосереднє волевиявлення надається кожному громадянину, котрий володіє правоздатністю, на підставі громадянства, проживання на відповідній території, членства в трудовому колективі, громадської організації, та досягла певного віку; у прийнятті рішень за допомогою інститутів безпосередньої демократії можуть брати участь особи, які входять до складу суб'єкта безпосередньої демократії, по кожному питанню, яке даний суб'єкт має право безпосередньо вирішувати або брати участь у його вирішенні.

Безпосереднє волевиявлення громадян на місцях, пов'язане з їх вступом в сферу суспільно-політичного життя, та має кілька основних видів. По-перше, це проголошення громадянами своїх запитів. По-друге, самореалізація громадянами власних запитів, у тому числі прийняття ними публічно-владних рішень: нормативних; індивідуальних; кадрових. По-третє, участь громадян в управлінні органами місцевого самоврядування, набуття владно-управлінських функцій: при обговоренні проектів місцевих планів, програм, проектів нормативних та індивідуальних актів; при здійсненні вже прийнятих планів, програм, актів; при оцінці підсумків

діяльності органів управління та посадових осіб місцевого самоврядування, загального стану справ у своїх муніципальних утвореннях, в окремих галузях місцевого життя. По-четверте, контроль з боку громадян, їх об'єднань за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів.

С. М. Внучко, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
vnuchko@ukr.net

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний світ – надзвичайно складна і суперечлива система взаємовідносин країн і народів. Українська держава, як і будь-яка інша, не може успішно розвиватися, спираючись на розуміння лише власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку світової цивілізації. Усвідомлення Україною власних інтересів є невіддільним від того, як світова громадськість ставиться до України і яким вона бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів нашої держави потребує врахування як усієї системи глобальних інтересів різних країн, так і фактичного розкладу сил – економічних, політичних, воєнних, ідеологічних.

Зовнішня політика України на сучасному етапі формується на перетині геополітичних інтересів Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу і Російської Федерації. Цей чинник значною мірою визначає і вектор політичного процесу в Україні. Ступінь самостійності в міжнародних справах перебуває в прямій залежності від балансу рівня довіри або протистояння між США, ЄС і Росією. Кожна з цих держав має свої геополітичні інтереси в Україні.

Відродження України та посідання нею гідного місця у світі можливе лише за умови зосередження основних зусиль на досягненні стратегічної мети – перетворення її на потужну унітарну державу – регіонального лідера, спроможного гарантувати безпеку та високий соціальний рівень життя своїх громадян. У плані практичної реалізації наведених вище заходів життєво важливе значення для України має організація активної та наступальної інформаційної кампанії з відстоювання власних інтересів і протидії зовнішнім інформаційному впливу. Бо нехтування цим питанням і стало однією з основних причин виникнення внутрішніх і зовнішніх проблем для України, які особливо загострилися останнім часом.

Необхідно звернути увагу на складність, динамічність і непередбачуваність військово-політичних та економічних процесів, що відбуваються в світі і позначаються на безпеці та інтересах України. Зараз, на жаль, в більшості своїй всі ці процеси не сприяють поліпшенню ситуації навколо нашої держави, а навпаки – створюють нові виклики та загрози як світовій та регіональній стабільності, так і безпосередньо Україні, яка фактично знаходиться в центрі геополітичного протистояння між Заходом і

Сходом з їх цивілізаційними цінностями, політико-економічними і військовими системами.

У цій, по суті, вирішальній для України ситуації, яка визначає її подальшу долю як незалежної країни, головні зусилля всіх небайдужих до майбутнього нашої держави громадян повинні зосереджуватися на консолідації української нації навколо єдиної національної ідеї. Це, в свою чергу, вимагає безумовного дотримання базових принципів української державності, зокрема, – збереження єдності національної самоідентифікації української нації і непорушності наших кордонів, недопущення федералізації країни і спроб надати державний статус іншим мовам, заборона подвійного громадянства, а також запобігання втрати українських духовних і культурних цінностей під впливом зовнішніх сил.

Проблема ідентифікації України серед інших цивілізацій світу набула актуального значення завдяки двом аспектам: внутрішньому – Україна стала незалежною і почала проводити власну зовнішню політику і зовнішньому – змінам у ситуації на міжнародній арені на межі тисячоліть. Взагалі, XX століття – це століття ідеології, яке характеризувалося боротьбою між ідеологіями комунізму, фашизму та ліберальної демократії. Ця епоха вже завершилась. Тепер світ вступає в епоху, де культура та культурні фактори відіграватимуть найважливішу роль у формуванні світової політики.

Слід зазначити, що невизначеність цивілізаційної ідентифікації України пояснюється цілою низкою чинників. До найголовніших з них відносять наявність довгих періодів в історії України, коли вона не мала власної державності, належність окремих частин її території до різних геополітичних, гео економічних та геокультурних просторів, зокрема середземноморського, західноєвропейського та євразійського. Як зазначає Ю. Пахомов, Україна, бажаючи стати країною західною, забула на час реформ про власну, ще далеко не західну цивілізаційну ідентичність [Пахомов Ю. М. Міжнародні вектори України: Монографія. К.: Логос, 2004].

Спроби знайти відповідь на питання відносно походження та джерел української ідентичності здійснювались в українській історичній, філософській та міжнародно-політичній науці починаючи з кінця XIX століття. В цьому плані варто згадати праці М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Міхновського, Д. Донцова, С. Рудницького, Ю. Липи. Всі вони переконливо обґрунтовували необхідність орієнтації України на Схід, на Захід, на Північ і Південь. Так, С. Рудницький висловлював точку зору, що зовнішньополітичним орієнтиром України мав бути Захід [Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії // Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія-посібник: у 2 кн. / С. Рудницький – К.: Либідь, 1996], Ю. Липа – Південь і частково Північ [Липа Ю. Призначення України. – Львів, 1991].

Сучасна Україна є результатом складної взаємодії різномірних цивілізаційних пластів. Домінуючу роль в міжцивілізаційних взаємодіях грали як західна, так і російська цивілізація. Саме вони стали визначальними факторами становлення української культурно-історичної спільноти.

Оскільки Україна не знаходиться в епіцентрі жодної з цивілізацій, то відповідно вона не може повністю належати до жодної з них. Інша справа, що Україна розташована в напівпериферії православної цивілізації, в периферійній зоні західної (західноєвропейської) і у віддаленій зоні периферії ісламської цивілізації. Тому логічно зробити висновок, що спорідненість з православною та західною цивілізацією більша, ніж з ісламською, а якщо взяти до уваги недалеке минуле і ступінь залежності від Росії, стає повністю зрозумілим, чому значна частина території України тяжіє до православної цивілізації.

Отже, основні критерії геочивілізаційного положення України детерміновані її розташуванням між кількома полюсами тяжіння, які характеризуються різним ступенем політичної, економічної та військової могутності.

З точки зору цивілізаційного фактору, Україна займає унікальну позицію, вона є свого роду містком між західним, православним та мусульманським світом. З точки зору глобального розподілу сил, Україна також має унікальну позицію для забезпечення ефективної рівноваги сил в Євразії. Застосування цивілізаційної парадигми дає Україні методологічну основу для пошуку поля рівноваг інтересів у складному світі міжнародних відносин.

Г. Ю. Воробйова, асп., КНУТШ, Київ

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕТАФОР

У більшості напрямків дослідження політичних метафор акцентується на специфічному виді мовленнєвого впливу, який має на меті впровадження у свідомість об'єктивного, але бажаного для тих чи інших політичних груп змісту, повідомлення. Цей процес спрямований на те, щоб у реципієнта сформувалась на основі певного змісту максимально близька до необхідного думка про політичні реалії.

Політична метафора як предмет дослідження лежить на перетині трьох областей гуманітарного знання: когнітивної лінгвістики, дискурсивного аналізу та риторики. Когнітивна лінгвістика підкреслює зв'язок політичної метафори з мисленням і понятійною системою людини, дискурсивний аналіз розглядає її як знаряддя політики і влади, риторика акцентує її роль в мовному впливі. Завдяки цим різним перспективам, феномен політичної метафори знаходить багатовимірність, стаючи продуктом мови, мислення, суспільства, культури.

1. Когнітивний напрямок в мовознавстві зародився в США і як і раніше представлено переважно американськими вченими, принаймні, в тому, що стосується його найяскравіших фігур. У їх числі слід, насамперед, згадати Джорджа Лакоффа, Рональда Лангакера, Леонарда Талмі, Жілія Фоконьє. Саме їх дослідження становлять своєрідне "ядро" когнітивної лінгвістики, її "золотий фонд". До нього, зокрема належить теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона. [Лакофф Дж,

Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. – М.: Прогресс, 1990. – 415 с.]. Когнітивний підхід розглядає роль символів у категоризації оточуючого середовища. Метафора визначається як основна ментальна операція, як спосіб пізнання, категоризації, оцінки та пояснення явищ оточуючого світу. В основі даного визначення є уявлення про епістемологічний (метафора як спосіб пізнання світу) та онтологічний (метафора як ментальний феномен) характер. Даний підхід виводить метафору зі сфери мовлення, що для даного дослідження становить велику теоретичну значимість. Відповідно до даної теорії в основі метафоризації політичного життя є процес взаємодії між структурами знань (фреймами та сценаріями) двох концептуальних доменів – сфери-джерела та сфери-мішені. У результаті спрямування метафоричної проєкції в одному руслі зі сфери-джерела у сферу-мішені формуються сталі схеми взаємодії людини з навколишнім середовищем. Сфера-джерела складає сталі фрейми на основі яких реалізується когнітивний механізм, що є основою для прийняття рішень і дій. Це становить основу концептуальної метафори, яка ефективно діє відповідно до концептуальних прототипів суспільства.

2. Дискурсивний підхід вивчає метафору у політиці як засіб отримання підтримки з боку населення. Особливо детально розглядаються методи створення нерівності в суспільстві, зокрема гендерної, соціальної тощо. Дана проблематика розроблялась Т. ван Дейком, Н. Феркляу, Р. Водак. Логічним наслідком було те, що нові політичні умови призвели до зміни методів комунікативного впливу, а оскільки політика – це завжди боротьба за владу, то варто згадати, що в цій боротьбі переможцем зазвичай стає той, хто краще володіє комунікативною зброєю, здатний створити у свідомості адресата необхідну маніпулятору картину світу. Практичним формуванням такої форми сприйняття займалися вчені на цьому етапі розвитку політичної лінгвістики. Отже, протягом другого етапу розвитку політичної лінгвістики набули поширення дослідження політичної лексики, теорії та практики політичної аргументації, політичної комунікації в історичній перспективі, політичних метафор і символів [Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи: Природа вторичной номинации / В. Н. Вовк – К: Наук. думка, 1986. – 140 с, с. 129].

Метафора представляє інтерес для дослідників дискурсу як потужний інструмент створення нових смислів і емоційного впливу. Особливо яскраво це виявляється в тоталітарному суспільстві, де метафори служать для формування та підтримки, бо є основою міфологем. Цей механізм докладно розглядається в книзі Елеонори Лассан. Автор виходить з того, що в основі ідеологізованого свідомості лежать бінарні опозиції типу індивідуалізм – альтруїзм, комунізм – антикомунізм і т. п. Вони отримують своє втілення в метафорах, які, як демонструє Лассан, змістовно організовують дискурс, розвертаючись в метафоричні сценарії, відсилаючи до фреймів і пр. Уже зазначалося, що, незалежно від типу дискурсу, центральне місце в тоталітарному дискурсі належить військо-

вій метафорі. Так, дослідник літератури сталінської епохи констатує, що метафора світ як війна пронизує її семантичний простір: "Війна є природна і завжди бажана середу – контекст тоталітарної культури". Простежуючи еволюцію радянської літератури з 1930 -х по 1950 -і рр., Він показує, як тема перманентної війни змінює тему перманентної революції і як потім вона трансформується в ідеологію боротьби за мир [Баранов О. М. Російська політична метафора: матеріали до словника / О. М. Баранов, Ю. М. Караулов. – М., 1991. – 145с].

3. У риторичі традиційно, починаючи з античних авторів і аж до сучасних концепцій, метафора розглядається як фігура мови, що використовується, поряд з іншими риторичними прийомами, цілі впливу на адресата. З трьох категорій класичної риторики – логосу, етосу і пафосу – метафора є частиною останньої, тобто належить до пафосу. Саме пафос "відповідає" за способи мовного вираження, що сприяють, кажучи сучасною мовою, реалізації комунікативного наміру оратора, яке може полягати в тому, щоб переконати аудиторію у своїй правоті, спонукати її до дій або, навпаки, до апатичних настроїв. При цьому, як розуміли давні ритори, першорядну важливість має емоційно – психологічний вплив. Емоційно насичена мова має більшу силу впливу, ніж мова, позбавлена експресивності. Цей факт добре відомий політикам, тому в своїх виступах вони охоче використовують різноманітні риторичні прийоми, в тому числі і метафору.

Таким чином, сутність політичної метафори становлять символічні структури, які застосовують у конструюванні політики, і спрямовані на порівняння політичного явища з тим, яке просте для людини на буденному рівні сприйняття. Застосовуючи аналогію з різномірними явищами, політична метафора сприяє формуванню спрощеного уявлення складної політичної ситуації, полегшує конфлікт, допомагає визначити розстановку авторитетних сил на політичній арені.

М. В. Гриньків, здобувач, КНУТШ, Київ
grinkivmaria@gmail.com

МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН

Релігійні організації є важливим соціальним інститутом, які, окрім задоволення релігійних потреб своїх вірян, виконують низку інших функцій в сучасному суспільстві. Серед таких функцій виокремлюють світоглядну, компенсаторну, комунікативну, інтегруючу та дезінтегруючу, регулятивну, культурну, освітню, благодійну, легітимуючу тощо. Світоглядна полягає у формуванні поглядів та оцінок віруючої особи щодо різних явищ та сфер суспільства. Вплив релігійних організацій на суспільні погляди можуть здійснюватися шляхом поширення, через різні канали комунікації, певних політичних, соціальних, правових ідей, цінностей, установок, оцінок, які ґрунтуються на релігійних вченнях. Подібні судження впливають на формування суспільної, а відповідно політичної

свідомості у релігійної особи, а також за визначених умов і у широкій аудиторії. Такий вплив може бути прямим і опосередкованим.

До механізмів прямого впливу слід віднести: спілкування всередині релігійних общин через проведення спільних релігійних практик, заходів, конференцій; інтерв'ю, висловлювання, коментарів (з приводу того чи іншого рішення, дії влади або події, що склалася в суспільстві), а також звернення представників релігійних спільнот через власні засоби комунікації (веб-сторінки, проповіді вищих ієрархів, що доносяться до локальних релігійних спільнот місцевими священиками, пасторами тощо) або через мас-медіа. Через зазначені канали здійснюється прямий вплив на конкретну аудиторію. Зокрема, у випадку коли представники релігійних організацій, в межах визначеного політичного процесу, озвучать конкретну політичну позицію, закликатимуть до підтримки тої чи іншої сторони або ідей підчас виборчої кампанії чи політичного конфлікту тощо.

Серед механізмів опосередкованого впливу можна виокремити: різноманітні соціальні заходи та ініціативи релігійної організації, участь у конференціях, круглих столах, роботі комісій, рад, робочих груп; висловлення власної позиції чи поглядів, дії її представників і членів (вірних); політичні ідеї у соціальних вченнях релігійних організацій.

Ефективність політичного впливу згаданих механізмів визначає авторитет релігійної організації та їх представника у суспільстві, текст повідомлення та його політичний зміст, рівень довіри до каналу передачі інформації. Використання ЗМІ у поєднанні із вищезгаданим засобами підсилює вплив суб'єкта комунікації, в якості якого виступає релігійна організація або її представник. Висловлені політичні оцінки та погляди духовної особи впливають на політичну свідомість особи через сам текст повідомлення. Рівень такого впливу залежить від низки чинників. Такі чинники варто розглядати на прикладі сучасного українського суспільства, з притаманними йому проблемами та конфліктами. Зокрема, високий рівень політичної активності громадян, внаслідок політичної та економічної нестабільності, низького рівня життя. Тому, люди намагаються долучитись до політичного життя, що неможливо без отримання інформації, яку пропонують ЗМІ. Така ситуація приводить до перенасичення інформаційного простору повідомленнями політичних суб'єктів, довіра до яких є доволі низькою. Відповідно залучення у медійний простір з іншої неполітичної сфери, може бути засобом для підвищення попиту на цей медійний продукт (новини, аналітичні огляди тощо). Такими "поза-політичними" особами виступають і представники релігійних організацій, вищі духовні особи.

Чинниками, які визначають впливовість висловлювань релігійного представника на споживачів медіа виступають: 1) текст (зміст (тема, проблеми), форма (інтерв'ю, коментар, уривок з доповіді)); 2) приналежність до релігійної організації, конфесії, релігії та авторитет представника релігійної організації; 3) характеристики слухача, глядача (зацікавлена особа в обговорюваній темі, світогляд, освіта); 4) площадка виступу (місце і час). Розглянемо детальніше названі чинники.

Сприйняття тексту повідомлення, яке висловлене представником релігійної спільноти, залежить від його змісту. Якщо мова йде про якість конкретні релігійні, то вона, як правило, цікава для вузької аудиторії (служителі релігійних організацій, науковці, особа з глибоким рівнем віри). Не завжди ця тематика буде цікавою для людини з поверхневим рівнем релігійності. Якщо мова йтиме про соціальні чи політичні проблеми, то така тематика цікава більш ширшій аудиторії, яка включатиме представників і інших релігійних організацій, релігій, чи атеїстів. Тобто всіх тих для кого ця тема є цікавою.

Форма тексту (інтерв'ю, коментар, уривок чи повний текст з доповіді, звернення) висвітленого у ЗМІ, також має значення для сприйняття інформації, зокрема, коротший текст, де озвучені основні думки легше запам'ятовується. Проте форма та зміст тексту нерозривно пов'язані з іншими чинниками. Приналежність до конкретної релігійної організації, конфесії, релігії має важливе значення, з огляду на проблему нетерпимості стосовно інших релігій, конфесій, чи негативне ставлення лише до якоїсь конкретної релігійної організації. Ці суб'єктивні фактори визначають потребу в думці чи ідеї представника саме цієї релігійної організації. Як правило, люди дослуховуються та цікавляться думками та ідеями представників своєї релігійної спільноти, або представників інших релігій за умови, що останні володіють широким авторитетом в суспільстві. Неменше значення у сприйнятті інформації мають і особисті характеристики споживача мас-медіа, а саме, освіта, світогляд та зацікавленість у цій темі. Останнє є важливим, оскільки при недостатності інформації, точок зору на подію особа шукає новий або наблизений до свого погляд. Місце, де знаходиться представник релігійної організації (офіційна зустріч, своя резиденція, під час виконання своєї роботи (церква, благодійна лікарня тощо)) та час, коли отримано та висвітлено інформацію створюють невід'ємний контекст, що визначає найперше рівень довіри до отриманого повідомлення, і його вплив на погляди, дії споживача ЗМІ.

Таким чином, прямий та опосередкований вплив релігійні організації здійснюють як на своїх вірян, так і на членів інших релігійних організацій чи не віруючих осіб. Зазначені механізми впливу на політичну свідомість громадян є ефективними за умов поєднання комунікацій у вузьких межах в середині релігійної спільноти із використанням ЗМІ.

А. Ю. Даценко, студ., КНУТШ, Київ
Alinka.Dat@ukr.net

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ В УКРАЇНІ

Проблема політичного конфлікту – одна із самих актуальних проблем сучасного політичного простору. Питанням політичного конфлікту в літературі з політології присвячена значна кількість робіт. Зокрема, проблематика політичних конфліктів широко представлена в зарубіжній літературі в роботах Дж. Ротшильда, Е. Блека, Г. Зоннерта, М. Гектора, С. Фос-

тера, К. Вільямса та ін. Що ж стосується вивчення специфіки сучасних конфліктів, а також проблем їхнього врегулювання, то з вітчизняних авторів, що займаються даною проблематикою, можна виділити таких як: Н. Пилат, В. Литвин, І. Станкевич, Л. Герасіну, М. Панова, І. Бекешкіну та ін.

За період незалежності Україна пережила ряд як зовнішньополітичних, так і внутрішньополітичних конфліктів. Серед зовнішньополітичних конфліктів особливе місце займають конфлікти України з Росією – спір про борги, ціни й поставки природного газу з Росії в Україну, а також про транзит газу через територію України. У поточному році різко загострився конфлікт щодо напрямку розвитку України як європейської держави, який поступово набув характеру неоголошеної гібридної війни Росії проти України.

Внутрішньополітичні конфлікти викликані характерними проблемами становлення молодих демократій. Зміни системи влади в країні породжують відповідні політичні протистояння, при цьому сам зміст політики в Україні, звичайно ж, залишився попереднім, він незмінний за всіх часів – це боротьба за владу.

Основні внутрішньополітичні конфлікти в сучасній Україні проявляють себе як:

- 1) конфлікти між законодавчою й виконавчою гілками влади на всіх рівнях (на вищому рівні це конфлікти між Президентом і Верховною Радою, між Урядом і Президентом; на регіональному рівні конфлікт між місцевими радами й головами адміністрацій);

- 2) внутрішньопарламентські конфлікти (конфлікти між різними фракціями й групами парламенту);

- 3) конфлікти між політичними партіями й рухами, що дотримуються різних ідеологічних і політичних настанов;

- 4) внутрішньопартійні конфлікти між різними фракціями однієї партії;

- 5) конфлікти між різними структурами державного апарату управління;

- 6) конфлікти між різними політичними кланами, що претендують на роль "партії влади";

- 7) усередині державно-адміністративного апарату.

Політичні конфлікти усередині країни стали прямим наслідком неврегульованості повноважень між різними інститутами влади в Конституції України. Здебільшого, прогалини у законодавстві були допущені й допускаються свідомо, оскільки "сірі зони" забезпечують преференції й безкарність при розподілі власності, здійсненні владних повноважень, тощо. Однак, правознавцям добре відомо, що мінливі, часткові закони дають привід для свавілля, і тим самим вони втрачають характер закону. [Станкевич І. П. Політичний конфлікт та технологія його запобігання / І. П. Станкевич // Вісник Київського національного Університету ім. Т. Шевченка: Філософія. Політологія 1958. – 2007. – № 87–88].

Недосконалість Конституції з одного боку не дозволяє об'єднати увесь пакет владних повноважень у руках якої-небудь однієї політичної

групи – це позитивний момент, тому що передбачає реальну конкурентність і змагальність політичних сил в Україні на досить тривалу перспективу, але з іншого боку працює на подальшу дестабілізацію країни.

Не тільки в силу того, що різні гілки влади мають підтримку в різних макрорегіонах України, але, насамперед, тому, що подальша невизначеність із Конституцією ставить під питання основи української державності. Тому що політичні конфлікти повинні бути обмежені не тільки по інтенсивності, але й по своїй тривалості. У протилежному випадку державна машина деформується настільки, що вже не може підтримувати баланс суспільних інтересів. Тому, на 24 році незалежності Україна як і раніше перебуває в зоні ризику – "держави, що не відбулась".

Саме зазначену тезу намагається використовувати політичне керівництво Росії в якості виправдання своєї агресивної політики щодо нашої держави.

У таких умовах найбільш логічними та невідкладними є наступні кроки для недопущення загострення політичних конфліктів та стабілізації ситуації в суспільно-політичній сфері:

1) вдосконалення вітчизняного законодавства, зокрема Конституції України, проведення децентралізації владних повноважень;

2) реформування судової гілки влади та правоохоронної системи держави;

3) створення та впровадження державних антикорупційних установ;

4) об'єднання суспільства навколо ідеї порятунку української державності.

Таким чином, складна політична й соціально-психологічна ситуація в Україні не тільки визначає в значній мірі зміст політичних конфліктів і форми їх прояву, але й впливає на їхнє сприйняття населенням, елітами, дієвість застосовуваних засобів їх врегулювання. Через недосконалі конституційні основи й правові норми та відсутність досвіду цивілізованого й легітимного управління політичними конфліктами найчастіше використовуються силові методи: не переговори й компроміс, а придушення супротивника. Конфліктні по суті методи реформування українського суспільства продовжують створювати умови для збереження конфронтації. Відсторонення населення від влади й політики не тільки веде до зниження легітимності правлячих політичних сил, але обумовлює нестабільність функціонування політичної системи в цілому. [Валевский А. Failed state Ukraine? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/05/14/4484744/?attempt=1>]

О. В. Загребельний, здобувач, КНУТШ, Київ

МОДЕЛЮВАННЯ СУЧАСНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Ініціатива впровадження методу моделювання в нормативний політичний аналіз, належить американській політологічній школі, і, зокрема,

такому її напрямку, як "модернізм". Він оформився в 60–70 роках минулого століття на хвилі "інтервенції" природничих наук у суспільствознавство. Проте, незважаючи на широке розповсюдження модельних досліджень і певні особисті досягнення, у цілому отримані результати виявилися досить далекі від очікуваних. Розпочате в другій половині 80-х років, деяке затишшя в модельних дослідженнях в основному триває й до сьогодення.

Побудова теоретичної моделі воєнно-політичного конфлікту передбачає виокремлення елементів, встановлення їх властивостей і вияв зв'язків між ними [Quade E. S. Analysis for Publik Decisions. – Neey Jersey.: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1989. – P. 165–166.].

Загалом, моделювання воєнно-політичних конфліктів містить в собі багато труднощів, адже для достовірного опису конфлікту необхідно врахувати величезну кількість факторів, їхню взаємозалежність, ступінь важливості й впливу один на одного. Деякі параметри, зокрема, психологічні фактори не можуть бути виражені кількісно, але при цьому повинні у певний спосіб бути відображені у моделі. Тому, варто побудувати шкалу, на якій чисельно відображена значимість і величина того або іншого якісного параметра.

Складність моделювання воєнно-політичних конфліктів, полягає й у великій вірогідності викривлення реальної картини, тому що при побудові формальної моделі робиться ряд припущень і спрощень, які потрібні для того, щоб початкові дані відповідали умовам застосування того або іншого кількісного методу, і завдання мало рішення.

Враховуючи перераховані вище труднощі, можна запропонувати певну послідовність дій при моделюванні воєнно-політичних конфліктів з урахуванням здійсненого вище структурно-функціонального аналізу. На першому етапі, необхідно, як можна ґрунтовніше дослідити історію конфлікту й зібрати найбільш вичерпну інформацію, наявну на сьогоднішній момент про даний конфлікт. В подальшому дослідникові необхідно знати, на якому рівні ведеться дослідження (глобальний, регіональний, національний, інституціональний, соціальний рівень).

На основі зібраної інформації вибудовується структура системи, де має місце конфлікт, наприклад, структура регіону, де відбувається конфлікт. Необхідно виділити учасників конфлікту, простежити наявні між ними взаємозв'язки. Сюди входять учасники, що не тільки прямо але й опосередковано задіяні в конфлікті, враховується загальна ситуація, що є зовнішнім середовищем для даного конфлікту. Наступний етап дуже важливий і досить складний – це відбір значимих факторів, після чого обов'язково потрібно здійснити перевірку моделі на адекватність, іншими словами на відповідність реальній ситуації. Якщо після перевірки відповідності не має, то слід повернутися до етапу, на якому встановлювалася структура системи. Неадекватність може з'явитися при визначенні зовнішнього середовища, а особливо при виборі значимих факторів. Якщо умова адекватності виконана, то можна переходити до насту-

пної дії. Далі проводиться діагноз поточного стану конфлікту з урахуванням обраних факторів. Тут виокремлюються основні характеристики конфлікту. Мета моделі може бути різною, від загального опису конфлікту до виявлення рівня й тенденцій розвитку напруженості, визначення рівня залученості в конфлікт учасників. Головне, чітко сформулювати мету побудови моделі. Після того, як мета моделювання чітко окреслена, ми знову проводимо відбір і уточнення даних з урахуванням поставленої мети. Якщо, даних виявляється недостатньо, або ж зібрана інформація не може вважатися повністю надійною, і це може суттєво вплинути на достовірність результату, а можливостей скорегувати наявні дані або зібрати додаткову інформацію не має, то доводиться змінювати постановку мети моделювання. Завдання моделювання змінюється таким чином, щоб заповнити недолік інформації й згодом повернутися до первісного завдання. Однак наявність невизначеності не означає, що завдання не може бути вирішене. У такому випадку, можуть бути застосовані методи математичної статистики й теорії ймовірності.

Після одержання основних й додаткових кількісних даних результати інтерпретуються. На базі отриманих результатів пишуться сценарії можливого розвитку подій, оцінюється ймовірність подій, описаних у кожному сценарії та вибирається оптимальна стратегія поведінки. На основі цього, формуються підсумкові рекомендації з приводу врегулювання конфлікту.

І. В. Зусєва, студ., КНУТШ, Київ

ІСНУВАННЯ ЕЛІТИ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ

Слово "еліта" в перекладі з французької означає "найкраще, вибране, добірне". У соціальному значенні воно відноситься до найбільш цінної для суспільства соціальної групи, яка стоїть над масами і покликана керувати ними внаслідок володіння особливими якостями. Поняття "еліта" в політології характеризує носіїв яскраво виражених політико-управлінських якостей і функцій. Це частина соціальної спільноти, яка усвідомлює свої інтереси, специфічність і організованість та активним і впливовим способом визначає реалізацію інтересів цієї спільноти або всього суспільства.

Нерівноправний статус окремих груп і осіб у політиці здавна визнавався неминуchoю реальністю. Термін "еліта" увійшов до наукового вжитку в працях В. Парето на початку ХХ ст., але ідеї політичного елітизму виникли в глибоку давнину. У період розкладу родового ладу з'явилися погляди, які розділили суспільство на "вищих" і "нижчих", шляхетних і чернь, аристократію і простолюдинів. Найбільш послідовне обґрунтування такі ідеї одержали у творчості Конфуція, Платона, Макіавеллі, Ніцше. Однак ці мислителі не змогли дати серйозного соціологічного обґрунтування своїм поглядам внаслідок відсутності необхідної емпірико-соціологічної бази.

В античних авторів соціальним еталоном виступали особи, наділені високими моральними якостями. Конфуцій поділяв суспільство на "шляхетних мужів" (правлячу еліту) і "низьких людей" за їх ставленням до заповідей моралі. Перші слідують обов'язку і закону – решта налаштована на власний благоустрій і особисту вигоду.

Перші сучасні класичні концепції еліт з'явилися на межі XIX–XX ст.

В сучасній культурології досить часто в якості антипода масової культури розглядають елітарну культуру, виробником та користувачем якої є вищий привілейований прошарок суспільства – еліта. З'ясування змісту терміна "еліта", який є центральним в словосполученні "культура еліта" важливе теоретичне питання, адже сутність елітарної культури досить часто пов'язується з поняттям "еліта", яке увійшло у науковий обіг в XX столітті.

Важливо одразу обумовити наявність дискусії навколо двох основних проблем: по-перше, з розумінням даного терміна ("еліта"), з дефініцією, із за-конністю його використання, а по-друге, з питанням співвідношення еліти з іншими категоріями, що розкривають соціальну структуру та динаміку суспільства. Використання даного терміна викликало чисельні заперечення з боку деяких соціологів та політологів, причому авторами, які посідають різноманітні політичні позиції, – від комуністів до лібералів. Існує думка, що термін не досить вдалий, адже якщо вважати еліту суб'єктом політичного процесу, це призводить до приниження народних мас та суперечить ідеалам демократії. Виникають і чисто термінологічні заперечення, які стосуються того, що неправильно і навіть аморально використовувати термін "еліта", оскільки його етимологія має на увазі найкращих людей, по відношенню до представників влади, серед яких досить часто зустрічаються цинічні, нерозбірливі в засобах, жорстоких тощо.

Огляд наукової літератури дозволяє стверджувати, що в сучасній науці існує значна кількість концепцій соціальної структури суспільства, а принципи розподілу людей на еліту та масу суттєво відрізняються. Важливо зазначити, що систематизація, класифікація, типологізація зазначених напрямів в елітології являє собою складну наукову проблему, адже дана типологізація проводиться на різному підґрунті.

Аналіз основних значень, в яких термін "еліта" використовується соціологами, політологами та культурологами дозволяє констатувати наявність різ-номанітних тлумачень, що і стало основою для класифікації елітологічних теорій. Серед них найпоширенішими є: політична, пов'язана з іменами Г. Моски та В. Паретто (основний критерій належності індивіда до еліти чи ма-си – ставлення до влади); психологічна (З. Фрейд, Е. Фромм, А. Адлер – механізм розподілу людей на еліту і масу пояснюється за допомогою інстинктів та природженого прагнення людей панувати чи бути підлеглими), біологічна (Р. Уільямс та С. Дарлінгтон – обґрунтовували розподіл на еліту і маси за генетичними ознаками), релігійна (М. Вебер та Е. Ледерар – саме Бог здійснив розподіл

людей на еліту та маси); технологічна (Дж. Бернхем, К. Боулдінг, Д. Елеско, А. Фриш та інші, відносили до еліти тих, хто має здібності до організації та управління сучасним виробництвом).

Підхід політолога та соціолога відрізняється від підходу культуролога. Для соціолога або політолога "еліта" – це частина суспільства, яка має доступ до інструментів влади. Науковці виділяють різноманітні види еліт (політичну, культурну, економічну, інформаційну, адміністративну, наукову тощо), при цьому критерії виділення даних еліт досить різноманітні. Наприклад, при виділенні культурної еліти віддають перевагу ціннісному критерію. Культурологи частіше використовують термін "еліта" до видатних діячів культури, інколи він виступає як синонім "аристократії духу". Специфіка дослідного підходу полягає в обґрунтуванні і реалізації культурологічної методології аналізу, сутність якої – у розумінні та інтерпретації культурної еліти як культурно-антропологічної категорії.

І. І. Іванова, асп., КНУТШ, Київ

ПРАКТИКА НЕОКОРПОРАТИВІЗМУ В КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ

Термін "неокорпоративізм" з'явився у науковому середовищі у 70-х рр. XX ст. завдяки працям Філіпа Шміттєра. Він та його прибічники наголошували на необхідності залучення держави до політичного процесу, на взаємодії та діалозі між групами інтересів і державою. Цей процес було визначено як "неокорпоративізм".

Найбільшого поширення феномен "неокорпоративізму" отримав в Скандинавських країнах, ставши їхньою "візитною карткою". В першу чергу, це стосується Данії, Норвегії і Швеції. Спільні риси, що притаманні політичним системам цих країн, дозволяють розглядати їх як досить цілісний об'єкт досліджень.

Так, Девід Артер в своїй книзі "Демократія в Скандинавії: узгоджена, мажоритарна чи змішана" відзначає існування семи характеристик, більшою чи меншою мірою властивих всім трьом розглянутим країнам: 1. Домінантна / чисельно сильна соціал-демократична партія, яка співпрацює з профспілковими федераціями робітників (те ж саме ми відзначали і в Австрії, де Соціал-демократична партія також традиційно відіграє важливу роль в політичному житті країни і в розвитку корпоративізму). 2. Помірно діюча партійна система, де партії працюють спільно для вироблення державної політики. 3. Консенсусний, а не змагальний підхід до розробки політики. 4. Великі і регулярні консультації з питань державної політики. 5. Централізована система ведення колективних переговорів. 6. Активна роль держави в регулюванні ринку і в наданні соціального захисту. 7. Персоналізація відносин між політичними елітами [Arter D. Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian or Mixed? – Manchester University Press, Manchester, 2006. – P. 6–7].

Таким чином, розвиток і підтримка держави добробуту, де важливим завданням держави є здійснення рішучих заходів щодо збільшення со-

ціального, матеріального і культурного, благополуччя своїх громадян; наявність чіткого і ясного тристороннього процесу ведення колективних переговорів щодо заробітної плати (за участю профспілок, роботодавців і держави); існування інститутів, що забезпечують досягнення консенсусу та проведення державної політики – суттєві і об'єднуючі елементи для Данії, Норвегії та Швеції. Для цих трьох країн характерна взаємна інтеграція корпорацій з державою та її органами. Політична система Скандинавії спирається на організовані групи інтересів, які беруть участь у підготовці та реалізації державної політики. Політичний курс приймається після консультацій із захисниками інтересів промисловості та представниками робітничого руху [Ingebretsen Ch. *Scandinavia in World Politics*. – Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2006. – P. 22]. І якщо в першій половині XX століття діяльність груп інтересів стосувалася лише таких галузей політики, як ринок праці, сільське господарство і промислова політика, то друга половина століття ознаменувалася участю організованих інтересів у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я та охорона навколишнього середовища [Arter D. *Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian or Mixed?* – Manchester University Press, Manchester, 2006. – P. 24].

Особливістю скандинавського корпоративізму є залучення зацікавлених груп у громадські комітети, комісії, ради та департаменти. У зв'язку з тим, що в Скандинавії громадські комітети і комісії з їх представництвом груп інтересів виступають в якості головного інституційного вираження організованих інтересів, і, отже, є кращим показником корпоративності, цей різновид корпоративізму називають моделлю "корпоративізму комісій". У літературі, присвяченій скандинавському корпоративізму, громадські ради і комісії визначаються як офіційні структури, створені на постійній основі або в спеціальному режимі, урядом з метою підготовки рішень державної політики або / та її реалізації. Саме вони є тими посередницькими структурами, через які держава вступає в діалог з робітниками і підприємцями, а ті, в свою чергу, беруть участь у всіх етапах розробки державної політики.

Враховуючи схожість датської та норвезької державної традиції, не дивно, що спостерігається і дуже схоже використання системи кабінетів. "Комітети тут виступають як неієрархічні органи для підготовки рішень та їх реалізації, або для роботи в якості консультативних рад при міністрі або кабінеті" [Christiansen P. M. *Varieties of Democracy: Interest Groups and Corporatist Committees in Scandinavian Policy Making* / P. M. Christiansen, A. S. Nørgaard, H. Rommetvedt, T. Svensson, G. Thesen and P. Öberg // *VOLUNTAS – International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. – 2010. – Vol. 21, No. 1. – P. 30]. Таким чином, вони інтегровані в систему відомчих структур або ж дуже тісно з нею пов'язані. "Кабінетна система" Швеції дещо відрізняється від датської та норвезької в наслідок відмінної державної традиції. У Швеції, на відміну від двох інших Скандинавських країн, державні органи, що реалізують політику, не залежать від міністерств і відомств.

Отже, особливістю Скандинавського неокорпоративізму є те, що корпоративними посередниками між державою і групами інтересів виступають різноманітні комітети і комісії, що займаються розробкою і здійсненням державної політики. Така практика розвитку взаємовідносин між головними акторами політики виступає ефективним інструментом підтримки соціальної рівноваги і суспільного благополуччя у трьох вищезгаданих країнах, що може служити хорошим взірцем для наслідування, особливо для країн пострадянського простору.

М. О. Кацуба, асп., КНУТШ, Київ
nkatsuba@gmail.com

ХУДОЖНЄ КІНО ЯК РЕСУРС В ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

В буденній практиці широко обговорюється проблема використання художнього кіно в політиці. Ті чи інші кінофільми в силу своєї ідеологічної наповненості стають факторами політичного процесу. Безсумнівим є й вплив кінематографу на громадську думку, політичні погляди мас, а нерідко, і міждержавні взаємини. Відповідно, художнє кіно можна розглядати як специфічний ресурс в політичному процесі, а це, в свою чергу, потребує визначення специфіки такого ресурсу та суб'єктів його використання.

Саме коло ресурсів політики доволі широке. Російська дослідниця О. Русакова класифікує їх у чотири великі групи: соціально-енергетичні, економічні, культурно-інформаційні та маркетингові. Серед культурно-інформаційних ресурсів вона виокремлює мас-медійні, під якими даний автор розуміє інфраструктуру засобів масової інформації [Русакова О. Ф. Современная политическая философия / О. Ф. Русакова. – Екатеринбург, 2010. – с. 192]. Саме до мас-медійних політичних ресурсів належить художній кінематограф, оскільки він є одним з видів ЗМІ. Мас-медійні ресурси в тій або іншій мірі використовуються в політиці багатьма, або мало не всіма суб'єктами, оскільки саме вони забезпечують їх зв'язок з суспільством. Проте, художнє кіно є специфічним медійним ресурсом, коло суб'єктів використання якого в політичних інтересах набагато вужче. Під такою "специфічністю" маємо на увазі, перш за все, велику організаційно-технічну складність створення кінопродукції, та необхідність у значних витратах часу, матеріальних та людських ресурсів. На відміну від інших ЗМІ, у створенні кінофільму задіяні одночасно сотні кваліфікованих спеціалістів, а технічна база для такого виробництва (студії) є обмеженою.

Проте, сам художній фільм є лише матеріальним об'єктом, набором даних, який не наділений власною суб'єктністю. Кінематограф як галузь виробництва також сам по собі не генерує політичних ідей, міфів, стереотипів, які поширюються засобами кіно. Той чи інший кінофільм може бути носієм ідеології (в широкому сенсі цього слова), проте сам він не є ідеологією. Кінофільм є лише аудіовізуальною технологією, за допомо-

гою якої, політичні ідеї знаходять своє образне втілення. Тобто фільм як такий, є лише певною технічною формою, яку необхідно наповнити конкретним ідеологічним змістом. Відповідно, і кінематограф, як процес виробництва фільмів, сам по собі є лише бізнесом, індустрією з серійного виробництва інформаційного продукту. Зміст же цього продукту визначається, перш за все, тими людьми, які цей фільм створюють. Тобто, мова йде про безпосередніх авторів та замовників кінопродукції.

Однак, саме посилання на авторів фільму як тих, хто творить його політичний зміст – недостатнє, оскільки саме питання авторства є проблемним. Сучасний популярний фільм створюється масою людей: сценаристами, акторами, монтажерами, безліччю технічних працівників. В середньому, це кількасот осіб. Проте, далеко не всі з них впливають на зміст фільму. Відповідно, суб'єктами впливу виступають лише ті з них, які створюють зміст, або впливають на цей творчий процес. Тож, до потенційних суб'єктів створення політичного змісту кіно ми відносимо: продюсерів, режисерів та сценаристів – саме вони безпосередньо формують кінопродукцію. За критерієм ставлення до політичного змісту кінопродукції їх можна поділити на дві групи. До першої належать політичного (ідеологічно) вмотивовані автори, тобто ті, що бачать кінофільм інструментом поширення політичних ідей, і виходячи з такого бачення формують ідеологічне наповнення кінопродукції. До другої категорії авторів належать суб'єкти, що не мають зазначеної вище свідомої інтенції, проте створюють ідеологізований кінопродукт в силу своєї соціально-політичної детермінованості.

Замовників кінопродукції з точки зору впливу на політичний процес також можна поділити на дві групи. До першої належать суб'єкти реалізації "соціального замовлення" в кінематографі, тобто кіностудії та інші організовані суб'єкти кінобізнесу. Вони є безпосередньо залежними від громадської думки та домінуючих в суспільстві ідейно-політичних уявлень. З метою примноження прибутку, виробники кіно створюють політичні кінообрази, які в цілому однозначно да позитивно сприймаються масовою аудиторією. Таким чином, відбувається культивування та подальше поширення політичних ідей, міфів та стереотипів, що узгоджуються з масовим баченням сфери політики. До другої категорії замовників кінопродукції відносяться безпосередньо політичні суб'єкти, першим і головним з яких є держава. В наші дні, практично кожна держава світу, яка має власну ідейно-політичну програму та відповідні економічні ресурси, проводить активну політику в галузі кіно.

Таким чином, можна виокремити чотири групи суб'єктів, які використовують художнє кіно як ресурс у політичному процесі. Ці суб'єкти, в свою чергу, можуть бути власне політичними або неpolітичними. До політичних суб'єктів використання художнього кіно в політичному процесі належать: політично вмотивовані автори кінофільму (режисери, продюсери та сценаристи); Держава через її відповідні органи, або через окремих осіб. Неполітичними суб'єктами є: суспільство через кінобізнес,

який надає суспільним запитам конкретної форми; Політично невмотивовані автори кінофільму. Пропорції впливу цих чотирьох суб'єктів можуть дуже сильно різнитись залежно від країни, політичного режиму, історичного часу, власне самого фільму, та багатьох інших обставин. Крім того, окремий кінофільм може створюватись під впливом різних, а інколи і суперечливих за своєю політичною спрямованістю суб'єктів. Особливою науковою проблемою є також встановлення кореляції між типом політичного режиму та колом суб'єктів використання художнього кіно в політичному процесі.

**О. В. Колесников, канд. політ. наук,
ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Чернівці**
o.kolesnykov@chnu.edu.ua

ЕЛЕКТОРАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ВИБОРЦІВ: АСПЕКТ ІНСТИТУЦІЙНИЙ

Однією з найбільш жваво обговорюваних суспільствознавцями проблем сучасного політичного життя Республіки Польща (РП) є питання низької електоральної активності, що спостерігається в цій країні з самого початку трансформаційних процесів. Як відомо, явка на вибори залежить від багатьох чинників, серед яких чільне місце посідають фактори інституційного характеру, насамперед співвідношення повноважень між виборними інститутами та ступінь "важливості" виборів, наявність/відсутність законодавчо закріпленого обов'язкового вотуму та власне рівень довіри громадян до політичних інститутів (щоправда, останній чинник знаходиться на перетині з політичною культурою). Спробуємо проаналізувати, наскільки ці взаємозв'язки простежуються в Польщі, звичайно, за виключенням обов'язкового вотуму, адже голосування в цій країні є вільним.

Таблиця 1. Явка виборців у Республіці Польща

Тип виборів / рік	1989	1990	1991	1993	1995	1997	2000	2001
Парламентські	62,11 %		43,2 %	52,08 %		47,93 %		46,18 %
Президентські		53,4 %			68,23 %		61,12 %	
Тип виборів / рік	2004	2005	2007	2009	2010	2011	2014	
Парламентські		40,57 %	53,88 %			48,92 %		
Президентські		50,99 %			55,31 %			
Європарламенту	20,87 %			24,53 %			23,82 %	

Складено за даними: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idea.int/uid/upload/codedFiles/Voter-Turnout.xls>.

Дані наведеної таблиці дозволяють побачити, що в цілому для Польщі справді характерний низький рівень електоральної активності. Спостеріга-

ється вища явка на президентські вибори, нижча – на парламентські й украй низька – на вибори Європейського парламенту. При цьому за середнім показником електоральної активності Польща традиційно займає одне з останніх місць у Європі [Delwit P. *The End of Voters in Europe? Electoral Turnout in Europe since WWII* / P. Delwit // *Open Journal of Political Science*. – 2013. – Vol. 3, No. 1. – P. 44–52], і починаючи з перших відносно демократичних парламентських виборів 1989 р., зміни явки виборців не дозволяють виділити якусь стійку тенденцію, адже при загальному тренді до зниження, час від часу вона тяжіє й хоч і до не значного, проте все-таки зростання.

Ведучи мову про певні взаємозв'язки таких показників електоральної активності польських громадян з інституційним дизайном політичної системи, насамперед зазначимо, що традиційно вища явка на президентські вибори в Польщі дозволяє саме їх вважати виборами "першого порядку", в той час як парламентські – виборами "другого порядку" (у значенні цих термінів, запропонованому К. Рейфом і Г. Шмітом) [Reif K. *Nine Second Order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results* / K. Reif, H. Schmitt // *European Journal of Political Research*. – 1980. – Vol. 8. – P. 3–44]. Це означає, що, виборці вважають інститут президента "важливішим" за інститут парламентаризму, а тому активніше йдуть голосувати саме на президентських виборах. І це попри те, що, з погляду Конституції, Польща є парламентсько-президентською республікою, де парламент є "сильнішим" інститутом, і де вплив останнього на формування та діяльність уряду більший, ніж президента. Однак такі "парадокси" непоодинокі на посткомуністичному просторі, де громадяни схильні персоніфікувати політичне життя, в той час як політичні партії все ще перебувають на етапі утвердження в якості стійких, колективних акторів.

Своєю чергою, вибори Європейського парламенту, на яких у Польщі так само спостерігається один із найнижчих рівнів електоральної активності в ЄС, сприймаються польськими громадянами як свого роду вибори "третього порядку" порівняно з національними виборами. Це дає підстави припустити, що за 10-ліття членства в ЄС, Європарламент так і не став для більшості поляків "важливим" інститутом, який би, з їх погляду, суттєво впливав на їхнє життя.

Врешті, говорячи про низький рівень електоральної активності, варто згадати, що він суттєво залежить від рівня довіри суспільства до політики та політичних інститутів, при чому прояви це може мати різні. З одного боку, низька явка виборців може бути пов'язана з високим рівнем недовіри громадян до держави, окремих політичних інститутів, зокрема й інституту політичних виборів. З іншого боку, в окремих благополучних країнах із високим рівнем життя і стабільним характером перебігу політичного процесу, довіра до політичних інститутів може бути високою, проте електоральна активність – низькою (наприклад, у Швейцарії).

Сучасна ж Польща у цьому сенсі, швидше, слугує прикладом першого випадку, оскільки не належить до числа держав із дійсно високим рівнем

життя і водночас характеризується високою конфліктністю політичного процесу. У той же час різноманітні дослідження фіксують традиційно високий рівень недовіри до політичних інститутів у РП, при чому чи не найменше поляки довіряють політичним партіям і парламенту (<30 %, а часом і <20 %). Натомість, найвищий рівень довіри спостерігається до армії (>70 %), поліції (>60 %) та місцевої влади (близько 50 %) [Sekula P. *Kultura polityczna a konsolidacja demokracji* / P. Sekula. – Kraków: Wydawnictwo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. A. Frycza Modrzewskiego, 2009. – S. 176–178].

Таким чином, низький рівень електоральної активності польських виборців, особливо на виборах Сейму, Сенату і Європарламенту, певною мірою обумовлений специфічним сприйняттям відповідних інститутів так само як і недовірою політичних партій, що їх фактично формують. Однак ступінь впливу цих чинників на остаточну явку на виборчі дільниці може бути визначений лише за допомогою більш глибоких досліджень, поєднаних з активним вивченням інших факторів (в тому числі й позаінституційних), що також паралельно впливають на електоральну участь громадян Республіки Польща.

В. В. Колюх, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
vmedvin@gmail.com

СУДОВІ ФУНКЦІЇ ПАРЛАМЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ПОДІЛУ ВЛАДИ

Принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову має давню історію і традиційно пов'язується з ім'ям французького вченого Ш.-Л. Монтеск'є. Особливість його ідеї поділу влади на "три гілки" полягає в тому, що кожна з них оголошувалася самостійною і незалежною. Тим самим виключалася узурпація влади будь-якою особою або окремим органом влади. Вже в підході принципу поділу влади Монтеск'є містилися засади стримування їх одна одною, що згодом в США при створенні Конституції 1787 року було названо системою "стримувань і противаг".

Традиційно парламент відносять до законодавчої гілки влади, який є вищим представницьким органом влади, що реалізує представницьку, законодавчу, установчу, контрольну, фінансову, зовнішньополітичну функції.

Судові функції парламентів з точки зору доктрини не є типовими для вищих представницьких органів, оскільки позначають у певній мірі відхід від принципу поділу влад, згідно з яким судові повноваження складають компетенцію органів судової влади. Але у всіх країнах парламенти чи окремі палати парламентів виконують окремі функції, які умовно можна віднести до судових. Доцільніше було застосовувати в даному контексті термін "квазісудові функції", де частина складного слова "квазі" (лат. *quasi* – нібито) означає "уявний" або "несправжній". Ці функції, скоріше за все, мають історичне пояснення і відносяться до тих часів, коли пар-

ламенти боролися за обмеження влади монархів, зокрема і в сфері правосуддя. Аналізуючи функціональну сферу сучасних парламентів, варто звернути увагу до визначення обсягу квазісудових повноважень вищих представницьких органів держав. Зазвичай, дослідники обмежуються аналізом процедури імпідменту глави держави. Проте, цього не досить. На основі аналізу конституційних положень конституцій зарубіжних держав до таких функцій можна віднести наступні: 1) процедура імпідменту; 2) право парламентів чи окремих палат порушувати перед судовими органами звинувачення проти вищих посадових осіб держави; 3) оголошення амністій; 4) право парламентів вирішувати спори про правомірність депутатського мандату і законності виборів; 5) участь у обранні суддів. Зупинимось на деяких із цих функцій.

До утвердження інституту парламентської відповідальності парламенти нерідко змушені були виконувати судові функції з метою вжиття заходів проти тих політичних діячів, які при виконанні своїх обов'язків якимось заподіяли шкоду державним інтересам. Історично виникли й утвердилися в конституційній практиці три процедури участі парламенту у висуванні звинувачень таким особам.

Відповідно до першої процедури звинувачення посадової особи висуваються парламентом і розглядаються звичайним судом, як правило, вищим у країні. В Італії, наприклад, згідно зі ст. 90 Конституції, президент країни за державну зраду або зазіхання на Основний закон віддається до суду парламентом на спільному засіданні палат абсолютною більшістю голосів його членів. Для розгляду звинувачень проти президента крім ординарних суддів Конституційного суду беруть участь ще 16 членів Суду, які обираються за жеребом із списку громадян, що складається парламентом (ст. 135 Конституції). Стосовно Голови Ради міністрів і міністрів, то у відповідності із змінами ст. 96 (Конституційний закон №1 від 16 січня 1989 р.), за злочини, здійснені ними при виконанні своїх обов'язків, вони несуть відповідальність і після припинення ними своїх повноважень у порядку звичайного судочинства за дозволом Сенату або Палати депутатів [Конституции государств Европы: В 3 т. / Л. А. Окуньков (общ. ред. и вступ. ст.). – М.: НОРМА, 2001. – Т. 2, с. 119–120, с. 129].

Згідно з другою процедурою справи щодо звинувачення високих посадових осіб розглядаються особливим судом, більш відомим як Вищий суд. Конституція Франції (ст. 67) заснувала Високу палату правосуддя, що складається із членів, які обирають в рівній кількості палатами парламенту. [Конституции государств Европы: В 3 т. / Л. А. Окуньков (общ. ред. и вступ. ст.). – М.: НОРМА, 2001. – Т. 3, с. 425]. Винятковим правом висування звинувачень перед таким судом володіє тільки парламент або одна з його палат.

Перед Державним трибуналом Польщі (ст. 198 Конституції Республіки Польща), який формується Сеймом не із числа депутатів польського парламенту, несуть конституційну відповідальність Президент Республіки, Голова Ради Міністрів і члени уряду та ряд інших викопосадовців.

[Конституции государств Европы: В 3 т. / Л. А. Окуньков (общ. ред. и вступ. ст.). – М.: НОРМА, 2001. – Т. 2, с. 722–723].

Третя процедура передбачає, що парламент сам розглядає справи щодо звинувачення посадових осіб, без допомоги будь-якого органу (нижня палата висуває звинувачення, а верхня здійснює суд). Ця процедура більш відома під назвою імпичмент. Хоча, процедура імпичменту може завершитися лише усуненням Президента з поста глави держави. Після чого він притягується до юридичної відповідальності як звичайний громадянин судовою владою.

Водночас не можна не помітити загальної тенденції. В більшості країн світу все частіше відмовляються від судових санкцій стосовно вищих посадових осіб, віддаючи перевагу інституту політичної відповідальності, а з іншого – незалежній судовій процедурі.

До квазісудових функцій безумовно, слід віднести і право парламентів багатьох держав світу оголошувати амністії. Амністія (від грец. *Amnestia*-забуття, прощення) – спеціальний вид звільнення від відбування покарання певної категорії осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, що здійснюється на підставі спеціального акту (закону) [Великий енциклопедичний юридичний словник/ за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка.-2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вид-во "Юридична думка", 2012. с. 33]. І хоча це повноваження не судове за своїм змістом, проте воно пов'язане з реалізацією судової влади її органами. Так, конституції багатьох держав мають відповідні приписи. Зокрема, ст. 92 Конституції України передбачає, що законом України оголошується амністія [Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141]. Аналогічні норми можна знайти і в конституціях Болгарії (п. 1ст. 84), Македонії (ст. 68), Молдови (ст. 66), Угорщини (ст. 19), Російської Федерації (ст. 103) та інших.

До повноважень Верховної Ради України у сфері судової влади згідно з Конституцією України належить також право призначати та звільняти з посад третину членів Конституційного Суду України (п. 26 ст. 92 Конституції України) та обрання суддів безстроково (п. 27 ст. 92 Конституції України). Аналогічні норми можна знайти і в конституційних положеннях Конституції Польщі (ст. 179,187) [Конституции государств Европы: В 3 т. / Л. А. Окуньков (общ. ред. и вступ. ст.). – М.: НОРМА, 2001. – Т. 2, с. 720]. Хоча, Сейм Польщі безпосередньо не обирає суддів, а їх призначає Президент Польщі за поданням Всепольської Судової Ради, яка частково формується із членів парламенту. Повноваження парламентів щодо обрання суддів доцільніше було б віднести до установчої функції.

Таким чином, сучасний парламент крім традиційних для вищого представницького органу держави функцій реалізує ще й судові повноваження.

ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ВЛАДОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сучасне суспільство вимагає від влади відкритості, прозорості, поінформованості та наявності ефективно функціонуючого зворотного зв'язку, що можливо забезпечити лише шляхом застосування діалогових форм управління. Саме тому, важливою передумовою функціонування демократичного суспільства постає комунікативний аспект взаємодії влади та суспільства при розробці, прийнятті та реалізації важливих для держави рішень. Адже саме через комунікацію відбувається зворотній зв'язок, коли владні інститути можуть краще інформувати про свою діяльність суспільство, а також дізнаватися про оцінку цієї діяльності з боку суспільства.

Для України на сучасному етапі налагодження дієвої комунікативної взаємодії між владою та суспільством залишається надзвичайно важливим питанням, адже на сучасному етапі в нашій державі продовжує панувати в основному інформаційна політика, заснована на односторонньому механізмі інформування з боку органів державної влади про свої рішення (почасти не в повній мірі), при відсутності зворотного зв'язку. Такий стан речей призводить до нерозуміння українським суспільством тих процесів, що відбуваються у державі, а відтак до відсутності з його боку підтримки як загального курсу державної політики, так і механізмів її імплементації. Варто зауважити, що й суспільно-політична криза в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. виникла зокрема в наслідок того, що між владою та суспільством не було налагоджено ефективної комунікативної взаємодії. Натомість вітчизняні владні інститути намагалися реалізувати модель "патерналістичної держави", яка пронизує собою всі сфери і з єдиного центру регулює всі процеси, а суспільство, у якого сформувалося ставлення до влади не як до якоїсь "вищої сили", а як до інституту якому воно делегувало певні повноваження, намагалося виконувати на її діяльність.

Такий стан речей пов'язаний з низькою якістю застосування в Україні таких механізмів комунікативної взаємодії між владою та суспільством як консультування, залучення громадськості до формування публічної політики та насамперед відповідного інформування. Під "*інформування*" розуміється надання інформації громадськості в цілому або зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси окремих цільових груп. У цьому сенсі інформування є базовою необхідною ланкою налагодження комунікацій. Варто зауважити, що в Україні стан інформування громадськості про діяльність влади був недостатнім впродовж усіх років незалежності, проте, за часів президентства В. Януковича він став незадовільним – влада у більшості випадків не розкривала та не

пояснювала свої наміри. Дещо на краще ситуація з інформуванням змінилася з приходом до влади нових очільників. Проте, як журналісти так і громадськість продовжують скаржитися на брак всебічної та своєчасної інформації, а також відмічати її непослідовний та неузгоджений характер, зокрема при висвітленні ситуації в зоні АТО. Водночас щодо окремих суспільно чутливих-питань висвітлення позиції влади у кращому випадку відбувається шляхом надання ситуативного інтерв'ю в ЗМІ, в найгіршому випадку представлення позиції влади здійснюється у формі вже готового нормативного акту – указу, доручення, закону. Наприклад, як це було у випадку з прийняттям 16 вересня 2014 р. Закону України "Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей", який у закритому режимі без поіменного голосування підтримали 277 депутатів, а його опоненти назвали дежавю "диктаторських законів" 16 січня.

Таким чином, із зміною найвищого державного керівництва впродовж 2014 р., державна інформаційна політика України щодо розвитку такої важливої складової як офіційна комунікація, залишається позбавленою цілісної системи регулювання та відповідної імплементації. Основними причинами цього є небажання і невміння представників влади переходити до принципів і процедур публічної політики та визнавати громадянське суспільство рівноправним партнером. Проте, з огляду на те, що за демократичного устрою влада має виконувати свої функції взаємодіючи на паритетних засадах із суспільством, завойовуючи його підтримку та схвалення під час прийняття важливих рішень, це вимагає створення істотно нових форм ефективної комунікативної взаємодії між державою та суспільством в Україні та налагодження дієвих механізмів інформування про свою діяльність. Зокрема шляхом:

- 1) налагодження дієвого (своєчасного, повного, об'єктивного) інформування з боку влади про суспільно-значущі події та участь у формуванні відповідного контенту – передовсім необхідно визначитися з ключовими напрямками, системою цінностей та позицією по основним напрямкам державної політики, щоб ефективно комунікувати, як з мешканцями окремих регіонів України та українським суспільством в цілому, так і зі світом;

- 2) налагодження постійного потоку інформації – чітких меседжів від перших облич країни (окрім тієї, що не стосуються секретних речей, зокрема пов'язаних із військовими справами), яка має надаватися усім зацікавленим ЗМІ. При цьому потрібно відійти від політики діяти навздогін та почати діяти на випередження – необхідно надавати інформацію не лише про заплановані кроки, а й роз'яснювати на що ці кроки спрямовуються, (це можна організувати у форматі за прикладом регулярних розмов Франкліна Делано Рузвельта перед каміном під час війни);

- 3) використання, як ресурсу формування суспільної думки, експертної підтримки, зокрема авторитетних міжнародних публічних симпатиків, яким могли б довіряти більше, ніж політикам;

4) забезпечення своєчасного надання владними інститутами повної, об'єктивної, достовірної та зрозумілої інформації з суспільно-значущих тем, зокрема на Інтернет-ресурсах відповідних органів державної влади, а також посилення механізмів відповідальності посадових осіб за своєчасне нерозміщення такої інформації чи її невідповідність вищезазначеним критеріям.

Адже нині, побудована відповідним чином комунікація між владою та суспільством могла б відігравати такі функції як: *консервативну* – спрямовану на збереження стабільності державної системи та підтримки функціонування суспільного організму в цілому; *координуючу* – покликану забезпечувати координацію владних впливів, зокрема на суспільство; *інтегруючу* – пов'язану з реалізацією політики, яка б урахувала інтереси всіх елементів суспільної системи, сприяла формуванню зрілих форм демократії й прийняттю погоджених управлінських рішень; *мобілізаційну* – спрямовану на забезпечення легітимності існуючого громадського порядку, отримання схвалення суспільства щодо прийнятих управлінських рішень; *соціалізуючи* – пов'язану із засвоєнням у процесі інформаційного обміну соціально-політичних норм, цінностей і традицій держави, підвищенням рівня політичної, комунікативної, правової обізнаності громадян.

Д. С. Лікарчук, асп., КНУТШ, Київ
Dashauk8899@gmail.com

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНФЛІКТ В ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Проблема парламентських конфліктів в процесі демократизації суспільства в кінці XX століття стояла особливо гостро і, ймовірно, є найбільш значимою в XXI столітті, разом з економічними, соціальними, екологічними та глобальними проблемами людства.

Необхідність вивчення й актуальність аналізу проблематики парламентських конфліктів полягає, перш за все в тому, що в сучасному світі, особливо країни, що стали на шлях розвитку інститутів демократії і які відмовилися від авторитарних чи тоталітарних відносин і режимів, потребують подальшого й поглибленого вивчення цього процесу.

Варто відзначити, що політичні протиборства набули поширеності та гостроти, вельми часто виливаються у форму деструктивних збройних зіткнень, що призводить, у нашому глобалізованому світі, до матеріальних втрат і людських жертв [Стеклова Н. А. Концептуальные основания коммуникационного конфликта // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Философия. Психология. Педагогика. – Выпуск 2. – Том 10. – Саратов, 2010. – С. 43.].

В політиці існують приклади, коли саме парламентські конфлікти, були причиною, або й наслідком масштабних конфліктів, що призводило до порушення, як державних правових норм так і міжнародних. Пов'язані

насамперед з боротьбою за соціальний статус і владу, вони разом з тим охоплюють широкий спектр не тільки власне політичної, а й соціальної, економічної, етнічної, релігійної та інших сфер і сторін життя суспільства.

Зрозуміло, що парламентські конфлікти виникають не тільки в країнах, які знаходяться на стадії становлення і розвитку демократичних інститутів, а й у державах, давно визнаних демократичними, в тому числі є "стовпами світової демократії", таких, наприклад, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція, Німеччина. Варто відзначити, що найбільш важливою і актуальною нині є проблема виникнення і протікання парламентських конфліктів в процесі демократизації суспільства.

Так як конфлікти, що виникають в цих країнах, що стали на шлях не тільки змін в політичному устрої (свобода слова, вільні демократичні вибори, ринкові економічні відносини), але й економічних перетворень (таких як приватна власність, свобода підприємництва, лібералізація цін і зовнішньої торгівлі та ін.), є необхідним атрибутом і найбільш важливим механізмом в демократичних перетвореннях.

Надзвичайно важливо підкреслити той факт, що повністю уникнути протиріч і конфліктів у політичному житті суспільства неможливо, так як конфлікти в демократичному суспільстві є наслідком безпосередньої наявності таких демократичних інститутів, як: багатопартійність, поділ влади, вибори, опозиція [Казаков В. С., Танчер В. В. Технологии регуляции конфликтов // Современная конфликтология в контексте культуры мира. — М., 2001. — С. 56].

Зазначимо, що до виникнення парламентських конфліктів досить часто призводять також міждержавні зовнішньополітичні відносини.

Конфлікт як форма взаємодії між соціальними групами, що припускає обмін благами і функціями, коригування інтересів й відносин таким чином, щоб виникала система зворотних зв'язків, яка може і повинна виконувати важливу інтегративну функцію в суспільстві.

Крім того, парламентський конфлікт, як і будь-який інший, являє собою певний вид відносин між владою та людьми, між владою і бізнесом [Himes, J. S. Conflict and Conflict Management. Athens, GA: University of Georgia Press, — 2008, — p. 116]. Тому парламентські конфлікти є вельми різноманітним й мають безліч форм і проявів. Так, розглянуті нами конфлікти опозиції являють собою складний механізм прояву політичних протиріч, безсумнівно, тісно пов'язаних із соціальними, економічними, етнічними та іншими формами конфліктів.

Необхідний ефективний механізм і сучасні технології управління конфліктами, закріплені законодавчо і схвалені суспільством, гнучко відображають і враховують всі зміни, що відбуваються в демократичному суспільстві, а також сприяють запобіганню можливих конфліктів і врегулювання наслідків вже закінчених парламентських конфліктів.

Заяви окремих політичних лідерів і вчених про те, що ті чи інші держави, живуть в демократичному суспільстві, дуже схожі на висловлювання минулого про торжество перемоги соціалізму, справедливості, утвердження різних ідеалів.

Відповідно, політологічна значимість дослідження питання парламентського конфлікту в процесі демократизації суспільства, є не тільки значущою і актуальною, але динамічною, постійно вимагає пильної уваги і детального вивчення з метою швидкого реагування на змінну політику держави та інших ситуації задля вироблення конструктивних пропозицій щодо запобігання та врегулювання конфліктів, які в силу тих чи інших причин виникають в сучасних суспільствах.

Н. С. Малоголовець, студ., НАПНУ ім. П. Драгоманова, Київ
NIKI-AIS111@ukr.net

РОЛЬ СХІДНОАЗІАТСЬКИХ РЕЖИМІВ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Безумовно останніми десятиліттями центр світової економіки змінився, на економічній арені світу з'явилися країни Азії, де особливу роль відіграє – Китай. Два останні десятиліття XX століття показники економічного росту на східній "окраїні" Тихоокеанського регіону в чотири рази перевищували показники розвитку економік Європи і Північної Америки [Хейвуд, Ендрю. Політологія / Пер. с англ. под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 544 с].

Розвиток країн Східної Азії розпочався з економічного прогресу, разом з тим саме ці держави зберегли свої закони, традиції та культуру. Варто відзначити, що економічний розвиток тісно пов'язаний зі змінами в політичній сфері, але на відміну від країн Європи чи Сполучених Штатів Америки, держави Азії більше притримуються своїх традицій. Американські дослідники вважають, що не можна виключати той факт, що розпочавшись наприкінці XX століття підйом Східної Азії в кінці кінців виявився куди більш значимим глобально-історичним процесом, ніж крах комунізму [Мынсын Пей. Загадка восточноазиатской исключительности. Journal of Democracy, 1994, vol. 5, №4, p. 90–103].

На відміну від економіки Східної Азії, політична система цих країн менш досліджувана. Однією з проблем держав Східної Азії, була теза про те, що модернізація рівнозначна вестернізації. В політології, це означає ідею про те, що промисловий капіталізм і ліберальна демократія завжди йдуть нога в ногу. Прибічники такого погляду вважають, що політичний прогрес в Японії, після того як конфлікт між Сполученими Штатами Америки та Японією завершився, існуюча конституція країни 1946 року, а також невдале ведення на протязі 1980–1990 років багатопартійних електоральних систем в таких країнах, як Тайланд, Південна Корея та Тайвань, змінив не лише економічний потенціал східно-азіатських держав, але й політичну спрямованість.

Варто відзначити, прибічники такого підходу, не приймають до уваги того, що навіть поліархічні інституції в країнах Азії функціонують не так як в державах Європи. Адже різниця між культурами є суттєвою, в біль-

шості країн Азії вона сформована під впливом конфуціанства [Waseem, M. (1996) 'Ethnic conflict in Pakistan: the case of MQM', *Pakistan Development Review* 35. – p. 617–630]. В даному контексті, варто відзначити, що азійські цінності – це цінності, які висвітлюють історію, культуру та історичні передумови формування азійських спільнот; в якості прикладів можна навести соціальну гармонію, повагу до влади та віри і сімейних цінностей [Acemoglu, D., S. Johnson and J. A. Robinson (2005) 'Institutions as the fundamental cause of long-run economic growth', *Handbook of Economic Growth* 1. – p. 385–472].

Але разом з тим, варто відзначити, що східноазійські режими мають спільні риси. Найперше, це те, що східно-азійські країни зосереджені на економічному рості, ніж на політичних цілях. Також діяльність державних органів повністю направлена на економіку та добробут, разом з тим розширення індивідуальних прав та свобод, відводиться останнє місце.

Американські вчені вважають, що це прагматизм, який проглядається саме в економічній історії п'яти "тигрів" – Південної Кореї, Тайваню, Гонконгу, Сінгапуру та Малайзії. Але, саме прагматизм, ми бачимо в розвитку Китаю з кінця 1970-х років, разом з тим в державі присутня комуністична монополія на владу, яка й до сьогодні існує в китайського народу.

Варто відзначити, що саме в цих системах вкорінена ідея "сильного" уряду – повага до держави й завжди достатньо високий рівень підтримки правлячої партії [Хейвуд, Эндрю. Политология / Пер. с англ. под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 544 с.]. Але саме зв'язок економіки та політикою є однією з особливостей східно-азійських країн.

Керівники та лідери в більшості країн Східної Азії користуються повагою за конфуціанською традицією, де центральними є лояльність, дисципліна та обов'язок. Разом з тим, не зважаючи ні на політичні зміни, ні на економічні, сім'я залишається центральним елементом в східно-азійській традиції.

Таким чином виходить, те, що японці називають "груповим мисленням", з його закритістю по відношенню до таких ідей, як індивідуалізм і права людини в їх розумінні, є основою таких режимів.

Які й інші системи, східноазійські режими (East Asian regimes) не схожі між собою. Знову ж проявляються культурні розбіжності між Китаєм, Тайванем, Гонконгом і Японією й такими етнічно змішаними державами, як Сінгапур та Малайзія. Саме в Сінгапурі, введення конфуціанських програм у навчальний процес, закінчилося невдало – влада відмінила програму через можливе невдоволення малайського та індійського населення.

Досить схожа ситуація мала місце і в Малайзії, де приймались заходи для обмеження китайського впливу і ще більшого закріплення впливу державної влади.

Перехід Китаю на шлях капіталістичного розвитку дещо знівелював явні зміни, що відбулися в державі, й в суспільстві, адже не відбулося невдоволення, але протиріччя все ж залишаються.

Знову ж таки, політична розбіжність країн Азії, базується на економіці, але більшість східно-азіатських країн продовжують сприймати одна одну, не як економічного чи політичного партнера, а як конкурента. Саме економічні питання сприяють політичну нестабільність та конкурентну боротьбу. Також на сьогоднішній день Китай та Японія є економічними конкурентами, але в політиці нічого спільно не мають.

Американський професор Мінсин Пей, відзначає, що в рівному ступені безрезультатними були всі проведені дебати стосовно взаємного зв'язу типів режимів і темпів економічного зростання. Адже саме в східно-азіатських державах, зв'язок "культура-політика-економіка" є нерозривним. Третя модель капіталізму в Японії склалася після 1945 року, в подальшому на шлях наслідування стали східно-азіатські "тигри" Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, а в подальшому і Китай.

Знову ж таки американські дослідники, звертають увагу, на політичну нестабільність східно-азійських держав, разом з тим можливу зміну східноазійських режимів. Прикладом того є східно-азійська економіка 1990–1997 років, яка продемонструвала, що, нестійкий економічний успіх, коли не має фінансової стабільності [Хейвуд, Ендрю. Политология / Пер. с англ. под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 544 с]. Разом з тим, нестійкість економіки, відсутність фінансової стабільності може сприяти політичним змінам. В даному випадку можливе застосування принципу *laissez-faire* ("залишити як є"), коли невтручання уряду в економіку, тобто коли економіка краще всього працює тоді, коли уряд "залишає її в спокої".

***Н. Є. Мінєнкова, канд. іст. наук, доц., докторант, НаУКМА,
доц., ДонНУ
minyenkova@gmail.com***

ДО ПИТАННЯ ЛЮСТРАЦІЙ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ НАПРИКІНЦІ ХХ ст.

Термін "люстрація" без перебільшення відноситься до одного з найпопулярніших в українському суспільно-політичному просторі і обумовлюється це, головним чином, спробами проведення запізненої люстрації в нашій країні. Разом з тим, слід також констатувати, що як в суспільстві, так і серед політичної еліти в Україні відсутній консенсус щодо необхідності, шляхів, методів у вирішенні цього питання. Неоднозначність оцінок, а також спроби проведення люстрації в Україні й обумовлюють актуальність теми цього дослідження.

Пріоритетність у вивченні проблеми люстрацій належить зарубіжним авторам, зокрема різні аспекти досліджують А. Опалінська, П. Гжеляк, Я. Воленський, П. Гонтарчик, С. Ценкевіч, П. Жачек, Я. Холінський, П. Блажек, Р. Девід та ін. Більшість же робіт вітчизняних авторів має публіцистичний характер, або присвячена окремим аспектам проблеми,

зокрема статті С. Шевчука, О. Радченко. Отже, головна мета цього дослідження: на основі політологічного аналізу обґрунтувати поняття люстрації, окреслити та охарактеризувати підходи у її здійсненні, визначити умови реалізації.

Термін "люстрація" має латинське походження, вперше лат. слово "*lustratio*" зустрічається у греко-римській міфології й означає очищення через жертвоприношення. В середньовіччі поняття "люстрація" було добре відомо мешканцям Центрально-Східної Європи, зокрема люстраціями в Речі Посполитій називалися періодичні описи королівських маєтків, для визначення їх рентабельності (склад податного населення, грошові і натуральні повинності) [Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – М.: Осв. Энциклопедия, 1985. – 1600 с., с. 734]. У XX ст. термін отримав інший зміст. А саме, аналіз політичної практики у країнах Центрально-Східної Європи у 90-х XX ст. дозволяє трактувати люстрації як політичний інститут (перехідного періоду), який створюється у процесі системних трансформацій з метою легітимації нової політичної влади, подолання негативних наслідків попередніх режимів (як правило, тоталітарно-авторитарних).

Здійснення люстрацій у Центрально-Східній Європі наприкінці минулого століття мало два концептуально протилежних підходи.

Перший, – умовно названий традиційним – буквально означав "покарання", реалізувався через відсторонення на певний час окремих категорій працівників, від зайняття певних посад; чи (і) кримінальне переслідування. У такий спосіб люстрації здійснювалися в НДР, Чехії. Зокрема в згідно двох законів (малий та великий) про люстрацію, прийнятих у жовтні 1991 р. у Чехословаччині три категорії осіб: співробітники StB (Державна безпека), особи, що вчилися (закінчили) вищу школу КДБ та подібні установи, а також партійні та державні діячі колишнього режиму відсторонювались на 10 років від зайняття публічних посад; виборчі посади не люстровалися, але найвпливовіші партії перевіряли довідки. Особи які отримували позитивні свідоцтва могли оскаржити їх спочатку у незалежній комісії (складалась з представників парламенту та МВС), а потім у суді [Більш детально про особливості люстрацій в Польщі див. у статті: Міненкова Н. Є. Люстрація як політична практика посткомунізму: приклад Польщі // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2011. – Випуск 53 (10). – С. 503–510].

Другий підхід – ретроактивний передбачав тільки "моральне засудження" через розкриття відомостей про певні дії і осіб, що вважались злочинними [Шевчук С. Люстрація як ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління // Юридичний журнал. – 2006. – № 2. [Електронний ресурс] / Юридичний журнал. – Режим доступу до статті: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2140>]. Як моральне засудження люстрація, реалізовувалась у Польщі. Два закони 1997 р. і 2006 р. (при їх відмінностях у процедурі здійснення) головним чином, визначали необ-

хідність оприлюднення інформації про колишніх співпрацівників прорадянського режиму в Польщі та публічному, моральному засудженні цього факту. Рішення про відсторонення від здійснення публічних функцій покладалось на виборців (в випадку виборних публічних посад), або роботодавців (наприклад, працівники вищих навчальних закладів, журналісти тощо). Закон не вимагав при встановленні факту співпраці автоматичного звільнення такої особи, рішення повинен був приймати керівник [Про специфіку люстраційної практики в Чехії більш детально у статті: Міненкова Н. Є. Люстрація в Польщі і Чехії: різність типів, чинників та наслідків // *Studia Politologica Ukraino-Polona*. – Випуск 4. – Житомир-Київ-Краків. – 2014. – С. 153–158.]

Темпи та результати люстрацій як політичного інституту перехідного періоду в різних країнах Центрально-Східної Європи також були різними. Їх обумовлювали структурні та процедурні чинники, зокрема, моральний авторитет та політична воля нової влади; підтримка ідеї очищення, оновлення владних структур в суспільстві; наявність законодавчої бази, що відповідає нормам міжнародного права та спирається на світовий досвід; збереження архівів (документів), на основі яких можна встановити злочинні дії влади; існування персоналу, спроможного та гідного проводити люстрацію.

Таким чином, аналіз люстраційних практик у країнах Центрально-Східної Європи дозволяє трактувати люстрації як невід'ємну складову процесів системної трансформації. Люстрації, як політичний інститут перехідного періоду здійснювались в різний спосіб і їх результати залежали від низки структурних і процедурних чинників. Складний характер трансформації (на думку Т. Кузьо "модель четверного переходу") в Україні фактично унеможливило проведення люстрації на початку системних змін (у I пол. 90-х рр. XX ст.) і ускладнило політичний розвиток нашої країни.

М. В. Наконечний, асп., НІСД при Президентові України, Київ
mx.nak@hotmail.com

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Сучасний світ є складною системою взаємопов'язаних процесів, явищ та смислів, що безперервно формуються та конструюються усіма її учасниками та складовими. З другої пол. – кін. XX століття, відносно сталий пост-воєнний світ зазнає все більш помітних та суттєвих змін, занурюючись у особливу, нову, фазу свого розвитку – глобалізацію.

Остання породжує масштабні та глибокі глобалізаційні трансформації і водночас залишається вкрай суперечливою через відсутність чіткого розуміння її сутності та особливостей. У свою чергу, це значно ускладнює прогнозування наслідків впливу глобалізації на світову систему в цілому

та її подальший розвиток зокрема. Разом із тим, численні прояви глобалізаційного впливу спостерігаються у багатьох сферах та рівнях сучасного життя – міжнародному, державному, суспільному, індивідуальному тощо.

Актуалізація та висока динаміка відповідних тенденцій і процесів призводять до суттєвої трансформації соціокультурного та політичного простору, модифікації звичних вимірів самосвідомості та способів самоідентифікації, а, отже, й – цінностей, взірців та смислів на індивідуальному і колективному рівнях.

Витіснення традиційних моральних кодексів етичною примітивністю узагальненого релятивізму та безмежного мультикультуралізму породжує моральний вакуум та відчуження, що зростають внаслідок постійної гонитви за ілюзійними благами і дотичними їм смислами. Через духовну безплідність цієї неспинної гонитви за, все більш дорогим, споживанням (яке інтенсивно нав'язується та популяризується у сучасному світі) зростає й внутрішнє спустошення людей, постійне відчуття безпорадності перед незрозумілими і невідконтрольними людиною силами, що керують світом. Розчарування у політиці, як суспільному механізмі управління, що не здатен виконувати свої функції без додаткового контролю, увесь спектр переживань та відчуття постійної тривоги й недостатньої захищеності з боку національної держави, зрештою, формує у людей своєрідний "духовний голод", що виступає не лише індикатором поступової втрати ідентичності, але й одним із тих факторів, які підштовхують людину до необхідності пошуку своєї ідентичності деінде та суперечливої самоідентифікації в умовах світу, що динамічно змінюється.

Водночас, сучасний етап суспільного розвитку пов'язаний і з становленням нової якості соціальної суб'єктивності, що зумовлено перетвореннями в економічних і політичних відносинах, широким розповсюдженням інформаційних технологій, зростанням динаміки сучасного життя та загрозою маргіналізації суспільства. Таким чином, можна припустити, що людство знаходиться на порозі чергової кризи ідентичності, а проте – чи не наймасштабнішої та найскладнішої у межах відомої історії.

Подібні перетворення підводять нас до питання щодо сутності нової системи цінностей та смислів, щодо меж можливої маргінальності суспільства та особистості, щодо єдності та згуртованості суспільства і держави та щодо нових проблем національної безпеки, пов'язаних з цими процесами. Потрібно зазначити, що останні невідворотно пов'язані й зі змінами внутрішнього світу людини.

Таким чином, проблеми щодо сутності та форм ідентичності, ідентифікації та ре-ідентифікації особистості в умовах глобалізованого світу набувають особливого значення. З'являються нові виклики та загрози для національної безпеки більшості сучасних держав, що також потребує нових концептів та методів через трансформацію старих та появу нових безпекових проблем.

До таких можна віднести не лише, вже згадані, маргіналізацію світового суспільства та кризи ідентичності, але й похідну від них проблему

розмивання національної ідентичності, яка, наразі, є фундаментом для переважної більшості сучасних націй-держав. Також, сюди варто віднести значне похвалення міграційних процесів, що призводить до неконтрольованої культурної дифузії і є досить гострою проблемою для усіх держав, що обрали демократичний шлях розвитку. Значну загрозу становлять різноманітні загрози транснаціонального характеру – поширення хвороб, що можуть переростати у пандемії, деградація навколишнього середовища та екологічні проблеми, транснаціональні злочинні угруповання, загроза з боку ядерного та звичайного тероризму тощо. Вагомою проблемою, безпосередньо пов'язаною з національною ідентичністю та національною безпекою є квалітет існуючого концепту глобальної архітектури, сформованого ще у середині попереднього століття. Неможливо оминати увагою й загрозу серйозних військових конфліктів міжнародного рівня, що "постала з небуття" унаслідок агресивної політики Російської Федерації щодо Заходу та, фактично триваючих, військових дій за її участю на окремих територіях Української Держави.

У свою чергу, національна ідентичність є рушійною основою для успішної консолідації, ефективного функціонування та розвитку будь-якої "уявленої спільноти" сучасного світу, до яких, зокрема, можна віднести будь-яке із сучасних суспільств та базовані на них нації-держави. Виходячи з цього, видається зрозумілим, що якісно та всебічно сформована національна ідентичність є своєрідним "скелетом" для національної держави, як і – міцним фундаментом для здійснення державної політики та забезпечення національної безпеки.

Відтак, пошук та розробка нових концепцій та парадигм, національної ідентичності, які могли би ефективно протидіяти викликам сучасного світу, посилюючи та уможлиблюючи ефективність національної безпеки, у той же час, зберігаючи існуючи національні досягнення, безперервність традицій та зв'язок поколінь, постає важливою задачею для України та багатьох інших сучасних держав.

Г. Г. Ніколайчук, здобувач, КНУТШ, Київ
aa0333bp@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР СПОРТУ

У своїй праці *"Communication and Sport: Surveying the Field"* (2012) Ендрю Біллінґс (Andrew G. Billings), Майкл Баттерворз (Michael L. Butterworth) та Пол Турман (Paul D. Turman) пропонують п'ять вимірів зв'язку спорту з політикою: (1) *спорт як політичний ресурс*; (2) *спорт та мова політики і війни*; (3) *спорт в конструюванні національної ідентичності*; (4) *спорт і глобалізація*; (5) *спорт як простір протесту*.

(1) *Спорт як політичний ресурс*. Спорт доволі часто використовується як політичний ресурс, за допомогою якого можливо вирішити різноманітні конфліктні ситуації та отримати політичні дивіденди. Варто наголосити на тому, що цей політичний ресурс носить переважно симво-

лічно-ритуальний характер. Наприклад, в політичному просторі США загальноприйнятим є відвідування спортивних подій кандидатами на виборні посади задля ідентифікації з тією чи іншою спільнотою фанів, які потенційно можуть підтримати відповідних кандидатів на виборах. Показовим є кейс Президента США Дж. Буша молодшого в роки до трагедії 9/11. Дж. Буш зробив свій внесок в розвиток бейсболу, будучи губернатором Техасу. Найбільш пам'ятним є також момент, коли Дж. Буш мол. зробив перше кидання (т. зв. "first pitch") під час бейсбольної гри №3 Світової серії в Нью-Йорку в 2001 році. Тим самим, американський політик підкреслив свою віру в національну єдність після жахливих атак терористів.

(2) *Спорт та мова політики і війни.* Необхідно підкреслити той безумовний факт, що навіть коли спорт не застосовується політиками, то він все одно виступає як метафора політики як такої. Спорт і політика характеризуються спільними рисами – *змагальність та продукування переможця/переможеного*. Використання спорту як метафори політики є доволі проблематичним, адже існує ризик тривілізувати серйозні політичні питання. Відзначимо, що політичні теоретики (особливо ті, що займаються політичною комунікацією) все ж надають значної уваги дослідженню питання: спортивні метафори є *дескриптивними* чи вони насправді *впливають* наше розуміння політичних явищ і процесів. З одного боку, спорт використовується як дескрипція задля надання мові додаткової ваги та сили. Такий дослідник як Джефрі Оуен Серрейв (J. O. Segrave) у своїй статті "*The sports metaphor in American cultural discourse*" (2000) зазначає, що метафори з боксу дозволили політикам застосовувати ударну в'язкість та рішучість у своїй політичній риторичі, в той же час бейсбольні метафори залежать від близькості американців до їх національного хоббі/проведення вільного часу. Між тим, варто наголосити на тому, що медіа дуже часто висвітлюють політичні кампанії як скачки коней ("horse race"), в яких кандидати в електоральному процесі займають ту чи іншу позицію в цих перегонах – лідер ("front runner"), невдаха ("long shot") і т. д. Ці метафори, залишені на дескриптивному рівні, виступають "драйверами" розвитку яскравих риторичних фігур політичної мови. Однак, варто зауважити, що теоретики політичної науки (особливо в контексті політичної мови) відзначають здатність метафор працювати на більш глибокому рівні, де вони здатні пояснити та обґрунтувати наше уявлення щодо світу політики та різноманітних його вимірів. Такі політичні теоретики як Ф. Бір (F. A. Beer) та де Ландшир (C. de Landtsheer) у вступній статті до праці "*Metaphorical world politics*" (2004) приходять до висновку про те, що "влада метафори – це влада зрозуміти та нав'язати форми політичного порядку. Метафори відображають, інтерпретують та конструюють політику" [Beer, F. A., & de Landtsheer, C. Introduction: Metaphors, politics, and world politics (pp. 5–52) // *Metaphorical world politics*. – East Lansing: Michigan State University Press, 2004., p. 30].

(3) *Спорт в конструюванні національної ідентичності.* Одна з характерних рис політики – це конструювання та підтримання національної

ідентичності. Політичні теоретики досить часто розглядають спорт як символ колективної ідентичності у його відношенні до нації та націоналізму. Національна ідентичність є не стільки продуктом географії чи врядування, скільки продуктом спільних історій, міфів та ідеологій. Власне в становленні національної ідентичності спорт відіграє важливу роль в зв'язку з тим, що він виступає специфічним інститутом, який сприяє розвитку "колективної свідомості" [Rowe, D. Sport, culture, and the media: The unruly trinity / D. Rowe. – Buckingham, UK: Open University Press., 1999., p. 22].

(4) *Спорт та глобалізація*. У праці *"Globalization and Sport: Playing the world"* (2001) Т. Міллер, Дж. Лоуренс, Дж. МакКей та Д. Роу підкреслюють: "те, що конститує національну гру чи змагання серед представників місцевої, регіональної та національної ідентичностей виступає предметом постійного переформулювання" [Miller, T., Lawrence, G., McKay, J., & Rowe, D. Globalization and sport: Playing the world. – London: Sage, 2001., p. 11]. Зауважимо, що глобалізація сприяє обміну капіталів, а оскільки спорт виступає цінним товаром споживання, то спортивні ліги та гравці перебувають в пошуках нових можливостей в контексті "розпливчатих" географічних, економічних та політичних кордонів. Грант Джарві (Grant Jarvie) в статті *"Internationalism and sport in the making of nations"* (2003) підкреслює, що "вибір між глобальним та локальним спортом" є контрпродуктивним [Jarvie, G. Internationalism and sport in the making of nations // *Identities: Global Studies in Culture and Power*. – 2003. – #10. – p. 549]. Замість цього, необхідно усвідомити, що сучасний спорт – це простір для розвитку розуміння *інтернаціоналізму та космополітизму*, особливо в сфері політичного.

(5) *Спорт як простір протесту*. Спорт виступає публічним та популярним видом діяльності, тому може стати ефективним простором для політичної боротьби/протесту та соціальних змін. Зауважимо, що яскравим кейсом для аналізу спорту як політичного протесту є приклад всевітньовідомого боксера Мухаммеда Алі (раніше Кассіуса Клея), який використовував свою боксерську популярність як платформу для боротьби з расизмом та війною. Відмовившись в 1967 році від військового призову та служби у В'єтнамі під час розпаду війни, він був позбавлений чемпіонського титулу та відсторонений від боксу на три роки. Будучи мусульманином, Алі наголошував на тому, що війна вступає в антагонізм з його віруваннями та позицією такої організації як "Нація ісламу". Боксер є яскравим прикладом того, як можна використовувати насильство на ринзі задля просування миру та справедливості поза його межами.

Можна зробити висновок про те, що *символічне використання спорту політиками, взаємопроникнення конструктів спортивної / політичної мови, культивування спортивного націоналізму, взаємовідносин між спортом та глобалізацією та необхідність політичного опору / протесту в спорті* – це ключові питання сучасного взаємозв'язку спорту та політики. Незважаючи на доволі поширену точку зору щодо аполітичності спорту, варто визнати, що це неможливо в умовах сучасного політичного процесу.

ПРОТИДІЯ РЕВОЛЮЦІЙНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ МОБІЛІЗАЦІЇ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

За сучасних умов мережа Інтернет перетворюється на один із ключових засобів політичної мобілізації. Зокрема, цьому сприяє: поширеність доступу до мережі та залученість до неї широких верств громадян, можливість вільного циркулювання політичних ідей, спілкування з живими людьми та можливість координації спільних дій, створення певних співтовариств, що можуть виступати консолідуючими центрами. Особливого значення політична мобілізація у мережі Інтернет набуває для сучасних недемократичних політичних режимах, де відсутня свобода слова та бодай відносно незалежні ЗМІ, а будь-які інформаційні потоки жорстко контролюються. За таких умов мережа Інтернет перетворюється ледь не на єдиний засіб донесення альтернативної інформації та координації суб'єктів громадянського суспільства.

Відповідно, це все виразилося у феномені т. зв. "фейсбук-революцій", що охопили на початку ХХІ ст. ряд країн арабського світу, та виразилися у масштабних протестах громадян проти місцевих авторитарних режимів та завершилися їх поваленням. "Соціальні мережі" (facebook, twitter) дозволили протестному руху каналізуватися, координувати дії, створити альтернативний інформаційний канал, що зрештою і дозволило протестам перемогти.

Все це перетворює мережу Інтернет на один із найпотужніших засобів політичної мобілізації у сучасному світі. У першу чергу – протестної мобілізації, що спрямована на зміну або повалення наявного політичного режиму.

Зрозуміло, що це ставить сучасні недемократичні режими перед задачею забезпечення протидії вищезазваному аспектам мобілізації громадян, що можуть становити для них загрозу.

Дослідження того, як протидіяли різні недемократичні режими "фейсбук-революціям", засвідчує, що методи можуть бути поділені на дві різнорівневі групи.

Перша група позначає формальну протидію. Вона може здійснюватися у двох основних видах: юридичному та фізичному.

Юридична протидія виражається у правових обмеженнях, що накладаються на доступ до мережі Інтернет або до певних ресурсів, що санкціонується владою, яка і визначає відповідний перелік "небезпечних" Інтернет-порталів. Може бути заблокований доступ до певних інформаційних джерел, блогів, соціальних мереж тощо. Ефективність даного засобу протидії політичній мобілізації є досить обмеженою. Найбільш вдалий приклад подібних обмежень – це Китай, де владі вдалося організувати досить розгалужену та комплексну систему обмежень доступу

громадян до певних ресурсів. Завдяки економічному тиску, влада змогла домогтися співпраці з потужними іноземними інформаційними корпораціями (наприклад, такими як Google), що дозволило фільтрувати інформацію навіть на рівні пошукових ресурсів. Проте, у більшості інших країн подібних підхід щодо протидії політичній мобілізації не видається занадто ефективним, оскільки блокування певних ресурсів може бути подолане простою їх зміною, а кількість потенційних комунікаційних майданчиків у мережі Інтернет є практично необмеженою.

Фізична протидія мобілізації здійснюється шляхом припинення доступу до мережі Інтернет на певних територіях у визначений термін часу. Зокрема, так політичній мобілізації намагалася протидіяти влада ряду арабських країн (Єгипту зокрема), коли там почалися революційні виступи. Даний засіб є досить низьким у плані ефективності. Звісно, таким чином можна послабити координацію протестувальників, але всі ці дії здійснюються уже тоді, коли мобілізація здійснилася і протестний рух сформувався. Відповідно, сформований рух швидко знаходить інші можливості для координації дій (наприклад, смс-повідомлення). Так можна загальмувати, але не зупинити мобілізацію. Повне ж відокремлення країни від мережі Інтернет неможливе через економічні мотиви.

Друга велика група засобів протидії політичній мобілізації у мережі Інтернет – це "змістовна" протидія. Вона полягає у тому, що влада не намагається не допустити громадян до мережі або певних ресурсів, але намагається впливати на мобілізаційні рухи через саму мережу, підриваючи їх зсередини.

Це може здійснюватися через інформаційне засмічення каналів, по яким здійснюється політична мобілізація. Зокрема, певна кількість інтернет-ботів, котрі є агентами впливу, а не просто небайдужими громадянами, розміщують велику кількість беззмістовних, провокаційних повідомлень, що дозволяють перевантажувати інформаційні канали та не дозволити поширювати по них справді важливу інформацію.

Наступна форма змістовної протидії політичній мобілізації у мережі Інтернет – це поширення неправдивої інформації (т. зв. "фейків"), яка має понижувати моральний дух учасників протестного політичного руху, посилювати їх зневіру у результаті та недовіру до лідерів, залякувати та поширювати страх. Це також може здійснюватися за участю "ботів", котрі одержують відповідні інструкції та розсилають повідомлення по ресурсам, що користуються найбільшою увагою потрібних цільових категорій громадян.

Не варто забувати про такий засіб змістовної протидії політичній мобілізації як переведення протестної активності у віртуальну площину, коли невдоволення громадян каналізується та спрямовується у сферу не реальних політичних дій, а у генерування виключно віртуальної політичної активності. Зокрема, у формах різноманітних флеш-мобів у мережі Інтернет, подання певних колективних петицій, інформаційних атак на певні портали тощо. Всі ці дії об'єднує те, що вони не виходять за межі мережі Інтернет та не набувають якості реальної політичної дії.

Також необхідно назвати таку форму протидії політичній мобілізації у мережі Інтернет як створення підставних віртуальних лідерів, які повинні очолити потенційний протест, але спрямовувати його у бажаному для політичного керівництва напрямку. Зокрема, схема тут може бути застосована наступна: поява у мережі Інтернет з певними публікаціями на гострополітичні теми нового учасника дискусії, завоювання ним авторитетом та активне просування даної постані у число авторитетів мережі Інтернет, неформальне очолення даною особою мережеских протестних настроїв, спрямування протестних настроїв у бажаному напрямку (віртуалізація протесту, ставлення під сумнів цілей і задач протесту, розвінчання лідерів протесту тощо).

Підсумовуючи все сказане вище, необхідно сказати, що посилення ролі мережі Інтернет у політичній мобілізації (зокрема, протестній мобілізації у недемократичних країнах) вимагає від авторитарних режимів все більш специфічних форм протидії. Відповідно, спостерігається постійне збагачення форм і методів контр-мобілізації, які вже не обмежуються виключно зупиненням доступу до мережі Інтернет.

С. С. Остапенко, студ., КНУТШ, Київ
stanislaw.ostapenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В КАНАДІ

Мультикультуралізм, як термін, вперше увійшов в канадський словообіг в 1960-х роках на протилежності "бікультуралізму", та був популяризований Королівською комісією з двомовності і бікультуралізму. Мультикультуралізм в значній мірі замінив "культурний плюралізм", хоча цей термін досі використовується в Квебеку [L. Driedger, Multi-Ethnic Canada (1996)].

Концепція мультикультуралізму використовується як мінімум у трьох значеннях: для позначення суспільства, яке характеризується етнічною чи культурною різноманітністю; як звернення до ідеалу рівності і взаємної поваги між етнічними або культурними групами населення; і як політика, що була вперше введена федеральним урядом в 1971 році і згодом у ряді провінцій. Дана ідея розглядається як невід'ємна частина канадської ідентичності на багатьох рівнях. Енциклопедія народів Канади стверджує, що індивідуальна етнічна приналежність не замінює канадську особистість, а, навпаки, визначає канадців і їх положення в світі.

Канада є одним з суспільств, що приймають найбільшу кількість іммігрантів у світі, тому не дивно, що вона, так само як і Сполучені Штати Америки, втілює концепцію культурної асиміляції "плавильного котла" на початку ХХ століття. Сам термін виник з назви п'єси британського журналіста і драматурга Ізраїля Зангуїлла, який часто приїжджав в США і знав життя цієї країни. Суть п'єси полягала в тому, що в Сполучених Штатах Америки відбувалося злиття різних народів та їхніх національних культур, в результаті формувалася єдина американська нація.

Першим великим викликом політики "плавильного котла" у Канаді стала публікація 1938 року "Канадська Мозаїка: Становлення північної держави" Джона Мюррея Гібона, який стверджував, що Канада має отримати вигоду з культурного розмаїття різних етнічних груп на своїй території. Гібон розробив та вдосконалив ідею культурної мозаїки в 1965 році, в цей же час соціолог Джон Портер опублікував свою книгу "Вертикальна Мозаїка: Аналіз соціальних класів і влади в Канаді", в якій критикував класові привілеї людей британського походження та маргіналізацію інших етнічних груп. Приблизно в цей же час Канада почала приймати все більше число небілих іммігрантів [P. R. Magocsi, *Encyclopedia of Canada's Peoples* (1999)].

До кінця 1960-х років попередня політика расової дискримінації в імміграційній системі була скасована, і в 1971 році, вперше, більшість нових іммігрантів були неєвропейського походження. Згідно з переписом населення 2011 року зареєстровано більше 200 типів етнічного походження, в тому числі й "канадського".

Федеральний уряд прем'єр-міністра П'єра Трюдо оголосив про свою прихильність принципу мультикультуралізму в 1971 році, що виявилось в дотриманні політики захисту і заохочення культурного розмаїття, визнанні прав корінних народів, і підтримки використання двох офіційних мов Канади. Такі дії уряду призвели до створення в 1973 році міністерства мультикультуралізму, а також канадської Консультативної ради з питань культурного різноманіття.

Концепція була затверджена в Хартії прав і свобод 1982 року, в якій було зауважено, що сам документ "повинен тлумачитися відповідно дійсній політиці збереження і зміцнення мультикультурної спадщини канадців". 21 липня 1988 Прогресивно-консервативний уряд Брайана Малруні прийняв Закон про канадський мультикультуралізм, який формалізував прихильність уряду "сприяти повній і рівноправній участі окремих осіб і громад будь-якого походження у формуванні всіх аспектів канадського суспільства" шляхом створення законодавства, який мав би на меті захистити етнічну, расову, мовну та релігійну різноманітність у рамках канадського суспільства. Мультикультуралізм визначився як нове бачення канадської ідентичності, що буде сприяти загальному розумінню всіх етнічних громад [L. Driedger, *Multiculturalism: Bridging Ethnicity, Culture, Religion and Race* (2008)].

Тим не менш, велика кількість квебекців, незважаючи на офіційну національну політику двомовності, вважають, що мультикультуралізм загрожує їх національній ідентичності. Квебек має тенденцію до заохочення міжкультурних зв'язків, вітаючи людей будь-якого походження, наполягаючи при цьому, щоб вони інтегрувалися у франкомовну культуру більшої частини Квебека. У 2008 році, в ході консультації Комісії з проживання, яка призвана обговорювати культурні відмінності, очолювана соціологом Жераром Бушаром і філософом Чарльзом Тейлором, було визнано, що Квебек є де-факто плюралістичним суспільством, але

канадська модель мультикультуралізму "не дуже добре проявляється в умовах Квебека". Комісарами комісії були названі чотири причини проти політики мультикультуралізму в квебекському суспільстві: а) занепокоєння з приводу мови не є важливим фактором в англійській Канаді; б) не було знайдено фактів відсутності безпеки меншин; в) в Канаді більше не існує етнічної групи більшості (громадянами британського походження є 34 % населення Канади, тоді як громадянами франко-канадського походження є 79 % населення Квебека); г) найменш за все дбають про збереження основ культурних традицій в англійській Канаді. Інтеркультуралізм, визнають комісари, "прагне примирити етнокультурне різноманіття з цілісністю франкомовного ядра і збереження соціальної зв'язку" [Скорочена версія звіту Бушар-Тейлор щодо релігійного і культурного розмаїття Квебеку <http://www.mce.gouv.qc.ca/publications/CCPARDC/rapport-final-abrege-fr.pdf>].

Отже, мультикультурна політика Канади зводиться до збереження культурної спадщини національних меншин, вирівнюванню міжгрупових відносин шляхом боротьби з расизмом та наданні всім національностям рівних можливостей. Спеціальна наукова комісія, що займалася дослідження мультикультурної політики держави, виробила головну мету канадського мультикультуралізму – створення загальноканадської ідентичності з одночасним збереженням культурного розмаїття населення. Тим не менш, канадське суспільство зіткнулося з характерними для поліетнічної держави труднощами: кожна етнічна група має свою культуру, свою історію і по-своєму оцінює власну значимість для Канади, що в підсумку знаходить вираз у перерозподілі владних повноважень; англоканадці, франкоканадці і аборигени мають чітку територіальну локалізацію, що накладає на адаптацію інших національних груп особливий відбиток.

В. В. Петренко, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
vvv-556@ukr.net

АВТОРИТАРИЗМ: РІЗНОМАНІТТЯ ТИПІВ

Історично авторитаризм існував у різних формах і в різні епохи. Авторитарні режими завжди були найпоширенішими в історії людства. В нинішній час, також, в багатьох сучасних країнах встановився саме авторитарний політичний устрій.

Загальновідомо, що існує багато типів авторитарних режимів. В основному вони поширені у тих країнах Азії, Африки, Латинської Америки, які розвиваються. Однак іноді вони могли існувати і в розвинених країнах, які відставали у своєму розвитку від головних індустріальних держав. Сьогодні цей тип режимів є поширеним і на колишньому пострадянському просторі.

Існує багато класифікацій авторитарних режимів, однак всі вони є досить умовними і жодна з них не охоплює весь спектр авторитаризму. Розглянемо деякі з різновидів авторитарних режимів.

Так, авторитарні режими за ставленням до традицій прийнято поділяти на *традиційний авторитаризм*, який спирається на традиційні цінності і політичні структури, що формувалися протягом століть та *новий авторитаризм*, який виник у XX столітті як результат процесів індустріалізації, лібералізації та модернізації. І якщо традиційний авторитаризм є досить стабільним, то новий постійно знаходиться під загрозою повалення.

Розрізняють також *традиційний авторитаризм олігархічного типу і авторитаризм нової олігархії*. У першому випадку влада концентрується в руках декількох найбагатших сімей, які контролюють економічне і політичне життя країни. Зміна лідерів, як правило, проходить у результаті перевороту, закулісної боротьби та маніпуляцій з виборами. Подібні режими характерні, насамперед, для Латинської Америки, де пануюча олігархія тісно пов'язана з католицькою церковною верхівкою. Авторитаризм же нової олігархії з'являється в результаті виходу на передові позиції національної буржуазії, яка підтримує тісні контакти з військовими.

В залежності від того, з якою метою встановлюється авторитаризм, він розділяється на модернізаційний – метою якого є проведення політико-правової і соціально-економічної модернізації; стабілізаційний – метою є стабілізація політичного режиму в умовах гострої політичної чи соціально-економічної кризи або підтримання існуючого статус-кво в державі; тиранічний – метою якого є встановлення режиму особистої влади для задоволення власних потреб; деструктивний – метою є абсолютне обмеження демократичних засад політичного життя – політичного плюралізму, прав і свобод особи, свободи ЗМІ тощо.

Окрім того, серед авторитарних режимів виділяються *партійні режими*, особливістю яких є здійснення монопольної влади партією чи угрупованням, яке не обов'язково формально є партією. Частіше за все це однопартійні режими, однак до них можуть бути віднесені і правління аристократичних чи сімейних груп, а також правління перших осіб держави з їх політичними командами; *військові та військово-бюрократичні режими*, які характеризуються зростанням політичної ролі армії в суспільстві, широким застосуванням насильницьких методів правління, централізацією політичної влади, заборонаю будь-якої політичної діяльності, придушенням значної частини політичних і громадянських свобод, низкою державних переворотів та ін.; *національний авторитаризм*, що виникає в результаті домінування в елітарному угрупованні національної чи етнічної групи і характеризується прагненням створити соціальні й політичні переваги представникам однієї групи населення, етнізувати органи державної влади, проведенням негласної політики витіснення груп інших національностей; *корпоративні режими*, яким притаманна влада бюрократичних, олігархічних чи тіньових (неформальних, кримінальних) угруповань, що суміщають владу і власність та контролюють процеси прийняття рішень в країні; *режими особистої влади (персоналізований авторитаризм)*, для яких характерна одноосібна влада циві-

льної особи, що може проводити самостійний державний курс, спираючись на власну харизму чи інтереси своїх прихильників.

Частина дослідників розрізняють *лівий і правий авторитаризм*. Ліві авторитарні режими засновані на різних версіях утопічного соціалізму (європейського, африканського, арабського) і дуже схожі на колишній радянський режим. За цих режимів правляча партія підміняє собою всі інші громадські об'єднання або ж підкоряє їх собі. Правий авторитарний режим, як правило, прагне сприяти виходу суспільства з економічної кризи; часто під його впливом йде процес формування громадянського суспільства.

Серед різновидів авторитаризму зустрічаються також *теократичні авторитарні режими*, характерні для країн, де при владі перебувають фанатичні релігійні клани та *абсолютні й дуалістичні монархії*, в яких монарх наділений або необмеженою владою як у виконавчій, так і в законодавчій і судовій сферах, або ж існують виборні представницькі органи, що до певної міри обмежують владу монарха в законодавчій сфері, однак при цьому в монарха залишаються досить значні повноваження, зокрема й можливість розпуску парламенту.

І. І. Петренко, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
petrenko-aspu@yandex.ru

МІСЦЕ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПОЛІТИЧНІЙ АНАЛІТИЦІ

Проблематика аналізу державної (публічної) політики безсумнівно є дуже актуальною сьогодні у зв'язку з розбудовою та вдосконаленням політичних інститутів нашого суспільства. Політологи, так само як й інші науковці, розробляють велику кількість концепцій, моделі яких допомагають зрозуміти й описати політичне життя нашого суспільства, але найбільшою проблемою суспільного розвитку є наукове розроблення державної політики та реального механізму впровадження державно-політичних рішень, їх моніторингу, оцінювання та підвищення ефективності.

У пострадянському науковому просторі існує багато білих плям щодо аналізу державної політики. Точиться багато дискусій з приводу термінології, соціального призначення, об'єкта, предмета, місця серед суспільних наук та в системі аналітичної діяльності. Крім того, даються в знаки відмінності у науковій традиції західної і вітчизняної думки, а також прірва між теоретичними розробками та їх практичною реалізацією у даній сфері в Україні.

Більшість західних дослідників розглядають аналіз державної політики як суто окремий і незалежний вид аналітичної діяльності, безвідносно до політичної аналітики. Для них він є однією з дисциплін, що вивчає суспільство. З огляду на вітчизняну традицію, нам видається правильним розгляд аналізу державної політики в системі саме політичної аналітики. Ми не ставимо під сумнів його самостійність у вивченні суспі-

льних проблем, але наголошуємо на органічному зв'язку з політичною аналітикою, її принципами, методологією і методикою. Тому в даному дослідженні ми будемо спиратись на праці переважно російських та вітчизняних вчених, а саме: А. Ахременка, В. Лобанова, К. Сімонова, С. Туронка, О. Валецького, Т. Брус, О. Дем'янчука, Ю. Кальниша, О. Кілієвича, В. Ребкала, В. Романова, В. Рубанова, О. Рудіка, Ю. Сурміна, С. Телешуна та В. Тертички.

Аналіз державної політики, як і політичний аналіз ми можемо віднести до такого напрямку аналітики, як політична аналітика – теоретико-прикладна галузь наукового пізнання реальності, пов'язана з функціонуванням політичної системи суспільства. Звичайно дехто може не погодитися з даним твердженням, але ніхто не може заперечувати наявність багатьох точок дотику політичної аналітики та аналізу державної політики. Матиме рацію і той, хто скаже, що більшість проблем, які покликана розв'язувати державна політика не є політичними за своїм змістом, але всі вони так чи інакше вимагають використання політичних методів для свого розв'язання.

Політична аналітика – це система знань та методів, за допомогою яких можна отримати надійніше, найточніше та найповніше уявлення про сутність соціально-політичних явищ та процесів, задля прийняття ефективного рішення. Вона заснована на соціально-політичних законах та закономірностях, суттєвих зв'язках, які пронизують зазначені явища та процеси, враховує інтереси, потреби і стимули суб'єктів політики. Аналітик повинен знати чому, як і яким чином відбувалася подія, що в цьому випадку вплинуло на даний результат, яким чином вона буде проявлятися в майбутньому і які чинники будуть визначати її розвиток. Важливим теоретичним завданням політичної аналітики виступає виявлення, розуміння, узагальнення і концептуалізація закономірностей сфери політики. Таким чином, можна сказати, що політична аналітика виступає як теоретико-прикладна, політико-управлінська система знань, складовими якої є політичний аналіз, політичне прогнозування, аналіз державної (публічної) політики, політичне консультування, теорія прийняття політико-управлінських рішень, політичне проектування та моделювання.

Залежно від розуміння поняття "політика", можна виокремити три основні об'єкти, на які буде спрямовано аналіз в політиці: 1) зміст політики (polity) – це політична організація того чи іншого суспільства, тобто система принципів і норм, інститутів та механізмів, що об'єднують людей в політичну спільність; 2) політичний процес (politics) – це функціонування політичної системи суспільства, діяльність її суб'єктів, взаємовідносини різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх інтересів, політична культура, суспільна думка, цінності та цілі політичного життя; 3) продукт діяльності політичної системи (policy) – це конкретні регулятивні та розподільчі рішення й дії, що створюють політику держави (курс, напрям і план дій) механізми прийняття і технології реалізації

державно-управлінських рішень, оцінку їх ефективності та прогноз соціальних наслідків.

Таким чином, на основі вищезазначеного, ми можемо виокремити три класи проблем, на вирішення яких може бути спрямований аналіз в політиці: 1) пізнавальні проблеми, які утворюються через невідповідність між доступним рівнем знання про політичні явища та процеси, їх зв'язки з іншими явищами та процесами в суспільстві і необхідним рівнем знання для їх осмислення; 2) конкретні проблеми суб'єктів політичної системи (переважно ядром цих проблем є владні відносини), суть яких полягає в максимізації вигоди конкретного актора в конкретній політичній ситуації; 3) проблеми суспільного життя (ядро – вироблення ефективної державної політики та політичного курсу), не зачіпають відносини з приводу влади, але потребують для свого вирішення політичних методів.

Рівень аналізу в політиці, що вирішує перше коло проблем, вчені визначають як теоретичний рівень. Аналітика теоретичного рівня передбачає високий ступінь узагальненості отриманого знання, його здатність поширюватися на велику сукупність політичних явищ та процесів. Її мета – знаходження та пізнання закономірностей політичного життя. Характерною особливістю таких висновків та закономірностей є їх довгострокова актуальність. При вирішенні пізнавальних проблем політичний аналіз орієнтований на інтереси суспільства в цілому, а не на вузькогрупові інтереси чи цілі конкретного суб'єкта політичної системи.

Вироблення рішень другого і третього кола проблем формує прикладний рівень аналізу в політиці. Для аналітики даного виду характерними є утилітарність, корисність знання для вирішення конкретної проблеми конкретного політичного актора. Об'єктом прикладного аналізу в політиці виступають проблеми, що чітко локалізовані в просторі та часі. Прикладне знання ставить перед собою мету безпосереднього впливу на конкретні політичні процеси та їх корекцію відповідно до поставленої мети.

Об'єктом аналізу державної політики виступає третій клас проблем, тобто він спрямований на вирішення суспільних проблем шляхом вироблення ефективної державної політики, а другий – є сферою політичного аналізу, пріоритетом якого є клієнт та його цілі.

Політичний аналіз і аналіз політики дуже пов'язані між собою. Можна сказати, що політичний аналіз є основою аналізу політики. Ці два види аналітичної діяльності не стільки відрізняються методами дослідження, скільки предметною сферою, яку вони покликані досліджувати. Їх єдність є свідченням того, що вони мають одну основу – політичну аналітику, яка і обумовлює зв'язок між ними. Таким чином, політичний аналіз і аналіз політики – поняття не зовсім тотожні. Аналіз політики є самодостатнім процесом і водночас неодмінною змістовою складовою політичного аналізу. Результатом аналізу політики є порада, результатом політичного аналізу – прогноз. У широкому розумінні політичний аналіз переважно стосується "politics".

ПРОТИДІЯ ПОЛІТИЧНОМУ МАНІПУЛЮВАННЮ ЯК ЦІЛІСНИЙ ПРОЦЕС

Широкого розповсюдження в сучасній політиці набули маніпулятивні технології. Політичне маніпулювання розглядають як особливий різновид цілеспрямованого впливу на свідомість та поведінку людей, в якому домінують прихований характер цього впливу та ігнорування або нанесення шкоди особистим інтересам.

Існують різноманітні причини проникнення маніпулювання в політичну практику. Серед найсуттєвіших виділяють наступні: складність раціонального осмислення політики й доступність її ірраціонального (емоційно – чуттєвого) сприйняття; зацікавленість політичних еліт у спрощених, а тому й дієвих інтерпретаціях суспільно-політичних явищ. Інтерес еліт до маніпулювання обумовлений перш за все бажанням узгоджувати свої дії з масами та мобілізувати їхню активність на досягнення визначених політичних цілей. Існує також і певна потреба мас у політичному маніпулюванні. Це пояснюється прагненням людей до суспільної орієнтації, до отримання відповідей на важливі питання політики, що забезпечує необхідну інтегрованість й відчуття участі в управлінні суспільством, контролю над політиками. Очевидно, що маніпулювання забезпечує не реальний вплив людей на політику, а лише ілюзію такого впливу. Тим не менш, парадоксальність маніпулювання й полягає у своєрідному забезпеченні політичних комунікацій, які в той же час мають однобічний, викривлений, по суті, характер на користь суб'єктів маніпулятивної дії.

Для наукового дослідження механізмів політичного маніпулювання й протидії їхньому функціонуванню важливе значення має процесний підхід. Його суть заключається в розгляді того або іншого явища як послідовної зміни станів, які мають необхідний, об'єктивно обумовлений характер. В той же час процес у політиці може трактуватися і як певна послідовність дій, спрямованих на досягнення політичного результату (виборчий процес, процес розробки і прийняття політичних рішень тощо).

З цієї точки зору процес політичного маніпулювання передбачає цілу низку етапів, процедур і методів його здійснення. Політичне маніпулювання як процес цілеспрямованого впливу включає в себе не тільки дії маніпуляторів, але й реакцію маніпульованих. Саме тому в дослідженні теорії та практики політичного маніпулювання важливе місце займає проблема протидії маніпулятивному впливу на людину.

Процесний підхід до аналізу політики і в цьому аспекті надає певні можливості обмежити й запобігти негативним наслідкам маніпулятивних практик. У науковій літературі використовують ряд понять, які так або інакше характеризують антиманіпулятивні процеси в політиці. Найчастіше вживається такий понятійний ряд, як "обмеження", "запобігання", "захист", "протидія". Не вдаючись у детальний аналіз кожного з цих по-

нять зауважимо, що поняття "протидія" може розглядатися як таке, що характеризує стримування як усього феномену маніпулювання, так і нейтралізацію конкретних маніпулятивних дій.

Протидія політичному маніпулюванню як цілісний процес включає в себе виокремлення не тільки основних етапів, передбачення можливих напрямків і сюжетів маніпулятивного впливу, але й розробку і впровадження механізмів ефективного захисту від такого впливу. Відомо, що найбільш захищеними від маніпулювання є ті особи, які мають високий рівень інтелектуального розвитку, здатність до критичного, раціонального сприйняття суспільно-політичного життя. Важливою умовою антиманіпулятивної позиції людини є також можливість отримувати об'єктивну інформацію про перебіг політичних подій в країні і в усьому світі.

Процесне бачення протидії політичному маніпулюванню ставить питання про фундаментальні засади подібної протидії. Мова йде про забезпечення таких умов у розвитку суспільства, які б гарантували не тільки захист, але й унеможливлювали маніпулятивність політики в цілому. Очевидно, що досягнення такого стану речей є ідеальною, перспективною стратегією суспільного розвитку. Але й зараз можливо виділити основні складові такої фундаментальної протидії політичному маніпулюванню.

Серед важливих складових ефективної системи протидії маніпулятивним процесам в політиці можна зазначити наступні. Це, по-перше, розвинуті структури громадянського суспільства, які б моніторили дії політиків і чиновників; це, по-друге, конкуруюча мережа розповсюдження інформації; це, по-третє, розвиток самоврядних начал в управлінні суспільними справами; це, по-четверте, формування і розвиток громадянської політичної культури, яка включає в себе обізнаність, критичність і відповідальність громадянина щодо суспільно-політичного життя.

Остання складова в протидії політичному маніпулюванню є особливо важливою. Як свідчить досвід бурхливих подій в Україні й реакція на них в Росії, важливою умовою ефективності маніпулятивного впливу і одночасно його запобіганню є світоглядно-ціннісні засади людини. Вони виступають своєрідними шлюзами у свідомості особи, які або відкривають, або перекривають шлях до сприйняття маніпулятивних сюжетів і відповідних дій. Світоглядно-ціннісні структури охоплюють не тільки сферу політики, але й увесь простір життєдіяльності людини і суспільства в цілому. Саме тому в процесі протидії політичному маніпулюванню треба прагнути формувати в індивідуальній і суспільній свідомості не тільки відповіді на конкретні події реальної політики, а й розвивати засади світоглядно-філософського, по своїй суті критично-гуманістичного бачення суспільного розвитку як окремої країни, так і усього людства.

Ідеал "антиманіпулятивної" людини є важливою характеристикою розвинутого демократичного суспільства, де цінності свободи, справедливості, гуманізму, плюралізму тощо будуть надійною гарантією від усякого роду зловживань політичною владою.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯН В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДІ

Розвиток та активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в процеси політичного управління призводить до формування якісно нових форм взаємодії між владних структур з громадянами, що дістали свій вияв у розвитку електронного урядування.

В електронному уряді відбувається перехід від моделі взаємодії держави та громадян, побудованої за принципом "людина зобов'язана державі" до іншої – заснованої на розумінні того, що держава слугує своїм громадянам, є для них "сервісною організацією". При цьому слід віднайти розумний баланс між максимально можливою кількістю нових послуг та ефективністю їх надання [Почепцов Г. Г. Інформаційна політика: [навч. посібник]. – 2-ге вид., стер. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К.: Знання, 2008. – 663 с.; с. 491].

У світовій практиці досліджень з державного управління традиційним є твердження про існування трьох секторів, що формують сучасне суспільство і між якими має бути налагоджена взаємодія:

- держава, що включає органи державної влади та органи місцевого самоврядування (органи влади), бюджетні установи та організації, засновані на законі чи в межах повноважень органів влади;
- бізнес, до якого належать система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємств, які займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку;
- громадянське суспільство, що включає такі інститути, як громадські організації та рухи, створені за власною ініціативою засновників, незалежно від волі органів влади чи посадових осіб, без мети одержання прибутку та його перерозподілу між членами організацій.

Громадяни, відповідно, представляють громадянське суспільство, а держава в свою чергу є інтегруючою системою. Таким чином для поступового формування нового типу взаємовідносин між ними в першу чергу існує необхідність визначення єдиних "правил гри".

Підхід "уряд – громадянам" (government to citizens або G2C) є ідеєю організації зворотнього зв'язку з громадянами через інформатичні технології, зокрема, мережу Інтернет. Ініціативи в секторі G2C призначені полегшувати взаємодію населення з органами державного управління, що становить головну мету електронного урядування.

У секторі G2C часто ставиться завдання розширення доступу до інформації, що виходить від державних органів, шляхом використання таких засобів поширення як веб-портали, веб-сайти або пункти відкритого доступу до комп'ютерної мережі. Деякі прихильники електронного уряду вважають, що одним із завдань при реалізації цих ініціатив по-

винно бути створення універсального порталу державних послуг, за допомогою якого громадяни зможуть здійснювати безліч дій, що особливо припускають контакти з декількома відомствами, і громадянам не доведеться вступати у взаємодію з кожним відомством окремо. Відповідно до цього підходу, на базі урядової організації створюється он-лайн ресурс, який дає змогу отримувати різноманітні послуг без очної присутності урядовця. Потенційний наслідок ініціатив у секторі G2C полягає в тому, що вони можуть полегшити взаємодію між громадянами і підвищити рівень участі громадян в управлінні шляхом розширення можливостей для подолання різних бар'єрів.

З введенням систем G2C громадяни зможуть набагато менше стояти в чергах за типовою інформацією, довідками і формами. Бюджет заощаджує при цьому значні ресурси на адміністрування типових процедур, а громадяни – час і свої гроші. Основною метою є створення таких умов, коли громадянам надаватиметься однаковий доступ до інформації та послуг всієї адміністративної структури держави, а муніципалітет буде відкритий цілодобово й без вихідних.

Особливу увагу при цьому приділено правовим аспектам цього питання. При цьому важливе значення має застосування цифрового підпису. Саме її використання й засобів криптозахисту дають реальну можливість здійснити автоматизоване опрацювання бланків, заповнених громадянами дистанційним чином. Одним із виходів із цієї ситуації науковці бачать використання банківських карток, у яких будуть інтегровані функції платежу й підпису. Розуміючи, що впровадження такої системи вимагатиме великих витрат, автори концепції пропонують підключити до цієї системи й інші міста, а також інтегрувати в неї і надання інших послуг, приміром, продаж квитків [Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жилиєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова; за ред. І. Г. Малюкової. – К.: ТОВ "Поліграфі-Плюс", 2007. – 254 с].

Ця система є надзвичайно "дружною" до населення, вона створює точки контакту з урядовими установами і дозволяє налагодити взаємодію між державою та громадянами.

Розвиток відносин G2C дозволяє перейти на якісно новий рівень спілкування держави і громадян, поліпшити обслуговування громадян та дозволяє залучити до життя держави широкі верстви населення і, як наслідок, перейти до нових форм державного устрою, зокрема – електронної демократії.

Отже, в умовах глобалізації та розбудови інформаційного суспільства традиційні способи взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом стають недостатньо ефективними. Для створення нових, більш зручних методів доступу до інформації та послуг все частіше застосовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

**О. І. Ткач, д-р політ. наук, проф., КНУТШ,
В. Я. Мельник, канд. іст. наук, Київ**
tio19@ukr.net

РОЛЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Мовна політика Франції визначається політичним фактором як модель традиційного механізму відповідності інтересів громадян і влади. Наприклад, "Система органів управління виборчим процесом для загальнодержавних виборів: "бюро виборчих округів, які забезпечують підготовку виборів до нижньої палати парламенту, бюро виборчих колегій, які об'єднують виборців за мовними ознаками та етнічним походженням; відповідні бюро забезпечують вибори до верхньої палати парламенту (склад бюро: голова місцевого суду, в адміністративному центрі колегії, голова бюро, секретар, 4 члени та 4 заступники членів бюро, які призначаються на посади головою бюро) – бюро кантонів" [Грицяк Д. І. Державна мовна політика: основні чинники та завдання // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. – 2011. – №51. – С. 71].

Історія мовної політики Франції охоплює: визначення державного або офіційного статусу мови Франції; етномовні конфлікти XIX-XX ст.; метрополії і колоніальні країни; конфлікти постколоніальної епохи; культурно-мовну диверсифікованість і етномовні конфлікти в постіндустріальному суспільстві; політико-економічні фактори зазначених процесів; інтегративні та дезінтегративні тенденції; спроби зближення народів за родинними ознакам методами мовної політики та лінгвістичного конструювання [Чудинов А. П. Политическая лингвистика: учеб. пособ. 2-е изд., испр. – М.: "Флинта", 2007г. – С. 59].

За цих умов значення набуває вивчення досвіду реалізації мовної політики Франції, країни, у якій виникло саме поняття мовної політики, у якій воно має найтривалішу історію, яка довго була зразком й прикладом для спадкування.

Водночас приклад Франції є наочною демонстрацією того, що ані цілеспрямовані зусилля влади, які здійснюються упродовж декількох століть, ані наявність розвиненої законодавчої бази не можуть гарантувати досягнення цілей мовної політики. Тому коректнішим стане розподіл мовної політики як системи суб'єктивних заходів, спрямованих на захист і поширення мови, й мовної ситуації як результату реалізації мовної політики за конкретних географічних, історичних, економічних, політичних, соціальних умов.

Саме тому мовне планування в ЄС декларує основні пріоритети мовної політики держав-учасниць цього об'єднання та специфічну ієрархію мов, які відіграють головну роль в інтеграції транснаціонального простору: "Дослідження Євробарометра "Європейці та мови" у 2006 р. засвідчує, що *lingua franca* для європейців може бути англійська мова. Вона

залишається найпоширенішою в Європі. Нею або як рідною (13 %), або як іноземною (38 %), володіє понад 51 % європейців. Друге та третє місце посіли відповідно французька та німецька (по 14 %). Громадяни (77 % європейців) погоджуються з тим, що в якості першої іноземної мови їхні діти повинні вивчати англійську" [Смирнова О. А. Языковая политика Франции на современном этапе / О. А. Смирнова // Материалы X международного научного семинара "Россия, НАТО и США в анти-террористической коалиции" 19–20 декабря 2003 г. – Н. Новгород: ФМО ННГУ, 2004. – С. 249].

Мова і політика мають два аспекти співвідношення: мова як знаряддя політики, мова як об'єкт політики.

Політику розуміють як діяльність щодо самої мови, тобто власне мовну політику. Західні дослідники нерідко застосовують синонімічний термін "мовне планування". Історія терміна виявляє його зв'язок з термінами "планова мова" (Е. Вюстер) і "сконструйована мова" (О. Есперсен).

Новітня політика Франції щодо французької мови як усередині країни, так і за її межами була сформульована у 2003 р. прем'єр-міністром Франції Ж.-П. Раффареном в офіційному документі – "Циркулярному листі від 14 лютого 2003 р. ", опублікованому в "Офіційній газеті" 21 березня того ж року. Ж.-П. Раффарен заявив, що політика щодо французької мови повинна мати довготерміновий, суворо визначений і оновлений характер. Метою такої політики є забезпечення "чілної позиції французької мови на території Франції" і "збереження місця французької мови на міжнародному рівні".

До заходів, що забезпечують першість французької мови на території Франції, Ж.-П. Раффарен зараховує: виконання розпоряджень, що стосуються використання і розвитку французької мови; "надзвичайну пильність" з боку відповідних організацій за виконанням "Закону про використання французької мови від 4 серпня 1994 р. " і пакет документів, що додається до нього; збагачення словника французької мови в результаті діяльності комісій із термінології і неології, що повинна бути активізована; використання створених термінів державними структурами в процесі інформування і комунікації в публікаціях і в Інтернеті; забезпечення використання французької мови в науковій сфері (поширення наукових публікацій французькою мовою, виконання відповідних положень "Закону про використання французької мови від 4 серпня 1994 р.", використання французької мови на наукових конференціях).

Ж.-П. Раффарен підкреслив, що держава власним прикладом повинна продемонструвати громадянам використання французької мови. Новітня мовна політика пов'язана з оновленою імміграційною політикою держави, що передбачає максимальний контроль потоку іммігрантів і забезпечення необхідних умов їхньої інтеграції у французьке суспільство. Знання французької мови в даному випадку є одним із ключових факторів соціальної інтеграції. "Закон про імміграцію й інтегра-

цію від 24 липня 2006 р." передбачає, що іноземець, який прибуває до Франції вперше з метою тривалого проживання, укладає з державою договір прийому та інтеграції, що припускає, за потреби, мовне навчання (ст. 5) [Марусенко М. А. Языковая политика Франции. – СПб.: ИД СПбГУ, 2011. – С. 117].

***Т. В. Черненко, канд. філос. наук,
головний консультант НІСД, Київ
tchernenko@niss.gov.ua***

ПОШИРЕННЯ ІДЕЇ СЕПАРАТИЗМУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Перед Україною, що стала епіцентром зіткнення інтересів глобальних гравців, постав широкий спектр загроз нового типу, що можуть мати непередбачувані наслідки для країни, від втрати власної суб'єктності на міжнародній арені аж до втрати державного суверенітету.

За роки незалежності досягти значних успіхів у реалізації ефективної політики національної безпеки нашій країні не вдалося. Європейська політика сусідства виявилась неспроможною завадити енергетичній, фінансовій, економічній, та особливо, інформаційній війні, розв'язаній проти України, яку керівництво РФ готувало впродовж тривалого часу.

Використовуючи важку економічну ситуацію та маніпулюючи розумінням принципів рівноправ'я та самовизначення народів, закріплених у численних документах міжнародного права, основним з яких є Декларація принципів міжнародного права щодо дружніх відносин та співробітництва між державами, керівництво Російської Федерації зосередило свою увагу на "захисті своїх співвітчизників" саме на території України, активно використовуючи для цього ідею сепаратизму. Чутливим питанням залишається використання більшістю нацменшин, що проживають на території України російської мови як основної мови спілкування. Це дає можливість керівництву РФ активно використовувати тезу про необхідність "захисту російськомовного населення" від "фашизму" в Україні.

Відповідно до світового досвіду у більшості випадків відцентрові тенденції в багатонаціональних країнах починають набирати обертів саме тоді, коли сукупність регіональних проблем стає фактором, що стимулює невдоволення різних верств населення політикою Центру (Каталонія, Шотландія, тощо). Внаслідок цього виникає прагнення регіону до політичного відокремлення або підвищення свого правового статусу. Таким чином, у більш-менш гострій формі проблема збереження територіальної цілісності може з'явитися в будь-якій державі, особливо в період політичної нестабільності і слабкості центральної влади. Зазвичай, найвагомішими факторами, що призводять до сепаратистських рухів усередині державних утворень у світі стають наступні: 1) нерівномірний розподіл суспільного продукту на користь певних регіонів; 2) пільги одного з етносів

при формуванні органів влади; 3) насадження культури, звичаїв, традицій, релігії та мови одного народу над іншими; 4) зовнішній фактор, що полягає у втручанні зарубіжних країн, які мають певний інтерес в даній державі; 5) релігійний фактор. Всі ці фактори було використано у підготовці та розповсюдженні ідеї сепаратизму в Україні, і не тільки на території півострову Крим, Донецької й Луганської областей.

В Донецькій та Луганській областях ідея сепаратизму набуває поширення зважаючи на більшу спрямованість господарських зв'язків назовні, особливо на Росію, та її відчутний вплив на економічні та політичні еліти Сходу України.

Кримський чинник. Завдяки переважаючій кількості у складі населення АР Крим осіб пенсійного віку (600–700 тис.), значною частиною з яких є відставні військові, партійні працівники часів КПРС, працівники силових структур та радянської номенклатури, відбулося ефективне використання маркерів "радянської" ідентичності для залучення електоральних уподобань серед значної частини населення АР Крим та можливості створення імітації "всенародної підтримки" приєднання Криму до Росії через псевдореферендум. По суті, використання саме такого "електорату" зробило заручниками відвертого сепаратизму не тільки все населення Криму, але й значну частину Сходу України.

Можна констатувати, що Москва на пострадянському просторі активно діє шляхом відтворення старих, часів існування СРСР, маркерів загальної ідентичності, що складають підґрунтя для втілення її реваншистського імперського проекту.

Сепаратизм на Закарпатті. Сепаратистські настрої вдало підтримувались і у Закарпатському регіоні. Слід наголосити, що невисокі соціальні стандарти життя продовжують слугувати підґрунтям для можливості поширення сепаратистських настроїв серед населення Закарпаття.

В плані існування ідеологічних відцентрових тенденцій слід віднести до вагомій підтримки стимулювання церковного регіоналізму закарпатських русинів, які з боку Угорщини та Словаччини виступають за створення самостійної держави русинів на частині територій нинішніх Угорщини, України, Словаччини, Польщі та частково колишньої Югославії. Своєю найближчою політичною метою вони декларують набуття Закарпатською областю статусу автономії. У той же час, русинський рух не має свого політичного оформлення. Підживлюваний фінансово з боку РФ, та за умов різкого зниження соціальних стандартів життя населення досить ймовірним може бути сценарій конвертації ідеї "повернення до Європи в русинській державі" та створення реального осередку внутрішньополітичної напруги в Україні.

Ситуація ускладнюється тим, що населення Закарпаття, де також компактно проживає і численна угорська національна меншина, постійно отримує сигнали від правого політичного крила нинішнього угорського уряду (угорська націоналістична праворадикальна партія "Йоббік"), звертають на себе увагу і деякі заяви депутатів різного рівня від партії

FIDES – Угорського громадянського союзу, очолюваної нинішнім прем'єр-міністром Угорщини Віктором Орбаном.

Ефективно протистояти впливу політтехнологій можливо лише за умови максимальної відкритості та прозорості влади. Відкладення проведення актуальних реформ з очищення влади та суддівського корпусу з великою вірогідністю можуть призвести до нового загострення соціально-політичної ситуації в країні за непередбачуваним сценарієм.

Для забезпечення консолідації української політичної нації, що має зробити українське суспільство менш вразливим до нових інформаційних атак та більш резистентним до впливу внутрішніх роз'єднувальних чинників, необхідні маркери ідентичності, що відповідали б сучасності. Інертність українського політологічного наукового кола призводить до неможливості надати поштовху для закріплення успіху революційних процесів оновлення громадянського суспільства та політичних еліт. Необхідна серйозна активна наукова робота з розробки ідеологічного підґрунтя для вдалої відбудови та подальшого розвитку нашої країни.

Ю. А. Шайхалієва, асп., КНУТШ, Київ
yunasheikh@gmail.com

КОРУПЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ: ВИЗНАЧЕННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ

Політична корупція має місце, коли забувається, що служіння інтересам держави і суспільства вимагає підготовки та самозречення, коли немає відповідності між тим, що проповідується, і тим, що здійснюється. Особливо небезпечних обсягів дане явище набуває тоді, коли вищі посадовці зловживають державною владою та поведуть себе нечесно в процесі прийняття рішення, – в такому ключі говорив про корупцію міністр юстиції Нідерландів, виступаючи в червні 1994 р. на конференції європейських міністрів у Мальті. [Types of corruption and ways of tackling it. Council of Europe Publishing. – 1995, p. 41]

На часі корупція визнається одним із найбільш негативних явищ сучасності, яке здатне мотивувати позанормативну діяльність органів державного управління, гальмувати економічний розвиток, нести загрозу багатьом елементам конституційного та суспільного ладу, а також національній безпеці держави. На часі протидія корупції є однією з основних задач Української держави на короткострокову і середньострокову перспективу.

З поєднання латинських слів "correi" – декілька учасників в одній зі сторін зобов'язального ставлення відносно одного предмету та "rupture" – ломати, пошкоджувати, відміняти – виникло саме поняття corrumpere, котре в римському праві розумілося в найзагальнішому плані як розламувати, руйнувати, фальсифікувати та позначало протиправну дію.

Залежно від обраної підстави, корупційна діяльність може бути поділена на: бюрократичну, примусову і узгоджену, централізовану і децентралізовану, чисто кримінальну (в основному економічного характеру) і політичну, яку, у свою чергу, ділять на таку, що є відхиленою від нормальної і злочинну поведінку.

На законодавчому рівні в більшості країн визначено лише загальне поняття "корупція". У законі України "Про засади запобігання та протидії корупції" корупція визначається у сенсі використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей. [Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-vi>]

Дана концепція лежить у контексті підходу Генеральної Асамблеї ООН, яка позначає корупцію як зловживання службовим становищем для досягнення особистого чи групового зиску, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв'язку зі службовим становищем. [Кодекс поведінки посадової особи з підтримання правопорядку. Резолюція Генеральної асамблеї ООН 34/169 / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_282]

Головним критерієм розмежування політичної і бюрократичної видів корупції є їх місце у процесі вироблення та реалізації політики. Вважається, що політична корупція притаманна стадії вироблення політики (прийняття політичних рішень, створення "правил гри"), тоді як бюрократична ("звичайна", "дрібна") – притаманна стадії імплементації політики (реалізації відповідних рішень).

Запровадження цього критерію зумовлюється відмінностями в характері політичних (нормотворча діяльність) і бюрократичних (адміністративно-розпорядницька діяльність) функцій. Так, суб'єкти політичної корупції можуть використовувати владу для встановлення правових норм, які відповідають їх приватним інтересам, закладати "обхідні шляхи" для ігнорування інших норм тощо. Корупційні ж дії суб'єктів бюрократичної корупції є порушенням встановлених норм і правил.

Водночас, це розмежування не є досить чітким, зважаючи на проблематичність розмежування між політичними та адміністративними функціями в цілому, а в українських реаліях – з огляду на відсутність чіткого законодавчого розрізнення політичних та адміністративних посад і можливість поєднання політичних та адміністративних функцій в обов'язках однієї посадової особи (що є нормальною практикою для посадових осіб вищого рівня). Такий висновок підтверджується даними експертного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Ра-

зумкова. [М. Мельник. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії / Журнал Центру Разумкова "Національна безпека і оборона" / №7, 2009. – с. 67–72]

Політична та бюрократична корупція можуть існувати як окремо одна від одної, так і перебувати у функціональному зв'язку. Такий зв'язок виникає тоді, коли бюрократична корупція стає елементом "піраміди вилучення", створеної шляхом політично корупційних дій (ця схема передбачає акумуляцію дрібних хабарів на верхівці корупційної схеми). Однак, навіть за умов відсутності схем, в яких поєднуються бюрократична та політична корупція, остання сприяє поширенню бюрократичної, оскільки "інфікує" нижчі щаблі посадовців, які наслідують грабіжницькі зразки чи навіть отримують відповідні інструкції від своїх керівників.

Стан протидії корупції в нашій державі є незадовільним. Головними недоліками державної антикорупційної політики в Україні залишаються: декларативність та неконкретність більшості норм, неясність та недоступність мови для адресатів акту, низька виконавча дисципліна, неузгодженість та повільність дій органів влади. Неналежний рівень політичної волі, – готовності до рішучих дій на тлі невдоволення впливових груп, чий інтереси постраждають внаслідок проведення антикорупційних заходів, – схоже, став ознакою боротьби з корупцією по-українськи.

Саме тому Україна потребує вироблення комплексної антикорупційної політики, яка полягає в розробці та здійсненні різносторонніх і послідовних заходів з мінімізації передумов, які породжують та продукують корупцію, допомагають побороти її. Адміністративний процес й порядок прийняття, а також система нагляду за дискреційними рішеннями мають бути чітко врегульовані на законодавчому рівні. Однак, проблему корупції не можна вирішити лише правовими методами – пов'язані з нею моральні, етичні, психологічні та професійні аспекти часто юридично невідкарні. Має відбутися взаємодія, конструктивний та осмислений діалог – як між гілками влади, так і між владою і громадянами. У суспільній думці має сформуватися "нульовий рівень толерантності" до корупції.

А. О. Шаповалова, студ., КНУТШ, Київ
nastya.shapovalova93@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Походження явища "інформаційна війна" пов'язано з військовими, які використовували інформацію як засіб боротьби з противником. Приблизно всередині 70-х рр. ХХ ст., першим цей термін був використаний вченим-фізиком Томасом Роном, який в 1976 р. назвав інформацію найслабшою ланкою збройних сил та оборони.

Стрімкий розвиток інформаційних засобів і технологій сприяв тому, що інформація, перетворюється на джерело влади і безпосередній двигун та прискорювач всіх соціальних, політичних змін у суспільстві. Той,

хто володіє інформацією, той володіє суспільством, адже саме за допомогою інформації можливе масове маніпулювання людською свідомістю, тому питання влади вже реально ставиться як питання володіння інформацією. Величезний потенціал інформаційних ресурсів все частіше використовується не для надання суспільству необхідної кількості інформації, а для невидимого здійснення влади, управління людьми через вплив на їх свідомість. Інформаційна війна – це війна нового типу, при якій людська свідомість виступає і "полем битви", і об'єктом ураження – "переможеним противником", а мета такої війни – дезорієнтація, яка допоможе в подальшій маніпуляції і перебудові мислення. На відміну, від традиційної війни, інформаційна війна не ставить перед собою завдання фізичного знищення противника, важливішим є знищення встановлених раніше ідеалів та цінностей, які вкорінені у свідомості людини. Інформаційна війна, в деякому уроді, – "битва інтелектів", панівних політичних течій на даному етапі суспільного життя. Як правило, інформаційні війни всередині соціуму здійснюються за допомогою еліти, з метою утримання в ньому свого панівного становища. Інформаційна війна може передувати захопленню влади всередині суспільства новою групою людей, яка прагне прийти до влади. Інформаційна війна є погоджувальною діяльністю з приводу використання інформації у якості зброї в сферах суспільного життя. "Інформаційна війна націлена на всі можливості і фактори вразливості, які неминуче з'являються у висхідній залежності від інформації, а також у використанні інформації у всіх можливих конфліктах" [Почепцов Г. Г. Информационные войны. М.: Рефлбук, К.: Ваклер, 2000. – с. 3–4]. Об'єктом інформаційної війни є свідомість людини. Вона заснована на можливості маніпуляції масовою свідомістю, підкорення волі людини. Головним завданням є проникнення інформації, розраховане на нездатність зрозуміти людиною маніпулятивно-психічного впливу на неї. Основними цілями інформаційної війни є: контроль інформаційного простору, для захисту власних інформаційних функцій від ворожих дій; використання контролю за інформацією для ведення інформаційних атак на ворога.

Останнім часом інформаційна війна є могутньою зброєю у політичній сфері, яку нерідко використовують для обеззброєння свого політичного ворога. Основними складовими інформаційної війни в політиці є політична пропаганда, маніпулятивні технології та засоби протидії.

Політична інформація полягає в жорсткому підкоренні інформаційного потоку політично-пропагандистським установам. Інформація відбирається або створюється та доноситься до відомо реципієнта. Ця інформація є вираженням відповідних політичних позицій або пропагандистських задач. Решта інформації, як правило, замовчується або підвергається негативній оцінці та критиці.

Маніпулятивні технології в політичній сфері засновані на спеціальних діях, які направлені на формування стереотипів і створення певного враження або відношення до того чи іншого факту, яке дозволяє коректувати, регламентувати масову свідомість і психіку людей. Реалізуються

такі технології способом донесення політичної інформації, у якому є певна система стилістичних, образних, семантичних, синтаксичних, риторичних засобів впливу, технологіями віртуальної реальності.

Оскільки, інформаційна війна є потужною машиною, яка руйнує та де-стабілізує істинні політичні цінності та ідеали, то важливими є протидійні засоби. До них належать технічні та правові засоби протидії. Ще у часи світових війн використовувалися технічні засоби протидії. З часом вони розвивалися із розвитком інформаційно-технологічного процесу. Сьогодення дозволяє блокувати радіомовлення, телебачення; контролювати Інтернет ресурси, вплив систем зв'язку на електронно-обчислювальні машини; розробляти засоби генерації мови окремої людини; створювати захисні телекомунікаційні системи; створювати системи і засоби запобігання несанкціонованого доступу до обробленої інформації; підвищувати надійність спеціального програмного забезпечення; створювати інформаційні шуми; формувати системи моніторингу показників і характеристик інформаційної безпеки в найбільш важливих сферах діяльності, суспільства і держави; виявляти технічні прилади і програми, які несуть загрозу для нормального функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем; запобігати перехопленню інформації по технічним каналам.

Запорукою правової протидії інформаційній загрозі є регулювання відносин виробників і споживачів інформації, забезпечення координаційних дій органів державної влади в єдиному інформаційному просторі і гарантування дотримання конституційних прав й свобод громадян та організацій.

Правове регулювання відносин в інформаційному середовищі (у т. ч. у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства та держави) базується на національному законодавстві та загальних засадах державної політики інформаційної безпеки. Правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки (у контексті протидії інформаційним війнам) об'єднує норми інформаційного права, норми комп'ютерної етики, морально-етичні основи регулювання взаємовідносин у міжнародному інформаційному просторі.

За останні роки інформаційні війни є актуальними в боротьбі з політичним противником. У ході яких, вдалим є використання ряду маніпулятивних технологій, які сприяють введенню та досягненню поставлених цілей щодо нівелювання впливу противника. Ефективними способами протидії інформаційному потоку є засоби протидії (технічні, правові), які дозволяють захистити від інформаційного шквалу "ворожої" інформації.

***Szombati O., Ph. D. student,
Eotvos Lorand University, Budapest, Hungary***

RELATIONSHIP OF POLITICS AND ENTERTAINMENT MEDIA

From the beginning of 1990s mediatization seems to be the main tendency of political systems. Beside that mediatization resulted new genres (infotainment and show programs) it contributed to the change of political

behaviour and the emergence of new political skills. Politicians complying with the altered media consumption and mass media peculiarities started to use and explore new media channels, which reach the utmost voters. In Hungary the process of tabloidization was boosted and accelerated by the appearance of tabloid newspapers and commercial television stations. As a consequence of tabloidization politics has been personalised and upvalued the role of a politician with good communication skills.

This new phenomenon exploited the postmodern politician, who is proud not only of his actions, but emphasizes also his personality, image and ladles from the components of celebrity and politics. Due to the interlocking of entertainment media and politics (politainment) politician in favour of their self-representation allows introspection of his private life and forms a picture of himself that is popular from the voter's point of view. He popularizes his own views and actions with help of entertainment media and reaches social strata that he could barely or could not bespeak with other communication channels.

In my presentation I would like to highlight the interdisciplinary relationship of the topic by introducing the main questions of political mediation and tabloidization and analyse tabloid appearances of the latest Hungarian parliamentary elections (2014). I will expand my doctoral dissertation with a totally new aspect. I would like to accomplish an extensive value survey about Hungarian politicians, which takes into consideration not only selection mechanism of voters and media but also examines the role of physical appearance.

Ю. С. Щербина, асп., КНУТШ, Київ

J7_06@mail.ru

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІЗУАЛІЗАЦІЮ ОБРАЗУ ПОЛІТИЧНОГО АКТОРА

У формування іміджу політика значні зусилля спрямовані саме на візуальну складову. Візуалізація образу політичного агента складає основу його іміджу. В умовах сучасної України вивчення питання візуального образу стає дедалі актуальнішим, оскільки з кожним роком та з кожними новими виборами кількість візуальних рекламних повідомлень збільшується. Серед наукових доробок у сфері візуальної політичної реклами слід відмітити дослідження Г. Інсапової, А. Ченг, В. Шарової, Н. Щербіної та ін.

У широкому значенні під візуалізацією образу розуміють "бачення – здатність робити видимими об'єкти та процеси" [Герасимова І. А. Візуалізація, творчество и культурне практики / І. А. Герасимова // Візуальный образ (Междисциплинарные исследования) / Рос. акад. наук, Ин-т философии; Отв. ред. И. А. Герасимова. – М.: Ифран, 2008, с. 10]. Бачення, у сенсі розуміння побаченого, відбувається як через зір, так і через слух, дотик, нюх. Для такого розуміння необхідна певна система знань, умінь та стереотипів, тобто емпіричний досвід. Саме цей досвід формується у рамках певної культури, традицій, вірувань тощо. Так, культурна приналежність людини визначає напрямки її розуміння пев-

них явищ та подій. Це означає, що представники різних культур оцінюють однакові речі по-різному, через різні досвідні знання про них. Це дає підстави говорити про особливості політичних іміджів у різних країнах та доцільності застосування певних технологій.

Слід враховувати, що образ існує у різних аспектах: той образ, який репрезентує суб'єкт (політичний актор); образ, що цілеспрямовано створюється; образ, що створюється у свідомості об'єкта (виборців). Візуальний образ включає до себе цілий набір невербальних символів, а також особисту харизму, що є не менш значущим. Беруться до уваги і набір жестів, міміка, одяг, кольори, зачіска, додаткова символіка, як то: окуляри, вуса, люлька, навіть світ поряд з політиком і т. д. Особливу роль у візуальному образі грають іконічні знаки, тобто зображення політика через рекламні носії: фото, плакати, телевізійну рекламу.

Візуальний образ складає не лише зовнішній вигляд політика, але й вигляд політичної сили, тобто його репрезентамен. Таким "обличчям" для партії чи блоку виступає його офіційна символіка: кольори, форма та образи. У кожному виді політичної реклами є свої особливості. Фотографія – це набір символів, і, в першу чергу, – це символи, які зрозумілі аудиторії, інакше вони не будуть мати ніякої цінності. Наприклад, використання так званих "старих" фотографій або таких, що нагадують старі. Такі фото здатні звертатися до сентиментальної пам'яті про молодість, "колишні" часи, апелюють до цінностей, які для людини є надзвичайно важливими. Цей прийом є доцільним при роботі з аудиторією старшого покоління. Багато звичних українським громадянам "ностальгічних" символів з початку 2014 року різко втратили свою сентиментальну цінність, і були зруйновані зусиллями інформаційної війни, через приєднання ряду негативних асоціацій та політичних подій.

Передвиборчі кампанії 2013, 2014 років в Україні показали значні зміни у стилі дизайну рекламних макетів. Попри помітну тенденцію уніфікації дизайну рекламних повідомлень від більшості політичних акторів, спостерігаються також тенденції до мінімізації кількості елементів: як зображень, так і графічних елементів, у тому числі і тексту, а також мінімізація кольорової гамми – майже усі макети були виконані у 3–4 кольорах, або відтінках.

Найбільш повно візуальний образ репрезентується у телевізійній рекламі. Для найкращого сприйняття людини один з елементів її одягу має бути яскравим, бажано відповідати основним кольорам символіки політичної сили, яку представляє політик. Негативні події, пов'язані з конкурентами, як правило, зображуються у чорно-білих тонах для підсилення негативного вербального контексту. Аналізуючи передвиборчу президентську гонку Мітта Ромні та Барака Обама Аніта Ченг наводить приклад візуальної дискредитації конкурента Міттом Ромні: "Риторичне питання у зображенні ефективні у тому, щоб змусити реципієнта сумніватися у здатності Обама створити реальні зміни. Але що може бути таким же впливовим, як зображення логотипу Обама сірим та ніби обірваним на

фоні, який натякає на розруху та відчай. Це підкреслює впливовість зображень" [Cheung A. What themes and political marketing strategies can be inferred from Barack Obama and Mitt Romney's Facebook images in the 2012 US Presidential Election Campaign? / A. Cheung. – Institute of Communications Studies, University of Leeds, 2013, с. 32].

Визначальним (особливо для західних країн) маніпулятивним прийомом у виборчій кампанії є теледебати. Тут поєднуються візуальні ефекти, як то колірне наповнення зображення, мова рухів, жестів та міміки, з вербальною складовою, що включає також інтонацію та мовчазні паузи. Особливістю теледебатів, на відміну від телевізійних рекламних роликів, є можливість спостерігати за подіями у студії в on-line режимі, тобто в прямому ефірі.

Здобутком останніх років для політикуму стали соціальні мережі. Політики почали активно спілкуватися з користувачами через свої сторінки в соц. мережах, та постійно оновлювати на них інформацію. "Президентські вибори 2012 у Сполучених Штатах ... Ця кампанія також показує у питанні демонстрації наскільки візуально насиченим стало наше суспільство, оскільки кандидати публікували більше зображень на Facebook, ніж на будь-якій іншій площадці, включаючи Instagram" [Cheung A. What themes and political marketing strategies can be inferred from Barack Obama and Mitt Romney's Facebook images in the 2012 US Presidential Election Campaign? / A. Cheung. – Institute of Communications Studies, University of Leeds, 2013, с. 6]. Соціальні мережі найбільш активно розвиваються в першу чергу через доступність швидкого зворотного зв'язку від аудиторії. Окрім цього, відмітимо, що у такій комунікації передбачене збереження рекламних повідомлень, як зображень, так і тексту, ознайомитися з якими можна у будь-який час.

Таким чином, можна зробити висновок, що візуальна складова іміджу політичного актора виконує роль політично-культурної моделі мислення та поведінки. Крім того, візуальний образ виконує гармонізуючу роль у забезпеченні цілісності іміджу політичного актора. Візуальна складова іміджу політичного актору виступає також засобом впливу на виборця шляхом маніпулювання думками, твердженнями, переконаннями, політико-соціальними позиціями. Високий рівень впливовості досягається за рахунок декількох факторів: здатності впливати на зір, оскільки зорова пам'ять визнана найбільш довготривалою, а візуальні зображення є найбільш легко запам'ятовуваними. Ще одним фактором є масовість візуальних рекламних повідомлень, а також різносторонність та різноплановість впливу, тобто здатність доповнювати, продовжувати вплив на реципієнта різними видами рекламної продукції та через різні канали. Для створення гармонійного образу символи мають складати довершену систему з загальною ідеєю в межах одного візуального образу.

Секція "МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

*А. А. Гиринский, магистр философии, преподав.,
Лицей ВШЭ НИУ-ВШЭ Россия, Москва
sanches_green@mail.ru*

УКРАИНА И РОССИЯ: ПРОБЛЕМЫ ПОСТСОВЕТСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ПРИЧИНЫ КОНФЛИКТА

Трагические события прошедшего года поставили под вопрос многие истины, казавшиеся неизменными. Внезапно оказалось, что два близких по духу, языку и культуре народа могут вести ожесточенную войну, что русские семьи могут распадаться из-за позиции каждого из ее членов по "украинскому вопросу", а украинская молодежь будет в стихотворной форме обращаться к русским в Сети с лозунгом о том, что больше "никогда мы не будем братьями". Было бы большой наивностью полагать, что конфликт такого уровня мог бы внезапно возникнуть в силу сиюминутной геополитической конъюнктуры или из-за происков какой-либо третьей стороны. Конфликт между Россией и Украиной стал драматическим выявлением тех противоречий, которые копились в отношениях между двумя странами как минимум на протяжении последних 25 лет, времени независимости и строительства суверенных государств на постсоветском пространстве.

Украина всегда воспринималась Кремлем как "заблудившаяся Россия". В головах кремлевских политтехнологов и правительственных экспертов за годы независимости обоих государств укрепилось мнение, согласно которому политический процесс в Украине представляет собой вечную парламентскую чехарду, обусловленную борьбой олигархических кланов на фоне латентного противостояния русскоговорящего Востока страны (включая АР Крым) и украиноязычного Запада, убежища "западнцев". Упрощенные представления о настоящем в Украине вызвали точно такие же незамысловатые политические решения. Политика Москвы по отношению к Украине состояла в примитивном продавливании "своего кандидата" (как правило, представляющего русскоговорящую, промышленную часть страны) с целью исполнения собственных задумок, никак, как правило, не коррелирующих с национальными интересами Украины. ИмPLICITно предполагалось, что Украина не может иметь никаких интересов, отличных от интересов России.

На практике каждый раз получалось, что "свой кандидат" в критический момент переставал исполнять приказы и становился самостоятельным политиком, ориентирующимся на национальные интересы собственной страны. Непостижимость "украинской воляницы" вызывала

раздражение Кремля и заставляла прибегать его к экономическому или энергетическому шантажу. Тезис о том, что Украина не может иметь никаких интересов, отличных от российских, заставлял Кремль искать в каждом самостоятельном действии украинских политиков "руку Запада", с наращиванием же автономии украинской политики от российской конспирологическая истерика только усиливалась. Первым крупным срывом, обнажившим накопившиеся противоречия, стала "оранжевая революция" 2004 года, явившаяся полным сюрпризом для Кремля и впоследствии ставшая его "вечным кошмаром".

По большому счету, можно сказать, что вся внутренняя политика России после 2004 года была ответом на первый украинский Майдан. Началась интенсивная зачистка информационного пространства, были созданы многочисленные лояльные Кремлю квазиполитические молодежные движения, призванные в случае разворачивания революционной ситуации моментально занять улицу и не допустить развития протеста по "украинскому" сценарию.

Майдан 2013–2014 года стал окончательным провалом российской политики в Украине. Кремль, в силу отсутствия реального понимания процессов, происходивших в Украине после распада СССР, не обратил внимание на рождение национальной украинской идентичности, манифестацией чего и стал Евромайдан.

В картине мира российского руководства не существует национальной революции как концепта, как идеи. Революция для него всегда маскировка, всегда прикрытие чьих-то корыстных интересов, трактуемых либо в неомарксистской риторике "захвата рынков сбыта", либо в геополитической логике "расширения сферы влияния" [Почепцов Г. Г. Революция. com. Основы протестной инженерии. – М.: Европа, 2005. – 245 с., с. 57]. Иными словами, революцию всегда делает третья сторона. Мысль о том, что революция в Украине стала этапом развития суверенного украинского государства, разрешением накопившихся внутренних противоречий, и, следовательно, актом рождения политической нации, Кремлем отвергалась изначально как манипулятивная. Таким образом, политика Кремля в отношении Украины после Майдана является попыткой вернуть Украину на путь "истинного развития", понятый как точная копия "развития" российского.

Несомненно, Украина стала жертвой агрессии. Тем не менее, особенности внутривластного развития Украины в годы независимости позволяют говорить о том, что многих трагических событий могло бы не произойти, если бы украинская политическая элита проводила более системную и гибкую политику, не скатываясь в спекуляции на тему "языкового" вопроса и проводя серьезные институциональные реформы, необходимые для модернизации украинской экономики и государства. Майдан стал ответом на полную некомпетентность украинских элит и управленческий кризис в стране. Но в еще большей степени Майдан стал запросом на историческую идентичность и актом формулирования новой национальной идеи.

К сожалению, украинское общество еще больно синдромом "обиженной периферии". Независимость в Украине понимается негативным образом, через дистанцированность от России, по принципу "чем дальше от России – тем самостоятельнее". Для существования успешного государства необходима позитивная повестка дня, которая будет способная объединить такую сложную в национальном, языковом и конфессиональном отношении страну, как Украина. Историческая и культурная связь Украины с русской культурой является данностью, ее невозможно безболезненно отменить указом Президента или решением Верховной Рады. Самое главное, что это и контрпродуктивно. Русский язык не является языком "оккупантов", он является языком русской культуры, которая шире русского государства и, тем более, Кремля. К русской культуре по праву принадлежит и Украина, что автоматически не делает украинскую культуру низкосортной или второстепенной. Иначе, по выражению политолога В. Пастухова, может оказаться, что "потеря Гоголя и Булгакова в будущем станет для Украины гораздо более значительной, чем потеря Крыма". [Пастухов В. Невыученные уроки Оранжевой революции. – Украинская революция и русская контрреволюция: киевский дневник (июнь 2009 – июнь 2014). – М.: ОГИ, 2014. – с. 23–35, с. 27]

Одна из ключевых ошибок Майдана и его идейных вдохновителей состояла в том, что целые классы силовых структур и ведомств в ходе противостояния были объявлены "врагами" и "душителями свободы". Было это так или нет – предмет для идеологического спора, в который мы вдаваться не будем. Однако, не поддается сомнению тот факт, что после такого размежевания по принципу "свой-чужой", целые влиятельные группы внутри страны, обладающие мощным силовым и административным ресурсом, оказались естественными врагами новой киевской власти. Вторая, может быть, стратегически, более серьезная ошибка Майдана заключается в том, что он создал "вакуум власти", показав, что все ключевые политические решения возможно в данной ситуации принимать только вне самих политических институтов. Иными словами, произошла "деинституционализация политики" как таковой. Тем самым, "управленческая легитимность" переместилась из парламентов на улицы украинских городов, где тон стали задавать как раз те силы, которые Майдан внутри себя пытался усмирить, то есть радикальные националисты, не имеющие, в общем и целом, какой-то определенной идеологии, классический пример – фанаты-ультрас. Именно это в итоге привело к появлению фрагментированной в управленческом смысле власти, необходимости "успокоения" регионов путем назначения туда крупных олигархов с соответствующими ресурсами, а главное, косвенно, стало поводом для сепаратистского движения на Востоке страны.

Украина и Россия сегодня переживают тяжелый институциональный и "ментальный" кризис, связанный с выявлением проблемных узлов, завязанных за годы независимости. К сожалению, близорукость и некомпетентность как российских, так и украинских элит не смогла убе-

речь оба государства от прямого конфликта. Россия так и не смогла принять Украину как новое независимое государство и изжить принципы и методы старой советской внешней политики. Украина, в свою очередь, не сумела построить эффективное государство, сформулировать позитивную национальную идею и преодолеть комплекс "обиженного младшего брата". Осознание этих проблем должно помочь обоим государствам в будущем предложить друг другу новые принципы взаимодействия с учетом истинных национальных интересов друг друга.

И. А. Деев, студ., МГУ им. М. Ломоносова, Москва, Россия
Deev.ivan92@gmail.com

НЕМАРКСИСТСКИЕ ТЕОРИИ ГОСУДАРСТВА – КОНЦЕПЦИЯ ИММАНУИЛА ВАЛЛЕРСТАЙНА

Неомарксизм представляет собой третью по значимости парадигму в современных международных отношениях (после реализма и либерализма). Уже сам факт того, что существует альтернативная самым популярным точка зрения на международные процессы и на ту роль, которую в них выполняют государства, делает, на мой взгляд, неомарксистскую парадигму, как минимум, заслуживающей внимания. Своеобразная позиция неомарксистов по отношению к государству значительно отличается как от реалистской так и от либеральной концепций международных отношений. Прежде всего, следует принимать во внимание тот, факт, что в отличие от традиционного (канонического) марксизма, современный неомарксизм не представляет собой монолитного движения.

Главной чертой, отличающей неомарксизм от реализма и либерализма, является отношение к государству. В реализме главным актором международных отношений выступает именно национальное государство, и уже из этого вытекают остальные положения данной концепции, как, например, верховенство суверенитета национального государства. Либерализм говорит нам о том, что государство является важным, но не единственным, а в определенных ситуациях вовсе не главным актором международных отношений, так как существуют наднациональные инстанции, которые могут стоять над суверенитетом национальных государств. Неомарксизм же говорит, что государства в современной системе международных отношений вообще не играют никакой существенной роли, так как главную роль здесь играет мировая космополитическая капиталистическая элита. Эта элита включает в себя представителей капиталистов всего мира – от богатейших стран Запада, до олигархов Третьего мира. По мнению И. Валлерстайна именно эта часть населения и представляет собой так называемое "ядро мирового правительств", которое существует уже сегодня. [Конец знакомого мира: Социология XXI века = The End of the World as We Know It: Social Science for the Twenty-First Century. – М.: Лорос, 2004. – 368 с.] В проти-

воположность мировой капиталистической элите существует мировой, глобальный пролетариат, который представляет собой беднейшие слои населения всего мира. Таким образом, Валлерстайн утверждает, что существует только одно государство, одна экономика, одно человечество, представляющее собой мир-систему. Для четкого разделения современного мира на два противоположных лагеря – мировой капитализм и мировой пролетариат, необходимо чтобы срединная часть – мировая полупериферия (слаборазвитые страны, такие как, например, Россия или Бразилия) интегрировались в мир-систему. Процесс интеграции произойдет в ближайшее время и будет состоять из двух частей; первая – интеграция капиталистического меньшинства со странами богатого Запада и вхождение буржуазной элиты в мировое правительство, вторая – смешение местного населения с потоком мигрантов из Третьего мира и его интернационализация. Именно после распада полупериферии мир-система станет совершенной и тогда неизбежен ее распад и мировая интернациональная революция.

В двух других работах – "После либерализма" и "Анализ мировых систем и ситуация в современном мире" Валлерстайн доказывает противоречивость и несостоятельность идеи о победе либерализма, как единственной возможной системы мирового развития, а также делает прогноз дальнейшего развития существующей мир-системы. В его работах острая критика либерального развития перекликается с идеей "отмирания" государства. Либеральным по мнению Валлерстайна можно назвать такое государство, "в котором значение силы сокращается, а роль обмана и уступок возрастает". Но данное определение далеко не описывает все существующие государства, а подходит скорее только странам так называемого "богатого Севера" (или Запада [После либерализма = After Liberalism / Под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – М.: Едиториал УРСС, 2003.]. Так например, в периферийных государствах прибавочный продукт слишком мал, поэтому государство не может задействовать значительные ресурсы в ходе реализации уступок. К тому же в либеральных государствах, даже в самых развитых, существенно ограничивают свободу действий трудящихся в сравнении с теми ограничениями, которые налагаются на предпринимателей. Каким образом можно исправить такое несправедливое положение? И здесь ответ неомарксистов тождественен ответу их предшественников-марксистов – необходимо изменение всей существующей системы в целом. Поэтому, Валлерстайн говорит о том, что изменение системы должно происходить через отмирание государства, но, не отмирание какого-то конкретного государства, а отмирание всей системы государств в целом. [Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с] Именно это и есть центральный вопрос перехода от капитализма к социализму: как обеспечить отмирание всей системы государств? (По этому поводу современные неомарксисты

выступают яркими критиками идеи Ленина и Сталина о возможности построения социализма в одной отдельно взятой стране).

С точки зрения Валлерстайна мировая капиталистическая система, движение к которой происходит сегодня в глобальном масштабе, является неизбежным процессом. Деление мира на современные государства – всего лишь переходный период в процессе мировой консолидации и объединения космополитических капиталистических элит. Данному процессу соответствует и интернационализация мирового пролетариата, чье положение становится все хуже несмотря на кажущийся рост всеобщего благосостояния. Таким образом, государства представляют собой институты, чья основная задача – всячески скрывать существующую классовую структуру международных отношений и стараться не допустить осознания мировым пролетариатом своего единства в необходимой и неизбежной в ближайшем будущем мировой революции.

Т. П. Косюк, асп., НаУКМА, Київ
taras.ksk@gmail.com

ІНСТИТУТ НЕЙТРАЛІТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ

Огляд міжнародних подій останнього десятиліття змушує зробити невтішні висновки про те, що у ХХІ столітті суб'єкти міжнародних відносин, головні гравці на світовій політичній арені не лише не вийшли на якісно новий рівень співіснування, – існування згідно із принципами міжнародного права та мирного співжиття, а навпаки, створюють прецеденти все нових форм протистояння і сутичок. В контексті збройних конфліктів, робота теоретиків і практиків міжнародного права й дипломатії у ХХ столітті мала суттєві наслідки для нашого часу: сьогодні у світі практично не має війн (а точніше конфліктів, які би такими відверто визнавалися), протистояння часто носять локальний характер, а тривалість їх активних фаз суттєво скоротилася. Однак, варто констатувати, що такі кроки є скоріш за все спробою держав "обійти закон" (категорія відома більше у національному праві). Ніхто на сьогодні не бажає бути у статусі агресора, жодна країна не хоче прирівнювати свої збройні сил чи спеціальні підрозділи до статусу комбатантів. У силу таких кроків, виникають відносно нові форми протистояння, які отримують різноманітні назви: превентивні спецоперації з метою запобігання різного роду загроз (військові кампанії в Іраку), антитерористичні кампанії (Афганістан), допомога визвольним рухам невизнаних і квазідержавних утворень (війна РФ із Грузією, захоплення Абхазії та Південної Осетії), "гібридна війна" (анексія АР Крим Російською Федерацією, конфлікт на Сході нашої держави) тощо. Події останніх двох десятиліть демонструють відсутність ефективних міжнародно-правових механізмів реагування на такі ситуації, учасники міжнародних відносин по-різному кваліфікують ті чи інші конфлікти (залежно від політичної кон'юнктури), а міжнародні організації такі як

ООН, ОБСЄ і навіть НАТО, у силу внутрішніх суперечностей, не можуть дати чітку відповідь на нагальні питання.

Як ми переконані, на сучасному етапі розвитку міждержавних відносин та в умовах зростаючої глобалізації, війна не може бути ефективним інструментом вирішення суперечок, оскільки негативні наслідки, які виникають у ході протистояння, суттєво переважають той уявний позитив, який може отримати номінальний переможець. Кожна "перемога" у сучасник збройних конфліктах є "Піррова". Одним із найактуальніших прикладів, що може частково підтвердити цю думку, є санкції, які застосовуються до Російської Федерації, через війну, що вона розпочала та незаконну анексію АР Крим. Навіть у випадку негайного припинення міжнародних економічних та політичних обмежень, ця країна відновлюватиме свій статус-кво (як економічний, так і політичний), напевне, десятиліттями. Більше того, той рівень довіри і кооперації, що був раніше досягнутий, цілком ймовірно, відновити вже не вдасться у найближчому майбутньому.

Одним із перспективних міжнародно-правових та політичних інструментів, як вбачається, є звернення до інституту нейтралітету, що почав формуватися ще у 1648 році у час укладення Вестфальського миру, надалі, за результатами Віденського конгресу 1815 року проявився у вигляді міжнародно-правової гарантії нейтралітету Швейцарії та міста Кракова.

В сучасних умовах універсального правопорядку ООН, постійний нейтралітет визначається як "правовий статус держави, що зобов'язує її утримуватись від війни, а в мирний час проводити миролюбну зовнішню політику, не брати участі у військових союзах і коаліціях, не укладати угод, які можуть втягнути постійно нейтральну державу у війну, зміцнювати дружбу з іншими країнами" [Ганюшкин Б. В. Нейтралитет и неприкосновенность. – М., 1965. – С. 11]. Країна, що бере на себе такі зобов'язання, стає осередком стабільності у регіоні. Саме здобуття нейтрального статусу Швейцарії дозволило суттєво зменшити рівень напруги у Європі, а надання нейтрального статусу Бельгії 1831 року (у 1839 – остаточно і з гарантією) та Люксембургу, забезпечило тривалий мир між Францією та Німеччиною.

Яке ж вирішення нейтралітет може запропонувати для сучасного міжнародного правопорядку? Перш за все, це декларація мирного існування нейтральної країни, відмова її від війни (окрім як для захисту), чи будь-яких інших форм агресії ("гібридні війни", "заблукали на навчаннях війська", допомога при реалізації принципу самовизначення тощо) щодо інших суб'єктів міжнародних відносин. У цьому випадку країна відмовляється від насильства у будь-яких його формах. По-друге, всі суперечки та конфлікти повинні вирішуватися шляхом переговорів із беззастережним визнанням мандату ООН. По-третє, нейтралітет повинен бути гарантований провідними країнами світу, які у випадку порушення останнього третьою державою зобов'язуються реагувати негайно, засобами та у межах, що передбачені відповідними гарантійними зобов'язаннями, уникнувши необхідності досягнення консенсусу із іншими гарантами, як це

трапляється у більшості міжнародних організаціях та союзах (що фактично паралізує ефективну та оперативну реакцію). По-четверте, усі держави члени ООН та які визнають нейтральний статус країни, повинні брати участь у не військових санкціях та політичному тиску на державу-порушницю нейтралітету іншої, в дусі статуту ООН та принципів міжнародного права. Останнє, так як нейтралітет є стійким інститутом міжнародного права, то повага до нього і такого вибору окремого суб'єкта міжнародних відносин повинна мати загальний характер та виходити із основних принципів міжнародних відносин.

***Aliz Nagy, Ph. D. Student, Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary
nagyaliz88@gmail.com***

DUAL CITIZENSHIP IN CENTRAL-EAST EUROPE

The aim of my research is to investigate the effects of the dual citizenship in Transylvania comparing to Central-East-Europe.

Focus is on this region as the highest number of Hungarian minority is to be found in Romania with a population of approximately 1,2 million people. Romania has a comparable situation to Hungary with its large number of Romanian in its neighboring countries and recognizes the dual citizenship in its politics. Necessity of this research is just confirmed with the recent seen significant participation in Hungarian politics, resulting remarkable impact on Hungarian and Romanian politics as well. Two-thirds of all applications for preferential naturalisation and three-fifths of the applications for registration as a voter in the 2014 Hungarian general elections came from here [http://www.allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=274:hirek130909&catid=1:friss-hirek&Itemid=50 and http://www.valasztas.hu/hu/ogvyv2014/766/766_5_1.html]. Additionally I consider the situation of the Hungarian minorities living in the neighboring countries needs to be examined by someone who is not part of this community so giving us a different understanding.

The promotion of the 'reunification of the Hungarian nation which was torn apart by the Trianon Peace Treaty [Excerpt from the speech of Viktor Orbán in the Hungarian Public Radio on 25 April 2004. See the website of the chronology of the dual citizenship <http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/kronologia.html>] began with the 2010 parliamentary elections, and with the win of the Fidesz. First of all in 2010 as a symbolical step the Act XLV of 2010 on the Testimony for National Cohesion was created, declaring the concept of a new Hungarian nation, meaning all members and communities living abroad belong to the single Hungarian Nation [<http://www.vajma.info/docs/Nemzeti-osszetartozas-torveny.pdf>]. The amendment of the Act on Hungarian Nationality followed this step amending the already existing preferential naturalisation clause and removing the residency requirement. This allows applicants to naturalise after demonstrating that their ancestor was a

Hungarian national, or their origin from Hungary can be presumed and further provide proof of a sufficient knowledge of the Hungarian language [A non-Hungarian citizen who resides in Hungary and declares himself or herself to be of Hungarian nationality and whose ascendant was a Hungarian citizen may be naturalized on preferential terms upon his or her application in case the conditions defined in Subsection (1) paras b) to e) are satisfied']. In 2011 the new Constitution, the Fundamental Law was created with a new responsibility clause, expanding the previous one with authorizing the Hungarian authorities to take action in favor of trans-border Hungarians. Still in this year the voting rights were provided despite of any previous promises to the trans-border citizens.

As the preferential naturalisation and the trans-border voting in case of Hungary is a current development we lack the independent empirical research, and the deep academic literature, this project can answer on this need. Additionally the research could result in an altered part of the Hungarian and international literature giving an overview of the biggest Hungarian community with an eye of someone who is not part of this community. The unequal voting rights, and divided Hungarian minorities, the dysfunctions of the preferential naturalisation process, and the fight for autonomy are current issues in Transylvania's life and fairly bounded to the Hungarian politics needs to be investigated by scientific research. As an outcome I prefer to give a possible solution on separation of political intentions from policy decisions and furthermore work out a possible way of reunified nation without political pressure and without the possibility of discrimination in its all perspectives. Due to the impact of the Hungarian minority in Transylvania, with its impressive volume they will always play a relevant role in Hungary's, and in the region's life forcing us to continuously discussions in this field.

The aim of this research is to prove that the above mentioned steps are not resulting in a reunified nation, as imagined by the Hungarian Government [http://www.allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=274:hirek130909&catid=1:friss-hirek&Itemid=50 and http://www.valasztas.hu/hu/ogyv2014/766/766_5_1.html]. Indeed it generated a more fragmented Hungarian community in Transylvania with several forms of discrimination. Furthermore I intend to demonstrate that the steps and acts of the Hungarian Government are politically motivated.

I prefer to build an international comparison with the similar dual citizenship solutions in the region and in the countries where the execution of the dual citizenship seems to be well structured and functioning without any political or discriminative discrepancies.

As the preferential naturalisation and the trans-border voting in case of Hungary is a current development we lack the independent empirical research, and the deep academic literature, this project can answer on this need. Additionally the research could result in an altered part of the Hungarian and international literature giving an overview of the biggest Hungarian community with an eye of someone who is not part of this community. The

unequal voting rights, and divided Hungarian minorities, the dysfunctions of the preferential naturalisation process, and the fight for autonomy are current issues in Transylvania's life and fairly bounded to the Hungarian politics needs to be investigated by scientific research. As an outcome I prefer to give a possible solution on separation of political intentions from policy decisions and furthermore work out a possible way of reunified nation without political pressure and without the possibility of discrimination in its all perspectives. Due to the impact of the Hungarian minority in Transylvania, with its impressive volume they will always play a relevant role in Hungary's, and in the region's life forcing us to continuously discussions in this field.

В. Ю. Омельченко, асп., КНУТШ, Kuif
victoria.omelchenko@bigmir.net

ПРАВО ЯК ОФІЦІЙНА МОВА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ ХІХ ст.

У межах даних тез ми повсякчас акцентуємо увагу на тому, що єдиним сильним аргументом міжнародної політики має бути мова права. Така подекуди регулятивна ідея має своє практичне втілення, зокрема через таку провідну інституцію, як Венеційська комісія, мета якої – боротьба за демократію за посередництва права. Зрештою, призначення даної комісії ми зводимо до двох ключових положень (у межах даних тез): по-перше, забезпечення уніфікованої системи права в цілому, відповідність усіх його інституцій відносно критеріїв європейських стандартів, по-друге, поширення єдиної правової спадщини серед долучених до цієї організації країн-членів.

Однак, чи може така мета, як поширення єдиної правової спадщини набути значення всезагальної? Актуалізувати це питання ми спробуємо на прикладі досвіду минулого, а саме реконструкції філософсько-правової полеміки ХІХ ст. між Ф. К. фон Савіні та А. Ф. Ю. Тібо щодо можливості створення єдиного "зведення законів". Таким чином, спробуємо відтворити структуру аргументації *pro et contra*. Так, А. Ф. Ю. Тібо (1772–1840) представник "історико-філософського напрямку", учень І. Канта на сторінках роботи "Про необхідність загального громадянського права для Німеччини" (1814) доводив достеменно можливість створення єдиної уніфікованої правової системи [Тібо, А. О необходимости общего гражданского права для Германии [Текст] / А. Ф. Ю. Тібо // Савини Ф. К. фон. Система современного римского права. Т. І. – Пер. с нем. Г. Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут, 2011. – С. 102–127]. Натомість, Ф. К. фон Савіні у роботі "Про покликання нашого часу до законодавства і юриспруденції" (1814) рішуче відкидав такі спроби, вважаючи їх утопією.

Розпочнемо із відтворення аргументації А. Ф. Ю. Тібо, який виступав за необхідність втілення єдиного "зведення законів" для усієї Німеччини.

Він виходив із принципу "космополітизму розуму", всіх людей об'єднує наявність розуму, відповідно право як результат розумової діяльності індивідів також має бути єдиним для усього людського роду. Виходячи із такого антропологічного аргументу, А. Ф. Ю. Тібо проголошує необхідність створення моделі універсального права.

Всупереч такій позиції, історична школа права напрацювала свої контраргументи, які проголосили таку спробу створення уніфікованої правової системи – штучною, такою, що не враховує індивідуальні прояви народів, специфіку їх типів мислення. Ба, більше того, такі спроби вигадати універсальне та всезагальне світове право нагадують спроби створити універсальну мову. Як не можливо здійснити переклад однієї культури на іншу, так само неможливо запровадити право усіх. Звідси, Ф. К. фон Савіньї пропонує "картину реального розвитку права", наголошуючи, що не варто розглядати право як результат людської діяльності, навпаки, його слід розглядати як те, що дано апіорі, так само як мову і звичаї [Иеринг, Р. Историческая школа юристов [Текст] / Р. фон Иеринг// Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права. Т. I. – Пер. с нем. Г. Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут, 2011. – С. 75]. Тобто, адепт історичної школи права переконаний, що право є апіорно даним, а завдання дослідників має зводитись до розшифрування історичних слідів, тобто реставрації історичних фактів. Ф. К. фон Савіньї намагається представити право як певний історичний нарис, в якому послідовний розвиток його складових виключає прояви людського свавілля. Зважаючи на такі умови, він визначає право як "продукт народного духу, а не творіння свободної рефлексії" [Иеринг, Р. Историческая школа юристов [Текст] / Р. фон Иеринг// Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права. Т. I. – Пер. с нем. Г. Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут, 2011. – С. 76]. Так, Ф. К. фон Савіньї переконаний, що право буде значущим і дієвим лише тоді, коли відображатиме своєрідну картину світу, відповідно і тип мислення конкретної нації. Теоретично ми можемо припустити ймовірність створення зведення законів універсального масштабу, однак на практиці таке право не буде значущим і дієвим. Це можуть бути ідеально сформульовані раціональні конструкції, однак вони не здатні відтворити специфіку конкретної картини світу. Ф. К. фон Савіньї підкреслює, що ми маємо зберігати тісний зв'язок з минулим, аби кожне прийдешнє покоління не вигадувало свою картину світу. Кожній нації у спадок переходить історичний матеріал, певний генетичний код нації, відповідно розумна діяльність кожної епохи "має бути спрямована на перевірку цього матеріалу...на його оновлення і збереження його живим" [Иеринг, Р. Историческая школа юристов [Текст] / Р. фон Иеринг// Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права. Т. I. – Пер. с нем. Г. Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут, 2011. – С. 77]. Таким чином, в даній концепції (історичної школи права) цінність історичного матеріалу є вищою за діяльність осіб або законодавчу владу в цілому.

Зауважимо, що аналіз історичного матеріалу не зводиться до його ідеалізації, в ньому шукають конструктивні елементи, причини причин, які уможливають усі інші похідні явища. Право як і мова є тим середовищем, такою буденною практикою людського життя, яку не можливо лишень відсторонено описувати. Пригадаймо, слова Й. Михайловського (1867–1920), "право занадто близько зачіпає людські інтереси, занадто безпосередньо зливається з нашим життям, аби ми могли лишатись до нього байдужим" [Михайловский, И. Очерки философии права [Текст] / И. В. Михайловский. – Томск: Тип. В. М. Посохина, 1914. – Т. I. – С. 33]. Повернімось до розмислів А. Тібо, який вимагав у правлячій і законодавчій еліті усіляко сприяти створенню єдиного "зведення законів", яке мало б відповідати взірцям формально-логічної впорядкованості. Тим самим, його проект універсального "зведення законів" претендував на вичерпаність і змістовну повноту, ідеал законодавчої довершеності створений досягненнями людського розуму. Сучасний йому правовий стан він оцінював вкрай незадовільно, так, відповідь на вирішення тих чи інших правових колізій доводиться запозичувати із зведень інших правових систем, зокрема одним із таких джерел є римське право. Звідси, очевидно, що, хоча А. Тібо аж ніяк не нівелює цінність історичної спадщини, і високо поціновує останню, як вичерпану теорію, однак поруч із цим вважає, що відтворення смислів минулого не змінить дійсність, саме живе право. А. Тібо у своїх поглядах виходить із утилітарно – прагматичного мотиву і намагається створити таке "зведення законів", яке було б не рекомендацією, а детальною інструкцією до дії. Виходячи із такої настанови він і оцінює досвід минулого як велику вчену мудрість без видимої користі. Своє призначення – створення єдиного "зведення законів" А. Тібо звеличує до статусу національного творіння величної німецької нації. Всупереч такій позиції, Ф. К. фон Савіньї називає такі проекти про універсальне та всезагальне – утопією. Неможливо вичерпати смисл права засобом єдиної книги, як і прописати усі алгоритми для забезпечення ідеального правового механізму. Основну недолугість сучасного йому стану Ф. К. фон Савіньї вбачає у тому, що право перестали розглядати як живе, в динаміці його становлення [Савиньи, Ф. О призвании нашего времени к законодательству и юриспруденции [Текст] / Ф. К. фон Савиньи // Система современного римского права. Т. I. – Пер. с нем. Г. Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут, 2011. – С. 128–207].

Ми переконані, що такі спроби створити універсальне право, як і універсальну мову є утопією, адже кожна правова система має відображати правову реальність своєї нації, що не тотожне обґрунтуванню національних ідентичностей, а є спробою втілення живого та значущого права. Безперечно, що норми міжнародного права є уніфікованими та єдиними для усього людського роду, однак досягнути такого рівня правової культури у кожній окремій країні, функціонуванні її правових інституцій – неможливо. Безперечно, що мовою міжнародної політики є право, істи-

на, а не "правда". Сучасна ж міжнародна політика є ареною боротьби між варварською свободою та свободою розумною, між свавіллям та правом. Уніфікована правова система, як і "ідея вічного миру" І. Канта не є самою дійсністю, а є ідеалом до якого ми прагнемо, регулятивною ідеєю, дороговказом з позиції вічних начал розуму.

Р. Ю. Паламаренко, асп., МГУ им. В. Ломоносова, Москва, Россия
ro1155@yandex.ru

СОВРЕМЕННЫЕ КАЧЕСТВА МИРОВОЙ ПОЛИТИКИ

Научная дисциплина мировая политика получила свое полномасштабное развитие. Предмет исследования мировой политики сложился намного более обширнее, разнороднее и сложнее, чем тот, которым занимаются традиционные международные отношения. Нельзя исключать перспективу полного "поглощения" этой дисциплиной международных отношений. Но тем не менее утверждать, что дисциплина мировой политика полностью убедительна, не стоит.

Как и в международных отношениях, в мировой политике определились свои научные школы, например, либералы и реалисты. Особенность их рассуждений о мировой системе заключается в том, что они по-разному расставляют акценты в анализе самой системы.

На наш взгляд, на современном этапе развития мировой политики, представляют особый интерес и актуальность рассуждения школы реалистов мировой политики.

Из рассуждений А. Д. Богатурова о концепции мировой политики, которую он предлагает в виде тезисов, для нас представляет особый интерес его формулировка о резком изменении содержания общения между субъектами в международной системе [Богатуров А. Д. Понятие мировой политики в теоретическом дискурсе // Мировая политика: теория, методология, прикладной анализ. М., 2009, С. 196–208]. Государства стали регулярно вступать в разноплановое взаимодействие между собой по поводу действий не только в отношении друг друга, но и в отношении внутриполитических проблем других государств. Тут можно возразить, что такая логика действий имела место и раньше. Некоторые государства влияли или прямо вмешивались во внутреннюю политику других государств, но Вестфальская система была в этом смысле более мягкой, чем та, что сейчас, вмешательство было "в норме", но считалось "незаконным" и допускалось только как некое временное отступление от международного права. А сейчас же реальность мировой политики такова, что вмешательство – это как норма поведения государства. Кому-то это нравится, кому-то не нравится, чаще это не нравится. Это пока не кодифицировано в международном праве, но это происходит на практике, будь-то из благих или корыстных намерений. Сама политика становится более жесткой. А также сложной и проти-

воречивой. Это есть те новые качества, которые приобретает мировая политика на современном этапе. Примером тому является украинский вопрос, в котором переплетены интересы как США, России, ЕС и т. д. На наш взгляд, с позиций школы реалистов, такие качества политики в международной системе будут иметь место и в дальнейшем.

Такая реальность мировой политики также связана со средой мировой системы, которая приобретает параметр нового качества. Он заключается в том, что среда становится важнее, чем характеристики действующий даже самых сильных акторов в мировой системе. Среда может сковать действия сильного актора, таким образом подчинив его себе. Количество импульсов, которые участники международного общения посылают друг другу, резко увеличивается, таким образом, происходит уплотнение международной среды. Раньше среда была более разреженной.

Все это способствует нарастанию напряженности и сопротивления, что вынуждает мировую политику становиться более жесткой. Итак, на наш взгляд, в обозримом будущем мы видим перспективы развития именно трактовок школы реалистов.

О. О. Половко, канд. полит. наук, доц., КНУТШ, Київ
alenateze@ukr.net

ПРОБЛЕМА ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Some people would rather die, than think. In fact, they do
B. Russell

У зв'язку з терористичним нападом на редакцію французького журналу "Charlie Hebdo" актуалізувалася дискусія у рамках теорії зіткнення цивілізацій. Представникам однієї із цивілізаційних спільнот – журналістам-сатирикам, радикально протистояли представники іншої – релігійно вмотивовані терористи. У цьому контексті йдеться про протиставлення цінностей (у тому числі політичних) традиційного та постмодерного суспільства. Священна традиція VS свобода слова. Акт солідарності "Je suis Charlie" ще більш загострив ситуацію провівши розмежування по лінії "ворог – друг". Виникає питання щодо дієвості європейської політики мультикультуралізму та можливості застосування принципу толерантності у обставинах, що склалися.

Толерантність як норма громадянського суспільства підтверджує право його членів бути носіями різних цінностей, конфліктні ситуації між якими мають вирішуватися у формі суспільно-політичного дискурсу з раціональною аргументацією та демократичною процедурою. Будь-яка система цінностей потенційно може бути піддана критиці. Останнє не сумісне із релігійним догматизмом та протиправними діями щодо примусового нав'язування певної точки зору. Порівняно низький рівень тероризму у країнах із високим рівнем розвитку громадянської політичної

культури має свідчити про ефективність політики толерантності. Але на якій основі досягати компромісу із екстремістами, що сповідують стратегію нетерпимості, апелюючи до сакрального? Окрім того, постають питання про те, чи має ліберальна держава проявляти толерантність щодо неліберальних елементів? І чи є цей терористичний напад дійсно "зіткненням цивілізацій"? Якщо так, то згідно з висновків Хантінгтона, Заходу необхідне більш глибоке розуміння фундаментальних релігійних та філософських основ інших цивілізацій. Але, в свою чергу, це не дасть можливості знаходження компромісного співіснування за умови що компроміс шукає лише одна сторона. Теракт у Парижі можна означити не як зіткнення цивілізацій, а скоріше, як протистояння ліберального суспільства з релігійними догмами. Таке зіткнення гіпотетично можливе не тільки з представниками ісламського світу: не можна виключати можливість образи почуттів віруючих, наприклад, християн тими ж самими іронічними представниками постмодерну, що буде сприйнята як провокація на радикальні дії.

Можливо, маємо справу не з провалом європейської політики мультикультуралізму, а з не зовсім вдалою спробою асиміляції конкретної етнічної та конфесійної спільноти: виховати не просто громадян Франції, а саме французів. Тим більше, що існують приклади достатньо успішного співіснування членів громадянського суспільства, що сповідують різні політичні та культурні цінності. В будь-якому випадку, терористичний акт у Charlie Hebdo засвідчив значну складність процесів, що призвели до таких наслідків. Однак європейській інтелектуальній традиції притаманне вміння до критичного осмислення цінностей, і, не в останню чергу, власних. Тому слушною вважається думка про те, що конфлікт існує між тими, хто здатен на таке осмислення та тими, хто відхиляє подібну інтелектуальну свободу.

М. С. Решмеділов, студ., Київська гум. академія, Київ
nreshmedilov@yahoo.com

ФРАНЦУЗЬКИЙ УРОК

Свобода слова завжди була предметом суперечок, особливо у контексті свободи ЗМІ та неперешкоджання журналістській діяльності. Частина професійних журналістів та авторів навчилася самоцензури у своїй роботі, інша частина радикально використовує своє право на свободу слова.

У міжнародному масштабі, ця проблема знову набула гострої актуальності після теракту 7 січня 2015 року, коли у середмісті Парижа брати Куаші увірвались до редакції сатиричного часопису Charlie Hebdo і відкрили стрілянину, вбивши 12 чоловік. Причиною нападу вони назвали карикатури журналу на пророка Магомета, які були сприйняті ними як провокаційні та образливі.

Цей інцидент викликав суттєвий розкол у думках західного суспільства. Більшість європейських оглядачів зайняли сторону журналу та при-

тримуються думки, що часопис постраждав за свободу слова. В той же час, провідні ЗМІ США відмовились від розміщення карикатур на своїх шпальтах. Редактор The New York Times написав, що подібні матеріали не відповідають редакційній політиці видання. Частина журналістів також не підтримала рух "Je suis Charlie". Авторка інтернет-видання The Huffington Post так резюмувала свою думку: "Я відмовляюсь приймати участь у повальному захопленні писаками з Charlie Hebdo, яких намагаються виставити безстрашними хрестоносцями свободи слова... [Madeleine Fry "Why I'm Not Charlie Hebdo": http://www.huffingtonpost.co.uk/madeleine-fry/why-im-not-charlie-hebdo_b_6463390.html].

За подібних обставин, ще у 2012 році речник Білого дому висловився з приводу антимусульманських карикатур Charlie Hebdo наступним чином: "США підтримують свободу слова... але, Білий дім має питання щодо коректності суджень тих людей, які допускають подібні матеріали до друку" [Press Briefing by Press Secretary Jay Carney, 9/19/12].

З цих подій можна винести три основних проблеми сучасного суспільства, які суттєвим чином впливають на відносини між релігійними групами, народами та навіть державами:

- 1) проблема журналістської відповідальності,
- 2) зловживання свободою слова,
- 3) гонитва ЗМІ за рейтингами та, як результат, збільшенням продажів і прибутку.

Усі ці проблеми мають спільне коріння: бажання заробити якомога більше найпростішим способом – спекуляціями на людських страхах та гострих темах. Чим більше уваги буде привернуто – тим більше грошей отримають автори. Свідчать цифри: за тиждень після нападу на редакцію, наклад Charlie Hebdo з 60 тис. примірників зріс до 1 млн, а нові примірники розкуповуються за лічені хвилини після доставки.

Ціною цього комерційного успіху стали багатомільйонні акції протесту як "за", так і "проти" Charlie Hebdo та чергове загострення відносин між заходом та мусульманськими країнами. Втім, це вже не було проблемою журналістів, так як на міжнародній арені за журнал та його авторів довелося вступитись їх державі – Франції. Таким чином, часопис із накладом середніх розмірів створив цілу низку проблем для однієї з провідних країн Європи, яку до того ж населяє кілька мільйонів мусульман.

Ж.-Ж. Руссо вважав, що свідомого громадянина необхідно виховувати, в тому числі це включає і навчання використанню свободи слова та терпимості до альтернативних поглядів.

На прикладі останніх подій можна сміливо стверджувати, що в наш час головною свободою стали вважати свободу від виховання. Останнє начебто суперечить ліберальним традиціям та є пережитком тих часів, коли виховання і освіта перебували під значним впливом релігії та керувались єдиним стандартом правильного та неправильного. Напад на Charlie Hebdo став для демократичного світу необхідним уроком того, що інколи особиста відсутність елементарної порядності та бажання

максимізувати прибуток, можуть призвести до конфронтації глобального масштабу на порожньому, по суті, місці.

Свобода слова повинна отримати свої чітко окреслені межі, за якими починається нехтування чужою гідністю, переконаннями, релігійними віруваннями.

Свобода слова не може бути обмеженою задля збереження існування плюралізму думок та поглядів, але, повинні бути встановлені правила її етичного використання та покарання за їх порушення.

О. І. Ткач, д-р політ. наук, проф., КНУТШ, Київ,

А. О. Ткач, Київ

tio19@ukr.net

ВІДНОСИНИ США ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

Складові зовнішньополітичної стратегії США представляють інтерес для української держави на теоретичному та практичному рівні для розуміння сутності політики наддержави щодо окремих країн з метою створення прагматичних двосторонніх відносин. Однією з основних задач української політичної еліти у процесі розробки і реалізації ефективного зовнішньополітичного курсу у південному напрямку є виявлення спільних та суперечливих рис відносин між США та Латинською Америкою. Досвід співпраці США та латиноамериканських країн представляє інтерес для української політичної науки як апробована модель взаємостосунків двох держав, які належать до різних цивілізацій. Латинська Америка у подібній моделі виступає як об'єкт вестернізації і модернізації. Тому необхідно переосмислити існуючі підходи до оцінки формування американського зовнішньополітичного курсу до окремої держави та зовнішньополітичної стратегії, як її основної бази, які подавалися раніше вітчизняними фахівцями переважно з ідеологічних позицій, що впливало на зміст досліджень і обмежувало розкриття реальних механізмів та закономірностей формування і здійснення американської зовнішньої політики.

У вітчизняній політичній думці помітна тенденція переважно здійснювати політологічний аналіз у рамках дослідження концептуального забезпечення конкретних стратегій США на певному етапі розвитку міжнародної системи щодо певної країни. Такий підхід притаманний дослідженням українських дослідників: Є. Камінського, Б. Канцелярука, С. Шергіна, О. Потехіна, І. Хижняка, О. Ковальової та Н. Веселої.

Намагаючись відійти від силового курсу Дж. Буш-мол., Б. Обама "не помітив" важливих політичних новацій, що відбулися в цьому регіоні, незаперечних соціально-економічних успіхів у 2010–2014 р. на тлі кризи економіки США. Увага президента США до країн регіону, як і раніше, визначилася у стратегії "відкриття нових економічних і соціальних можливостей для широких верств населення", "гарантування у відповідності

до екології цілей економічного розвитку", "ефективності демократичних систем". Тому виникало чимало суперечних ситуацій через нездатність США подолати перешкоди у вирішенні проблем міжамериканських відносин: відкриття американського ринку сільськогосподарської продукції для товарів з латиноамериканських держав, проблеми незаконної міграції і боротьби з виробництвом і контрабандою наркотиків. Суперечною була антикубінська політика США. На черговому самміті Америк у столиці Тринідад-і-Тобаго Порт-оф-Спейне в квітні 2009 р. за участю Б. Обами, незважаючи на деякі "ознаки потеплення" між США і Кубою після зміни адміністрації у США, визначилися реальні стратегії. Після виборів до Конгресу США, коли Демократична партія втратила більшість у Палаті представників, міжнародні спостерігачі засвідчили неможливість новації у латиноамериканському курсі Б. Обами. На думку популярного і суперуспішного президента Бразилії Л. Інасіо Лули да Сілва, що покинув посаду в грудні 2010 р., адміністрація Б. Обами "втратила історичний шанс" повному вибудувати відносини з Латинською Америкою. Це дозволило відомому американському політологу П. Хакіму передбачати загострення в найближчі роки комплексу відносин між США і країнами ЛАКБ [Barack Obama: sus desafios y América Latina de Rivero, Oswaldo – Autor/a Perú Hoy, no. 15. Del hortelano su perro. Sin espacio ni tiempo histórico Lima DESCO, Centro de Estudios y Promoción del Desarrollo 2009. – p. 71].

Про перспективи такого загострення свідчили протиріччя між США і Бразилією з іранської ядерної проблеми в 2010 р. Під час візиту до Бразилії в березні держсекретар США Х. Клінтон безуспішно намагалася переконати президента Л. Інасіо Лулу да Сілва в необхідності застосування санкцій проти Ірану. Офіційна позиція Бразилії полягала в необхідності переговорів з Іраном без застосування санкцій. Бразилія продемонструвала намір формування власної глобальної проекції шляхом висування самостійної (разом з Туреччиною) ініціативи щодо Ірану.

У 2010 р. уряд Ірану погодився на пропозицію турецьких і бразильських посередників, відповідно до якої 1,2 т низькозбагаченого іранського урану буде вивезено до Туреччини з метою обміну на 120 кг 20 %-ного урану. Ця угода була зірвана США, що викликало негативну реакцію в Бразилії, яка, спрямовуючи мотивацію глобальної політики, не збиралася замикатися у своєму регіоні. Про це свідчили загальне схвалення електоратом Бразилії її активного зовнішньополітичного курсу (майже 70 % населення), що визначило результат президентських виборів на користь партії праці, збереження спадкоємицею Лули да Сілва найважливіших діючих осіб зовнішньополітичної команди президента. В одному з своїх останніх виступів як президента Лула да Сілва засудив США за "однобічність" у спробах вирішення близькосхідної проблеми. Він закликав світове співтовариство знайти колективне вирішення цього тривалого конфлікту. Вагомою "заявкою" на можливе підключення Бразилії до рішення близькосхідної проблеми став факт визнання наприкінці 2010 р. Бразилією й Аргентиною незалежності палестинської держави [Romano S. M. (2010),

Democracia liberal y seguridad nacional en el gobierno estadounidense: continuidades y rupturas, Estados Unidos: la crisis sistémica y las nuevas condiciones de legitimación, Clacso y Siglo XXI Editores, México, pp. 360].

Успіхи, досягнуті Бразилією в галузі економічного і соціального розвитку в період восьмирічного перебування уряду Л. Інасіо Лули да Силва (2003–2006 і 2006–2010 р.), і перемога на виборах у 2010 р. кандидата від правлячої партії праці Ділми Руссефф давали всі підстави сподіватися на продовження поступального розвитку цієї країни в рамках обраної нею економічної і соціальної моделі, що ґрунтувалася на сполученні ліберальної економіки із сильною соціальною політикою держави в умовах представницької демократії. В зовнішній політиці планувалися: подальше посилення регіональної проєкції країни та активізація її глобальної спрямованості, що передбачала участь у нових структурах G20, БРІКС та ІБАС, а також продовження зусиль Бразилії з метою одержання місця нового постійного члена Ради Безпеки ООН.

О. В. Шумило, асп., КНУТШ, Київ
shumylo.s@gmail.com

СУТНІСТЬ І ЯВИЩЕ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

У сучасній політологічній науці запропоновано цілий ряд оригінальних і пояснювально-сильних концепцій, що розглядають процес глобалізації саме в плані трансформації структур повсякденного життя людей. Перш за все, слід згадати концепцію Робертсона, за яким, поняття глобалізації відноситься як до компресії світу, так і до інтенсифікації усвідомлення світу як цілого; як до конкретної глобальної взаємозалежності, так і до усвідомлення глобального цілого у двадцятому сторіччі [Robertson R. Globalization: social theory and global culture / R. Robertson. – London: Sage, 1992., С. 37]. Перша частина визначення співвідноситься з зміцненням взаємозв'язків між соціальними системами за допомогою торгівлі, військових альянсів і культурного імперіалізму; це дуже древній процес, який з'являється ще в докапіталістичну епоху. Навпаки, посилення глобальної свідомості – порівняно новий феномен; під ним Робертсон розуміє те, що індивідуальні феноменології, які визначають поведінку людей, все в більшій мірі співвідносяться з світом як цілим, а не з його локальним або національним сектором. Р. Робертсон під глобалізацією розуміє зростаючий вплив на соціальну дійсність окремих країн різних чинників, що мають міжнародне значення: економічних і політичних зв'язків, культурного та інформаційного обміну і т. ін. [Robertson R. Globalization: social theory and global culture / R. Robertson. – London: Sage, 1992., С. 37].

Я. Шолте, визначає п'ять напрямків-характеристик глобалізації: інтер-націоналізація, лібералізація, універсалізація, модернізація, детериторі-

зація [Scholte J. A. Globalization. A critical introduction / Jan Aart Scholte. – London: Palgrave, 2000, С. 15–17]. Доповнивши вказаний перелік ще одним напрямком – віртуалізація. Глобалізація як віртуалізація характеризується ним волінням сучасного суспільства до віртуальності, причому віртуалізується не лише суспільство, але й породжена в ньому особистість. Інтернет виступає засобом трансформації особистості та суспільства.

Українські вчені входять в проблему глибше і ґрунтовніше. Так, на думку М. Кравчука, терміном "глобалізація" у політичній науці позначається широкий спектр подій і тенденцій: розвиток світових ідеологій, інтенсивна боротьба за встановлення світового порядку, зростання кількості та впливу міжнародних організацій, послаблення суверенітету національних держав, поява і розвиток транснаціональних корпорацій, інтенсивні масові міграції та формування багатокультурних спільнот, створення планетарних засобів масової інформації, експансія західної культури в усі регіони світу тощо [Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації / М. Кравчук // Політичний менеджмент: Український науковий журнал, 2003. – N2. – С. 122–136]. А. Старостіна, вважає глобалізацію – об'єктивним процесом розмивання національних кордонів як наслідку пошуку прибуткових сфер відтворення капіталу у всіх його формах (виробничих, фінансових, трудових економічних ресурсів), що призводить до взаємодії, взаємозалежності, взаємопереплетіння національних економік та формування глобального ринку та світової економічної системи [Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять "глобалізація" та "підприємницький ризик") / А. Старостіна, В. Кравченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 128. – С. 5–10]. Е. Прушківська та Ю. Шевченко доповнили це визначення, зазначивши, що глобалізація за своєю сутністю являє собою всеохоплюючий об'єктивний процес розмивання та стирання кордонів у всіх сферах життя суспільства, як наслідок пошуку найефективнішого використання продуктивних сил людства, що призводить до трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних та соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей, результатом якої може стати створення гомогенного господарського світового порядку [Прушківська Е. В. Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період / Е. В. Прушківська, Ю. О. Шевченко // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. – № 3(15). – 2012. – С. 131–140].

Глобалізація комунікаційних систем – це процес активного поширення та обміну інформації між регіонами світу, що здійснюється за допомогою супутникових, кабельних, комп'ютерних систем та комунікаційних засобів зв'язку. Формування системи глобальних комунікаційних систем, що передаються різними медіа, розвиток і вдосконалення інформаційних технологій та Інтернету привели до утворення нового комунікатив-

ного простору, в якому всі сфери людської діяльності тісно взаємопов'язані. Глобалізація комунікаційних систем пов'язана з процесом трансформації, яка викликана утворенням ширшої мережі комунікаторів, що функціонують на великому інформаційному просторі єдиною, але розгалуженою системою засобів масової комунікації та контролюються організованою спільнотою її виробників. На думку О. Зернецької, глобалізація міжнародних комунікаційних систем може розглядатися як процес конвергенції апаратної частини у вигляді електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення і апаратно-програмової частини систем комунікації [Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. – К.: Освіта, 1999. С. 37].

Можна стверджувати, що глобалізація нині стала чи не найважливішою тенденцією сучасного світу, а її основу склала інтеграція інформаційно-комунікаційних систем в єдину світову систему.

М. Б. Юрчак, асп., ТНПУ ім. В. Гнатюка, Тернопіль
marichkayurchak@ukr.net

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВІДНОСИН ЄС–УКРАЇНА: 2013 РІК

У 2013 році, коли ЄС святкував ювілей утворення, а Україна – 20-ліття започаткування дипломатичних відносин зі Спільнотою, розгорнулася "Битва за Україну" зі своїм аксіологічним фронтом.

За об'єднання з Україною конкурували два інтеграційні проекти, засновані на різних цінностях. Митний Союз (МС) відстоює цінності, притаманні державоцентричним політичним системам "східного" візця, базові угоди, укладені в рамках об'єднань, ініційованих РФ, не зорієнтовані на розвиток демократії у країнах-учасниках [Відносини ЄС-Україна-Росія: проблеми і перспективи // Національна безпека і оборона. – № 4–5. – К. Центр Разумкова, 2012. – 52 с., с. 2]; натомість Європейський Союз "заснований на цінностях поваги людського достоїнства, свободи, демократії, рівності, правової держави й дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншостей. Ці цінності є загальними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю й рівністю жінок і чоловіків" [Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union [Digital source] / EUR-lex. Access to European law. – Available: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_1&format=PDF]. Причому цінності, які лежать в основі ЄС (стаття 4), у новій редакції Договору про ЄС передують визначенню цілей та завдань спільноти. Як відзначає В. Колесніченко, ціннісні принципи відрізняються від інших принципів права ЄС також рівнем і суворістю захисту у випадку порушення (ст. 7) [Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу у світлі Лісабонського договору. – [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_36/app-36_Kolesnichenko_V_V_%28181–187%29.pdf].

Лісабонський договір більш детально закріплює цінності, інтереси й принципи, що визначають відносини Європейського Союзу з іншим світом, не розкриваючи, про те, змісту названих цінностей. Відповідно до п'ятого параграфу ст. 3 Договору про Європейський Союз такими виступають: мир, безпека, стійкий розвиток планети, солідарність і взаємоповага народів, вільна й справедлива торгівля, викорінювання бідності й захист прав людини, у тому числі прав дитини, принципи міжнародного права, особливо принципи Уставу ООН [Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union [Digital source] / EUR-lex. Access to European law. – Available: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_1&format=PDF].

Експансія цінностей лежить в основі зовнішньої політики ЄС, котрий завжди віддає перевагу дії "м'якої сили" перед військовою. Однак залишається відкритим питання щодо того, якою мірою цінності формують базу політики ЄС з Україною чи простір для риторики і маніпуляцій у двосторонніх відносинах. Оскільки положення про повагу країною-кандидатом цінностей ЄС дає можливість інститутам ЄС контролювати хід політичних і правових реформ у країні-кандидаті впродовж тривалого процесу ведення переговорів про вступ. У випадку з країнами колишньої Югославії, Туреччиною та Україною питання про цінності гальмує подальший євроінтеграційний поступ цих держав.

2013 рік повинен був стати переломним у співпраці ЄС та України, адже завершився шестилітній етап переговорів щодо підписання нової, поглибленої Угоди про асоціацію (УПА) між Україною та ЄС. Успішна реалізація Угоди повинна була б зробити Україну органічною складовою тієї частини Європи, що спирається на європейські цінності, позаяк УПА передбачає постійний політичний діалог та співпрацю задля зміцнення в Україні поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного врядування, прав людини та фундаментальних свобод, проведення внутрішніх політичних та інституційних реформ.

Проте політична еліта країни була зацікавлена у виході на європейські ринки, а не включенню у європейські політико-правові структури. Перебуваючи ментально у пострадянській системі духовних координат, вона радше готова була вступити у Зону вільної торгівлі аніж у ЄС. Президент Віктор Янукович відкрито говорив про асоціацію між Україною та ЄС як про свободу торгівлі, обміну послугами, руху капіталів і робочої сили. Пізніше Міністр закордонних справ Польщі Р. Сікорський, відзначаючи ці розбіжності, заявив, що не можна отримати привілеї вільної торгівлі з ЄС, не поділяючи європейських цінностей [Шинкарук К. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин до 2020 року [Електронний ресурс] / К. Шинкарук. – К.: Фонд ім. Ф. Еберта, 2010. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf>].

Натомість для широких верств суспільства перевагами ЄС перед МС виступали, після високого рівня соціального захисту громадян, верховенство права (43 %) і розвинута демократія (41 %). Загалом в Україні ЄС отримував більшу підтримку (40,5 %) перед МС (35 %) [Україна: час вибору / Центр Разумкова, Центр НОМОС, Центр політико-правових реформ. – К.: 2013. – с. 24]. Це стало підґрунтям для того вибуху пасіонарності українців, що отримав назву Євромайдан. Протести проти рішення уряду відтермінувати європейську інтеграцію та відмова від підписання УПА проходили під гаслами підтримки європейської інтеграції, але за своєю суттю своїй були акціями проти корупції, свавілля правоохоронних органів. Учасники саміту "Східного партнерства" у Вільнюсі 28–29 листопада ухвалили спільну декларацію, у якій відзначили "безпрецедентну громадську підтримку" політичної асоціації та економічної інтеграції України з Євросоюзом. Після агресії у ніч 30 листопада протести лише зміцнилися і поширилися по всій Україні. Їх національно-патріотичний характер сприяв тому, аби довести європейськість через українськість. Молодь, яка виступила локомотивом революційних процесів 2013 року, свідомо чи не свідомо взяла на озброєння заклик П. Грабовського (з "Листа до молоді української"): "Європейство на ґрунті українському, – то нехай буде написано на нашому стягові" [Грабовський П. А. Вибрані твори: В 2-х т. – Т. 2. Статті, нариси, оповідання. листи. – К.: Дніпро, 1985. – с. 47]. Для гетерогенного українського суспільства єдиною можливістю для збереження єдності населення та країни виступає формула, що стала девізом ЄС – "In varietate concordia".

Позаяк Європейський Союз виступає як об'єднання "за спільними цінностями", дискусійним залишається питання про те, якою мірою "європейські цінності" корелюються з цінностями українського народу чи були засвоєні ним у наслідок ціннісної "експансії" спільноти.

А. М. Язикова, студ., СПбГУ, Санкт-Петербург, Росія
www.dovblaih@mail.ru

ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ

Кажучи про російсько-українські відносини, не можна не звернути увагу на їх соціокультурну складову. Вона є відображенням процесів, що відбуваються в політичній сфері на державному рівні. Після розпаду СРСР нова незалежна Україна так і не змогла створити самостійну економічну модель з орієнтацією на ринкову економіку. В результаті політики "незалежності" залишилися без уваги історичні, політичні та соціокультурні аспекти російсько-українських відносин.

Посилилися несприятливі тенденції політизації двостороннього діалогу з гуманітарної проблематики. Різні трактування сторонами історичних подій спровокували гострі політико-дипломатичні конфлікти. Дискусійною залишається тема забезпечення національно-культурних потреб українців у Росії та росіян в Україні.

Дії сторін часто не відповідають духу Договору про дружбу, співробітництво і партнерство, в якому визначені основні принципи гуманітарного співробітництва. Напруженість у гуманітарній сфері накладає відбиток на відносини між громадянами обох країн, ускладнює контакти у сфері освіти, науки, культури.

На сьогоднішній день найбільш актуальними завданнями для Києва і Москви є:

- 1) деполітизація контактів у гуманітарній сфері;
- 2) формування продуктивних, взаємоузгоджених підходів до вирішення мовних проблем;
- 3) професіоналізація діалогу з історичної тематики;
- 4) розробка і впровадження неконфліктних, цивілізованих методів підтримки етнічних меншин на територіях обох країн;
- 5) модернізація і розширення контактів у галузі науки, освіти, культури.

Національна, соціокультурна, лінгвістична, історична проблематика увійшли в політичний дискурс і є предметом різного роду спекуляцій і маніпуляцій. Ця тривожна тенденція відзначається й українськими, і російськими експертами. Спільні суто культурологічні проекти знаходять політичний негативний резонанс, провокують конфлікти, в які втягуються наукові організації, громадські структури, ЗМІ обох країн. Незважаючи на велику кількість проблем в російсько-українських відносинах, сприйняття громадянами Росії України та громадян України залишається в цілому позитивним і доброзичливим. [Російсько-українські відносини в 2013 році, Російський аспект. <http://thekievtimes.ua/politics/222413-rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-v-2013-godu-rossijskij-aspekt.html>]. Таку тенденцію демонструють всі соціологічні дослідження, починаючи з проголошення незалежності. На особистісному рівні між народами Росії та України не існує ніяких значимих проблем, які могли б значно вплинути на ставлення один до одного. Подібні дослідження також показують, що жителі України і Росії дуже схожі між собою, у них достатньо великий спектр взаємин і величезний потенціал для спільних проектів.

Секція "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

Підсекція "ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ"

Я. С. Вільчинська, студ., КНУТШ, Київ
yana.vilchynska@gmail.com

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ЧИННИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Будь-який кризовий стан у суспільстві зумовлює активну політичну діяльність владних органів. Одним із найпопулярніших психологічно дієвих рішень є перерозподіл уваги суспільства на іншу, штучно створену, проблему. Історія українського державотворення яскраво демонструє, що українська мова, як єдина державна чи загалом мова українського етносу, часто стає об'єктом горизонтальних та вертикальних політичних конфліктів.

У основному законі держави – Конституції України – за українською мовою закріплений статус державної (Розділ 1. Загальні засади. Стаття 10). Але у цій же статті "... гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України" [Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Просвіта, 1996. – 5–6 с.]. Саме на маніпуляції стосовно питання мов національних меншин і будуються політичні конфлікти, пов'язані з українською мовою.

Яскравим прикладом є Закон "Про засади державної мовної політики" № 5029-VI у народі більш відомий як "Мовний закон Ківалова-Колесніченка", що спричинив хвилю протестів в Україні. Дія закону розповсюджується на 18 мов: російську, білоруську, болгарську, вірменську, гагаузьку, ідиш, кримськотатарську, молдавську, німецьку, новогрецьку, польську, ромську (циганську), румунську, словацьку, угорську, русинську, караїмську і кримчацьку. Закон містить неоднозначне визначення терміну "рідна мова". У Розділі 1 "Загальні положення" його трактують таким чином: "рідна мова – перша мова, якою особа оволоділа в ранньому дитинстві". Згідно з висновками Головного науково-експертного управління ВРУ визначення терміну "рідна мова" в законі є неоднозначним, оскільки із нього слідує, що рідною мовою може бути чужа мова, якщо за певних обставин людина оволоділа нею першою. [Електронний ресурс. Посилання з екрану: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>].

Мовний конфлікт, об'єктом якого, властиво, виступає мова, є різновидом етнонаціонального конфлікту. А це у свою чергу є прямою загро-

зою цілісності багатоетнічної держави, якою і є Україна, бо на її території проживають більше 130 національностей і народностей (за даними 2001 року Державного комітету статистики України: 77,8 % – українці, 17,3 % – росіяни, 0,6 % – білоруси, 0,5 % – кримські татари, 0,5 % – молдавани, а ще болгары, угорці, румуни, поляки та ін.) [Державний комітет статистики України. Електронний ресурс. Посилання з екрану: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>].

Глибинне психологічне значення мови для людини відзначали філософи М. Лацарус та М. Хайдегер. М. Лацарус вважав мову "першим проявом народного духу", а М. Хайдегер говорив, що мова – це "дім буття", "найінтимніше лоно культури" ["Мовні конфлікти" та конструювання етнічної і національної ідентичності. Електронний ресурс. Посилання з екрану: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=39&c=754>]. Саме завдяки символічним паралелям, пов'язаним з мовою ще із самого дитинства, вона часто стає об'єктом політичних конфліктів.

Часто причиною мовного конфлікту виступає глотофагія, себто витіснення мови меншості мовою більшості [Новий український тлумачний словник. Близько 20 000 слів і словосполучень / укл. Ю. С. Цибульник; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2008. – 608с. – 121с]. В українському суспільстві такі ролі найчастіше розподіляються між українською та російською мовами. У свідомості старшого покоління, які сформували свій світогляд у період існування Радянського Союзу, мовна політика, що проводиться в Україні і спрямована на захист на розвиток української мови як державної, виглядає, як спроба утиску, знецінення і навіть висміювання російської, як мови меншовартісної та недосконалої. Це знову ж таки провокує міжетнічні конфлікти, які є прямою загрозою цілісності держави.

Політичні конфлікти, пов'язані з мовою, мають тенденцію переходити у інші важливі сфери життя суспільства, як-от наукову, причому і ця сфера відображає всі тенденції історичного сприйняття різних фактів. Українське порівняльно-історичне мовознавство доволі молода наука, яка активно працює над визначенням генетичних відношень між мовами і відтворенням напрямів доісторичного розвитку мов. До 19 століття єдино правильною була версія, яка визначала російську мову, як єдину мову-наслідувальницю мови давніх слов'ян. Дана теорія говорить, що існує єдина "великоруська мова" з безліччю нарічч, одним із яких є "малоруське", себто українська мова. Радянська історіографія оформила думку про те, що "Київська Русь – колыска трьох братніх народів" [М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох, С. П. Самійленко, І. І. Слинко. Історична граматики української мови. Підручник. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с. – 12–17с.] Спочатку існувала єдина мова-предок, яка була спільною для всіх слов'ян з 13 до 14 ст, а потім вона розпалась на 3 мови: староукраїнську, староруську, старобілоруську. Із здобуттям Україною незалежності почався новий етап досліджень (Г. Півторак), який різко критикує радянську теорію і демонструє фактичні матеріали, що свідчать про походжен-

ня української мови із праслов'янської, оминаючи міфічний етап "общерусского языка". Як бачимо, українська мова виступає ще й об'єктом політично-наукових конфліктів, хоча її первинне призначення – виступати медіатором між політикою, наукою, культурою, мистецтвом та суспільством.

Українська мова як єдина державна сприяє ідентифікації України як самостійної, повноцінної держави на міжнародній арені. У процесі українського державотворення виникав ряд політичних конфліктів, пов'язаних із мовним питанням. Вирішивши їх, можна уникнути міжетнічних конфліктів, що у свою чергу сприятиме консолідації багатоетнічної української держави.

***О. П. Воробйова, канд. держ. упр., докторант,
НАДУ при Президентові України, Київ
ba_oxana@ukr.net***

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Модернізація державного управління ґрунтується на принципах доцільності, прагматизму та прозорості. Метою є не руйнування системи державного управління, а внести зміни до діяльності відповідно до сучасних вимог суспільства.

Усі заходи в рамках модернізації мають сприяти зміцненню законності, розвитку відкритості та доступності інформації про діяльність державних органів, зробити державу соціальноорієнтованою на клієнта-громадянина.

Держава зобов'язана забезпечити відповідність власної системи управління сучасним реаліям і застосовувати для цього напрацювання світового досвіду. Реформи мають бути спрямовані на створення реального фундаменту для переходу до формування єдиної та ефективної системи влади, здатної оперативно приймати рішення високої якості, що адекватні вимогам часу, узгоджені за цілями і не суперечливі за змістом, а також домагатися їх неухильного виконання. Зміни, які відбуваються в останні роки у виконавчій владі суттєво не впливають на зміст і методи державного управління, бо не змінюють застосування давно відомих правових засобів: законодавчого регулювання та підзаконного нормотворчості.

Основним завданням модернізації державного управління є спрощення адміністративних функцій, коригування системи державних органів та управління кадрами державних службовців. Для досягнення цих цілей потрібно комплексне вирішення завдань послідовного скорочення надмірного державного втручання і оптимізації діяльності державного апарату. Але це не повинна бути періодична реорганізація центральних органів виконавчої влади чи ситуативного поліпшення ситуації за рахунок створення багатofункціональних центрів надання державних послуг.

Найважливішою складовою модернізації державного управління, що забезпечує її ефективність, має стати постійний моніторинг стану громадської думки щодо змін, які відбуваються та про досягнуті показники,

що свідчать про результативність як окремих заходів, так і в цілому. Для організації подібного моніторингу необхідно розробити систему показників і вирішити питання про органи і організації, які братимуть участь у моніторингу, визначити координуючий центр його проведення.

Також важливою складовою є ліквідація надлишкових функцій і повноважень державних органів. І ця робота не повинна стати одноразовою, бо у цьому випадку не будуть створені гарантії оптимізації бюрократії в майбутньому. Необхідно створити постійно діючий механізм, що дозволяє підтримувати оптимальний склад повноважень органів виконавчої влади та перешкоджає неефективному державному втручанню в економіку та інші сфери життя суспільства.

Також необхідно розробити певні критерії і процедури проведення аудиту та оцінювання ефективності проведення змін. Якщо певні функції не мають під собою достатніх правових підстав і при цьому перешкоджають реалізації громадянами своїх конституційних прав чи покладає додаткові обов'язки на підприємців, то вона повинна бути скасована в першу чергу. Такий порядок має бути закріплений у нормативно-правовій базі.

Це дозволить скоротити неефективне втручання держави в економіку і суспільне життя, зменшити витрати бізнесу на подолання адміністративних бар'єрів, забезпечити реалізацію громадянами конституційних прав, а також зосередити роботу державних органів на вирішенні необхідних суспільству і державі завдань.

***К. А. Гандзюк, здобувач,
К-ПДПУ ім. І. Огієнка, Кам'янець-Подільський
kosteel88@mail.ru***

ДЕЯКІ ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Протягом ХХ століття відбувалася глобальна трансформація управлінських систем в техніко-управлінські, зросла роль інформації як нового ресурсу, знань як фактора виробництва, техніки і технології як засобів праці. Незалежно від ступеня інноваційної активності будь-який "агент" бере участь у технологічних процесах; він може бути як творцем, так і користувачем і (або) розповсюджувачем науково-технічної інформації, вітілювати її в результатах своєї діяльності. тут нам стає цікавим деякі чинники інноваційних процесів у державному управлінні.

Інформаційні чинники. Для успішного здійснення інновацій необхідно, щоб агенти, що забезпечують їх пропозицію, і агенти, що пред'являють попит на них, принаймні, знали про існування один одного. Асиметрія інформації, що виникає сприяє тому, що новітні розробки протягом певного часу залишаються невідомими потребують них промисловим підприємствам. У сучасних національних інноваційних системах подолання асиметрії такого роду частково бере на себе держава, надаючи

приватним агентам інформацію про нові ринки і розробках, у тому числі за допомогою функціонування центрів трансферу технологій.

Фінансові фактори. Зміст даної групи факторів полягає в тому, що власних коштів інноватора найчастіше не вистачає для успішного здійснення всіх стадій інноваційного процесу. У той же час залучення позикових коштів відбувається на різних умовах в залежності від того, на якій стадії технологічного процесу знаходиться в даний момент інновація (від стадії життєвого циклу інновації). Фахівці в області контролю інноваційних процесів називають дану закономірність проблемою "Долини Смерті" [Голиченко О. Г. Основные факторы развития национальной инновационной системы / О. Г. Голиченко— М.: Наука, 2011.]. Крім того, кредитування інновацій в традиційно підтримуваних державою галузях проходить більш успішно, що має як свої позитивні сторони, так і негативні. До очевидних плюсів можна віднести зниження інформаційної асиметрії, до очевидних мінусів – ризик недооцінки (і, отже, утруднення дифузії) технологічних рішень, які безпосередньо не користуються державною підтримкою.

Адміністративні чинники. Інноваційний продукт або послуга, при всій їх новизні, повинні вписуватися в існуючу систему сертифікації певних видів діяльності і наявних у суспільстві стандартів. Лаги в інноваційних процесах нерідко виникають через необхідність підтвердження відповідності інноваційних продуктів прийнятим стандартам. Особливо гостра ця проблема в галузях, пов'язаних з високим ступенем ризику для життя і здоров'я людей (наприклад, у фармацевтичній промисловості препарат не випускається в продаж без попередньої клінічної апробації), а також у високотехнологічних галузях, продукт яких значною мірою унікальний, а попит на нього мало еластичний за ціною (наприклад, виробництво космічних двигунів). Лаги впровадження результатів конструкторських розробок іноді бувають викликані відомчими бар'єрами, коли інноваційний продукт розроблений в рамках одного відомства (зокрема, галузевого), а його найбільш ефективне впровадження знаходиться в компетенції іншого.

Фактори опортуністичної поведінки. Інноваційні процеси припускають заміщення віджилих технологій, створення і застосування яких пов'язані з інтересами певних груп агентів, які чинять опір змінам, сповільнюючи процеси створення і поширення нових технологій. Прикладом такого роду служить позиція великих корпорацій, що працюють в галузях традиційної енергетики і намагаються уповільнити розробку і застосування технологій альтернативної енергетики. Чим сильніше монополізовані галузеві ринки, тим імовірніше відбуваються на них процеси несприятливого відбору (*adverseselection*) [Нижегородцев Р. М., Ярославская Д. И. Проблема неблагоприятного отбора и современная институциональная экономика // Журнал экономической теории / Р. М. Нижегородцев, Д. И. Ярославская. – Екатеринбург.: ИЭ Уро РАН, 2007. № 4. С. 18–49].

Фактори адаптації. Навіть за наявності щодо повної інформації про нові технічні рішення, агенти, що потенційно здатні їх застосувати, несуть

витрати адаптації при переході до нових технологій. У випадку, коли агенти оцінюють витрати адаптації вище, ніж потенційна вигода від застосування нововведення, вони ігнорують його наявність, що створює лаги в інноваційних процесах. При несприятливих змінах економічної кон'юнктури гранична вигода від інноваційного зсуву знижується, а витрати адаптації зростають. До цієї ж групи факторів відносяться і соціально-гуманітарні бар'єри на шляху розповсюдження технологій, викликані, зокрема, сформованими культурними традиціями потенційних споживачів або їх недовірою до агентів, що створює пропозицію на ринку технологій.

Геополітичні фактори. В умовах загострення міжнародної конкуренції на ринках високотехнологічних благ, природно, зброєю в конкурентній боротьбі є всілякі обмеження і заборони на експорт високих технологій, що вводяться під виглядом антидемпінгової політики, економічних санкцій або наявності високих міжнародних стандартів якості.

Фактори маркетингової політики компаній. Сучасні виробники високотехнологічних продуктів нерідко вдаються до періодичного створення і поширення "нових" моделей, новизна яких заснована на другорядних деталях дизайну або колірних рішеннях, що дозволяє їм утримуватися в рамках існуючої системи технологій. У таких випадках нова форма заперечує, "поневолює" старий зміст (технологію). Псевдонововведення такого роду стримують технічний прогрес і уповільнюють технологічні зрушення. Крім того, фірми-виробники часом усвідомлено вдаються до погіршення якості своєї продукції для того, щоб стимулювати попит на нові її зразки. Даний набір факторів дозволяє ідентифікувати характер перебігу інноваційних процесів і особливостей життєвого циклу технології, схильних до впливу інституційного середовища, в кожному конкретному випадку. У цих умовах підвищення спрямованості і керованості інноваційних процесів пов'язано з подоланням, зниження і усунення виникаючих бар'єрів між його стадіями.

Стандартизація в сучасних управлінських системах стала потужним чинником конкурентної боротьби, і актор, якому вдалося пролобіювати прийняття вигідних для нього стандартів, одержує серйозні конкурентні переваги. Ці інструменти конкурентної боротьби ускладнюють дифузії інновацій та подовжують лаги в інноваційних процесах. До аналогічних наслідків призводять несприятливі зміни в міжнародних економічних відносинах, що розривають склалися в умовах глобалізації технологічних ланцюжків.

***В. А. Левицький, канд. філол. наук., Ген. прокуратура України, Київ
kyivtext@meta.ua***

КАТЕГОРІЯ "РЕДАГУВАННЯ" У ПОНЯТТЄВОМУ АПАРАТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сполучаючи складники різних сфер знань, теорія державної служби характеризується обсяговою термінологічною системою. Водночас ряд

категорій отримує особливий статус. Вони зберігають зв'язки із царинами, з котрих були запозичені. Але такі поняття можуть сповнюватися змістом, притаманним саме державному управлінню. Яскравий зразок цього – розуміння редагування, яке потребує докладнішого аналізу.

Відповідний термін поступово утверджується в офіційних документах. Зокрема, пунктом 2 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 6, ч. 5 ст. 46 Закону України "Про державну службу" 2012 р. передбачено, що повноваження державного службовця полягають у розробленні, експертизі та/або редагуванні проєктів нормативно-правових актів. Аналогічні завдання визначено у профілі професійної компетентності та згрупованому переліку посадових обов'язків начальника загального відділу апарату облдержадміністрації, затверджених наказом Нацдержслужби України від 20.07.2012 № 148 як додатки до Методичних рекомендацій з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті. Схоже бачення обґрунтовується також у фаховій літературі. Невипадково в "Енциклопедії державного управління" у 8 т. редагування ототожнено з експертним вивченням документа [Плахотнюк Н. Г. Порядок (процедура) прийняття правових актів Кабінетом Міністрів України // *Енциклопедія державного управління*: у 8 т. / [наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (гол.) та ін.] – К.: НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 456] чи проєктною стадією його підготовки в цілому [Снігур І. Й. Законодавчий процес // Там само. – С. 216].

Утім, наведені тлумачення не завжди суголосять первісним значенням поняття "редагування". Ідеться про спосіб власне філологічного опрацювання текстів, спрямованого на забезпечення їх найповнішої відповідності вимогам мовної культури. Умотивованість професійними знаннями належить до істотних рис указаної роботи. При цьому, згідно з деякими слушними уточненнями, редактор аналізує текст, узятий у єдності інформаційного, логічного, психологічного, лінгвістичного та ін. аспектів [Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування: Практичний словник-довідник журналіста. – Львів: ПАЮ, 2002. – С. 8].

У зв'язку із зауваженням варто припустити, що надмірне розширення значення категорії "редагування" є не вельми виправданим. Справді, покладання редакторських обов'язків на державних службовців незалежно від їхньої освіти може знижувати ефективність розробки документів. У такій діяльності не виключаються розбіжності в поглядах фахових юристів, економістів та ін. не лише на виклад певної ідеї, а й на додержання правописних норм. З огляду на це в низці органів державної влади встановлені штатні одиниці спеціалістів-редакторів. Своєю чергою, філологам, що обіймають відповідні посади, слід ураховувати традиції юридичної техніки, конкретніші особливості правового письма в тій чи іншій установі й т. д.

Очевидно, у такий спосіб засвідчується близькість редагування до процедури погодження. Частинами 60–72 Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної

Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1242, її передбачено для оцінки доцільності, обґрунтованості й відповідності документа законодавству. У частині 64 наголошено і на можливості фіксувати зауваження та пропозиції до проекту документа. Таким чином, виникають підстави для вбачання в редагуванні різновиду вузькоспеціального, філологічного, погодження документів.

Із другого боку, значення, що закріплюються за названою категорією в державній службі, співвідносні з уявленнями про підготовку редакції документа, а не безпосередньо редагування. Так, у текстології як філологічній дисципліні прийнято вести мову про редакцію – опрацювання тексту, котре відображає етапи його формування та побутування (пор.: [Літературознавча енциклопедія: [у 2 т.] / [авт.-укл. Ю. І. Ковалів]. – К.: Академія, 2007. – Т. 2. –С. 309]). Саме скерованість на вироблення версії документа чи іншого тексту, максимально точної семантично та формально, видається вагомим чинником в об'єднанні зусиль на виконання завдань і функцій держави.

Отже, редагування в поняттєвій системі державного управління постає способом фахового власне філологічного погодження документа. Таке завдання вже активно визначається в посадових інструкціях і розподілах функціональних обов'язків співробітників у ряді державних відомств. Водночас запропоноване уточнення змісту категорії потребує подальшого осмислення, зокрема ширшого відображення в нормативно-правових актах різних рівнів.

*Лі Жуїтін, асп., КНУТШ, Київ
LiRuiting@mail.ru*

Д. ОЗБОРН ПРО ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ У РЕОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Американський дослідник Д. Озборн, прибічник запровадження правил функціонування ринкової економічної системи до державно-управлінської царини, переконаний, що будь-які зміни мають здійснюватися лише за наявності стратегії. При чому, під останньою мається на увазі не детально вироблений план дій, адже процес реорганізації системи державного управління не має лінійного характеру, а відтак не може здійснюватись у вигляді покрокового прогресу. "Рідко що відбувається за планом. Реорганізатори повинні постійно узгоджувати свої дії у відповідь на спротив і можливості, що виникають" [Osborne D., Plastrik P. Banishing Bureaucracy: The Five Strategies for Reinventing Government. – Plume, 1998, p. 16]. Отже, під стратегією Д. Озборн розуміє доступ до системи ключових важелів, які спроможні допомогти перетворити незначні ресурси на потужні зміни. "Реорганізація – це великомасштабна боротьба. Вона вимагає напруги, тривалого протистояння на політичній

арені, в управлінських інститутах, спільноті та соціумі" [Osborne D., Plastrik P. *Banishing Bureaucracy: The Five Strategies for Reinventing Government*. – Plume, 1998, p. 17]. Реконцептуалізація системи управління у державі – це контроль над динамікою останньої, що покликаний змінити поведінкову модель кожного.

Практичним підтвердженням вище означених ідей дослідника може слугувати професійна діяльність М. Тетчер, яка обійнявши посаду прем'єр-міністра Великобританії 1979 року, почала не з запровадження повноцінної стратегії по зміні держави, але з чіткими завданнями: зменшити державний апарат, приватизувати деякі його функції, змусити бюрократів працювати ефективно. М. Тетчер створила так званий "ефективний відділ" з фахівців у сфері керування громадським сектором, який лише через 9 років спромігся виробити систему дієвих засобів впливу, попередньо не уникнувши помилок. До ключових важелів було віднесено: 1) приватизація функцій здійснюється краще за умов змагання; 2) відокремлення політики і функції регулювання від послуги доставки і функції узгодження; 3) домовленості по тривалій співпраці між відділами та оперативними агентствами, що перетворюють управлінську гнучкість на підвищену ефективність та відповідальність за результати; 4) децентралізація влади до відділів, відповідальних за роботу; 5) державно-приватна конкуренція через "ринкове тестування" та підзвітність клієнтам через вибір, стандарти обслуговування і задоволеність споживачів.

Думки Д. Озборна щодо стратегії поділяють й інші дослідники. Так, приміром, М. Бір, Р. Айзенштат, Б. Спектор у колективній статті "Чому програми змін не продукують змін" зазначають: "Більшість програм змін не працюють через те, що керуються теорією змін, яка є некоректною. Відповідно до даної моделі зміна схожа на конверсійний досвід. Тількино люди "отримують релігію", зміни неодмінно відбудуться... У дійсності, індивідуальна поведінка зазнає суттєвого впливу з боку організаційних ролей, що ними наділені люди. Найбільш ефективний спосіб змінити поведінку – це помістити людей у новий організаційний контекст, що встановить нові ролі, відповідальність та зв'язок між ними" [Beer M., Eisenstat R., Spector B., "Why Change Programs Don't Produce Change"// *Harvard Business Review*. – Nov.-Dec. – 1990, p. 160].

Використовуючи аналогію з сільською господарства ще один американський науковець, Д. Лорітц, говорить, що фермер проводить на полі дуже багато часу, щоб переконатися, що все відбувається правильно. Він видаляє бур'ян, турботливо розміщує саджанці, додає необхідну кількість гербіцидів і старанно поливає. За таких умов врожай буде добрим. Реорганізатори повинні мислити як фермер: якщо вони створюватимуть належні умови, результати не змусять чекати на себе.

Д. Озборн поділяє органічний підхід, наголошуючи на тому, що соціальна система має розглядатися як живий організм – складний адаптивний комплекс, що народжується, зростає, розвивається та вмирає. Розвиток людського організму відбувається відповідно до програми, отри-

маної від ДНК: закладаються ключові інструкції, що визначають потужності і реакції. Зміна ДНК живого організму створює підґрунтя для появи нових можливостей та поведінки. Проте зміни відбуваються дуже повільно, адже ДНК мутує доволіно, і часом деякі мутації роблять організм більш досконалим і адаптованим до оточуючого середовища. Це саме стосується і соціально-політичних інститутів.

Бюрократична система державного управління була створена, щоб бути стабільною та ефективною. Але сьогодні суспільний розвиток сягнув позначки, коли бюрократична модель в силу своєї природи працює на протилежний результат. На думку Д. Озборна, у сучасному швидко змінюваному, глобалізованому й змагальному столітті, система, що не змінюється, приречена на провал. Відтак, дослідник пропонує вдатися до "генетичної інженерії": змінити ДНК системи державного управління. До вихідних елементів ДНК публічного сектору, на думку науковця, належать: мета; стимули; підзвітність; владна структура і культура. Усі успішні реорганізатори доходять спільних висновків: в основі складності державно-управлінської системи знаходяться важелі, що впливають на характер дії інститутів. Ці важелі були створені давно для встановлення бюрократичних зразків мислення та поведінки. Зміна цих важелів і може вважатися свого роду "перепрограмуванням ДНК" – пусковою системою зміни системи.

Досліджуючи фундаментальні важелі впливу на державно-управлінську систему, Д. Озборн синхронізував їх у п'ять основних стратегій з особливими підходами та набором інструментів. За цілепокладання відповідає центральна стратегія, за стимули – стратегія результатів, за підзвітність – стратегія споживача, за владу – стратегія контролю, а за культуру – стратегія культури. Усі ці стратегії перманентно взаємодіють, але при науковому аналізі ми маємо можливість дослідити їх як окремі структурно-функціональні елементи.

Отже, відповідальна за цілепокладання центральна стратегія називається так, тому що відповідає за основну функцію в управлінні – керування, його поліпшення. Прояснення цілі або цілей сконцентровано на здійсненні правильних кроків, а не на крокуванні правильно. Коли всім у державно-управлінській системі чітко зрозумілі фундаментальні цілі, виконання завдань стає набагато легшим. Попри очевидність даного висновку, телеологічна чіткість виявляється рідкістю. Доволі часто органи державного управління мають численні цілі, до того ж, суперечливі, що зрештою заплутує працівників у питанні цільових пріоритетів. Спочатку має бути визначена головна мета державної установи, потім виявлена діяльність, що більше не сприяє досягненню цієї мети, і зрештою, робота органу має бути організована таким чином, щоб кожен відділ займався своєю місією. Центральна стратегія має базуватися на трьох ключових підходах: стратегічному управлінні; клірингу та розмежуванні.

Інші чотири стратегії переважно пов'язані з коригуванням управлінського процесу на шляху до визначених цілей. Стратегія наслідків, відповідальна за стимули, покликана змінити бюрократичну модель взає-

модії з працівником, що базується на дотриманні правил і покорі, збереженні статус-кво, що гарантує стабільну винагороду незалежно від результативності. Стратегія наслідків передбачає запровадження ринкового механізму конкуренції, в результаті чого прибуток держслужбовця залежатиме від споживача його послуг. Стратегія споживача робить державні установи підзвітними населенню, адже через зростання тиску поліпшуються результати, а не лише здійснюється управління ресурсами. Стратегія контролю пов'язана з процесом часткового перенесення функції прийняття рішення до спільноти, що є неприйнятним для бюрократичної схеми, за якої прийняття рішень належить до компетенції верхівки державно-управлінської ієрархії. Стратегія культури покликана замінити культуру бюрократа, побудовану на чітких приписах, правилах та специфікаціях, на новий різновид, що виходить з ініціативи працівників державних установ, які повинні гнучко та швидко реагувати на запити споживачів.

Г. В. Мамчур, канд. політ. наук, асист., КНУТШ, Київ
politanna@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Еволюція інституту державної служби безпосередньо залежить від еволюції самої держави. Такий беззаперечний зв'язок впливає із сутності самого явища: державна служба – це професійна діяльність щодо практичного виконання завдань і функцій держави особами, які мають посади в державних органах та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Звісно, що лише наявність самого інституту держави дає підстави для виникнення та розвитку державної служби.

Інша справа, що зазначена "професійна діяльність щодо практичного виконання завдань і функцій держави" за різних політичних систем та різних історичних епох має свої особливості. В аналізі сучасного стану державної служби України важливим є врахування, зокрема, історичних аспектів розвитку державної служби. Відомо, що протягом своєї історії український народ створив декілька великих державних утворень – середньовічна феодальна держава Київська Русь (IX–XII ст.), Галицько-Волинська держава (XII–XIV ст.), Українська козацька республіка (середина XVII – XVIII ст.), Українська народна республіка і Українська держава (1917–1920 рр.).

На кожному етапі становлення української державності було закладено певний зразок системи державної служби, традиції якої не винищувались разом із занепадом держави, а передавались в історичній пам'яті наступним поколінням державотворців.

Знаменним у цьому ракурсі є період зародження і становлення перших українських державних утворень, а, відтак, державної служби. Підтримуючи думку вітчизняних науковців про те, що "з часів князювання Олега в Києві розпочинається історія давньоруської державності й дер-

жавної влади" [Історія державної служби в Україні: у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородин та ін.; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. — К.: Ніка-Центр, 2009. — Т. 1. — 544 с.с. 47], вважаємо за доцільне зосередити окремо увагу на особливостях державної служби Київської Русі.

Оскільки за формою правління Київська Русь була феодальною монархією, повнота влади зосереджувалась у руках великого князя, який уособлював собою державність і виконував законодавчі, виконавчі, судові функції. Як свідчать історики, саме княжий двір з розгалуженою системою функцій і доручень складав апарат державних службовців, який забезпечував державне управління і поступово розвивався від хаотичних призначень до узгодженої системи.

Так, княжий двір складав цілу ієрархію урядових чинів, серед яких центральне місце займали — *двірський* (очолював княжий двір, найближчий до князя урядовець); *тисяцький*, *соцький* і *десяцький* (виконували військово-адміністративні, адміністративно-фінансові та частково поліцейські функції); *печатник*, *конюшний* тощо.

Відомо, що для бояр обов'язкової, примусової служби в Київській Русі не було. Кожен боярин, дружинник, кожна службова людина мали право по своїй волі покинути службу. Хоча, за свідченням І. Крип'якевича, всі бояри були зв'язані з особою князя. Коли який князь утрачував князівство й мусив залишити свою землю, тоді й бояри йшли за ним, кидаючи свої землі й уряди, — принаймні повинні були це робити, бо так наказував обов'язок вірності князеві.

Княжий двір включав також цілий спектр урядовців нижчого чину, так звану молодшу дружину, яка утримувалася за рахунок князя, але і нерідко мала оплату від населення (так звана "система кормління"). До оточення князів, бояр належали *тіуни* — найближчі помічники різного рангу і різного посадового призначення. Тіуни, в свою чергу, у підручних мали *ключників* (найдавніший чин княжого двору). Особливе місце у системі княжих чинів займали військові (*єриді*).

Функції судової влади допомагали здійснювати *дітські* (вільні особи) та *отроки* (раби), котрі відповідали за виконання судових присудів, доставляли на суд звинувачених, *ябедники* (займалися пошуком краденого і злочинців).

Фінансова державна діяльність була покладена, в першу чергу, на самого князя, а також урядовців спеціального призначення — *данищиків*, *пошлинників* (*митників*) та ін.

Цікавою особливістю є й те, що, як правило, обов'язки службовців нижчих рангів були більш конкретизовані, ніж функції урядовців вищого державного рівня. Останні не мали юридично оформленого кола своїх повноважень і виконували доручення князя у поточному режимі. Хіба урядовці дипломатичної і військової сфери були у цьому відношенні більш регламентовані. Натомість, скажімо, *ловчий* (слуга, котрий готу-

вав і пускав для князя яструбів під час полювання) чи *сідельний* (на зразок конюшого) були чітко ознайомлені зі своїми обов'язками.

Соціальний склад службовців княжого двору був неоднорідний. "До нього входили й аристократи з бояр і старших дружинників, і дрібні посадовці, й слуги, котрі далеко не завжди були особисто вільними людьми. Та всі вони виконували княжу службу й були об'єднані особистими неформальними зв'язками. Взаєминам між людьми двору були притаманні суперництво й інтриги, що якоюсь мірою врівноважувалися стосунками солідарності та взаємодопомоги" [Хачатурян Н. Г. Запретный плод... или Новая жизнь монаршого двора в отечественной медиэвистике // Двор монарха в Средневековой Европе. – М., 2004. – Вып. 1., С. 17].

Отже, IX–XII ст. є періодом лише зародження державної служби. І хоч у цей час вона не набула чітко означеної інституціональної форми, проте забезпечувала достатньо ефективне виконання державних функцій, що дозволило Київській Русі підтримувати статус однієї з розвинутих та успішних держав середньовічної Європи.

***О. М. Оргієць, канд. наук з держ. упр., докторант,
ДРІДУ НАДУ, Дніпропетровськ
orgiets@mail.ru***

ІНСТИТУЦІЙНА ПАМ'ЯТЬ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Сучасні умови подальшої демократизації українського суспільства гостро потребують істотного поліпшення якісного складу органів державного управління. Проте, суттєве оновлення кадрів не завжди призводить до покращання ситуації, адже в останні роки в українській державній службі висока плинність кадрів, яка сягає 20 % на рік, чимало залежить від політичної ситуації в державі, призначення на посади вищих посадовців осіб, що часто не мають необхідного досвіду роботи, без проведення конкурсу. Зі змінами кадрового складу в системі державного управління актуалізується важливе завдання – збереження знань фахівців, що вибувають з державних структур. Тому, на наше переконання, однією з умов ефективного реформування державного управління є усвідомлення значущості професійного досвіду державних службовців, як цінного капіталу будь-якої організації, необхідності розробки заходів з забезпечення інституційної пам'яті в органах державної влади.

Аналіз літературних джерел дозволив нам з'ясувати різні точки зору щодо понятійного апарату в контексті формування інституційної пам'яті в організаціях, проте чіткого, усталеного визначення та застосування поняття в системі державного управління досі не сформовано.

Наповнення управлінських процесів точною інформацією і знаннями дозволяє керівникам оптимізувати роботу, спростити процеси прийняття рішень, полегшити вирішення складних ситуацій, забезпечити ефективність у виконанні завдань. Ті ж процеси відбуваються з кожним співробіт-

ником організації: накопичуються знання про ефективні методи роботи та її механізмах, способах продуктивної взаємодії із зовнішнім середовищем. У подальшому знання можуть бути передані іншим працівникам різними способами. Проте, на жаль, вони можуть і губитися: співробітники виходять на пенсію, щось забувається або спотворюється в процесі неконтрольованої передачі. Якщо знання не зберігається так, щоб ними можна було скористатися, вони також зникають. Саме від здатності організації до збору, зберігання, вживання, підтримці актуальності, можливості застосування і поширення знань залежить її інституційна пам'ять.

1. Розкриваючи поняття "інституційна пам'ять" (англ. – institutional memory), зазначимо, що цей термін широко розповсюджений у міжнародних організаціях і означає писаний (правила роботи і процедури організації) і неписаний досвід, накоплений усіма поколіннями співробітників даної організації [Language of Multilateral Diplomacy. English-Russian Explanatory Dictionary [Electronic resource] / edited by Yuori Toropin. – 2012. – Access Mode: <https://books.google.com.ua/books?id=7nZBU5z36oC&pg=PA342&lpg=PA342&dq>. – С. 342]. Згідно словникового довідника, інституційна пам'ять – це колективний набір даних, інформації, фактів, концепцій, досвіду і ноу-хау, що належить групі людей, який вимагає постійної передачі цих знань між членами цієї групи [Institutional memory From Wikipedia, the free encyclopedia [Electronic resource]. – Access Mode: http://en.wikipedia.org/wiki/Institutional_memory].

У деяких джерелах терміни "інституційна пам'ять", "корпоративна пам'ять", "організаційна пам'ять" вживаються як синоніми. Зауважимо, що дійсно ці терміни мають певну спорідненість, виходячи з їх цілей та завдань, принципів створення та функціонування, але вони не є синонімами. Відмінність цих дефініцій, на нашу думку, полягає в суб'єктах їх розгляду – корпорації (як різновиду господарського об'єднання або союзу організацій), організації (соціальної групи людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або цілей) та інституцій (соціальних інститутів), як суб'єктів-носіїв суспільно-економічних відносин, до яких відносяться, серед інших, корпорації, установи, заклади, організації, органи законодавчої, виконавчої влади. Таким чином, поняття організаційної пам'яті, по суті, може бути складовою корпоративної пам'яті за умови об'єднання організацій в корпорацію, а термін "інституційна пам'ять" доречно застосовувати до всіх видів суб'єктів соціальної діяльності. Виходячи з цього висновку, зазначимо, що розгляд теоретичних підходів щодо визначення понять "організаційна" або "корпоративна пам'ять" будуть прийнятні для розкриття терміну "інституційна пам'ять".

Американська дослідниця Ш. Лінд інституційною пам'яттю називає всі способи, за допомогою яких інститути зберігають інформацію про своє минуле, повертаються до певних його аспектів і знову актуалізують його для того, щоб використовувати сьогодні і впливати на майбутнє. Самі по собі численні дані, збережені різними способами і на різних носіях, не є інституційною пам'яттю, підкреслює авторка. Пам'яттю інституту вони стають лише тоді, коли витягуються з сховища і стають пред-

метом відповідних комунікацій в рамках даного інституту [Linde Ch. *Working the past: Narrative and Institutional Memory*. – N. Y.: Oxford University Press, 2009. – X, 249 p. – С. 46].

Зазначимо, що найбільш досліджено в науковому дискурсі поняття "корпоративної пам'яті". Як наголошує А. Новічкова, цей термін в управлінні організацією вживається як "знання про минуле компанії, включаючи історію проєктів, важливі рішення і їх обґрунтування, ключові документи і знання про відносини з покупцями, реалізується як сховище великих обсягів даних, інформації і знань з різних внутрішніх і зовнішніх джерел компанії і є основою практичного використання та організаційного навчання". В області інформаційного менеджменту "корпоративна пам'ять" – "це основний елемент корпоративної інформаційної системи". У когнітивній психології – "це структурований набір знань, пов'язаний зі стійким досвідом індивідуума в даній області". В управлінні знаннями "корпоративну пам'ять" визначають як "загальне тіло даних, інформації і знань, необхідних для зіставлення цілей і стратегії" [Новічкова, А. В. *Формирование модели корпоративной памяти в системе управления знаниями инновационных организаций: автореферат дис. ... к. э. н.: 08.00.05 / А. В. Новичкова [Место защиты: Гос. ун-т упр.]. – Москва, 2012. – С. 6]*

Досить часто синонімами "інституційної пам'яті" вважають терміни "інституційні знання", "управління знаннями". Проте більшість дослідників вважають інституційну пам'ять структурним елементом управління знаннями. У протиріччя цьому, А. Новічкова процес управління організаційними знаннями визначає як джерело корпоративної пам'яті. Саме з її думкою ми погоджуємося, адже процес формування інституційної пам'яті включає в себе не лише "організований процес" одержання та передачі знань, а й приховані знання співробітників, цінності і традиції, що сформувалися в організації неконтрольовано.

Отже, на основі систематизації існуючих підходів нами запропоновано трактувати термін "інституційна пам'ять в органах державної влади" як здатність органів державної влади до збору, зберігання, використання, підтримці актуальності, можливості застосування і передачі знань, заснованих на досвіді, традиціях і культурі інституту державної служби, джерелами яких є неформалізовані (явні і неявні) і формалізовані (зберігаються на паперових та електронних носіях) професіональні знання державних службовців, які необхідні для ефективного функціонування та розвитку системи державного управління в Україні.

А. К. Пionтковська, асп., КНУТШ, Київ
piontkowska@gmail.com

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ЛОБІЗМУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

В Україні станом на сьогоднішній день відсутнє безпосереднє законодавче регулювання лобістської діяльності. Однак, наявна певна законодавча база, яка формує достатньо широке поле для лобіювання.

Наша країна перебуває на рубежі глибоких політико-правових перетворень, пов'язаних з прийняттям серйозних управлінських рішень і реформ.

В Україні можна розрізнити два найпоширеніші види лобізму – тіньовий та публічний. У першому випадку відбувається приховуваний контакт зацікавленої сторони з особою, яка приймає важливі рішення. В результаті з'являються законодавчі документи чи рішення, здатні забезпечити вигоду окремій людині чи певній групі замовників. Публічний лобізм відмінний тим, що він представляє інтереси цілих галузей і сфер економічної діяльності. Він – загальнонаціональний за своєю природою.

Однією з основних причин розквіту в сучасній Україні "тіньового" лобізму є специфіка сформованого політичного режиму. Серед його рис – відсутність чіткого розуміння цілей державної політики.

Значною проблемою в переході до цивілізованого лобіювання в Україні є боротьба із корупційними схемами відстоювання інтересів. Багато справ, які за змістом були корупційними, але не мали відповідних інтерпретацій у законах, були призупинені "за відсутністю складу злочину". Тобто, майже весь "тіньовий" лобізм в Україні начебто за змістом є корупційним, а "складу злочину", як правило немає. Однак, тіньовий лобізм і корупція не є тотожними поняттями.

Форми і методи лобістської діяльності в Україні є достатньо різноманітними. Вони присутні у Верховній Раді України, Адміністрації Президента України, Кабінеті Міністрів України, у міністерствах та інших органах влади.

Однією із форм лобізму в Україні є прямий одноосібний (індивідуальний) лобізм, який ґрунтується на особистих зв'язках підприємців з чиновниками і на сьогодні є дуже поширеним.

Сьогодні в Україні, як і в будь-якій країні перехідного періоду, увага прикована насамперед до виконавчої, а уже у другу – до законодавчої влади. Цьому сприяє домінування рішень, що приймаються виконавчою владою; переважання законів "посередньої дії"; висока питома вага правових актів, прямо регулюючих діяльність конкретних підприємств.

Те, що лобізм існує і став вагомою складовою українських реалій зрозуміло всім. Особливість сьогоденішнього періоду формування лобізму в Україні полягає в інтенсифікації лобістської діяльності на всіх рівнях.

Сьогодні в Україні діяльність вітчизняних лобістів не регламентується ніякими законодавчими актами. Для детальної розробки правових актів про лобіювання потрібен тривалий час і пряме втручання держави. Таке втручання полягає у створенні нормативної бази для лобізму і певних органів взаємодії влади з бізнесом (суспільні і експертні ради, комітети з асоційованими членами від бізнесу тощо). Крім того має бути прийнята низка законів, регулюючих і обмежуючих лобістські впливи. Це закон про державну службу, законодавчі акти, що регулюють фінансування виборчих компаній, володіння і використання засобів масової інформації і багато інших. Лише на цій основі можливо прийняття закону про лобізм. Тому на початковому етапі найправиль-

ніше буде взяти за основу цієї реформи в Україні законодавчий досвід країн з розвиненим інститутом лобізму.

Таким чином, лобізм займає важливе місце в механізмі демократії. Однак, специфікою лобістського впливу є його потенційна непрозорість: і у можновладця, і у лобіста виникає спокуса облаштувати домовленість із максимально прийнятним результатом, а врахування вимог закону чи зважання на позицію громадськості можуть вимагати додаткових витрат. Тому настільки межа між лобізмом, як прийнятим механізмом для демократії, і корупцією, як злочинним зловживанням своїм владним становищем задля особистої вигоди є досить тонкою. І тому, відповідно, нагальною є потреба законодавчого регулювання лобізму, надання йому контрольованого з боку суспільства та держави спрямування.

А. М. Порайко, здобувач, Інститут законодавства ВР України, Київ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ БЮРОКРАТИЗМУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Необхідність обмеження бюрократизму в системі державного управління шляхом запровадження демократичних стандартів потребує вивчення кращого міжнародного досвіду з цього питання. Водночас, потрібно пам'ятати, що одним із деструктивних проявів глобалізації є втрата національної ідентичності.

Крім того, глобалізація як новий тип суспільного розвитку, на думку Р. Войтович, приводить до виникнення на єдиному світовому ринку глобальних монополій, які майже не піддаються регулюванню державами та міжнародною бюрократією [Войтович Р. В. Глобалізація та її вплив на систему державного управління: аналіз, проблеми, перспективи / Р. В. Войтович / Монографія. – Чернівці: Технодрук, 2011. – 368 с., с. 84].

Оскільки до цього часу у світі так і не знайдено "заміни" бюрократії, негативним фактором якої є бюрократизм, Україні необхідно виробити власну, унікальну систему протидії цьому явищу, яка, на нашу думку, буде максимально використовувати громадянське суспільство в процесі управління державою з метою мінімізації впливу глобальних монополій. Причому унікальність цієї моделі повинна враховувати кращий міжнародний досвід, який можна адаптувати до українських реалій.

На думку Г. Кауфмана бюрократизм є недоліком, "аномалією" в управлінні, джерелом якого є норми права. Дослідник уподібнює його з "адміністративною трагедією громад", яка пов'язана із значною кількістю їхніх вимог, що "призводить до великої стопки офіційних документів і бентежливого процедурного безладу" [Kaufman H. Red Tape: Its Origins, Uses, and Abuses / Kaufman Herbert. – USA: Washington, D. C: Brookings Institution Press, 1977. – 100 p., p. 29, 58–59].

Однією з передових країн щодо протидії бюрократизму є Великобританія, у якій на початку 2014 року "кинули виклик бюрократизму" (англ.

Red Tape Challenge) – шляхом зменшення регулювання на бізнес і приватний сектор. Уже на початку 2014 року 800 актів регулювання були скасовані або спрощені. Прем'єр-міністр Девід Кемерон оголосив чіткий план: зробити значно простішою і дешевшою для бізнесу відповідність вимогам екологічних зобов'язань – на березень 2015 департамент довіклля, продуктів харчування та сільського господарства скоротить інструкцію з довіклля, яка містить 80 тис. сторінок, що дасть змогу бізнесу заощадити близько 100 млн фунтів стерлінгів на рік; допомогти будівельникам шляхом скорочення 100 стандартів, які частково співпадають і заплутують, а замість них запровадити для нових будинків менше ніж 10 – ці реформи приблизно заощадять 60 млн фунтів стерлінгів на рік [Prime Minister announces government exceeds its target to identify 3,000 regulations to be amended or scrapped. Режим доступу: <http://www.redtapechallenge.cabinetoffice.gov.uk/themehome/pm-speech-2/>].

З наведених прикладів стає зрозуміло, що і як уряд робить для розвитку бізнесу і підтримки економіки країни. Зниження бюрократичного навантаження на бізнес вже призвело у Великобританії до створення понад 1 млн 300 тис робочих місць (з 2010 по 2014 рік). Також планується проаналізувати понад 3 тис. регуляторних норм, що дасть змогу заощадити бізнесу понад 850 млн фунтів стерлінгів на рік. Програма протидії бюрократизму спрямована на: контроль кількості норм для регулювання бізнесу за принципом запровадження однієї – ліквідація двох; оцінку впливу кожної регуляторної норми; вивчення ефективності норм з регулювання; зменшення регулювання для малого бізнесу; покращення виконання урядового регулювання; використання альтернативи регулюванню; зменшення вартості для ЄС регулювання бізнесу в Великобританії [Reducing the impact of regulation on business Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/policies/reducing-the-impact-of-regulation-on-business>].

Слід також зазначити, що Великобританія поширила свій досвід антибюрократичної діяльності на інші країни ЄС, результатом чого стали практичні рекомендації Cutting Red Tape in Europe [Cutting Red Tape in Europe Режим доступу: <http://www.european-net.org/2014/10/eu-report-cutting-red-tape-in-europe/>]. Фактично слід вести мову про пропозиції бізнес середовища, що необхідно змінити державним органам, з метою розвитку бізнесу та мінімізації втрат від бюрократизму.

З викладеного вище, можна зробити висновок, що демократизація державного управління України повинна бути спрямована на докорінну зміну її сучасної парадигми: позбавлення державних органів усіх функцій, які можуть бути реалізовані у приватному секторі, оскільки запровадження конкуренції, наприклад, у наданні адміністративних послуг сприятиме підвищенню їх якості (практично реалізовано в "новому державному менеджменті"); запровадження партнерських відносин між державними службовцями, громадськістю і бізнесом, реалізація принципів відкритості, прозорості, підконтрольності, підзвітності громадянам;

участь громадськості у формуванні законодавчої бази, налагодженню конструктивного політичного діалогу між політичними партіями і неурядовими організаціями. Мінімізація контролюючих функцій держави сприятиме обмеженню повноважень бюрократичного апарату, що зменшить його бюрократичний тиск на недержавний сектор.

Д. Д. Сазонова, студ., КНУТШ, Київ
darya1616@gmail.com

ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Поділяючи демократію на представницьку і безпосередню, Конституція України безапеляційно визначає провідну роль саме безпосередній формі демократії, визнаючи її пріоритетне значення в управлінні державою. Це явище є цілковито обґрунтованим та закономірним, так як на даному етапі розвитку наш народ не раз доводив, що він вартий того, щоб в нашій країні відбулося становлення громадянського суспільства і здатний взяти на себе відповідальність за вирішення ключових питань державного управління. [Правознавство: Навчальний посібник / за ред. В. В. Сухоноса (мол.). – Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. – ст. 304]. Власне розбудова в Україні правової держави і спричинює перетворення українського суспільства з об'єкта державного управління на головного суб'єкта державної влади. Саме безпосередня демократія дає можливість приймати нормативно-правові акти, що безпосередньо виражають волю народу, такі як конституції, закони, акти про внесення до них змін та інші правові акти. Ці акти безпосередньої демократії не потребують якогось затвердження.

Згідно з Конституцією України механізм безпосереднього народовладдя – це система суспільно-політичних спільностей, громадян України, їх об'єднань, а також державних органів і організацій й інших організаційно-правових і нормативно-правових інститутів. Базовими складовим механізмом безпосереднього народовладдя в нашій країні є: народ України, громадяни України, територіальні громади, спільноти громадян України з числа виборців за місцем роботи або проживання, політичні партії та громадські організації, засоби масової інформації, державні і недержавні підприємства та інші організаційно-правові інститути.

Взагалі всі способи і засоби безпосереднього здійснення влади народом або його частиною, які виключають передачу владних повноважень будь-яким органам чи особам, вважаються формами безпосередньої демократії. В цілому їх можна умовно поділити: за правовими підставами здійснення безпосередньої демократії у відповідних формах на конституційні й законодавчі, легітимні і нелегітимні, обов'язкові і факультативні; за умовами, місцем і часом проведення на чергові та позачергові, всеукраїнські та місцеві, періодичні, разові тощо; за змістом питань,

що обговорюються на конституційні, законодавчі, адміністративно-територіальні, міжнародно-правові та за наслідками здійснення відповідних форм безпосередньої демократії на дійсні і недійсні, вирішальні і консультативні тощо.

Вищими формами безпосереднього здійснення народом влади в Україні згідно ст. 69 Конституції України визначено вибори та референдуми, які слугують підставою для формування інтересів у суспільстві, узгодження і координування цих інтересів, волевиявлення народу як через формування представницьких органів влади і прийняття ними відповідних рішень, зокрема законів та нормативно-правових актів, так і через прийняття рішень безпосередньо громадянами країни.

Крім загальних форм реалізації безпосереднього народовладдя таких як вибори та референдуми, Конституцією України надається можливість виявлення волі народу також через інші форми безпосередньої демократії, такі як дорадчі опитування, народні обговорення тощо. Проте зараз не існує однозначного переліку форм здійснення безпосередньої демократії. Серед науковців є дві точки зору, які відображають широкий та вузький підходи до визначення форм безпосереднього народовладдя. [Шипілов Л. М. Принцип народовладдя і його здійснення в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 26с.]

Представник широкого підходу В. В. Комарова до форм безпосередньої демократії окрім виборів та референдумів відносить ще мітинги, походи демонстрації, пікетування, народну ініціативу, діяльність політичних партій, відкликання обраного народного представника. Ще більше розширює число форм В. Ф. Погорілко, який включає до нього ще й виявлення громадської думки, плебісцити, народні обговорення, а ще такі виняткові, немирні форми, як революції, повстання, громадянські війни, національно-визвольні рухи та політичні страйки, протести, акції громадської непокори, голодування, пікетування тощо. [Погорілко В. Ф., Ставнійчук М. І., Руда Н. І. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії та практики. – К., 2001]

Існує серед науковців також і вузький підхід до визначення форм безпосередньої демократії. Представники цього підходу відносять сюди лише референдум, народну правотворчу ініціативу, народне вето, загальні збори громадян, вибори, відкликання депутата або обраного народного представника, розпуск виборного органу влади. Цей підхід заперечує існування консультативних та дорадчих форм безпосередньої демократії або таких форм, що не тягнуть за собою як результат прийняття населенням обов'язкових публічно-владних рішень.

Сьогодні проблема народовладдя, а саме безпосередньої демократії є актуальною для багато української та закордонних вчених, але спільного висновку стосовно застосування, призначення та класифікації інституту прямого волевиявлення в системі державного управління вони досягнути не можуть.

Удосконалення механізмів прямої демократії є першочерговим завданням державної політики у процесі підвищення ефективності державного управління в Україні, оскільки на сучасному етапі політичних трансформацій вони є актуальним інструментом впливу з боку населення з метою посилення контролю за діяльністю вищих органів влади, забезпечення реальної участі у прийнятті важливих політичних рішень.

В. М. Соловйов, д-р наук з держ. упр., проф., КНУТШ, Київ
vmsua@ukr.net

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Проблема корупції в соціально-чутливих сферах є надзвичайно гострою для українського суспільства. Саме з побутовою (звичаєвою) корупцією громадяни зіштовхуються повсякденно і повсякчасно. "Корупційний податок" закладено в комунальні послуги, систему громадського транспорту, контролю за дорожнім рухом, медичну сферу, будівництво, освітню галузь тощо. Постійне підвищення цін на послуги ЖКХ, проїзд, ліки, не відповідність якості та вартості товарів і послуг викликає незадоволення населення, свідчить про неефективність державних органів, призводить до зuboжіння громадян, втрати довіри до влади і, як наслідок, підвищення протестної активності.

Аналіз Зasad державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки (затверджено Законом України від 14.11.2014 № 1699-VII) свідчить, що основними пріоритетами цієї політики є: створення законодавчої та інституційної основи для формування та реалізації антикорупційної політики; зміцнення інститутів демократії в Україні; створення доброчесної публічної служби; розробка відомих антикорупційних програм; удосконалення законодавства у сфері державних закупівель; запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції шляхом їх реформування; запобігання корупції у приватному секторі; спрощення доступу до інформації; посилення відповідальності за корупцію; формування негативного ставлення до корупції.

Не заперечуючи важливості цих напрямів, звертаємо увагу, що проблема поширення корупції в соціально-чутливих сферах так і не стала пріоритетом антикорупційної політики України на 2014–2017 роки, що є недопустимим і необґрунтованим.

Політична і високопосадова корупція, на якій помилково сконцентровані основні зусилля законодавчого забезпечення антикорупційної діяльності України, притаманна усім країнам світу. Підтвердженням цьому є гучні корупційні скандали останніх років у Франції, Іспанії, Грузії, Чехії, Італії тощо, в яких подекуди задіяні перші посадові особи держав, зокрема Ніколя Саркозі, королівська сім'я Іспанії, Іраклі Аласанья (екс-міністр оборони Грузії), Перт Нечас (екс-прем'єр-міністр Чехії), Сільвіо

Берлусконі тощо. Все це свідчить про міжнародний характер цих видів корупції. Тим не менш, показник сприйняття корупції населенням вищезгаданих країн знаходиться на загальноприйнятному рівні у рейтингу Transparency International 2014: Франція – 26 місце, Іспанія – 37, Грузія – 50, Чехія – 53, Італія – 69. Для порівняння Україна – 142 [Corruption perceptions index 2014: results. Режим доступу: <http://www.transparency.org/cpi2014/results#myAnchor1>]. Причина цьому, на нашу думку, очевидна – високий рівень як політичної, так і побутової корупції, яка формує безпосереднє ставлення (сприйняття) населення до корупції в країні в цілому.

Побутова корупція безпосередньо впливає на якість життя населення. Наприклад, відсутність гарячої води в 4352 будинках киян (літо-осінь 2014 р.) [Станом на 22 жовтня ц. р. у столиці без гарячого водопостачання залишаються майже 900 споживачів: із них – 630 житлових будинків, 21 лікарня, 24 дитячі заклади, 18 шкіл та низка відомчих закладів http://www.epravda.com.ua/publications/2014/10/22/499984/view_print/], за умови, що понад 98 % населення вчасно сплатило за комунальні послуги, є одним із прикладів соціального шантажу з корупційною складовою.

У сфері донині відсутнє ефективне та доступне нормативно-методичне забезпечення формування тарифів на ЖКГ, системно діють корупційні схеми маніпулювання з урахуванням цін і витратами газу, води, опалення і т. д., що призводить до постійного завищення тарифів і зростання соціального незадоволення. Система громадського транспорту побудована таким чином, що не дозволяє порахувати навіть кількість пасажирів, не кажучи про прибутки чи збитки (жетон в метро продається без чеку, може бути легко підробленим чи перепроданим (інкасованим) кілька разів. Проїзд пільгових категорій населення в громадському транспорті фактично не обчислюються. Всі маршрутні транспортні засоби взагалі не видають квитків). В закладах охорони здоров'я майже не можливо отримати інформацію про наявність ліків, а медичний персонал, постійно скаржачись на низьке фінансування галузі, змушує купувати усі препарати пацієнтів. Крім того, поширеною є практика вимагання грошей в різноманітні благодійні фонди. Все це призводить до того, що громадяни, іноді не усвідомлюючи цього, сприяють поширенню тіньової економіки і корупції в країні, яка призводить до їх зубожіння, що викликає незадоволення владою.

Зважаючи на викладене вище, пропонуємо провести засідання Національної ради з питань антикорупційної політики на якому обговорити питання протидії корупції в соціально-чутливих сферах. За результатами засідання надати пропозиції Президентові України щодо: ініціювання проведення комплексної фінансової перевірки підприємств паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), яка буде включати аналіз акумуляції платежів населення і їх переводу за рахунок поставок газу НАК "Нафтогаз України"; встановлення жорсткого фінансового контролю за фінансовими потоками і цільовим використанням коштів підприємств ПЕК; ініціювання проведення незалежних від підприємств ЖКГ перевірок сис-

тем відпуску і обліку споживання води. Ввести такі перевірки в систему постійного моніторингу.

Крім того, доречно провести розширене засідання КМ України на якому актуалізувати питання усунення диспропорцій в тарифах, нормах споживання, в структурі собівартості комунальних послуг. Необхідності ефективної протидії системним зловживанням в маніпулюванні цінами на енергоносії для потреб галузі. За результатами засідання, дати доручення розробити Порядок (методику) формування тарифів на комунальні послуги і встановити ці тарифи суб'єктам природних монополій і суб'єктам господарювання в сфері теплопостачання та централізованого водопостачання і водовідводу. Нацрада з питань антикорупційної політики повинна ініціювати антикорупційну експертизу цих документів із залученням громадськості. Відсутність нормативно-методичного забезпечення формування тарифів зробить боротьбу з корупцією в цій сфері безперспективною.

За результатами цих заходів доопрацювати Антикорупційну стратегію на 2014–2017 роки, у якій передбачити напрями запобігання і протидії корупції у соціально-чутливих сферах.

Підсекція

"МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ"

***В. М. Волошенко, здобувач, НАДУ при Президентові України, Київ
isavitskaya@gmail.com***

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

В останній час спостерігається феномен розвитку туристичної галузі в Україні. Але туризм, як окрема сфера діяльності, потребує визначення напрямів підвищення ефективності державного регулювання сферою туризму. Актуальність проблеми удосконалення механізмів державного регулювання та організаційної структури управління туристичною, курортно-рекреаційною сферами у регіонах України обумовлюється необхідністю визначення наукових підходів до реформування сучасної системи державного управління туристичною галуззю в країні, розробки на цих засадах її адаптаційної моделі, у якій зроблено акцент на гармонійне співвідношення і взаємодію гілок державної влади та місцевого самоврядування і вдосконалення управлінських механізмів, що адекватно відбивають специфіку туристичної галузі та забезпечують гнучке реагування на зміни в національній економіці, світових глобальних процесах.

Державне регулювання сфери туризму – це цілеспрямований вплив з боку держави та її органів, яким державою делеговані відповідні пов-

новаження щодо формування і підтримки туристично–рекреаційного середовища, регулювання обсягів і напрямів туристичних потоків, створення туристичної інфраструктури, охорони рекреаційних ресурсів і заповідних територій, організації відпочинку та вільного часу населення країни, підготовки кадрів для рекреаційно-туристичних комплексів. Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними цінностями, ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів. Незважаючи на позитивну динаміку розвитку національної туристичної галузі та збільшення іноземного туристичного потоку в Україну, вплив туристичної індустрії на національну економіку є незначним, а національний туристичний продукт має низьку конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках. Це дістає своє відображення в дохідності галузі, яка є у декілька разів нижчою від середніх європейських показників. Державна політика регулювання національного туристичного бізнесу характеризується недостатньою послідовністю, частою реструктуризацією та реорганізацією центральних і регіональних органів влади, декларативністю та необов'язковістю реалізації стратегій і програм розвитку туризму. Водночас, головною проблемою при реалізації державної політики в галузі туризму залишається відсутність належної фінансової та інфраструктурної підтримки. Слід зазначити, що управлінський механізм стимулювання розвитку туризму в регіоні не може формуватися виходячи виключно з його внутрішніх умов, оскільки регіон, позиціонуючи свій турпродукт, виходить на національний і міжнародний туристичні ринки, вступаючи в конкурентну боротьбу з іншими регіонами за потенційних споживачів. Концептуально, державне регулювання сфери туризму в Україні здійснюється в трьох основних напрямках: законодавчому, адміністративному та економічному, кожний з яких передбачає виконання низки завдань певними органами державної влади. Законодавчі напрямки регулювання сфери туризму, насамперед, полягають у розробці і прийнятті ефективної, діючої нормативно-правової бази, що містить норми щодо організації діяльності туристичних підприємств, механізмів їх об'єднання шляхом налагодження партнерських відносин. Сьогодні мають бути вдосконалені існуючі процедури ліцензування, сертифікації і стандартизації туристичних послуг, оскільки вони є недостатньо прозорими і об'єктивними, характеризуються наявністю певних обмежень і умовностей, не відповідають міжнародним нормам. [Чкан А. С. Державне регулювання сфери туризму в Україні. Зб. наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2012. – №2(18), Т. 3. – С. 276]. Досвід більшості європейських держав доводить, що у процесі інтеграції до ЄС особлива роль належить і транскордонному співробітництву. Воно відіграє важливу роль і для прикордонних територій України, які стали об'єктом регіональної політики ЄС, адже наша держава знаходиться у центрі європейських транспортних коридорів, що відкриває можливості для міжнародних

зв'язків, активізації результативнішого залучення цих регіонів до міжрегіональної та транскордонної співпраці, є важливим фактором формування іміджу України на міжнародному туристичному ринку. Метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва є створення сприятливих умов для ефективної та взаємовигідної співпраці суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва України, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення. [Закон України "Про транскордонне співробітництво" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>].

Отже, цілі та завдання управління розвитком туризму можуть бути досягнуті тільки шляхом умілого та ефективного впливу суб'єкта управління на відповідні об'єкти шляхом реалізації певних функцій управління в їх взаємозв'язку. Реалізація основних напрямів розвитку ринку туристичних послуг стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни, що в свою чергу, сприятиме зростанню авторитету України на світовому ринку, зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства тощо. При цьому, стратегічне планування у сфері туризму необхідно здійснювати на основі чіткої стратегії соціально-економічного розвитку країни, що забезпечує його цільову спрямованість на покращення якості життя населення, як основний показник оцінки сталого розвитку. [Бердасова О., Вакулєнко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Швейцарсько-укр. проект "Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К.: ТОВ "Софія-А". – 2012. – 88 с]. Особливість сучасної ситуації полягає в тому, що формування високо розвинутої національної індустрії туризму та її інтеграція у світовий ринок туристичних послуг пов'язані з необхідністю вирішення гострих соціально-економічних проблем в період трансформації суспільно-економічних відносин. Тому туризм сьогодні розглядається як національне явище сфери реалізації прав і потреб людини, як сфера технології реалізації потреб і попиту в ринкових умовах, як особливий сектор сучасної національної і регіональної економіки, як невід'ємна складова соціально-економічної, управлінської політики держави в контексті європейських орієнтирів та інтеграції.

Р. Газимов, асп., КНУТШ, Київ
gazimov26@gmail.com

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ З ГРОМАДЯНАМИ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ

В умовах розвитку глобального інформаційного суспільства виконання державою її конституційних обов'язків, надання державноуправлінських послуг громадянам супроводжується розширенням викорис-

тання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Найбільш ефективним засобом взаємодії держави і суспільства у мережі Інтернет сьогодні є система електронного уряду, використання якої забезпечує продуктивну взаємодію всіх гілок влади як між собою, так і з суспільством та значно спрощує процедури отримання послуг.

Останнім часом у провідних країнах світу реалізуються національні програми адаптації державного управління до умов інформаційного суспільства, що передбачають впровадження системи електронного уряду як нової форми взаємодії влади і суспільства для підвищення якості державноуправлінських послуг. У контексті інтеграційних прагнень України особливого значення набувають запровадження європейських норм і стандартів реалізації державної інформаційної політики, використання вітчизняного та зарубіжного досвіду. Впровадження системи електронного уряду дозволяє владі коригувати адміністративні процеси у визначеному напрямку, удосконалювати організаційний, правовий, ресурсний механізми державного управління.

Використання системи електронного уряду, перш за все, забезпечує відкритість і прозорість діяльності органів влади всіх рівнів, а також підвищує довіру громадян до влади, забезпечує більш ефективне і менш витратне адміністрування.

Різні підходи до інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів влади та впровадження системи електронного уряду в державне управління обґрунтовуються окремими українськими дослідниками (О. Баранов, О. Голобуцький, М. Демкова, А. Дегтяр, Д. Дубов, С. Дубова, О. Ємельяненко, П. Клімушин, І. Клименко, І. Коліушко, Н. Коритнікова, І. Крюков, К. Линьов, Ю. Машкаров, О. Орлов, В. Пархоменко, Г. Почепцов, О. Радченко, С. Чукут, О. Шевчук та ін.).

Проте, саме функціонування механізмів державного управління в системі електронного уряду вивчено недостатньо, що потребує поглибленого опрацювання питань удосконалення механізмів державного управління процесами взаємодії органів влади і громадськості з використанням Інтернет-представництв та порталів органів влади як складових системи електронного уряду.

Інформатизація органів державної влади України, забезпечення взаємодії органів влади і громадян за допомогою ІКТ у системі електронного уряду в умовах розвитку глобального інформаційного суспільства є одним з актуальних завдань державного управління.

Сутності електронного уряду з точки зору державного управління дозволяє визначити його як інформаційну систему взаємодії влади і суспільства на основі поєднання внутрішньої урядової і зовнішньої суспільної інфраструктури через владні Інтернет-представництва (портали), що розширює доступність державноуправлінських послуг у мережі Інтернет та скорочує терміни їх надання. [Політологічний енциклопедичний словник: К., 1997.]

Електронне урядування визначається як процес управління державою за допомогою сучасних ІКТ, що забезпечують процес взаємодії

влади і громадян у мережі Інтернет, оптимізацію надання державноуправлінських послуг.

Основні види електронної взаємодії держави і суспільства є: G2C "уряд – громадяни" (government to citizens), G2G "уряд – уряд" (government to government), G2B "уряд – бізнес" (government to business), G2E "уряд –державні службовці" (government to public servants), C2G "громадяни – уряд" (citizens to government), G4C "уряд для громадян"(government for citizen). [2. Серенок А. О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: [монографія] / П. С. Клімушин, А. О. Серенок. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2010. – 312 с.]

Прийняття закону про інформатизацію, законів про електронний документообіг і електронний цифровий підпис створило відповідні правові і законодавчі передумови для використання органами державної влади новітніх інформаційних технологій і інформаційних систем як технічної основи електронного уряду. Проте значна кількість чинних законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інформаційних технологій, потребує внесення відповідних змін та доповнень, оскільки вони не повністю узгоджуються між собою. Чинне законодавство України ще не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних відносин та не в змозі адекватно забезпечувати вирішення проблем, що виникають. Тому є нагальна потреба у дослідженні саме цієї теми.

Х. О. Голинська, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
holynska.chrystyna@gmail.com

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО МЕЙНСТРІМІНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ

Гендерний мейнстрімінг як процедура оцінювання потенційних наслідків будь-якої запланованої дії (прийняття закону, втілення політичного курсу чи програми на всіх рівнях та в усіх сферах суспільного життя) з врахуванням потреб та інтересів як жінок, так і чоловіків поступово входить в систему управління сучасним містом. Впровадження практики гендерного мейнстрімінгу дозволяє перетворити питання рівності прав та можливостей жінок і чоловіків в органічну складову державної політики. Гендерний мейнстрімінг як важлива передумова забезпечення гендерної рівності має інтегруватися в систему управління державою на усіх рівнях – як при прийнятті стратегічних рішень, так і при управлінні окремими проектами чи адміністративно-територіальними одиницями. Враховуючи дедалі зростаючі темпи урбанізації та наявність прямої залежності між якістю життя людини та ефективністю муніципального менеджменту, на особливу увагу заслуговує проблематика впровадження гендерного мейнстрімінгу в управління містом.

Інституціоналізація гендерного мейнстрімінгу в системі управління містом може відбуватися різними шляхами. Найпоширеніший з них – ство-

рення дорадчих органів, представники яких залучені до процесів прийняття рішень та мають можливість розробляти та впроваджувати власні ініціативи за підтримки влади міста. Інший шлях передбачає призначення спеціальної посадової особи, обов'язки якої полягають в створенні та проведенні навчально-тренінгових програм, покликаних підняти рівень інформованості про важливість гендерного мейнстрімінгу та сформувати навички з його впровадження у щоденні практики, а також здійсненні моніторингу та аналізу усіх проектів рішень на предмет врахування потреб та інтересів як чоловіків, так і жінок. Іноді формують мережу відповідальних осіб, кожна з яких працює в окремому департаменті та виконує перелічені вище завдання суто в рамках даного структурного підрозділу.

Прикладом найуспішнішої інституціоналізації гендерного мейнстрімінгу може слугувати Відень. Ця процедура тут дуже вдало вписано в систему управління містом, що дозволяє досягати високих результатів. Перед тим, як детальніше висвітлити безпосередньо інституціоналізацію гендерного мейнстрімінгу, варто коротко охарактеризувати організаційну структуру адміністрації міста Відень.

Відповідно до вимог Федерального конституційного закону Австрії, система управління муніципалітетом має три обов'язкові елементи: міську раду, уряд міста та мера [Інформація щодо системи управління містом Відень з офіційного сайту міської влади: Wien. at; [Electronic resource] / Access mode: <https://www.wien.gv.at/english/>. – Title from the screen.]. До міської ради Відня обираються 100 депутатів, термін повноважень яких складає п'ять років. Оскільки Відень є водночас і містом, і регіоном, міська рада також є одночасно органом управління містом і Парламентом провінції Відень. У певні дні депутати проводять засідання в якості міської ради, а в інші – приймають закони для провінції Відень. Уряд міста у Відні має назву Сенат. Кількість його членів щоразу визначається новообраною міською радою (з 2010 р. – 12 осіб). Мер очолює адміністрацію міста, до якої входять Головний виконавчий директор та так звані Виконавчі депутати. Головний виконавчий директор є другою особою після мера та може виконувати його функції у разі потреби. Йому підпорядкований увесь персонал адміністрації, крім виконавчих депутатів. Напряму в рамках Головного виконавчого офісу (адміністрації директора) працюють три Виконавчі групи, кожна з яких займається низкою пріоритетних для міста проблем (приміром, Виконавча група з юридичних питань), а також допоміжні структурні підрозділи. Виконавчі депутати очолюють адміністративні групи, поділені за напрямками (Адміністративна груп з питань інтеграції, жінок, захисту прав споживачів та персоналу, Адміністративна група з охорони здоров'я та соціальних прав тощо). До складу кожної з восьми адміністративних груп входять муніципальні підрозділи (MA – Magistratsabteilung), які відповідають за певну сферу. Адміністративні групи та муніципальні підрозділи обмежені своїми функціями та є рівноцінними з іншими підрозділами, в той час як Виконавчі групи мають ширше коло повноважень,

зокрема, можуть давати доручення підрозділам та контролювати їх виконання, координувати їх діяльність тощо. Додатково можуть створюватись окремі структурні одиниці, так звані директорати, для втілення в життя проектів та ініціатив, що потребують окремих команд.

Процес інституціоналізації гендерного мейнстрімінгу в системі управління Віднем розпочався у 1992 р. з утворення так званого "жіночого офісу" – Муніципального департаменту з питань жінок та рівних можливостей. Сучасна його назва "Промоції та координації справ жінок". Цей департамент входить до Адміністративної групи з питань інтеграції, жінок, захисту прав споживачів та персоналу. В департаменті працює 37 фахівчинь у сфері політології, права, соціальної роботи, психології, адміністрування, охорони здоров'я, економіки, зв'язків з громадськістю тощо. Департамент розробляє та втілює в життя проекти з сприяння гендерній рівності на ринку праці, в політиці, освіті, працює над запобіганням насильству та допомагає постраждалим від нього, надає юридичні консультації жінкам тощо. Загалом, діяльність департаменту можна поділити на три частини: збір та аналіз інформації (як самостійно, так і за допомогою інших департаментів, неурядових організацій, громадськості), стратегічне планування роботи з впровадження гендерного мейнстрімінгу та надання консультацій і підтримки іншим департаментам, які також працюють у цьому напрямі. Зокрема, це – МА 15 – Департамент охорони здоров'я займається проблематикою, пов'язаних зі здоров'ям жінок та програмами профілактики певних захворювань у жінок; МА 15 – Департамент фінансів працює над програмами з гендерного бюджетування, МА 23 – Департамент економіки, праці та статистики звертає особливу увагу на збір гендерно-сегрегованих даних, дуже потрібних для ефективної роботи усіх інших департаментів і т. д.

Починаючи з 1998 р., гендерний мейнстрімінг став не просто складовою системи управління містом, а одним з її пріоритетних напрямів. У рамках Виконавчої групи у справах будівництва та технологій було створено Координаційний офіс з питань планування та будування, спрямованого на вирішення проблем повсякденного життя та особливих потреб жінок. Його завданням стала розробка комплексної стратегії з впровадження гендерного мейнстрімінгу в систему управління містом. У 2010 р. відбулась реорганізація Виконавчої групи, однак гендерний мейнстрімінг і надалі було визначено як одне з ключових завдань. Відповідно, експертки Координаційного офісу ввійшли до складу Груп з планування, будівельної інженерії та будівництва. Включення гендерного мейнстрімінгу до компетенції Виконавчої групи розширило коло можливостей із його успішного впровадження і сьогодні Відень вважають взірцем міста рівних можливостей. Серед найуспішніших проектів варто відзначити зміну підходу до освітлення вулиць, розширення тротуарів та усунення порогів і сходів (для можливості пройти з дитячим візком), планування квартир та житлових будинків, дизайн та безпека парків тощо.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ФІНЛЯНДІЇ

В Фінляндії інтелектуальна власність розглядається як важливий інструмент підвищення конкурентоздатності та ключовий механізм побудови інноваційної економіки. Створення фундаменту фінської інноваційної системи почалось майже в той же час, що і розбудова фінського суспільства загального благоденства, проте тут, на відміну від інших європейських держав, практична "інноваційна діяльність регулюється, головним чином, законодавством про права на нематеріальні активи" [Кархунен П., Олимпиева И. Социальные "портреты" технологических предпринимателей на фоне инновационной экосистемы региона. Случай Финляндии [Электронный ресурс]: региональный отчет... / Центр исследований науки и техники ЕУСПб, 2012. – Режим доступу: http://www.rusnano.com/upload/images/infrastructure/Otchet_EUSPb_Finland.pdf. – Назва з екрана]. Структура нормативно-правової бази регулювання ІВ представлена у вигляді трирівневої системи: національне законодавство, директиви ЄС та міжнародні угоди, підписані Фінляндією.

Законодавство про права на нематеріальні активи складається із двох великих категорій – законів про авторське право та закону про промислову власність. Перший було прийнято у 1961 році, проте пізніше до нього вносились правки, відповідно до законодавства ЄС (до якого Фінляндія вступила в 1995 році) та потреб суспільства. Власне вся система регулювання ІВ в Фінляндії дуже тісно пов'язана з законодавчими змінами в ЄС, що обумовлено низкою причин, про які мова буде йти далі.

Право промислової власності поділяється на дві області: закони про права власності (в т. ч. закон про винаходи працівників, закон про винаходи в університетах, патентне право тощо) та захист від неналежної поведінки в бізнесі (стосуються захисту такої інформації, що не підпадає під дію закону про право власності, проте має вирішальне значення для розвитку бізнесу).

Компетенція регулювання в сфері інтелектуальної власності розподілена між декількома органами виконавчої влади Фінляндії [Справка о законодательстве в сфере охраны и защиты интеллектуальной собственности в Финляндии [Электронный ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.innovation.gov.ru/sites/default/files/documents/2014/25952/4008.doc>. – Назва з екрана]:

1) регулювання відносин в сфері промислової власності (патентні права тощо) відносяться до компетенції Міністерства зайнятості та економіки (http://www.tem.fi/en/ministry/organisation_of_the_ministry);

2) регламентація відносин в області авторського та суміжних прав відносяться до компетенції Міністерства освіти та культури (<http://www.minedu>).

fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusjaerjestelmae_ja_toimijat/?lang=en0), ним же здійснюється реєстрація баз даних та комп'ютерних програм;

3) питання, пов'язані із селекційними досягненнями входять до компетенції Міністерства сільського та лісного господарства (<http://www.mmm.fi/en/index/frontpage.html>);

4) нормативне регулювання фірмового найменування відноситься до компетенції Міністерства юстиції (<http://oikeusministerio.fi/en/index/theministry/duties.html>).

Уряд Фінляндії здійснює координаційну функцію щодо питань регулювання в сфері ІВ. Так, функціонує Рада з питань науково-технологічної політики при прем'єр-міністрі (STPC), основною метою якої задеклароване прагнення "ліквідувати фрагментарність інноваційної системи та системи ІВ та посилити аналітичну складову прийняття рішень урядом у сфері інновацій та інтелектуальної власності" [Там же].

Головною структурою, що надає послуги з реєстрації об'єктів промислової власності є Національне бюро з патентів та реєстрації Фінляндії (NBPR – <http://www.prh.fi/en/index.html>), воно також разом з Податковим відомством Фінляндії веде реєстри зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності. Національне бюро не лише надає послуги самостійно, але і координує діяльність приватних та державних компаній, які є його партнерами, що здійснюють надання послуг, пов'язаних з інтелектуальною власністю. До таких компаній відносяться зокрема Центр технічних досліджень Фінляндії (VTT), Агенство з фінансування технологій та інновацій (TEKES), Фонд досліджень та розробок Фінляндії (SITRA) тощо.

Центр технічних досліджень Фінляндії, що працює під егідою Міністерства зайнятості та економіки, є найбільшою мультитехнологічною організацією прикладних досліджень в Північній Європі. Державне агентство TEKES надає "підтримку фінським компаніям з трансферу різноманітних інноваційних ідей в бізнес через фінансування НДДКР та надання послуг експертів" [Финляндия. Отчет по результатам изучения мирового опыта в области развития инновационной деятельности [Електронний ресурс] / "Национальное агентство по технологическому развитию", 2013. – Режим доступа: http://www.nif.kz/pdf/analytcs_0.pdf. – Назва з екрана]. Це агентство називають одним із стовпів, які підтримують розвиток науково-технологічної політики Фінляндії. Фонд досліджень та розробок Фінляндії надає "фінансування для технологічних стартапів, регіональних зростаючих технологічних компаній і для проєктів, пов'язаних з комерціалізацією технологій" [Там же]. Він також надає фінансову підтримку "мережевій економіці" в сфері науки і технологій, яка здійснюється у формі надання державного венчурного капіталу.

Важливу роль у підтримці та стимулюванні створення об'єктів інтелектуальної власності відіграє також заснований у 1971 році Фонд фінських винаходів. Значну роль у його роботі відіграє надання юридичної допомоги та фінансової підтримки у патентуванні винаходів. Фонд надає консультативні послуги, що стосуються широкого спектру питань, пов'я-

заних із об'єктами інтелектуальної власності, починаючи від технічних питань, оцінки ринкового потенціалу продукту, надання допомоги в розробці прототипів та юридичної допомоги з питань патентування та ліцензування винаходів. Ключовими критеріями при виборі проектів, що отримують фінансування фондом, є винахідницький рівень та в загальному плані патентоспроможність винаходу. Фонд не лише надає підтримку з охорони об'єктів ІВ, але і сприяє їх комерціалізації не лише на внутрішніх, але і на зовнішніх ринках. Орієнтація на останні пов'язана з незначними розмірами внутрішнього ринку, що обумовлене відносно невеликими розмірами самої країни.

Однією з особливостей побудови системи ІВ у Фінляндії є те, що уряд цієї держави відводить значну увагу етапу комерціалізації об'єктів ІВ та тим механізмам, що сприяють зростанню її ефективності. Наприклад, значний розвиток отримали механізми так званої "мережевої економіки", яка представляє собою інформаційно-комунікаційну систему, що дозволяє налагодити взаємодію та партнерство державного та приватного секторів, зокрема між промисловістю, університетами та науково-дослідними інститутами.

Згідно зі Звітом по глобальній конкурентоздатності, оприлюдненим у 2013 році, Фінляндія зайняла перше місце за якістю захисту інтелектуальної власності. Успішність системи державного регулювання сфери ІВ в Фінляндії обумовлена власне самим характером державних інституцій та сформованою правовою та політичною культурою як населення, так і державних службовців. Так, держава має можливість активного втручання в економіку, що закріплена не лише на формальному рівні (тобто не виключно на рівні законодавчих актів), але і легітимізована в очах населення (державна сприймається скоріше як партнер, зацікавлений у розвитку ринку ІВ). Крім того, успішність фінської моделі державного регулювання ІВ обумовлена також ретельно розробленим та постійно модернізованим законодавством, і функціонуванням скоординованої системи державних інституцій, що забезпечують стимулювання до створення та комерціалізації, підтримку, захист та охорону інтелектуальної власності.

В. О. Дубінська, асп., НАДУ, Київ
viktoriyadubinskaya@yandex.ru

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Сучасна цивілізаційна ситуація, як відомо, характеризується домінуванням технократичного мислення над моральністю, бюрократичних структур над індивідуальністю. Людина в таких умовах перетворюється на "ресурс", на "гвинтик", на "матеріал", а "продукт" який вона виробляє все більше відчужується від неї. Цей процес особливо чітко проявляється в управлінській сфері суспільства, коли люди передають владні повноваження іншим особам, або як кажуть "продукують" саму владу, то

тоді відбувається присвоєння цієї влади іншими акторами, які повинні сприяти подоланню цього відчуження. Продукт відчуження (влада) в кінцевому рахунку може і не відповідати намірам або потребам людини.

Політичне лідерство як певна система взаємодії між державами, державою та громадою, владою та суспільством, характеризується "новою" якістю свідомості сучасної людини, її активності та суб'єктності, що є, в певній мірі, механізмом блокування самовідчуження політичного лідера.

Політичний лідер, при цьому, зобов'язаний все більше переносити у політичну сферу етичні та соціальні особливості "свого" соціокультурного середовища, що сьогодні універсально проявляється у підвищенні значущості окремої людини. Тому сьогодні, в час гострих перетворень, в період "раціоналізації" управлінського процесу, дослідження соціальних та етичних чинників реалізації політичного лідерства набуває підвищеної актуальності, крім цього, як показав аналіз наукової літератури, єдиного розуміння феномену лідерства у сучасних науковців не існує, так само не існує і єдино вірного визначення терміна "лідер", що тягне за собою "розмитість" морально-етичних, та особливо соціальних чинників реалізації політичного лідерства.

В енциклопедії державного управління лідер (від англ. leader – ведучий, перший, що йде по переду) особа в якій-небудь групі (організації), що має значний, визначний авторитет, вплив, який як в дії, що управляють. Члени групи, за яким вона визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях, тобто найавторитетніша особа, що відіграє центральну роль в організації спільної діяльності й регулюванні взаємин у групі [Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Національна академія державного управління при Президентові України; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), та ін.]. – К.: НАДУ, 2011, Т. 6: Державна служба / наук.-ред. колегія: С. М. Серьогін (спів-голова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – 2011. С. 250]. Можна виявити наступні трактування терміна "лідерство": Лідерство – відносини домінування і підпорядкування, впливу і прямування в системі міжособистісних відносин в групі [Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. *Азбука социального психолога-практика*: Справочно-энциклопедическое издание / М. Ю. Кондратьев, В. А. Ильин. – М.: ПЕР СЭ, 2007. С. 285]. Лідерство – специфічний феномен, що виникає при взаємодії лідера і ведених, на стику двох проблем [Анцупов А. Я., Шипилов А. И. *Словарь конфликтолога* / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб.: Питер, 2-е изд., 2006. С. 428] Лідерство – процес впливу на членів групи для досягнення групових цілей [Вердербер Р., Вердербер К. *Психология общения* / Р. Вердербер, К. Вердербер. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. С. 184]. Лідерство – процес взаємовпливу між лідером і його послідовниками заради досягнення групових, організаційних і соціальних цілей [Мацумото Д. *Психология и культура* / Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 1-е издание, 2003. С. 497]. Безумовно, є безліч інших визначень, але всі вони, в більшості своїй, зводяться до того, що лідерство невіддільне від групи і внутрішньо групових процесів і виникає воно як результат взаємовпливу лідера і групи.

Цікавим, для нашого дослідження, є комунікативний підхід до визначення соціальних та особливо етичних чинників реалізації політичного лідерства в державному управлінні. Його запропонував у своїй "Теорії комунікативної дії" відомий німецький дослідник, представник другого покоління франкфуртської школи Ю. Габермас [Habermas J. The theory of communicative action / J. Habermas [Translated by Thomas McCarthy]. – Volume one: Reason and the rationalization of society. – Boston: Beacon Press, 1984. – 465 p.]. Автор комунікативного підходу ділить людську діяльність на два напрямки: комунікативну дію; та цілераціональну. Цілераціональна дія в суспільно-політичній реальності зустрічається частіше і направлена на вдосконалення існуючих соціально-політичних комунікацій (модернізація виробництва, вдосконалення технології, покращення навчання людей), комунікативна-ж дія направлена на раціоналізацію взаємовідносин у суспільстві, та виводить їх на суб'єкт-суб'єктний рівень. Цілераціональна діяльність несе загрозливий характер тому що передбачає певне витіснення морально-практичних елементів з влади та посилення її бюрократизації. Сучасна цивілізаційна ситуація, як відомо, характеризується домінуванням технократичного мислення над моральністю, бюрократичних структур над індивідуальністю. Людина в таких умовах перетворюється на "ресурс", на "гвинтик", на "матеріал", а "продукт" який вона виробляє все більше відчужується від неї. Цей процес особливо чітко проявляється в політичній сфері суспільства, коли люди передають владні повноваження іншим особам, або як кажуть "продують" саму владу, то тоді відбувається присвоєння цієї влади іншими людьми, які повинні сприяти подоланню цього відчуження. Продукт відчуження (влада) в кінцевому рахунку може і не відповідати намірам або потребам людини. Тобто політичне лідерство виступає одним з основних факторів, здатних впливати на взаємодію формальних і неформальних структур у політичній системі. Вплив може здійснюватися лідером різноманітними способами: шляхом взаємодії з політичними інститутами, суперництва з ними, керівництва ними та створення нових структур. У всіх випадках лідер може виступати на боці неформальних і формальних інститутів і представляти обидва типи структур. Комунікативний підхід до визначення соціальних та особливо етичних чинників реалізації політичного лідерства в державному управлінні ділить людську діяльність на два напрямки: комунікативну дію; та цілераціональну. Цілераціональна дія в суспільно-політичній реальності зустрічається частіше і направлена на вдосконалення існуючих соціально-політичних комунікацій (модернізація виробництва, вдосконалення технології, покращення навчання людей), вона на противагу комунікативній дії, несе загрозливий характер тому що передбачає певне витіснення морально-практичних елементів з влади та посилення її бюрократизації. Комунікативна дія, навпаки, направлена на раціоналізацію взаємовідносин у суспільстві, та виводить їх на суб'єкт-суб'єктний рівень взаємовпливів політичного лідера й соціальних, та особливо, етичних чинників в конкретному, або універсальному соціокультурному середовищі.

ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Комунікативний процес між апаратом управління та громадянами не є хаотичним або випадковим. Він постійно трансформується, і цьому сприяє специфічна властивість. В даному випадку ключовим питанням є: які фактори впливають на ефективність процесу комунікації?

Одним, з найважливіших є фактор соціального середовища. Згідно з ним, поширювана інформація має бути не тільки еквівалентною щодо часу або вподобань, а перш за все відповідати структурі соціуму.

Американський дослідник масової комунікації П. Кац стверджує, що людина, що зазнає впливу інформаційної операції, приймає рішення не сама по собі, а зважаючи на своє соціальне середовище (див. Katz P. P. *Communication theory and research and their application to psychological operations 11 Military propaganda. Psychological warfare and operations.* – New York, 1982. – Р. 26.]. Він наводить приклад одного з найбільших військових конфліктів другої половини XX століття: американці під час війни у В'єтнамі враховували цей фактор: багато хто не дезертирував доти, доки не отримував підтвердження від родичів чи друзів, що уряд В'єтнаму виконає свої обіцянки щодо гарного поводження та інших аспектів програми амністії №195. Отже, йдеться про те, що слід враховувати наявні соціальні мережі впливу, будуючи свою комунікацію з урахуванням уже наявних взаємовідносин.

Комунікації мають соціальний характер, що варто враховувати при плануванні взаємодії. Завданням стає перетворення масової комунікації в конкретне прийняття рішення на індивідуальному рівні. Для того, щоб зрозуміти мету і суть комунікації, апарат управління має чітко розуміти, на кого конкретно вона спрямована. Для прикладу можна взяти класифікацію соціального інтересу щодо ЄвроМайдану (протестна течія складалася з трьох "кодів": "домінантного", "невизначеного" та "опозиційного"). Наприклад, носіям "домінантного коду" буде цікавий конкретний фактажний матеріал щодо суті законів та механізмів їх виконання, в той час як представник "невизначеного коду" зосередить увагу на прямих наслідках переважно матеріального характеру. Носій "опозиційного коду" буде шукати можливі неточності та невідповідності з програмними засадами.

Це зовсім не значить, що для кожного із зазначених "кодів" мають існувати свої комунікативні центри. Комунікація повинна здійснюватися на засадах універсальності середовища.

Сучасний медіа-простір західних країн, так само, як і медіа-простір Росії, тяжіє до уніфікації, проте на інших засадах. У першому випадку це робиться за рахунок задоволення якомога ширшого кола інтересів, натомість російська практика знає в якості подібного інструменту лише

штучне позбавлення альтернативи, відсутність вибору, "штучну уніфікацію". Це постає особливо актуальним у вітчизняних реаліях, оскільки цілий регіон України є окупованим і фактично не має доступу до українських джерел інформації.

З утвердженням "ДНР" знищення альтернативних їхнім джерел інформації набуває все більш системного характеру. Це відбувається шляхом цензури й заборон, закриття українських каналів, а також обмеження з доставки накладів із України на території, підконтрольні "ДНР" (обстріли, блокування діяльності, погрози, небажання українських видавців ризикувати життям тощо). Нещодавно в мережі з'явилась інформація про вимогу блокування в "народній республіці" деяких онлайн-ЗМІ. Так зване Міністерство інформації та зв'язку вважає, що ці ресурси "розпалюють міжнаціональну ворожнечу та розповсюджують свідомо викривлену інформацію" [див. докладніше: Обращение Министерства информации и связи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnr.today/news/obrashhenie-ministerstva-informacii-i-svyazi-k-provajderam-rabotayushhim-v-dnr/>]. Власне це і є яскравим прикладом "штучної уніфікації" та монополізації інформаційного простору, властивих на даному етапі як російським ЗМІ, так і їх проросійськи зорієнтованим колегам на Сході України.

Серед найвиразніших характеристик "ДНР"-івських інтернет-видань можна виділити наступні:

1) перевага надається написанню статей, а не інформаційних дайджестів;

2) найбільш застосовуваним інструментом пропаганди постають підміна понять, викривлення реальності та застосування технік із маніпуляцій свідомістю людей (що, звісно, є грубим порушенням як етичних норм людяності, так і стандартів журналістики, норм подання інформації у ЗМІ);

3) риторика статей незмінна в переслідуванні головної мети – дискредитувати все, що пов'язано з Україною.

Щодо останнього, то тут ідеологи "ДНР" використовують найпростіший прийом бінарної опозиції "вони-Ми", де "вони" характеризуються як "фашисти", "хунта", "укропи", "так звані", нелегітимні, а "Ми" (тобто, – керівництво "ДНР") як поважні й легітимні (наприклад, загальноновживаним є зворот "прем'єр-міністр ДНР сделал заявление"). Окрім того, досить показовими є приклади "міфологізування", де вигадані події подаються як дійсні журналістські сюжети. Тематика подібних блоків новин є досить розгорнутою: тут і страшні звірства "бандерівських карателів", "лікарів-убивць", і "масові захоронення тіл без органів у місцях, де раніше знаходились позиції ДНР", і висвітлення "лже-подій" нахшталт "нацисти перевозили полонених, прив'язавши за ноги до гелікоптера", "київська фашистська молодь згвалтувала пенсіонерку, хвору на епілепсію", "бандерівці їдять російськомовних малюків" тощо.

На прикладі цих видань масмо доконаний зразок безпрецедентної інформаційної війни проти України, її населення, виконаний навіть не професійно підготовленими спеціалістами з медіа-маніпуляцій, які

нічого спільного з відповідальною журналістикою не мають. Події Євромайдану довели, що громадянська позиція у сфері комунікації належить до західноєвропейського типу, а тому необхідно звернути увагу на якість роботи ЗМІ та їх взаємодію з апаратом управління за принципом гласності.

А. В. Замараєв, асп., КНУТШ, Київ
zamaraev@ukr.net

ЛОЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні гостро назріла потреба побудови професійної політично нейтральної державної служби європейського зразка. Необхідність реформування державної служби зумовлена, зокрема: недостатньою спроможністю державної служби забезпечувати ефективне виконання зобов'язань держави перед суспільством, визначених у Конституції України, недосконалістю чинного законодавства, у якому переважають підзаконні акти; недостатньою відповідністю професійного рівня державних службовців до сучасних потреб державного управління; непрестижністю державної служби та невідповідністю статусу державного службовця рівню покладеної на нього відповідальності; відсутністю прозорого механізму прийняття на державну службу і невизначеністю кар'єрної перспективи.

Таким чином, необхідно реформування державного апарату країни, в розумінні нової професійності державної служби, що полягає в об'єктивності, справедливості та неупередженості при підготовці політичних та прийнятті адміністративних рішень, незалежності професійної позиції державного службовця від впливу політичного чи приватного інтересів.

Реалізація цих процесів можлива лише при формуванні лояльності державних службовців до держави та її легітимного політичного керівництва. Проблематика лояльності державних службовців в Україні залишається актуальною, через політичні конфлікти та гостру політичну боротьбу серед агентів публічно-політичного простору країни.

Українські науковці досліджують окремі напрями реформування державної служби у контексті європейських стандартів, зокрема культуру праці та спілкування, формування навичок комунікативного менеджменту, соціального діалогу і взаємодії з громадськістю, самоосвіти і самовиховання, тощо.

Однак, саме формування лояльності державних службовців поки що не вивчалися, та залишається актуальною темою дослідження для теорії державного управління. Тому є необхідність з'ясування особливостей формування та функціонування лояльності у державних службовців органів державної влади в Україні.

Предметом дослідження повинні виступати механізми формування лояльності у державній службі у сучасній Україні. Серед головних завдань наукового дослідження, потрібно розглянути такі питання:

1) визначити теоретико-методологічні засади дослідження лояльності як механізм державної політики у сучасній Україні, зокрема проаналізувати ступінь наукової розробки, сформулювати основні поняття дослідження;

2) вивчити етапи становлення лояльності у державних службовців у Україні, описати систему механізмів формуючих лояльність, визначити їхню роль у процесах демократизації суспільно-політичного життя, зіставити український і зарубіжний досвід державної політики по відношенню держслужби;

3) проаналізувати суперечності виконання лояльності органами державної влади у сучасній Україні і сформулювати рекомендації щодо напрямків її оптимізації.

Тож принцип політичної лояльності як механізм державної політики посідає важливе місце у нових напрямках дослідження державної служби, особливе під час гострих соціально-політичних процесів української держави. Результати цього дослідження будуть сприятимуть створенню на засадах Європейського адміністративного простору професійної, ефективної та неупередженої державної служби, що забезпечуватиме результативну та ефективну діяльність органів державної влади та надання якісних послуг громадянам.

О. А. Зубчик, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
zubchyk@ukr.net

ОСВІТА ТА ДЕМОКРАТІЯ: УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДЬ ЯК СУБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сьогодні темпи суспільного та особистого життя громадян переконують, що поняття "життєвий успіх" має зовсім інше, високотехнологічне та інтелектуальне навантаження ніж це було, скажімо, ще 20, чи навіть десять років тому. Ідейна, культурна, освітня, бізнесова, наукова мобільність нового тисячоліття дозволяють стверджувати, що світ у своєму розвитку все більше робить ставку на молодь. І такі випадки, приклади з різних країн світу, які ще учора нам здавалися нереальними, чи більше того, навіть кумедними, сьогодні є реальністю, а завтра стануть повсякденними.

Прискорення темпів громадського життя спричиняє підвищення ролі і значення молоді в суспільно-політичному і культурному житті. Справа не стільки в абсолютному зростанні чисельності молодих людей, скільки в мінливих соціальних умовах. Чим вищий темп техніко-економічного розвитку, чим швидше обновляються знання, умови праці та побуту, тим помітніше стають соціально-культурні розходження між поколіннями.

Нові проблеми та події штовхають на пошуки принципово нових рішень і критичну переоцінку минулого досвіду та формування нових цінностей, як матеріальних (пов'язаних з економічними та фізичними потребами) так і постматеріальних (пов'язаних з потребами в свободі, самовираженні, якості життя). На ціннісні виміри суспільства впливають як економічні чинники, так і культурні традиції країни. Молодь гнучко адаптується до модернізації життєвих умов і цінностей, завжди знаходячись в авангарді суспільних перетворень. Візьмімо хоча б події минулої осені, які перетворили студентських рух за європейський вибір України в Революцію Гідності. Однак, такий спосіб життя і мислення обумовлює підвищену вразливість молодих до зворушень трансформаційної доби, адже, відкрита свідомість молоді є відкритою також і для багатьох життєвих ризиків – безробіття, аномії, бідності, злочинності, суїциду, наркоманії та алкоголізму, СНІДу. Молодь відзеркалює симптоми головних суспільних проблем, сигналізує про необхідність привертати увагу до способу суспільного життя, на прикладі власних проблем, труднощів, розчарувань вимагає від дорослого світу рішучості, безкомпромісності у вирішенні проблем всього суспільства. Стабілізація економіки, підвищення ефективності та прозорості державної політики, гармонійність соціальних відносин, світлий емоційний фон суспільного життя – без цього базису будь-які спеціалізовані, адресні кроки на підтримку молоді втрачають ефективність. Від того, яким чином сучасному поколінню молодих вдасться інтегруватись у доросле життя, розвинути свій інтелектуальний потенціал, засвоїти здорові норми та цінності, влаштувати особисте життя та реалізувати репродуктивну функцію, залежатиме доля всієї держави в довгостроковій перспективі. Кожна молода людина – це окремий та самодостатній шанс суспільства на гідне завтра.

Молодь – це активний учасник громадського життя суспільства, найбільш активна демографічна група. Зараз українська молодь – це третина економічної активності населення. Молодіжний контингент в Україні наразі коливається у доволі широкому віковому діапазоні – від підліткових (15–19 років) до значно більш досвідчених і зрілих у віковому й соціальному відношенні осіб, яким уже за 30 (30–34-роки). Однак, сьогодні у нашій державі спостерігається деяке "старіння" молодіжного контингенту у перерозподілу вікового складу молоді на користь порівняно старших вікових груп. Ці факти особливим чином впливають на активність, інтереси та сфери діяльності сучасної української молоді [Статистична інформація/Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>].

За останні роки були проведені ґрунтовні дослідження соціальних орієнтацій сучасної української молоді [Інститут Горшеніна: більшість молоді щоденно користуються Інтернетом і соціальними мережами [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://ciacy.org.ua/?p=1711>; Канавець М. В. Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію

державної політики України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / Канавець Марина Володимирівна. – К., 2009. – 20 с.] Їхні результати свідчать, що в українській молоді, як у особливій суспільної групи, є достатньо велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення в політико-ідеологічній сфері, входження в соціально-світоглядну структуру суспільства. Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до державотворчих процесів та, як наслідок, "використання" енергії, креативності, завзятості та позитивного настрою молодого покоління у справі розвитку демократичного суспільства та правової української держави. Слід наголосити, що потенційно молодіжне середовище може відігравати значно більшу роль у справі утвердження української державності та створення її дієвих інститутів.

Аналізуючи молодь як суб'єкт суспільно-політичних трансформацій України в контексті можливостей освіти, зазначимо що в українській молоді, як у особливій суспільної групи, є достатньо велика кількість суб'єктивних та об'єктивних перешкод на шляху самовизначення в політико-ідеологічній сфері. Саме визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до державотворчих процесів. Особливо важливу роль у цих процесах відіграє система освіти. Сьогодні можна припустити, що певний освітній рівень не забезпечує бажаний рівень доходів та соціальний статус, але сприймається як один із можливих (до того ж реальних) шляхів підвищення матеріального становища та соціальної позиції. Молоді люди не відчувають прямої залежності "отримав певну освіту – маєш достойну роботу з високим рівнем оплати". Причиною є також існуючий розподіл матеріальних та владних ресурсів та системи доступу, що склались у суспільстві. Але таке ставлення також опосередковано характеризує і якість освіти: має значення наявність вищої освіти, на другий план відходять її якісна наповненість. Зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в країні, загальні несприятливі умови для розвитку ініціативи та самореалізаційних тенденцій, а також на існуючі обмеження в отриманні вищої освіти, більшість молодих людей орієнтується на підтримку держави в усіх сферах своєї життєдіяльності, зокрема і в освітній.

Обмеженість в отриманні високооплачуваної роботи для людей без освіти або з низьким рівнем освіти призводить до неможливості частини населення у забезпеченні своїх потреб. В такому випадку виникає потреба у соціальному захисті та підтримці з боку держави. У державі, що декларує орієнтацію на демократичні цінності, рівні права та можливості для кожного, заглиблення нерівності у можливостях отримання освіти потребує розробки певних механізмів вирівнювання можливостей в отриманні вищої освіти з метою регулювання відтворення освітнього рівня та скорочення частки молодих людей, що потребують соціальної підтримки.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Захист прав людини в галузі інформації та комунікації, захист прав ЗМК є основними принципами функціонування демократичної держави. Закони про основні інформаційні права забезпечують збалансованість і рівність усіх суб'єктів правовідносин у сфері свободи слова та обміну інформацією, надають необхідні гарантії для обмеження інформації, забороненої міжнародною спільнотою.

Термін "інформаційна війна" з'явився всередині 70-х років ХХ ст. Запропонував його Томас Рон. Автор вважав, що саме інформаційне забезпечення є найслабшою ланкою будь-якої армії. Однак, на думку багатьох дослідників, перші інформаційні війни велися ще за часів Першої світової війни. За сучасних же умов інформація стала відвертою зброєю. Як справедливо зауважує Г. Почепцов, "сьогодні втримати факти під контролем важче. Інтернет та інші варіанти множинності генераторів інформації роблять це занадто витратною справою". [Почепцов Г. Г. Сміслові та інформаційні війни [Електронний ресурс] / Г. Г. Почепцов // Інформаційне суспільство. – 2013. – Вип. 18. – 22 с. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iss_2013_18_6.pdf] До того ж, інформаційним війнам нового покоління сприяють соціальні мережі, що миттєво поширюють неперевірену інформацію.

Інформаційна війна проти України ведеться вже давно. І на цьому фронті до боротьби ні законодавчо, ні технологічно ми не були готові. То ж, очевидно, що перевагу поки що має противник.

Коли ми говоримо про державне регулювання діяльності засобів масової комунікації, часто зіштовхуємось з протиріччям. З одного боку, у мирний час, держава повинна забезпечити працівникам медіа умови для об'єктивного та неупередженого висвітлення подій, закріпивши відповідні положення законодавчо та всіляко сприяти їх дотриманню. З іншого – у час неоголошеної війни чи неприхованої військової агресії, що супроводжується інформаційними атаками, державні інституції повинні об'єднати всі зусилля у боротьбі на інформаційному полі битви. І, на нашу думку, в ситуації що склалась, недоречно говорити про контроль владою ЗМК чи відверту пропаганду. У час війни такі заходи є вимушеними. Але чи завжди дієвими? Розглянемо європейський досвід та українські реалії у контексті інформаційної боротьби.

Інформаційно-правова діяльність європейських міжурядових організацій РЕ, ЄС та країн Європи спрямована на: забезпечення умов для розвитку й охорони всіх форм власності на інформаційні ресурси, створення та вдосконалення регіональних і національних систем і мереж, забезпе-

чення їхньої взаємодії в інтегрованому інформаційному просторі; створення умов для інформаційного забезпечення юридичних і фізичних осіб та інших споживачів інформації на основі використання національних інформаційних ресурсів, для забезпечення інформаційної безпеки.

Ситуація в Україні ускладнена тим, що сьогодні доводиться боротися не лише із зовнішнім ворогом, тобто з власне російською пропагандою, а також із внутрішнім – каналами та власниками медійних майданчиків, які їй відверто підіграють. Тому, телеканали та радіостанції, що поширюють сепаратистський контент потрібно позбавляти ліцензії. Зокрема, відстежувати це повинна Нацрада з питань телебачення та радіомовлення.

Одна з найбільш впливових сфер серед засобів масової комунікації – новинна. Тому, працівникам новинного сектору потрібно працювати над оперативністю та детальніше обґрунтовувати факти, можна сказати новини потребують "лікування". Таку функцію має спін-доктор, який здатен управляти новинами і в Інтернет-просторі. Спін-доктор – це фахівець з управління новинами, до функції якого входить виправлення та висвітлення подій у ЗМІ, надання позитивного забарвлення новинам і провокування зміни ставлення до них. Спін-докторінг як технологія захисту інтересів держави в Інтернет-просторі є актуальним питанням у сенсі її практичного застосування, адже з огляду на розвиток інформаційних ресурсів, будь-яка держава потребує захисту власних інтересів, особливо, коли їх розгляд потрапляє у неконтрольовану сферу Інтернет. Спін-операції дозволяють уникати наклепів, посягань на справи внутрішньої політики та сприяють створення позитивного іміджу держави.

Окрім технологічного пласту роботи, також повинні бути створені стратегічно важливі державні органи. Так, М. Сенченко, зокрема, пропонує утворити комісію з інформаційної безпеки (ІБ) у складі Ради національної безпеки і оборони. Вона буде координувати роботу у цій сфері. Має бути розроблена Доктрина інформаційної безпеки України як офіційно прийнята система поглядів на проблему забезпечення ІБ, методи і засоби захисту особистості, суспільства, держави в інформаційному середовищі. [Сенченко М. Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни [Електронний ресурс] / М. Сенченко //Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 6. – С. 3–9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkrp_2014_6_2.pdf].

На думку М. Сенченка, найважливішим напрямом протидії інформаційній експансії геополітичних супротивників України є створення інформаційно-психологічних підрозділів для забезпечення психологічної безпеки особистості, суспільства, держави. Як пише Г. Почепцов, потрібно нарощувати довіру у населення. Хоча, зробити це з людьми, у яких вже сформовано образ ворога, дуже важко.

Щодо законодавчих змін, то науковцями пропонується новий Закон України про "Інформаційну безпеку та захист громадян від інформаційної агресії". Як пише А. Токарська, в основу Закону треба покласти принцип інформування та сучасного відповідно до міжнародних норм безпекового

поширення інформації, як і відповідальність за злочинне її застосування на теренах інших держав. "Назріла необхідність включати забезпечення кримінально-правової охорони інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, свідомості населення та особи від суспільно-небезпечних посягань, а також запобігання таким діям до завдань КК України" [Токарська А. С. Злочини в інформаційній війні [Електронний ресурс] / А. С. Токарська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2014. – Вип. 3. – С. 336–344. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2014_3_36.pdf].

Окрім того, варто взяти до уваги освітній чинник. Країна потребує фахівців, які розуміються на інформаційній боротьбі та новітніх технологіях ведення інформаційної війни.

*Е. А. Луژیкова, асп., КНУТШ, Кієв
luz-liza@mail.ru*

РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ГОСУДАРСТВАХ. ПРОБЛЕМНЫЙ АСПЕКТ

Можно констатировать, что на сегодняшний день реализации международных избирательных стандартов на национальном уровне препятствует целый ряд проблем.

На уровне универсальных актов речь идет, прежде всего, об их "декларативном характере" [Любарев А. Проблемы систематизации международных избирательных стандартов / А. Любарев // Московский журнал международного права. – 2009. – № 3. – С. 20]. Это означает что вышеуказанные нормы сформулированы в соответствующих документах лишь в общем виде. Поэтому, сегодня национальные правительства остро ощущают не только нехватку единой терминологии, но и унифицированных стандартов проведения электоральных процедур: методик подсчета голосов, учета избирателей, определения результатов выборов, принципов деятельности политических партий и средств массовой информации в избирательных кампаниях, принципов формирования и функционирования избирательных органов, критериев финансирования избирательных кампаний кандидатов, политических партий и контроля за таким финансированием, принципов обеспечения свободного и независимого наблюдения за подготовкой и проведением выборов, в том числе со стороны международных наблюдателей.

Следствием дезориентации государств в этой области можно считать проблему "исключений из правил". Здесь стоит отметить, что исходя из специфики международного права как такового, а именно главенствования принципа "политического суверенитета государств", международные избирательные стандарты включаются в национальное законодательств не на прямую. Поэтому, в отсутствии единых механизмов проведения выборов, некоторые из национальных практик не могут

быть однозначно оценены в контексте международных избирательных стандартов. Так, принцип "Свободного волеизъявления" сосуществует совместно с "обязательностью голосования" во Франции и Бельгии. Или же, несмотря на принцип "Всеобщности выборов", в некоторых государствах цензы для реализации пассивного и активного избирательных прав достигают нескольких десятков.

Так же в отсутствии унифицированной системы оценивания, научным сообществом подвергаются критике данные, полученные институтом международных наблюдателей в ходе проведения избирательных кампаний. Исследователи поставленного вопроса заявляют о политике "двойных стандартов" – когда требования в ходе наблюдения к избирательному процессу в странах, недавно вставших на "демократические рельсы" объемнее, чем к странам с устоявшейся демократией.

Примером здесь может послужить кампании БДИПЧ ОБСЕ по наблюдению за парламентскими выборами в Беларуси (19.03.2006) и в Украине (6.03.2006). Количество краткосрочных наблюдателей миссии БДИПЧ ОБСЕ в Беларуси была в три раза больше количества наблюдателей в Украине. Число вопросов в анкетах наблюдателей в Республике Беларусь было почти на 30 % больше, чем в Украине. Тут же можно упомянуть, что на парламентские выборы в Бундестаг 18 сентября 2005 г. миссия наблюдателей этой же организации составила 2 человека. [Красинский В. В. Институт внешнего наблюдения за выборами. Проект реформирования (начало) / В. В. Красинский // Журнал о выборах. – 2008. – № 2. – С. 47]

Осложняет сложившуюся ситуацию и то, что в фундаментальных источниках международного избирательного права не зафиксирован статус наблюдателей, поэтому возникает большая вероятность разночтений их целей и задач всеми участниками избирательного процесса.

Понимая существующее положение вещей, в последнее десятилетие на региональном уровне были совершены ряд попыток по совершенствованию и уточнению существующих международных избирательных стандартов. В то же время, конечные документы (Свод рекомендуемых норм при проведении выборов. Руководящие принципы и пояснительный доклад, принятый 19 октября 2002 г.; Отчет "Существующие обязательства по проведению выборов в государствах – участниках ОБСЕ" от 23 июня 2003 г.; Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах-участниках Содружества Независимых Государств от 7 октября 2002 г. И т. д.) выработанные в ходе реализации данных проектов, содержат ряд положений, которые прямо не вытекают из нормативно-правовых актов ООН, и являются достаточно спорными. [Борисов И. Соотношение норм международного и внутригосударственного права в вопросах избирательного процесса / И. Борисов // Журнал российского права. – 2002. – №4. – С. 104 – 108].

Подводя итог всему сказанному, отметим что международные избирательные стандарты как таковые призваны играть роль ориентира для

государств в сфере организации и проведения избирательного процесса. Однако существующие проблемы, которые отличаются тесной взаимосвязью, не позволяют полностью реализовать данному международному институту свой потенциал. Для их решения необходимо уточнить существующие международные избирательные стандарты с учетом современного состояния международного сообщества, а так же разработать механизмы, позволяющие доступно взаимно контролировать и "измерять" качество их реализации на уровне отдельных стран.

В. П. Пулипенко, асп., КНУТШ, Київ
Pulypenko2015@gmail.com

ПОЛІТИКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Що ж розуміють вітчизняні вчені під інноваційною політикою? С. М. Ілляшенко вважає, що державна політика інноваційного розвитку – це вид державної діяльності в сфері відновлення й розвитку суспільства і його соціально-економічних структур (галузей, підприємств, виробництв, організацій і ін.), що складає у визначенні, відбитті в нормах права, пропаганді й виконанні базисних владних установок держави за статусом, цілями, принципами, пріоритетами, ресурсами, механізмами і результатами інноваційної діяльності [Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: Навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга; К.: ВД "Княгиня Ольга", 2005. С. 117]. За самою своєю природою державна політика інноваційного розвитку виражається не стільки у функціонуванні відповідного державного апарата при рішенні конкретних питань інноватики, скільки в активному процесі нормотворчості, у діяльності за цілеполяганням, зміцненням й змінами базисних відносин в інноваційній сфері, досягненню домовленостей за ключовими питаннями між державою й інноваційним співтовариством. З. О. Адаманова визначає державну політику інноваційного розвитку як систему поглядів, вимог, принципів, що визначають основні напрями, форми заходів у області регулювання інноваційного процесу і управління науково-технологічним розвитком, а також сукупність методів і інструментів дії держави на інноваційний процес на всіх рівнях національної економічної системи і суспільства [Адаманова З. О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: Монография / З. О. Адаманова. – Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. С. 296]. Такий підхід є "управлінським", що встановлює принципи і методи регулювання. Л. К. Безчасний вважає, що державна політика інноваційного розвитку – це комплекс заходів, засобів, форм діяльності держави стосовно сфери науки й технології. З його погляду, така політика складається з наступних розділів, а саме: управління в сфері НДДКР; економічний механізм,

фінансування й економічне стимулювання; організаційно-інституціональна перебудова; нормативно-правове забезпечення; соціальна політика; державна науково-технічна політика на регіональному рівні; міжнародне науково-технічне співробітництво; вибір і реалізація пріоритетних напрямків науки й технологій [Безчасний Л. Про інноваційну стратегію України / Л. Безчасний // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. – К., 1995. – С. 200]. Наведені точки зору, на наш погляд, фактично тотожні тій, котра приводиться в офіційних документах.

З позицій нашого дослідження найбільшої уваги заслуговує підхід М. В. Гаман, що розглядає державну політику інноваційного розвитку як сукупність суспільно-економічних відносин між державою й іншими суб'єктами науково-технічної діяльності із приводу створення, перетворення й використання інновацій для відновлення всіх сфер життєдіяльності людей при збалансованості інтересів всіх учасників інноваційних процесів [Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / Гаман М. В. – К.: Вікторія, 2004. С. 236].

Так, аналогічне визначення приводять і інші автори. Наприклад, О. І. Дацій бачить в інноваційній політиці частину загальнодержавної політики в області розробки й реалізації програмно-цільових завдань розвитку інноваційної сфери, нормативно-правового регулювання функцій суб'єктів і об'єктів інноваційної політики, їхніх відносин; організації й контролю інноваційної діяльності з урахуванням прав і інтересів всіх її суб'єктів, у т. ч. держави [Дацій О. І. Державне регулювання інноваційної діяльності / О. І. Дацій // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 97].

У нашій країні, на відміну від провідних західних держав, ринкова модернізація й економічна криза істотно погіршили технологічну структуру господарства. Україна помітно відстає від провідних західних країн за основними напрямками інформатизації. Для нинішньої ситуації характерна деградація технологічної основи практично всього національного господарства. Так, в області хімії й нафтохімії, прогрес у промисловому розвитку яких останнім часом найбільш помітний, виявлені істотні недоліки в технологічних укладах на діючих виробництвах. В інших галузях ситуація також залишає бажати на краще. У період ринкового реформування в Україні сформувалася нова структура економіки, для якої характерна перевага добувних галузей, відносно висока частка сфери послуг і низька частка оброблюваної промисловості, у тому числі високотехнологічних галузей. Така структура багато в чому створилася в результаті непослідовної економічної політики впродовж останнього десятиліття, але чималу роль відіграло й те, що наука, інновації не розглядалися суспільством як ключовий фактор економічного й соціального розвитку в розрізі формування більш прогресивної сучасної структури економіки. Тому на формування національної інноваційної системи, що забезпечить інтеграцію різних елементів науково-виробничого комплексу в цілісну систему, має бути орієнтована наша інноваційна політика. Тільки в цьому випадку наука й виробництво можуть бути пов'язані в єдину сис-

тему в масштабах всієї вітчизняної економіки, тільки в цьому випадку інноваційні процеси можуть стати безперервними й дозволять істотно змінити технологічну структуру економіки.

На наш погляд, особливістю сучасної інноваційної політики в розвинутих країнах світу є її єдність із податковою, амортизаційною, антимонопольною політикою. Невипадково в західних джерелах, а також у вітчизняних публікаціях під інноваційною політикою розуміється сукупність заходів, пов'язаних із просуванням нової або поліпшеної продукції на ринок. Іншими словами, інноваційна політика – це створення загальних сприятливих умов, що стимулюють безперервні інноваційні процеси. На Заході, головним чином, це чітко проглядається в США, будь-який наданий державою стимул (податковий, нормативно-правовий, кредитний, антимонопольний) веде до росту інноваційної активності. В основі такого підходу лежить фактична відмова від спроб сформулювати й реалізувати на практиці специфічний комплекс заходів, спрямованих на розвиток винятково інноваційних процесів.

Отже у науковій літературі широко поширені точки зору про те, що інноваційна політика може спочатку бути розроблена й реалізована на регіональному рівні, йти від регіону. У цьому, безумовно, є своє раціональне зерно. Можливо, найбільш кризові, у т. ч. дотаційні регіони, з яких, як показує світовий досвід, почнеться процес реструктуризації, стануть локомотивами інноваційного процесу. А кроком у цьому напрямку повинне бути формування нової моделі регіонального розвитку, зміна трансферної політики державного центра, що стимулює інноваційні процеси й максимальне використання внутрішніх ресурсів розвитку регіонів для подолання різних економічних, соціальних, політичних проблем на шляху стійкого розвитку за рахунок створення й впровадження принципово нових інноваційних товарів.

Т. П. Руденко, канд. філос. наук, доц., НТУУ "КПІ", Київ
tamararud@ukr.net

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В ПЕРІОД ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасна державна молодіжна політика повинна сприяти активності молоді в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Її ефективна робота повинна спрямовуватись на зміцнення зв'язків між поколіннями на основі засвоєння кращих, передових надбань і цінностей світової цивілізації. Крім того поєднуючи загальнодержавні і регіональні інтереси в оптимізації соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві слід враховувати інтереси і потреби самої молоді, а також інтереси окремих регіонів, враховуючи параметри їхнього соціально-економічного розвитку.

Сучасна політика держави в області сім'ї та молоді в період фінансово-економічної кризи повинна бути спрямована на рішення практичних завдань по стабілізації і розвитку інституту сім'ї, підтримку малозабезпечених, багатодітних і неповних сімей.

Модель державної молодіжної політики, що формувалася протягом останнього десятиліття, сьогодні не відповідає масштабу завдань, що постають перед державою і суспільством. Різні підходи до формування законодавчої бази, фінансування, створення структур органів по роботі з молоддю, визначенню чіткої внутрішньої організації знижують ефективність державної молодіжної політики, позбавляють її комплексності і системності.

Діяльність держави покликана сприяти самоорганізації й самореалізації молоді, розвитку її творчої активності, впровадженню її ініціатив у всіх сферах життєдіяльності, залученню до реформування українського суспільства, сучасної економіки, формуванню розуміння своєї відповідальності за сьогоднішній день суспільства і його майбутнє. Участь молоді у формуванні й реалізації державної молодіжної політики є однією з найперспективніших ідей цієї політики.

Включення молоді в управління державною молодіжною політикою й реалізація програми діяльності уряду в частині, яка стосується молодіжних питань, головним чином проявляється через діяльність молодіжних громадських об'єднань, реалізацію програм і проектів, що отримують державну підтримку. Важливу роль відіграє створення рад, комітетів по роботі з громадськими об'єднаннями при органах у справах сім'ї та молоді. На сьогодні в Україні в абсолютній більшості областей та містах обласного значення потрібно організовувати молодіжні парламенти при органах місцевого самоврядування.

Одним із важливих чинників підвищення активності молоді в громадському житті суспільства є створення необхідних умов існування, проживання, праці та відпочинку. Потребує першочергового вирішення проблема молодіжного житлового будівництва. Проблема відсутності власної оселі на сьогоднішній день, мабуть, найактуальніша серед молоді. Доведено, що саме вона є причиною багатьох розлучень серед молодих сімей і спонукає до небажання народжувати дітей. Однією з можливостей для таких людей є пільгове житлове будівництво. За відсутності державної підтримки молода родина, яка бажає за допомогою держави вирішити свої житлові проблеми, й досі залишається сам на сам із численними нездоланими перешкодами.

Необхідно, при розробці та затвердженні бюджетів міст, областей передбачати потрібні кошти для виділення та обслуговування молодіжного житлового кредитування, чітко розуміючи те, що саме цим ми вкладаємо гроші у майбутній розвиток нашого суспільства.

Проблема безробіття молоді є також досить гострою. Поліпшуючи ринок праці шляхом консультування молодих людей необхідно розробляти конкретні інформаційні ресурси для молоді, в яких варто вказувати

робочі вакансії, умови роботи, соціальний захист на державному, регіональному і місцевому рівнях.

Сприяючи молодим людям в одержанні доступу до підприємництва необхідно прибрати перешкоди в адміністративній сфері та в сфері оподаткування, що можуть ускладнити самостійну зайнятість дрібних власників і започаткування власного бізнесу в молодіжному середовищі.

Умовами формування відповідальності молоді за майбутнє держави є розширення демократичної участі молоді в розвитку суспільства. Останніми роками в цій області сформувалися певні позитивні тенденції. Розроблено і діє комплекс заходів, спрямованих на зміцнення молоді сім'ї, удосконалюється законодавство про соціальні гарантії і допомогу сім'ям з дітьми.

Діяльність державної молодіжної політики повинна підвищувати суспільну активність молоді, допомагати молодим людям у реалізації й самореалізації їхніх творчих можливостей та ініціатив, створювати необхідні умови для соціального становлення і розвитку особистості молодої людини безпосередньо за місцем проживання та її діяльності. Також, сприяти поліпшенню та впровадженню здорового способу життя в молодіжному середовищі, поліпшувати умови і створювати гарантії для отримання освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки молоді, забезпечити правову й соціальну захищеність молодих людей.

Необхідно зробити молодіжну політику більш ефективною, адекватною сучасним вимогам, такою, що буде враховувати особливості сучасного розвитку держави, суспільства і молоді.

О. А. Таньчук, здобувач, КНУТШ, Київ

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Сучасний розвиток суспільства характеризується динамізмом, наявністю великих потоків інформації та повсюдним впровадженням інформаційних технологій. Відповідно вироблення та реалізація ефективних управлінських рішень стає запорукою успішної діяльності й досягнення цілей будь-яких організацій. У повній мірі це стосується і органів державного та місцевого управління. Управління забезпечує постановку та досягнення цілей у будь-якій сфері. Ефективність діяльності будь-якої організації дуже залежить від якості управлінських рішень.

Сучасні погляди на проблему вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень, зокрема й у державному управлінні, викладені в працях зарубіжних вчених: К. Алдерфера, Р. Гріфіна, П. Друкера, А. Дюльзона, Б. Лазарева, Ч. Лінблома, Ю. Тихомірова, С. Сазерленда, Г. Саймона, Ф. Селзнік, Л. Сморгунова, Н. Соколова, Р. Фатхутдінова, Г. Хейла, І. Шахнова та ін., а також українських вчених В. Бакуменка, В. Бебіка, Т. Берегоя, А. Васильєва, Н. Горшкевича, А. Крупника, К. Линь-

кова, Н. Нижник, Є. Нужного, Н. Подвірної, О. Рудика, В. Ситника, В. Селіванова, В. Троня та ін.

Існує досить багато підходів до розуміння сутності поняття "рішення" та "управлінське рішення" залежно від того в якій сфері вони застосовуються. Зазвичай під поняттям "рішення" розуміється 1) певна дія та результат цієї дії, 2) продуманий намір зробити що-небудь, якимось чином та 3) спосіб вирішення, зображення, подання, роз'яснення чогось. Отже, рішення – це результат розумової діяльності людини, який приводить до певного висновку чи до необхідних дій (повна бездіяльність; певна дія; вибір дії із переліку альтернатив) та їх реалізації. Рішення – це: 1) знаходження певного варіанту дій; 2) сам процес діяльності; 3) її кінцевий результат. З точки зору менеджменту рішення розуміються не у вузькому сенсі вибору альтернатив, а більш широко – як процес просування волі керівника.

Управлінське рішення – це творча, вольова дія (управлінський акт) суб'єкта управління, заснована на знанні об'єктивних законів функціонування управлінської системи та аналізі інформації про її функціонування, полягає у виборі мети, цілей і завдань, певної програми та способів вирішення проблеми. Це вибір альтернативи керівником в рамках його повноважень і компетенції який спрямований на досягнення цілей організації. Управлінське рішення може бути письмовим або усним. Воно є результатом колективної творчої праці, завжди носить соціальний, суспільний характер.

Управління суспільством здійснюється відповідно до державного устрою, територіального поділу, рівня економічного і соціального розвитку суспільства і, як правило, має складну багаторівневу структуру з вертикальними та горизонтальними зв'язками. Вертикальні зв'язки державного та муніципального управління утворені поділом територіальних одиниць (держава, регіон, область, населений пункт) на рівні влади, горизонтальні – на гілках влади. Рівень влади складають впорядковані ранги виконавчої діяльності, розділені відповідно з делегуванням повноважень від вищих управлінських ланок. Кількість рівнів характеризує субординацію у прийнятті управлінських рішень та порядок передачі інформації. Гілки влади являють собою вертикально впорядковані напрями управлінської діяльності, які визначаються відповідно до принципів поділу влади.

Державне управління покликане регулювати різноманітні суспільні відносини за допомогою узгодження й задоволення потреб та інтересів різних груп суспільства. Державно-управлінські рішення є основною формою здійснення державного управління. Дотепер поширеним є розмежування широкого і вузького тлумачення державного управління. Перше зводиться до його розуміння як сукупності діяльності всіх органів держави, тобто реалізації всієї державної влади. Друге позначає державне управління як певний вид діяльності держави, який здійснюють лише органи виконавчої влади шляхом прийняття розпорядчих рішень на виконання законів та інших актів законодавства.

Не дивлячись на різні підходи сутність державного управління можна визначити як провідний вид соціального управління, який полягає у здійсненні державою, її органами владно-організаційного впливу на суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах. Воно має цілевстановлений характер, полягає у спрямуванні й координації спільної (колективної) діяльності людей і пов'язане з використанням важелів публічної влади, насамперед різного роду соціальних норм. Варто сказати, що об'єктом державного управління є все суспільство. Його суб'єктом є система державної влади, яка здійснюється відповідними державними органами.

Державні рішення – це вибір цілеспрямованого впливу суб'єкта державного управління на соціальну реальність, закріплений офіційним актом. Це особливі рішення, що приймаються ієрархічною системою інститутів державної влади в процесі публічного управління. Система державного управління володіє універсальним комплексом публічно-владних повноважень, застосовує адміністративні методи керівництва та примусові санкції, використовує легітимні форми соціальної комунікації і легальні способи взаємодії з індивідами та групами, займається цілеспрямованим розподілом ресурсів суспільства, тобто наділена владним ресурсом для прийняття і реалізації державних рішень.

Деякі дослідники зазначають, що державні рішення поділяються на політичні та адміністративні залежно від того, які суб'єкти державного управління їх приймають. На нашу думку, такий підхід є не зовсім правильним. Адже в основі прийняття та реалізації рішень лежить влада. Цілком очевидно, що політична влада є ширшим поняттям ніж державна влада, адже перша здійснюється не тільки державою, а й іншими політичними інститутами – політичними партіями, громадсько-політичними організаціями, органами місцевого самоврядування, а друга – виключно державою та її органами. Фактично державна влада може бути визначена як форма політичної влади, що наділена монопольним правом встановлювати обов'язкові на всій території держави правові норми і спирається на спеціальний апарат примусу. Отже, політичні рішення не можуть бути вужчими та різновидом державних.

Виходячи із вищезазначеного, державно-управлінське рішення – це акт свідомого та цілеспрямованого впливу (визначення мети, цілей, задач і стратегій їх досягнення) суб'єктом державного управління (вищі та центральні органи державної влади) на соціальну систему суспільства та її підсистеми. Державно-управлінське рішення є різновидом соціально-управлінських рішень, в яких закріплюються норми поведінки і взаємодії соціальних суб'єктів. Воно корелюється з політико-управлінськими рішеннями та деталізуються в адміністративних рішеннях. Virізняється спрямованістю на вирішення проблем державного рівня, оформлюється у вигляді нормативно-правових актів та організаційно-розпорядчих рішень, є обов'язковими для виконання всіма, хто в них зазначений, підтримуються державним примусом, створюють державно-управлінські відносини та впливи.

Особливими ознаками державно-управлінських рішень є: 1) спрямованість на вирішення проблем державного рівня; 2) прийняття вищими або центральними органами державної влади; 3) оформлення у вигляді нормативно-правових актів, програмно-цільових документів та організаційно-розпорядчих рішень; 4) належність до державно-управлінських відносин; 5) формування на їх основі державно-управлінських впливів; 6) обов'язковість для виконання всіма зазначеними в них особами, підприємствами, організаціями, установами, органами влади; 7) першочерговість забезпечення необхідними державними ресурсами.

А. Д. Штельмашенко, здобувач, КНУТШ, Київ
anast_d-u@mail.ru

РОЛЬ БРЕНДУ ДЕРЖАВИ У РОЗРІЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Учені по-різному трактують спрямованість процесу державного брендингу, мету, яку ставлять перед собою держави, та результати цього процесу. У. Олінс розглядає його у контексті переформування національної ідентичності, С. Ангольт наголошує на посиленні конкурентоспроможності країни як пріоритетній цілі процесу державного брендингу. Окремі дослідники називають політичні, бізнесові, культурні та спортивні заходи та активності основою цього процесу, визначають основною метою бренду держави просування економічних, політичних інтересів вдома і закордоном. Й. Фан вважає, що державний брендинг використовується для зміни, вдосконалення, посилення міжнародної репутації країни [Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України [Електронний ресурс] / За загальною ред. О. І. Соскіна. – К.: Вид-во "Інститут трансформації суспільства", 2011. – 80 с. – Режим доступу до журн.: http://ist.osp-ua.info/file/2011/ITC_Branding_mist_162x229_block_3v.pdf].

С. Ангольт зазначає, що інтерес до питань державного брендингу та формування бренду держави постійно зростає як з боку науковців, так і з боку практиків – державних структур, урядів країн. Проте, незважаючи на активні дискусії та розвиток цієї проблематики у наукових колах, практична реалізація процесу створення бренду держави є досить складною [Колесницька Н. Територіальний брендинг: науково-методологічні підходи до визначення та формування. [Текст] / Н. М. Колесницька // Наукові праці. Політологія. – Львів, 2012. – Випуск 185. Том 197. – С. 47–50.].

Проблема з брендингом держави полягає у тому, що кожна держава має свої величезні надбання – це її історія, якої позбутися неможливо. Не можна вигадати щось, чого не було, чи позбутися того, що не існувало. У цьому полягає складність роботи з брендом країни, оскільки ми не можемо вплинути на минуле. Найскладніше будувати бренд держави з ринками, що розвиваються, та країнам із перехідною економікою. Перед цими країнами стоять серйозні виклики, зокрема: вони повинні боротися

зі стереотипами; щоб стати конкурентоспроможними, вони мають повідомляти про усі позитивні зміни, які відбуваються у країні; вони прагнуть виправити репутацію країни із несприятливим інвестиційним кліматом. Країнам, які потребують інвестицій, треба формувати якісне пояснення того, чому у їхні ринки варто інвестувати [Ріпка Ю. Брендинг держави: складові та засоби формування. [Текст] / Ю. М. Ріпка // Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (8 квітня 2011 р.): у 2 ч. Ч. 2 / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 432 с. – С. 23–27].

Для України формування бренду держави є питанням національної безпеки, оскільки сильне позиціонування на міжнародній арені значно ускладнює ведення проти країни інформаційної війни з боку будь-яких агресорів. Проблема формування національного брендингу для нашої країни також частково полягає у тому, що генераторами державного бренду мають бути державні діячі. Однак знаннями у галузі брендингу володіють здебільшого представники приватного та громадського сектору. Тому з метою забезпечення національної безпеки, програма формування бренду держави має об'єднати політичні, управлінські та технічні знання представників усіх секторів українського суспільства.

А. А. Штирліна, асп., КНУТШ, Київ
shtyrlinatonya@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ

Всесвітня тенденція розвитку сучасних держав спрямована на вдосконалення "сервісної держави", її діяльності та плідної взаємодії з населенням. Наша держава знаходиться тільки на першій ступені до створення "сервісної держави". Ми знаходимося на початку дуже важливого, але і не простого шляху перетворення диктатури на справжню демократію, створення такої системи взаємодії держави і суспільства яка буде задовольняти кожного. Потрібно створити новий світогляд всього суспільства, розуміння населення, що держава створена для нього, для задоволення його потреб, й переформатування відношення і сприйняття дійсності чиновниками, вони повинні зрозуміти що вони служать народу, а не народ повинен благодіти їх працювати.

Розглянемо що ж таке сервісна діяльність – це людська діяльність, яка спрямована на задоволення специфічних потреб (громадських, групових та індивідуальних) і вимагає встановленої системи взаємодії між двома сторонами, одна з яких має бажання отримати певні блага, задовольнити свої потреби, а інша сторона має всі можливі ресурси для задоволення потреб і створення певних благ. Мета такої діяльності є задоволення потреб населення, а не створення матеріальних цінностей. Така діяльність держави, яка спрямована на задоволення населення,

створивши ринкові відносини між громадянами та органами державною владою і є "сервісна держава". Її головною цінністю є населення в цілому та кожен громадянин окремо.

В Європі вже давно створена й удосконалюється система задоволення населення, створення так званої "клієнталістської моделі"- публічного управління, багатьма науковцями вона визначається як нова управлінська парадигма. Зміна парадигми вбачається в зміні способів дії та мислення. Влада- як фірма з обслуговування, а громадянини- як клієнти, держава як ринок, дії уряду як конкуренція, муніципалітет як група аффілірованих компаній – ось до чого прагне зміна парадигм. [Василенко І. А. Административно-государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия. – М.: Логос, 1998. – 101 с.]. Європейці заклали в основу концепції "сервісна держава" відношення чиновника до громадянина не як до прохача, а як до клієнта, від якого залежить репутація чиновника, його кар'єрне зростання і врешті-решт статок. Оцінка дій управлінських органів відбувається дуже просто: клієнт задоволений – система працює, державне управління здійснюється ефективно [Венедиктова І. В. Юридична природа публічних послуг. Серія: Право. – Випуск № 1(5). – 2009. – 36 с.].

Європейські держави вдосконалюють свою "клієнталістську модель" вже чверть століття, наша держава може не створювати щось нове, а запозичити вже діючу та ефективну систему управління, при цьому проаналізувавши досвід європейських держав всі недоліки.

Але існує надзвичайно багато перепон на шляху розвитку нашої управлінської системи. Перед державою стоїть важка задача реформування державних органів та програма по ознайомленню населення з його правами та обов'язками.

Основними ознаками сервісної держави є:

1) відкритість – клієнти повинні знати, як здійснюється державне управління, які чинники обмежують діяльність державних службовців, хто за що несе відповідальність і як можна виправити ситуацію у випадку неправильних дій;

2) залучення клієнтів – стосунки з клієнтами як активними учасниками пропозицій та дій органів державної влади;

3) задоволення потреб клієнтів – надання послуг відповідно до конкретних запитів людей;

4) доступність – клієнти повинні мати легкий доступ до органів влади в зручний час і до інформації в зручній формі [Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС: Порівняльний аналіз / Пер. з фр. – К.: Основи, 1996. – 298 С.].

Для формування ефективної та діючої системи управління, створення ефективної сервісної держави необхідно запровадити такі механізми управління:

1) конкуренція, що дає змогу клієнту через вільний вибір виражати свої потреби;

2) загальне управління якістю, що здійснює контроль стандартів у суспільстві;

3) модернізація процесів діяльності, що зосереджується на інноваційних процесах і скороченні витрат;

4) децентралізація прийняття рішень з перенесенням цього процесу на рівень автономних постачальників послуг;

5) розмежування надання послуг і вироблення політики в цій сфері;

6) експериментування із запровадження нових методів надання послуг [Кениг К. Управление в сфере государственной администрации: критика концепций, критерии и предпосылки политики // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – №2. – С. 34 – 40.].

Необхідно вдосконалювати надання послуг державою в таких сферах:

1) комунікації (телефон, телеграф, радіо тощо);

2) суспільно корисні послуги (електро-, водо-та газопостачання, пр.);

3) безпосередньо сервіс (готелі, послуги, що мають особистісний характер, консультації з організації масового підприємництва, ремонт автомобілів, ремонт різних предметів, прокат кінофільмів, розваги та відпочинок тощо);

4) ділові послуги;

5) будівельні та інжинірингові послуги;

6) дистриб'юторські послуги;

7) загальноосвітні послуги;

8) фінансові послуги, включаючи страхування;

9) туризм і подорожі;

10) послуги в області організації дозвілля;

11) транспортні послуги;

12) торгівлю (оптову та роздрібну);

13) послуги із забезпечення харчування та проживання (готелі, структури громадського харчування);

14) зв'язок та інформаційне обслуговування;

15) послуги з постачання, заготівлях і зберігання матеріально-технічних ресурсів;

16) кредит, фінанси і страхування, операції з нерухомістю;

17) освіту, культуру та мистецтво;

18) науку і наукове обслуговування;

19) охорона здоров'я, включаючи фізичну культуру і спорт і соціальні послуги;

20) послуги з обслуговування домашнього господарства (ремонт житла, виробничо-побутові та комунальні послуги);

21) послуги особистого характеру (невиробничі, побутові тощо);

22) послуги державного управління.

Загальною нормою в Європі є орієнтація на максимальне використання творчого потенціалу управлінського персоналу. Чим вищим є рі-

вень енергії управлінця, що використовується, тим більшими повинні бути межі свободи дій державного службовця. Примус замінюється спонуканням: людина повинна самостійно бажати працювати й виконувати професійні обов'язки, без вказівок керівництва. Більшість дослідників вважає, що саме культура є вирішальним інструментом мотивації і, відповідно, формування або долучення корпоративної культури, яка приводить до сприятливого психологічного клімату в колективі, стає за сучасних умов глобальним стратегічним ресурсом [Уткин Э. А., Сатабаев К. Т., Сатабаева Р. К. Инновации в управлении человеческими ресурсами предприятия. – М.: ТЕИС, 2002. – 162 С.].

Важливим для створення "клієнталістської моделі" є створення передумов, які сприятимуть розумінню населення, що таке сервісна держава, потрібно виховати у населення культуру демократичної держави. Безперечно необхідна реформа та створення чіткого законодавства, яке б регулювало дії чиновників і визначаючого чіткий перелік послуг та їх поділ на платні та безкоштовні, встановлення єдиних цін за платні послуги в сфері державного управління. Але важливою умовою є вимоги до чиновників, які повинні мати високий рівень професійної культури і чіткого розуміння їх призначення, як що це не відбувається, то процес переходу до справжньої "сервісної держави" буде постійно гальмуватись.

Підсекція "ДЕРЖАВНА СЛУЖБА"

*Л. М. Дубчак, канд. філос. наук, доц., ІКВС, Київ
lyudmyla.dubchak@yahoo.com*

ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Україна в 2014 році продемонструвала незламний дух народної волі у боротьбі за вищі цінності права, що коштувало високої ціни життів багатьох громадян, патріотів своєї держави. Тому на нинішньому етапі новій владі важливо в пам'ять про своїх героїв правильно спрямувати систему реформ з метою досягнення високих вершин розвитку держави. Орієнтиром на цьому шляху повинні стати високорозвинені держави Європи, Америки тощо.

У сучасних умовах європейського вибору на шляху до реформ перед Україною постали складні задачі урівноваження демократичних цінностей з системою організації державного управління в усіх сферах суспільного життя, в тому числі і в кримінально-виконавчій системі. Тут особливої уваги потребує переосмислення кадрової політики, відповідно і концепції підготовки фахівців для роботи в пенітенціарних закладах.

На чому ж ґрунтується ця потреба?

XX століття в європейській філософській думці стало етапом переосмислення сутності злочинця. В багатьох концепціях цей феномен розглядається як результат соціальної неадаптованості суб'єкта. Відповідно, в боротьбі зі злочинністю з метою її подолання необхідний новий підхід до профілактики злочинів і організації системи покарання.

В Західній Європі, зокрема в Польщі, карні заклади давно вже трактуються як ресоціалізаційні установи. Це означає, що основною їх функцією є ресоціалізація, іншими словами реадaptaція, чи то повернення соціального обличчя особам, котрі визнані як "злочинці" і отримали вирок покарання у вигляді позбавлення волі.

Українське законодавство в сфері кримінально-виконавчої системи відображає також таке трактування призначення пенітенціарних закладів. Так, в Кримінально-виконавчому кодексі України визначені нові задачі кримінально-виконавчої системи, суть яких зводиться до виправлення та профілактики асоціальної поведінки засуджених, іншими словами, їх ресоціалізації, та визнання необхідності залучення громадськості для участі в нагляді та контролі за виконанням кримінальним покаранням, здійснення допомоги особам, звільненим від покарання.

Виконання поставлених задач повинно проходити з урахуванням двох компонентів: 1) етичних засад організації системи перевиховання, ресоціалізації; 2) професійного підходу до забезпечення їх виконання.

Перша складова закріплена на законодавчому рівні, а на рівні державного управління все ж підлягає певному контролю (хоча не все ще тут виглядає достатньо налагодженим). Так, Законом України "Про державну кримінально-виконавчу службу" від 2005 року визначені завдання щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, а саме дотримання принципів законності, *поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина; гуманізму; позапартійності; єдиначальності; колегіальності при розробці важливих рішень; взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями; відкритості для демократичного цивільного контролю.*

Оцінюючи пройдений шлях з часів набуття незалежності України деякі перетворення у питаннях гуманізації відбування покарань, умов утримання засуджених, визнання людини, її права свобод головними цінностями, а також у організаційно-управлінській системі функціонування Кримінально-виконавчої служби та у законодавчій кримінально-виконавчій політиці все ж відбулися. Хоча ще залишається дуже багато питань, які потребують для їх вирішення достатньої уваги.

Стосовно другої складової також існує ряд проблем.

Розглядаючи пенітенціарні заклади як ресоціалізаційні, перевиховні, потрібно відповідно розуміти важливість забезпечення професійними кваліфікованими кадрами пенітенціарні заклади задля досягнення основної їх мети – соціальної реадaptaції суб'єктів злочинної дії.

З точки зору кваліфікації фахівців у забезпеченні виконання задач, поставлених перед кримінально-виконавчою системою, то очевидним є те, що проблема лежить в полі зору педагогіки і ніяк не юриспруденції. Сьогодні, зокрема в системі організації кадрового забезпечення пенітенціарних закладів у Республіці Польща, цей факт чітко відображений і має свою практичну реалізацію. Пенітенціарний заклад включає пенітенціарні відділки, в яких чітко вибудована система зв'язку фахівця в галузі ресоціалізаційної педагогіки із засудженим, який випрацьовує відповідну методiku роботи з метою педагогічного впливу на виховання-засудженого. Мова йде про пенітенціарного вихователя, який має відповідну фахову підготовку у галузі "Ресоціалізація", "Ресоціалізаційна педагогіка", "Пенітенціарна педагогіка".

В Україні в організації роботи із засудженими ця проблема ще не знайшла вирішення. В пенітенціарних закладах основну роль і далі виконують юристи, фахівці у кримінально-виконавчому праві. Відповідно, фактично основна фахова підготовка для кримінально-виконавчої системи здійснюється за спеціальністю "юриспруденція". Тобто й надалі продовжується юридизація системи. На жаль, і досі ігноруються сучасні підходи до організації кваліфікованого підходу до роботи із соціально дезадаптованими членами суспільства.

Тому, даючи адекватну оцінку сьогодишнього стану професіонального підходу до роботи із засудженими у пенітенціарній системі України, слід відзначити суттєві проблеми. Потребує переосмислення концепція фахової підготовки персоналу для Кримінально-виконавчої служби. А це означає, що необхідно здійснювати переорієнтацію кадрової політики кримінально-виконавчої системи України, зміну стратегічного курсу державної політики у напрямку соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародних стандартів, а також сучасної світової пенітенціарної доктрини. Очікуваними результатами реалізації Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України (Указ Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012) повинно стати формування кадрової політики відповідно до Європейських пенітенціарних правил.

Л. В. Заболотна, асп., КНУТШ, Київ
Ludmilazbl@ukr.net

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сучасні міжнародно-правові та національні конституційно-правові механізми регулювання діяльності дипломатичних представництв потребують критичної науково-правової оцінки. Основним джерелом міжнародно-правового регулювання дипломатичної діяльності понад півстоліття залишається Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року, в

той же час масив нормативно-правових актів, призваних встановлювати правові режими діяльності дипломатів окремих держав, неосяжний. Враховуючи це, в нашому дослідженні ми розглянемо деякі закони України.

Відповідно до статті другої Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року "встановлення дипломатичних відносин між державами і установа постійних дипломатичних представництв здійснюються за взаємною згодою". Стаття 3 закріпила перелік функцій, які покладаються на постійні дипломатичні представництва, а саме: а) представництво акредитуючої держави в державі перебування; б) захист у державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом; с) ведення переговорів з урядом держави перебування; d) з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування та повідомлення про них уряду акредитуючої держави; е) заохочення дружніх відносин між акредитуючою, і державою перебування та розвиток їх взаємовідносин у галузі економіки, культури і науки.

Правові основи і порядок організації діяльності дипломатичної служби в Україні врегульовані положеннями Закону України "Про дипломатичну службу". Відповідно до статті першої зазначеного закону дипломатична служба України (далі – дипломатична служба) – це професійна діяльність громадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Основу правового регулювання діяльності дипломатичних установ в Україні складають перш за все – Конституція України, Закон України "Про дипломатичну службу", Закон України "Про державну службу", Консульський статут України, інші нормативно-правові акти, а також чинні міжнародні договори ратифіковані Верховною Радою України.

У відповідності до Закону України "Про дипломатичну службу", дипломатичний працівник – державний службовець, який виконує дипломатичні або консульські функції в Україні чи за кордоном та має відповідний дипломатичний ранг.

Не можуть бути прийнятими на дипломатичну службу особи, щодо яких встановлені обмеження у Законі України "Про державну службу".

Громадяни, які вперше приймаються на дипломатичну службу і раніше не перебували на державній службі складають Присягу державних службовців відповідно до Закону України "Про державну службу".

Працівник дипломатичної служби користується всіма правами, визначеними в Законі України "Про державну службу".

Працівники дипломатичної служби виконують обов'язки, встановлені для державних службовців Законом України "Про державну службу".

Дипломатична служба в Україні створена і функціонує для виконання таких завдань: – забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з чле-

нами міжнародного співтовариства на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права; – проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іншими державами, міжнародними організаціями; – захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном; – сприяння забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету, поширенню у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера; – забезпечення дипломатичними засобами та методами захисту суверенітету, безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних та інших інтересів; – координація діяльності інших органів виконавчої влади щодо забезпечення проведення єдиного зовнішньополітичного курсу України; – вивчення політичного та економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій; – забезпечення органів державної влади України інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики; – здійснення інших завдань відповідно до законодавства України.

З метою виконання поставлених перед дипломатичною службою України завдань вона повинна виконувати наступні функції: – забезпечення підтримки дипломатичних відносин з іншими державами, представництво України у міжнародних організаціях та спеціальних місіях; – захист національних інтересів України, її громадян та юридичних осіб у сфері міжнародних відносин; – забезпечення єдності зовнішньополітичного курсу держави; – використання переваг міжнародного спілкування для сприяння внутрішньому розвитку України, зміцненню її національної безпеки і позицій у світі; – здійснення зовнішньополітичної діяльності держави; – організація проведення переговорів і підготовка укладення міжнародних договорів України; – підготовка спільно з іншими центральними органами виконавчої влади пропозицій щодо укладення, виконання, припинення дії міжнародних договорів та внесення їх в установленому порядку на розгляд Президента України та Кабінету Міністрів України; – внесення в установленому порядку на розгляд Президента України, Верховної Ради України та Кабінету міністрів України пропозицій та рекомендацій з питань відносин України з іншими державами та міжнародними організаціями; – підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в галузі міжнародних відносин; – здійснення функцій дипломатичного протоколу у сфері забезпечення зовнішніх зносин з іншими державами, міжнародними організаціями; – забезпечення функціонування єдиної державної системи реєстрації, обліку та зберігання міжнародних договорів України; – здійснення функцій депозитарію міжнародних договорів, укладених Україною; – сприяння діяльності іноземних дипломатичних представництв та консульських установ, представництв міжнародних організацій в Україні, а також здійснення контролю за дотриманням дипломатичних і консульських привілеїв та

імунитетів; – сприяння взаємодії органів законодавчої, виконавчої та судової влади в частині здійснення ними зовнішніх зносин та дотримання міжнародних зобов'язань України; – здійснення інформаційного забезпечення Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів України з питань зовнішньополітичної діяльності; – поширення інформації про Україну за кордоном; – забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українськими представництвами та їх громадськими організаціями, координація заходів, здійснюваних органами виконавчої влади у цій сфері.

Дослідження деяких нормативно-правових засад діяльності працівників дипломатичної служби виявило ряд проблемних та колізійних питань, які потребують додаткового вивчення та аналізу з метою удосконалення національного законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів.

І. М. Кочергіна, курсантка ІКВС, Київ
irinca@ua.fm

РОЛЬ ВІДОМЧОЇ ОСВІТИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОЇ, ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ТА МІЛІЦІЇ

Специфіка сучасної правоохоронної діяльності вимагає від працівників органів внутрішніх справ ґрунтовних юридичних знань, розвиненої правової та психологічної культури, сформованих умінь і навичок, морально-психологічної стійкості та фізичної загартованості. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності питання: чи дозволяє відомча освіта вчити системі думки?

На мою думку, правоохоронець повинен чітко реалізовувати свої думки, він повинен не тільки відповідати за соціально-моральними та психологічними параметрами, а й бути інтелектуально розвинутим.

Підготовку правоохоронців, як і військових та пенітенціаріїв здійснюють відомчі навчальні заклади. Сьогодні постає питання, наскільки відомча освіта здатна забезпечити належну підготовку фахівців

Позитивним у спеціальній (чи-то відомчій) освіті є те, що з початку проходження навчальної програми по підготовці фахівців курсанти отримують навички служби, роботи в особливих умовах режиму, чіткої військової субординації тощо. На сьогоднішній день систему такої освіти визнають у світі.

Перевагами такої освіти є те, що одним з головних досягнень відомчих закладів освіти є професійне виховання, засвоєння основ професійної етики військового. Це відбувається на рівні отримання важливих професійних навичок служби міліціонера, пенітенціарія чи то військового, покликаного захищати інтереси людини. У навчальному плані підготовки майбутнього фахівця абсолютно неможливо виключати складову виховного процесу – у навчальних закладах системи МВС намагаються виховувати гармонійну, цілісну особистість. Як елемент виховання за-

лучаються, зокрема, і представники церкви задля підвищення духовного рівня виховання особистості.

Однак ще є сьогодні проблемні моменти у організації відомчої освіти в Україні. На мою думку, необхідні перетворення в наступному плані: потрібно відмовлятися від заочної освіти. Цей рудимент епохи лікнепу, якого не знає практика вищої освіти сучасних країн, не відповідає сучасним вимогам, а сьогодні призводить до якісного зниження рівня підготовки фахівців для військової служби та правоохоронних органів. Так, інтелектуальний рівень курсанта має надзвичайно важливе значення. Але не менш важливими є і психофізичні дані, а також – ціннісно-духовні характеристики особи, загартування службою.

Вважаю, що не потрібно у фаховій освіті ігнорувати значення філософських та соціально-гуманітарних дисциплін. Зазначені навчальні дисципліни збагачують теоретичну базу майбутніх фахівців, допомагають набути теоретичних знань, які ґрунтовані на вивченні сучасних тенденцій наукового пізнання і досліджень. Такі дисципліни як філософія й психологія спрямовані не тільки на засвоєння знань і придбання навичок, але й на тренінг здібностей самостійного й активного перетворення проблемно-інформаційного середовища шляхом розкриття й практичного застосування інформаційних ресурсів. Курсанти розвивають навички інформаційної культури завдяки керованій викладачами й бібліотекарями практиці вирішення практичних задач, що вимагають інформації з багатьох джерел. Вони замість готових знань одержують допомогу в тому, щоби поступово розвивати спеціальні навички, що забезпечують своє власне саморозкриття тем, з'єднуючи разом інформаційні нитки для формулювання важливих знань по темі.

Основним компонентом формування загальної та професійної культури у майбутніх працівників є засвоєння предметів загально-гуманітарного та фундаментального циклу, які визначаються державним стандартом вищої освіти і забезпечують саме широкопрофільну гуманітарну підготовку, зокрема: філософія, етика, логіка, соціологія, політологія, економіка, культурологія, релігієзнавство, мовна підготовка тощо. Загальновідомим є те, що оволодіння предметами гуманітарного циклу сприяє розвитку у майбутнього спеціаліста тих "інтер-соціальних" якостей особистості, що першочергово важливі для професіонала, який працює в системі "людина-людина" – високого інтелектуального, ідейного та морального рівня. Нормування загально-інтелектуального компоненту культури особистості, невіддільного від її етичного компоненту, є, на мою думку, основою для розвитку таких професійно важливих рис, як толерантність, здатність до цивілізованого ведення дискусій щодо різноманітних проблем, вміння аргументовано переконувати інших. Цикл загально-гуманітарних дисциплін у процесі підготовки спеціаліста незалежно від його майбутньої більш конкретної спеціалізації /юридичної, психологічної, економічної/ органічно доповнюється вивченням інших предметів.

Величезну роль у відомчій освіті відіграє спеціально організована система позанавчальної виховної роботи, спрямована на формування і самовиховання модельно заданих якостей особистості курсанта. У такій повсякденній роботі, здійснюваній у різних формах її організації, передбачається виховання почуття соціальної відповідальності за власну діяльність і поведінку, високих етичних переконань, безперечно реалізованих і у поведінці, організаторських здібностей, вольових якостей, культури міжособових стосунків, емпатичних рис особистості, багатства естетичних смаків, почуттів і здібностей, працелюбства, наполегливості, креативності.

Д. В. Неліпа, д-р політ. наук, доц., КНУТШ, Київ

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Світовий досвід свідчить, що одним із найдієвіших механізмів підвищення якості роботи органів державної влади з точки зору потреб споживачів є моніторинг результативності та ефективності функціонування інститутів державної служби на основі універсального стандарту управління якістю ДТСУ ISO 9001–2001, нормативів виконання посадових обов'язків, правил щорічної оцінки та атестації державних службовців, кваліфікаційних характеристик різних категорій державних службовців, процедур добору та заміщення посад, механізмів проведення службових розслідувань [Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, – Т. 6. – 2011. – С. 275]. Ще у 2006 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Програму запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади, яка мала б сприяти оптимізації процесів планування, розподілу ресурсів, а також визначенню додаткових підходів до об'єктивного оцінювання результатів їх діяльності. Однак, і сьогодні питання реформування державної служби, підвищення її якості, забезпечення результативності, ефективності та ощадливості діяльності органів влади залишається актуальним.

Філософська категорія "якість" тлумачиться як фіксована свідомістю визначеність певного предмету, невіддільна від самого факту його існування як даного предмету [Философская энциклопедия / Гл. ред. Ф. В. Константинов. – М., Ин-т философии АН СССР. – Т. 2. – 1962. – С. 483]. Міжнародною організацією зі стандартизації ISO прийняте таке визначення: "Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби" [Національний банк стандартизованих науково-технічних термінів: [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ДП "Український науководослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості". – Режим доступу: http://www.ukrndnc.org.ua/index.php?option=com_terminus&Itemid=194 &task=view&id=32342].

В Енциклопедії державного управління "якість управління" – це оцінка процесу управління, яка визначається ступенем досягнення встановленої мети та раціональністю організації процесу її досягнення. Забезпечення якості управління передбачає розробку стандартів якості, розподіл відповідальності за якість та контроль якості робіт. Обов'язковою умовою якісного управління є регулярна звітність суб'єктів управління. В контексті публічного сектору, якість – це надання певних публічних послуг, що відповідають таким критеріям: відповідність законам та правовим нормам; задоволення потреб громадян; задоволення потреб інших зацікавлених сторін. За чинними в Україні нормативно-правовими документами "якість послуги" – це сукупність споживчих властивостей послуги (безперервність, доступність тощо), що визначають її здатність задовольнити потреби споживача і характеризуються встановленими показниками.

Враховуючи зазначене вище, а також те, що державна служба – це професійна діяльність посадових осіб, які здійснюють певні функції від імені держави або уповноважених державних інститутів, то якість державної служби будемо розуміти як сукупність властивостей, що визначають здатність державних службовців задовольнити встановлені та передбачувані потреби громадян.

На нашу думку, до основних чинників, які впливають на якість державної служби в Україні слід віднести такі: модель державної служби (кар'єрна або посадова), чіткий розподіл посад на політичні та адміністративні, баланс захищеності та відповідальності державного службовця, гнучка система оплати праці, професійна компетентність персоналу.

Для забезпечення якості державної служби необхідно вчасно й адекватно реагувати на всі чинники, що впливають на неї. Для цього у стратегічному документі, що визначає засади діяльності державної служби – новому законопроекті "Про державну службу" визначено модель державної служби (змішана) та розроблено механізми її формування та розвитку; проведено розподіл посад на політичні й адміністративні, а також передбачено механізми взаємодії політиків та адміністраторів; підвищено мотивацію державних службовців (захист від свавільних звільнень, забезпечено прозорість кар'єрного зростання, передбачено, щоб розмір посадового окладу становив основну частку в бюджеті заробітної плати і був достатнім для життя, тощо); створено умови для безперервного самовдосконалення державного службовця, підвищення рівня його професійної компетентності [Про розвиток системи професійного навчання державних службовців із вуст Голови Національного агентства України з питань державної служби Костянтина Ващенка: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=osn&page=2&tip=News&newsid=108&PageNumber=1>].

Закон України "Про державну службу" від 17.11.2011 р. № 4050-VI не вирішував питання щодо віднесення радників політичних осіб та їх патронатні служби до державної служби, а також залишав невизначеними способи взаємодії та підпорядкування посадовця на політичній посаді із

керівником державної служби в державному органі. Новий проект закону "Про державну службу" визначає, що зміна керівників не може бути підставою для припинення державним службовцем державної служби на займаній посаді з ініціативи новопризначених керівників. Практика ж свідчить, що державний службовець повністю незахищений від свавільного і політично мотивованого новим керівництвом звільнення (наприклад, під виглядом реорганізації державного органу або за результатами атестації державного службовця). Також, тут варто зазначити і про відсутність реального захисту держслужбовців профспілками.

Це питання є дуже важливим для сучасного етапу розвитку України, адже кожна зміна політичного керівництва тягне за собою зміну низки державних службовців, насамперед, вищих рангів. Однією з головних причин цього явища є те, що насправді, неможливо забезпечити повну політичну нейтральність державної служби (її деполітизацію та департизацію). Бо кожна посадова особа має певні політичні погляди чи переконання, які прямо чи опосередковано впливають на якість виконання професійних обов'язків. Тому, для побудови чіткої вертикалі виконавчої влади логічним видається добір на ключові посади працівників за принципом відданості правлячій партії, коаліції чи керівнику. Це дає змогу в найкоротші терміни сформувати команду одностайців (хоч і не завжди високопрофесійних), яка нестиме повну відповідальність за ефективність функціонування конкретного органу державної влади і системи державного управління в усій країні. Така практика ("система патронажу") була досить поширеною в західних демократіях, зокрема, у Сполучених Штатах Америки – до 1883 р. і є, на нашу думку, цілком доцільною на етапі інституціонального становлення державності. Тоді зникає необхідність після кожних виборів проводити люстрацію, чи інші заходи по боротьбі із політичними опонентами.

Наступний чинник – недосконалість системи оплати праці – призводить до того, що розмір заробітної плати державного службовця значною мірою залежить від волі керівника державного органу (преміювання, розподіл доплат і надбавок тощо). Однак, якщо вибудувати справедливую систему мотивації та контролю за якістю виконання державним службовцем своїх безпосередніх обов'язків на основі певних показників та зрозумілих критеріїв їх оцінювання, тоді буде мінімізований волюнтаризм керівника будь-якого рівня. При цьому, управління за допомогою мотивації є дешевшим, оскільки самоконтроль і співпраця зменшують витрати на контроль. Так, для стимулювання розвитку систем забезпечення якості у передових країнах запроваджені національні премії – Премія Е. Демінга в Японії (1958), М. Болдріджа в США (1987), Європейська премія якості (1991), Шведська премія якості (1992) та ін.

Практика підтверджує необхідність управління якістю державної служби, діяльності з її постійного підвищення. Зокрема, в Європейському Союзі на основі Моделі досконалості Європейського Фонду Управління Якістю (EFQM) організаціями публічного сектору було розроблено

інструмент всеохоплюючого управління якістю – Загальну Схему Оцінювання (CAF). Фундаментальною основою моделі CAF є припущення про те, що найкращі результати діяльності організацій, результати для громадян/клієнтів, працівників та суспільства досягаються завдяки лідируючій ролі керівництва через планування та реалізацію стратегій, персонал, партнерство, ресурси та процес... Хоча CAF, перш за все, акцентує увагу на оцінці ефективності управління та виявленні організаційних особливостей, які можуть зробити вдосконалення можливим, кінцева мета полягає у сприянні гарному врядуванню [Вдосконалення організацій публічної сфери шляхом самооцінки. Загальна схема оцінювання (CAF). CAF 2013. / Патрік Стес // Європейський Ресурсний Центр CAF. Європейський Інститут Державного Управління. – К. 2014. – С. 9, 12].

Беззаперечним також є твердження про те, що якість державної служби залежить від професійної компетентності корпусу державних службовців. Ця професійна компетентність значною мірою формується й удосконалюється завдяки системі професійного навчання державних службовців, яка передбачає підготовку магістрів та підвищення кваліфікації у галузі знань "Державне управління". Вітчизняна система професійного навчання державних службовців реагує на всі події, які відбуваються у нашому суспільстві: зазнала змін мережа навчальних закладів, що здійснюють підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; модернізуються навчальні плани підготовки магістрів з державного управління; скасовано фінансування державного замовлення на підготовку магістрів за спеціальністю "Державна служба" (вступ 2014 р.). Однак, зміни у законодавстві ставлять перед системою професійного навчання державних службовців нові виклики – приведення у відповідність нормативно-правової бази, що регулює підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Новий Закон України "Про вищу освіту" спростив перелік стандартів вищої освіти; вніс зміни до питань забезпечення якості освіти, що передбачає здійснення щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб. Але даний закон не охоплює питання підвищення кваліфікації державних службовців.

Тому, соціально нарізною є потреба розвивати галузь знань "Державне управління" за ступеневим принципом – розпочати підготовку фахівців бакалаврського рівня. Отже, ВНЗ, які здійснюють підготовку магістрів з "Державного управління" повинні запровадити відповідні галузеві стандарти вищої освіти, що передбачають розробку освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми. Тобто, необхідно йти від якісної фахової освіти – до якісної державної служби.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В СИСТЕМІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Особливе місце в структурі державного управління займає система органів виконавчої влади. На виконавчу владу зазвичай покладають функціональні обов'язки з приводу реалізації повноважень держави відповідно до конституції країни, її законів чи інших нормативно-правових актів. Її функції пов'язані з практичною реалізацією законів в загальнодержавному масштабі для чого використовується певна частина державно-владних повноважень. Виконавчу владу можна охарактеризовувати як підсистему в межах системи державної влади або її механізму. Свою суть виконавча влада набуває в діяльності особливих ланок державного апарату, що називаються виконавчими органами, а по суті є органами державного управління. Виконавча влада взаємодіє з іншими гілками влади такими як законодавча та судова. Співставляючи виконавчу владу та державне управління варто звернути увагу, що таке співвідношення впливає з політико-правової концепції поділу гілок влади, з ідеї про баланс між гілками влади, системи стримувань і противаг, взаємозалежності та взаємодії різних гілок влади.

Виконавча влада – одна з трьох гілок державної влади, яка складається з системи державних органів і установ, що розробляють і реалізують державну політику в політико-адміністративній, господарській та соціально-культурній сферах шляхом здійснення владно-адміністративних функцій, а також надають громадянам державні послуги [Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. – К.: Атіка, 2003. – с. 476].

Сучасні тенденції розвитку України зумовлюють становлення ефектвної системи виконавчої влади, які б відповідали всім правилам демократичної, правової, соціальної держави, а тому розвиток виконавчої влади не можливо уявити окремо від розвитку інституту державної служби.

Державна служба – це механізм здійснення цілей та завдань держави. Реалізуючи свої функції, державна служба має стати таким інститутом, через який реалізується демократична сутність держави, підтримується нормальна життєдіяльність суспільства, а державний апарат слугує потребам суспільного розвитку [Державне управління в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К., 1999. – с. 182].

Одною з основних властивостей державної служби є забезпечення здійснення повноважень державних органів та виконання функцій держави, які на неї покладаються. Тому функціонування інституту державної служби зазвичай пов'язують зі здійсненням повноважень, тобто на неї накладаються виконавчі функції.

Державна служба є складовою державного управління, спрямованою на задоволення потреб суспільства, забезпечення захисту основ-

них прав і свобод людини і громадянина, послідовного і сталого розвитку країни.

Ефективність діяльності держави, результати виконання нею економічних і соціально-правових функцій визначаються, насамперед, системою і структурою створених органів в усіх гілках державної влади, ієрархічністю структури і в кінцевому рахунку – службовцями держави, якісним складом кадрового потенціалу [Дубенко С. Д. Державна служба і державні службовці в Україні / За заг. ред. Н. Р. Нижник. – К.: Вид. дім "Ін-Юре", 1999. – 244 с.].

Державна служба, по своїй сутті, є досить важливим інструментом держави. Державній службі, зазвичай, відводять особливу роль в реформуванні, адже від ефективності її функціонування залежить і ефективність самого державного управління та розвиток сфер суспільства таких як економічна, політична, соціокультурна, наукова і т. п. Як засвідчує практика, будь-яка розвинута, демократична держава приділяє значну увагу інституту державної служби та постійно вдосконалює його. Таким чином, всі важливі сфери діяльності виконавчої влади, захист прав і свобод громадян залежить від інституту державної служби.

Розглядаючи державну службу, варто зауважити, що в державних органах цей інститут розділяє державу на значну кількість державних органів. Таким чином, розподіл гілок влади втрачає свій сенс, а держава вже не може виступати її об'єднуючим фактором і кожна з гілок влади, а особливо виконавча, стають сукупністю державних органів.

Перехід інституту державної служби від відомчої побудови відіграє важливу роль в умовах проведення реформування політичної та економічної сфер, що сприяє зміцненню кадрового потенціалу складу державного апарату і структури органів виконавчої влади.

Роль державних службовців в системі виконавчої влади важко не оцінити. Адже якою б не була ефективною виконавча влада, зазвичай, ефективність функціонування виконавчої влади визначається діяльністю саме державних службовців. Виконавча влада здійснює свою діяльність насамперед через систему органів виконавчої влади, а державний службовець є важливою ланкою в системі управління.

***В. В. Пітулей, канд. філос. наук,
Івано-Франківський обласний військовий комісаріат, Івано-Франківськ
pituley@ukr.net***

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Державна служба являє собою складне соціальне явище. Вона вбирає в себе ряд аспектів, включаючи економічний, політичний, правовий, соціальний, організаційний, кадровий. Усі вони відображають багатогранність державної служби як сфери професійної діяльності державних службовців із забезпечення виконання повноважень державних органів. Соціальна природа, сенс і призначення державної служби обумовлюють її відповідний характер її функціонування.

У демократичному суспільстві функціонування державної служби постає за своїм характером як процес служіння народу, тій політичній системі, котра народом створена. Важливо при цьому те, щоб ця політична система, перш за все, в обличчі держави, мала дійсно народний характер, жила інтересами й сподіваннями народу.

З історичного досвіду відомо, що спільність інтересів держави й народу становлять соціальне джерело могутності політичної системи країни. Але в історії було чимало держав, які виражали інтереси саме вузької соціальної групи населення й нехтували інтересами більшості. Правителі таких держав вважали, що їх сила полягала в здібності маніпулювати масами, переводити їх енергію на ті способи діяльності, котрі служать егоїстичним інтересам меншості.

В нових історичних умовах докорінно змінюється уява про силу держави. Держава міцна тоді, коли відбиває інтереси народу, принаймні його більшості, коли здійснюється координація діяльності державних органів з інститутами громадянського суспільства. Завдяки такій координації створюється формальна й неформальна система вироблення й здійснення політики держави.

В той же час, існуючі в суспільстві суперечності можуть призвести до певного або різкого протистояння частини народу й державних структур, що спостерігається в сучасній Україні. Значна частина населення незадоволена соціальною оцінкою економічних і політичних реформ, що здійснюються в країні. За цих умов державна служба опинилася майже в кризовому стані. Криза призвела до знецінення діяльності державних службовців в очах значної частини народу, не кажучи вже про ту частку населення, яка опинилася на грані виживання. Криза державної служби – це частина загальносистемної кризи, яку переживає тепер українське суспільство. Вихід з кризового стану стане можливим тоді, коли держава буде проводити соціально орієнтовану політику, яка одержить широку народну підтримку.

На думку Битяка Ю. соціальний аспект полягає в тому, що держава повинна турбуватися про підготовку для виконання її функцій відповідних категорій осіб, які на професійній основі зможуть вирішувати комплекс питань, що постають перед державою і суспільством. Соціальний аспект просліджується і в можливостях громадян займатися державною службою та службою в недержавних органах і організаціях. Це право, крім громадянства, не повинно пов'язуватися з іншими факторами – походженням, статтю, соціальним і майновим станом, національністю чи расовою приналежністю тощо. Але при зарахуванні на державну службу освіта, професійна підготовка, у деяких випадках стан здоров'я, дієздатність, судимість та інші фактори повинні обов'язково враховуватися [Битяк Ю. Державна служба в Україні, її види // Вісник АПНУ. – 2000. – №3. – с. 58–59., 58–59].

Оболєнський О. вважає, що соціальна природа державної служби визначається соціально-класовим складом державних службовців. Будь-яка

держава прагне створити державну службу як надійний інструмент здійснення своєї політики. Надійність державної служби в класовому суспільстві визначається соціальним складом чиновників, їх належністю до владного класу або тих соціальних шарів суспільства, які цей клас підтримують, поділяють з ним відповідальність за загальний стан справ. Звичайно в цьому випадку використовується становий принцип комплектування апарату управління, державних структур [Оболенський О. Ю. Державна служба: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 344 с., 267].

Соціальний характер інституту державної служби офіційно визнаний шляхом закріплення основ організації і здійснення державної служби в конституціях сучасних демократичних держав. Цьому сприяла та обставина, що право на державну службу було віднесене Загальною декларацією прав людини 1948 р. до природних і невід'ємних прав людини. Стаття 21 Загальної декларації проголошує: кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників; кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні. Принцип рівного доступу громадян до державної служби закріплений і у ст. 38 Конституції України, Законі України "Про державну службу".

Державна служба є видом суспільно корисної діяльності. Соціальний характер державної служби правової, демократичної держави визначається її природою, метою, функціями і принципами організації. Тобто державна служба в сучасному вузькому розумінні розглядається не як служіння державі, а як професійна діяльність щодо забезпечення виконання функцій і повноважень держави.

Виступаючи елементом суспільної структури, державна служба має ряд особливостей, притаманних їй як соціальному інституту.

По-перше, вона становить властиву тільки їй сферу професійної діяльності. Всім своїм змістом, формами і методами ця діяльність спрямована на забезпечення виконання повноважень державних органів.

По-друге, як зв'язуюча ланка між державою і громадянином, державна служба покликана захищати права й свободи громадян. Конституційне положення про те, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" (ст. 3 Конституції України), виступає визначальним стрижнем в діяльності державних службовців, незалежно від їх службового статусу.

По-третє, державна служба як суспільна явище – своєрідна форма відображення суспільних зв'язків і відносин, показник ступеня гуманності, людяності, існуючих в суспільстві порядків [Державне управління в Україні. (Навчальний посібник). За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора В. Б. Авер'янова. – К., 1998. – 225 с., 110].

Таким чином, витоками державної служби є соціальні умови її формування і розвитку. Її соціальна природа повністю визначається характером політичного устрою суспільства, особливостями держави, складом державних службовців як найбільш послідовних виразників і провідників державної волі.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Дослідження обумовлена як практичними та і теоретичними викликами. Наявні сьогодні в Україні проблеми в державно-управлінській сфері та політичних відносинах свідчать про проблему переосмислення практики і застосування нових ефективних методів та засобів. Сучасну державу неможливо уявити без такої важливої складової як державна служба. Багато в чому завдяки саме цьому важливому політичному, правовому та організаційному інституту держава має змогу фактично втілювати в життя завдання, що перед нею стоять. Від якісної організації державної служби, компетентності державних службовців залежить те, наскільки держава буде відповідати уявленням людей про державу та їхнім потребам. Своєю чергою, сучасне адміністративне право неможливо уявити без державної служби, яка, виходячи з уявлення про систему адміністративного права є одним із провідних інститутів зазначеної галузі права. Тож не випадковою вбачається державна стратегія розбудови України, де в рамках Концепції адміністративної реформи в Україні і в Концепції реформи адміністративного права пріоритетне місце посідають питання реформування державної служби.

Державна служба є важливим інститутом сучасної держави. Державна служба як самостійний вид державної професійної діяльності виникла в другій половині XVII століття в Європі, зокрема у Німеччині та Франції. До сьогоднішнього дня інститут державної служби еволюціонував у одну з підвалин демократичної правової держави, важливу гарантію ефективного функціонування державного механізму. І хоча в світі виділяють різні варіанти систем державної служби, але все-таки можна назвати загальні ознаки (засади) державної служби. Це насамперед – професійність, аполітичність (політична нейтральність або лояльність), стабільність (або безстроковість) та державне фінансування. [Адміністративне право України Академічний курс Підруч У 2-х т Т 1 Загальна частина / Ред колегія В Б Авер'янов (голова)-К Юридична думка, 2004 – С 189–256]

Українська державно-управлінська структура на шляху власного розвитку повинна активно спиратися на теоретичний та практичний досвід інших розвинених країн, беручи до уваги різні моделі і адаптуючи корисні аспекти з огляду на власні соціально-політичні умови. Вивчення концепції державного управління допоможе виявити комплекс заходів і механізмів їх запровадження, яку можуть стати у нагоді у вдосконаленні вже існуючих організаційно-правових засад державного управління та кадрового забезпечення.

Загалом національна система підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців має бути значно вдосконалена.

Проте тут зазначимо необхідність створення розгорнутої, упорядкованої системи обов'язкового підвищення кваліфікації державних службовців з використанням різних форм навчання, збільшення бюджетного фінансування на підготовку і підвищення кваліфікації державних службовців. Особливу увагу в підвищенні кваліфікації державних службовців (навчання, стажування тощо) потрібно звернути на забезпечення індивідуального підходу до кожного з них. Необхідно запровадити індивідуальні програми розвитку кар'єри державного службовця, у яких би враховувалися наміри і можливості особи, потреби органу в кадрах та визначалися перспективи кар'єрного росту службовця і заходи з підвищення його кваліфікації. [Реформа публічної адміністрації в Україні Проекти концепції та законів / Упоряд І Коліушко, В Тимошук – К, 2005 – 192 с]

Необхідно вдосконалити визначення та застосування норм і гарантій статусу державних службовців. Це включає забезпечення цілісності, системності, повноти та стабільності правового і соціального становища державних службовців, узгодження їх посадових повноважень з правами та обов'язками.

Важливо детально врегулювати інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців. Зокрема, вимагає чіткої регламентації порядок дисциплінарного провадження із застосуванням, як правило, колегіального розгляду справи, права державного службовця на захист під час розгляду справи та можливість оскарження рішень про накладення дисциплінарних стягнень.

Викладений підхід до реформування державної служби дозволить зробити її більш ефективною, престижною та кваліфікованою.

К. А. Тимошук, асп., КНУТШ, Київ
timoshuk18@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС КРИЗОВОГО ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНОВИЩА В УКРАЇНІ

Екологічна функція держави почала особливо виокремлюватися в останні десятиліття, що пов'язано з прогресуючим погіршенням стану навколишнього природного середовища планети. Розвиток сучасного виробництва (видобуток корисних копалин, розвиток хімії, металургії тощо), застосування новітніх технологій, за допомогою яких людина порушує природну рівновагу, що складалася впродовж мільйонів років, поява великої кількості відходів, у тому числі від атомного виробництва, справляють негативний вплив на екосистему, мають незворотні наслідки. Наочний тому приклад – Чорнобильська катастрофа, яка на конституційному рівні визнана катастрофою планетарного масштабу. Тому держава дедалі активніше займається діяльністю, пов'язаною з відновленням порушеної рівноваги.

Ця функція об'єктивно (адже планета єдина) виходить за межі держави, стає спільною для всіх держав. У даний час укладено багато між-

народних угод про захист довкілля (рослинного світу, атмосферного повітря тощо).

Екологічну функцію держави, таким чином, можна розглядати як внутрішню і в той же час – як зовнішню. Це абсолютно виправдано як з огляду на посилення процесів універсалізації, глобалізації екологічних проблем, так і наближенням ціннісних установок, якими керуються сучасні держави, процесами глобалізації, які охопили також соціально-політичні та правові сфери суспільного життя (зближення і гармонізація законодавства, становлення демократичних правових соціальних держав, визнання неодмінними атрибутами таких держав принципів верховенства права, пріоритету прав людини, засад демократичного розвитку тощо). Розвиток екологічних і природно-техногенних загроз у державі на сучасному етапі характеризується динамічними змінами та складним взаємозв'язками, що зумовлюють формування значних ризиків екологічній безпеці держави. Зазначені процеси суттєво ускладнюються поглибленням світової фінансово-економічної кризи, що суттєво обмежує можливості держави щодо запобігання та нейтралізації загроз природного й техногенного походження.

Як свідчить досвід розвинених країн, у таких умовах ефективною основою управління екологічною безпекою регіонів держави може бути концепція прийнятного ризику, що передбачає відвертання або зниження до прийнятного рівня ризиків реалізації всього спектра екологічних і природно-техногенних загроз. Запровадження цієї концепції сприятиме наближенню національного законодавства з даного питання до стандартів Європейського Союзу, а також налагодженню міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики.

З огляду на те, що від екологічних чинників дедалі більше залежить збалансований економічний розвиток і конкурентоспроможність виробництва, соціально-політична стабільність суспільства, а в цілому національна безпека держави, необхідно здійснити низку заходів на законодавчому й виконавчому рівнях, які дозволять істотно поліпшити соціально-економічні механізми природокористування та рівень екологічної безпеки держави. Насамперед ідеться про кардинальне вдосконалення системи моніторингу навколишнього середовища на основі технологій дистанційного зондування Землі та геоінформаційних систем у частині виявлення й попередження актуальних екологічних і техногенних загроз регіонального, міжрегіонального та трансграничного рівнів.

Структурування регіонів держави за рівнями ризиків стану екологічної безпеки дозволяє обґрунтовано визначати ті з них, які потребують першочергової уваги в частині запровадження особливих механізмів бюджетної, інноваційної та інвестиційної регіональної політики з метою стимулювання більш ефективного використання внутрішнього природного й економічного потенціалу. Реалізація екологічної функції держави (або екологічна стратегія) включає в себе визначення пріоритетних цілей народного господарства, засобів та способів їх реалізації, виходячи

із змісту об'єктивних процесів і тенденцій стану довкілля, змін у довкіллі та особливостей його охорони, що мають місце в національному та світовому господарстві, і з урахуванням законних інтересів суб'єктів екологічного права. Очевидно, що екологічна функція держави має розглядатися як складова частина загальнодержавної стратегії у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Виходячи з того, що у сфері охорони довкілля держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) екологічну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення у цілому, можна виокремити дві основні форми реалізації державою екологічної політики – стратегію та тактику екологічної політики.

Реалізація екологічної функції держави – обраний державою курс екологічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення екологічної безпеки держави, збереження і примноження її природного потенціалу і національного багатства, захист екологічних прав і свобод фізичних і юридичних осіб, підвищення народного добробуту.

О. В. Ткаченко, асп., КНУТШ, Київ
Alen4uk_2008@ukr.net

ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [Конституція України <http://zakon2.rada.gov.ua>].

Державні службовці виступають спеціальними суб'єктами права – посадовими особами, які здійснюють завдання та функції держави та органів державної влади. Законодавство, що визначає правовий статус державних службовців, передбачає кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну та цивільно-правову відповідальність.

Згідно ст. 1 Закону України "Про державну службу" державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави [Закон України "Про державну службу" <http://zakon2.rada.gov.ua>]. Від державних службовців залежить державна політика, визначення і реалізація державних цілей, організація державної влади. Їх наділено не тільки правами, але й покладено обов'язки. До загальних обов'язків можна віднести: дотримання законодавства України, реалізація законів та підзаконних нормативно-правових актів, забезпечення ефек-

тивної роботи та сумлінне виконання завдань і функцій державних органів, своєчасне і точне виконання рішень державних органів та посадових осіб. Суспільна важливість завдань, які поставлені перед державними службовцями, зобов'язує їх до належного та вчасного виконання своїх обов'язків. Знання та усвідомлення своїх прав та обов'язків, є необхідною умовою дотриманням державними службовцями вимог законодавства з питань державної служби, етичних норм і правил поведінки, належного виконання посадових обов'язків, посилення відповідальності державних службовців за результати своєї діяльності. Саме тому існує інститут відповідальності, який виступає механізмом, який спонукає особу дотримуватись законодавства та належним чином виконувати свої професійні обов'язки. Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [Конституція України <http://zakon2.rada.gov.ua>]. Це означає що діяльність посадових осіб державних органів має здійснюватися на основі повноважень, закріплених у нормативно-правових актах. Перелік повноважень має бути чітко прописаним, повним та конкретизованим, що в свою чергу дозволить не виходити за рамки дозволеного.

Тому питання відповідальності державних службовців є нагальним та актуальним. І потребує необхідності по-новому формувати та реалізувати державну службу, яка на цей час виступає найбільш розповсюдженим та найбільш ефективним засобом реалізації правових норм для забезпечення потреб та інтересів суспільства. Цьому питанню присвячують свою увагу не тільки вітчизняні, а й зарубіжні вчені. Тому ця проблематика заслуговує на комплексне вивчення та дослідження в умовах подальшої демократизації українського суспільства, опрацювання нових за формою та змістом управлінських технологій.

Більшість реформ у сфері державної служби, які проводилися в Україні, не мають повного завершення, а саме з причин недостатнього урахування значущості питання державної служби. Тому має бути впорядкування, а в подальшому і вдосконалення. Більше того, складність питання полягає у тому, що воно охоплюється низкою важливих і одночасно складних понять, які ще не до кінця знайшли своє не лише теоретичне висвітлення, а й практичну реалізацію.

Відповідальність державних службовців являє собою цілісне правове явище, що існує в єдності негативного і позитивного аспектів, проявляється в особливій галузі життєдіяльності. Відповідальність державного службовця настає в зв'язку з його основним обов'язком визнавати, дотримуватися і захищати права і свободи людини і громадянина.

Порушення державними службовцями норм, які регламентують їх службову діяльність, тягне за собою юридичну відповідальність. Юридична відповідальність державних службовців – це врегульовані нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і по-

садових осіб, та державними службовцями, що виникають на підставі вчинених ними службових правопорушень і дістають вияв у застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою запобігання та недопущення в майбутньому інших правопорушень. За порушення правових норм державні службовці несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність [http://pidruchniki.com/1901082355851/pravo/vidpovidalnist_derzhavnih_sluzhbovtziv].

Юридична відповідальність державних службовців являє собою міжгалузевий комплексний функціональний інститут права, що складається з взаємозалежних норм кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, матеріальної та цивільно-правової відповідальності. Відповідно, юридична відповідальність державних службовців як система включає в себе підсистеми кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, матеріальної та цивільно-правової відповідальності.

Структуру юридичної відповідальності державних службовців можна представити у вигляді наступних рівнів: 1) юридична відповідальність державних службовців як сукупність кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, матеріальної та цивільно-правової відповідальності; 2) юридична відповідальність державних службовців на рівні галузі права: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна та цивільно-правова відповідальність; 3) юридична відповідальність державних службовців на рівні норми права.

Особливості правового регулювання юридичної відповідальності державних службовців і її місце в системі юридичної відповідальності відображаються в предметі правового регулювання та спеціальному суб'єкті відповідальності; специфіці підстав її настання; дворівневій системі правових норм, що встановлюють юридичну відповідальність державних службовців; особливості системи заходів відповідальності державних службовців і особливому порядку їх застосування; принципах юридичної відповідальності на державній службі.

Державному службовцю відповідальність не ставиться в провину, а приймається на себе добровільно, оскільки державний службовець як особистість існує самостійним потенціалом, який визначає його вибір. Внутрішніми моральними механізмами, регулюючими відносини відповідальності, виступають критерії свідомості, оцінювання своїх негативних та позитивних сторін та відповідальність перед суспільством за свої вчинки.

Відповідальність виступає одним з основних принципів влади, причому, чим вище влада, тим вище відповідальність її власника. У системі владних відносин відповідальність постає у персоніфікованому вигляді. Для кадрів державної служби, що є носіями публічної влади, відповідальність культивується як заходами держави, так і громадянського суспільства.

Юридична відповідальність державного службовця – це обов'язок державного службовця належним чином дотримуватися і виконувати покладені на нього посадові обов'язки, а в разі їх невиконання або неналежного виконання настає відповідальність, що виражається в обмеженні особистого, організаційного, майнового або іншого характеру.

Тому в свою чергу має бути чітка система юридичної відповідальності, за допомогою якої зможе функціонувати державна служба в цілому. Вдосконалення інституту відповідальності потребує забезпечення законності, попередження правопорушень, забезпечення правопорядку. Відповідно органи державної влади мають діяти лише відповідно до Конституції та законів України, здійснювати дії, спрямовані на реалізацію владних повноважень. Здійснюючи такі дії, уповноважені на виконання функцій держави органи мають спиратись не тільки на ті права і обов'язки, які передбачені законом, а й використовувати у своїй діяльності лише ті засоби, форми, прийоми, що безпосередньо передбачені законодавством.

Таким чином, на тлі проведення сутнісних і структурних перетворень інституту державної служби, формування принципово нового законодавства про державну службу практичну значимість представляють всебічне дослідження проблем вдосконалення юридичної відповідальності державних службовців та розробка механізму її реалізації.

Реалізація юридичної відповідальності державних службовців складається з декількох етапів: формалізації в правовій нормі точного кола посадових обов'язків державного службовця; виконанні державним службовцем покладених на них посадових обов'язків; оцінці поведінки державного службовця; державне схвалення або заохочення. Під механізмом реалізації юридичної відповідальності державних службовців слід розуміти структурно впорядковану систему, що складається з норм права, що встановлюють юридичну відповідальність державних службовців, правовідносин та актів застосування юридичної відповідальності.

Тому вирішення проблеми інституту відповідальності державних службовців має бути спрямоване саме на розвиток потенціалу та можливостей персоналу органів державної влади, створення належних правових та організаційних умов здійснення покладених на них обов'язків.

В. В. Черняхівська, асп., КНУТШ, Київ
vikysiya@ukr.net

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЖІНОК У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Економічне становище жінок, їх роль у політичній сфері та, зокрема, у сфері державного управління, щільно пов'язані між собою: якщо жінки не мають фінансової незалежності, то в більшості випадків вони мало цікаві політичним партіям як учасники політичного процесу. У

політичній сфері жінка може реалізувати свій потенціал у повному обсязі тоді, коли для цього створені необхідні економічні, політичні, правові й соціальні передумови.

Забезпечення прав жінок також пов'язане з "формуванням правової держави, дієздатних структур громадянського суспільства, демократичного політичного режиму. Конституція України повинна створити необхідну правову базу, яка б розширювала, шляхом прийняття конституційних і звичаєвих норм та законів, які суттєвого реформували діючу законодавчу базу, відносно участі жінок в системі державного управління відповідно до конституційних приписів.

Отже, складниками державної гендерної політики є: політика щодо жінок, забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками шляхом гарантування можливостей для їх рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи; політика щодо чоловіків, формування в них гендерної свідомості, культури, гендерної поведінки, орієнтації на паритетність відносин з жінкою; сприяння розвитку гендерної демократії та гендерної культури в суспільстві [Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: Навчально-методичний посібник. – Ч., 2008 с. 30 – 54с.].

Основні перешкоди для представництва жінок у прийнятті важливих рішень є системними з політичної, економічної та культурної точок зору. В Україні відсутні програми підтримки жінок, які б дали можливість поєднувати кар'єру і домашні обов'язки. Крім того, в нашій державі відсутні й політики сприяння жіночому лідерству на національному рівні. Жінки-кандидатки, зазвичай, не мають достатнього фінансування для участі у виборах. Часто самі жінки не вірять в те, що можуть пройти далі – кар'єрному зростанні, з цим пов'язана тривала і безрезультатна боротьба зі стереотипами і системними перешкодами й, врешті решт, це змушує їх здати свої позиції [Основи гендерної політики\ навчально-методичний посібник. Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. К. – 2013 с. 28– 232с.].

Якщо відсоток жінок у Верховній Раді України є невисоким, а саме згідно квотування 30 % а працюючих всього 9,3 %, то у радах місцевого рівня він значно вищий. За статистичними даними, чим нижчий рівень органів державної влади, тим він доступніший для жінок. В цілому ж влада в Україні була і, на превеликий жаль, досі залишається дуже патріархальною [Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: Навчально-методичний посібник. – Ч., 2008 с. 8– 54с.].

Проте, за період 2012–2013 рр. спостерігалася і тенденція до позитивних змін. Кількість жінок-керівників, які посідають посади першої категорії збільшилась на 3,2 %, а кількість жінок-спеціалістів другої категорії зменшилась на 11,8 % [Статистичний бюлетень "Звіт про кількісний та якісний склад державних службовців та посадових осіб

місцевого самоврядування на 31 грудня 2013 року". – К.: Держкомстат України, 2014. – 46 с.].

За результатами виборів 2014 р. жінки в депутатському корпусі становили у місцевих радах приблизно 38 %, а по окремих регіонах – 50 %.

Підсумовуючи, зазначимо – "жінки в Україні є сторонніми спостерігачами, вони на узбіччі політичного й державного життя й дуже часто страждають від незважених рішень, які приймаються більшістю чоловіків". Зміна такої ситуації, забезпечення формування резерву кадрів для органів виконавчої влади, збалансування його за статтю повинні стати складовою державної політики щодо жінок та ґендерної політики в Україні, тому що історично сформована, орієнтована переважно на чоловіків структура управлінської піраміди не відбиває реально існуючий баланс суспільних сил. Недостатнє представництво жінок на керівних посадах не дає їм змоги впливати на процес прийняття рішень, активно брати участь у їх реалізації, є гальмом у вирішенні багатьох соціально-економічних проблем, зокрема у підвищенні статусу жінок у суспільстві.

Якщо брати галузі освіти, то слід констатувати, що жінки мають однакові з чоловіками права на доступ до освіти та одержання документів про освіту в навчальних установах усіх категорій, за винятком деяких спеціальностей [Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" від 08.09.2005 року. ст. 21]. Це право гарантується Конституцією України. Жінки України значно менше, ніж чоловіки, використовують можливість підвищення кваліфікації, що, безумовно, знижує їх конкурентоспроможність на ринку праці. Невисока активність жінок у процесі професійного зростання зумовлюється перш за все соціальними та економічними причинами.

Підсумовуючи, можна сказати, що хоча конституційні принципи ґендерного демократизму відкривають в Україні великі можливості для утвердження політики рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності [Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 23], жінки ще не мають рівних з чоловіками можливостей щодо участі у політичному, економічному, культурному житті країни. Проте, для встановлення реальної рівноправності зміни в становищі й статусі жінок мають бути пов'язані із змінами в становищі чоловіків [Воронкова В. Г. Гендерний аналіз політико-владних відносин сучасного українського суспільства // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2004. – вип. 19. – С. 20–23.]. Саме на це має бути спрямована державна ґендерна політика, розробка, формування та впровадження якої є важливим державним завданням. Її змістом повинно стати подолання в тому числі і тих недоліків та негативних явищ, про які йшлося вище. Зроблений огляд соціально-правового становища жінок в Україні дає можливість визначити основні орієнтири для формування такої політики.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Екологічна політика – це найважливіший засіб оптимізації природо перетворюючої діяльності людини та гармонізації її відносин з природою. Головним суб'єктом такої політики може бути тільки держава, що зовсім не применшує ролі громадян, рухів, партій та об'єднань, бо саме вони нерідко є "детонаторами" важливих екологічних рішень на державному рівні.

Одна з провідних функцій держави в сучасному суспільстві – захист навколишнього середовища людини. На відміну від послаблення економічних і регулюючих функцій, сучасні тенденції розвитку правової і соціально орієнтованої держави вимагають посилення втручання держави у сферу екології. Держава зобов'язана не тільки передбачити принципи і пріоритети екологічної політики, взяти на себе головну роль у визначенні стратегічних напрямків сталого розвитку, але і відрегулювати в юридично-управлінському відношенні і зорієнтувати у відповідному напрямку діяльність в окремих сферах політики захисту навколишнього середовища людини, пам'ятаючи, що це середовище має два взаємопов'язаних компоненти: природний і соціальний.

Держава, безумовно є головним суб'єктом екологічної політики та відіграє найважливішу роль у захисті навколишнього середовища. Для здійснення стійкого розвитку і забезпечення гідного рівня життя "держави, – як зазначено у Декларації про навколишнє середовище і розвиток, яка була прийнята в Ріо-де Жанейро (1992), принцип 9, – повинна пом'якшувати чи навіть припиняти деякі неприйнятні способи виробництва і споживання".

Держави стають усе більш впливовими суб'єктами екологічної політики завдяки прийняттю міжнародних договорів і документів. Так, наприклад, у "Європейській хартії про навколишнє середовище і здоров'я" (1989) країни, що її підписали, зобов'язуються прагнути до того, щоб ужити заходів з невідкладних питань навколишнього середовища. Серед таких названі глобальні порушення навколишнього середовища, зокрема такі як: ушкодження озонового шару атмосфери, зміна клімату, безпечне постачання людей питною водою відповідно до директив Всесвітньої організації охорони здоров'я якості води, мікробіологічна і хімічна відповідність їжі безпечним стандартам, екологічні і медичні наслідки впливу на навколишнє середовище різних джерел енергії і транспортних засобів, наслідки хімізації сільськогосподарського виробництва, якість повітря, небезпечні відходи, біотехнологія (генна інженерія) і чисті технології як профілактичні заходи. В "Декларації РІО" (1992) велике місце відведене ролі держави в захисті навколишнього середовища, причому всі основні

позиції впливають із принципу 8 цієї декларації, яка сповіщає: з метою здійснення стійкого розвитку і досягнення більш високої якості життя всіх людей "держави повинні ліквідувати нежиттєві моделі виробництва і споживання і стимулювати відповідну демографічну політику".

Питання екологічної безпеки є важливою ознакою суверенної держави, нагальною потребою суспільства та кожної людини, особливо для суспільства перехідного типу, де кризи та конфлікти зустрічаються так часто, що здається ніби країна не виходить з них. За таких умов керівництво держави мусить постійно приділяти підвищену увагу виробленню виваженої політики національної безпеки. На сьогодні, мабуть, немає більш вживаних слів, ніж "безпека". І це зрозуміло, оскільки поняття "безпека" охоплює практично усі сфери життєдіяльності суспільства.

На національному рівні саме державі належить провідна роль у системі забезпечення безпеки. Вона створює розгалужену законодавчу базу і виконавчі органи, підтримує силові структури на рівні, необхідному для виконання покладених на них завдань, створення системи попередження негативних наслідків екологічних та техногенних катастроф, забезпечує розвиток економіки, політично-соціальну стабільність, участь опозиційних партій, громадських організацій, незалежних експертів у діяльності відповідних державних структур, що забезпечують безпеку, та сталість розвитку суспільства України.

Закон України "Про основи національної безпеки України" свідчить, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, у якій забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Ефективність заходів законодавчої влади залежить від її здатності усвідомлювати екологічні проблеми і відповідним чином на них реагувати. Парламентарі сучасних правових держав представляють інтереси всього народу, а не лише своїх виборців. Крім того, вони повинні чітко розуміти, що "весь народ" не обмежується тільки нашими сучасниками. Уже настав час усвідомити, що політична еліта має бути зразком для всього населення, адже, нехтуючи цим, вона просто не виправдає свого існування.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

*С. П. Балінченко, канд. філос. наук, доц.,
Буковинський ДФ-ЕУ, Чернівці*

МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ ТОТАЛЬНОСТІ: ІНТЕГРАЦІЯ VS. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ

Осмислення тоталітаризму набуває у сучасному українському суспільстві особливої гостроти, оскільки ціла низка проблем отримує нової значущості за умов загрози продукування Небуття і знецінення життя й гідності внаслідок впливу тоталітарної ідеології. Нові виміри людського та суспільного буття, переоцінка таких категорій як "справедливість", "страждання", "обов'язок", патріотизм, "стабільність", "добропорядність" та інших, призвели до нагальної потреби у пошуках, з одного боку, втраченого онтологічного й аксіологічного сенсу, а з іншого боку, методів аналізу тоталітарної моделі з прогностичною та превентивною цілями.

Серед дослідників зазначених аспектів слід виокремити Х. Арендт, Е. Левінаса та представників комунікативної практичної філософії, оскільки проблематика тоталітаризму охоплює соціально-філософський, антропологічний та етичний терени особливим чином. В фокусі її філософського осмислення: взаємодія людини та суспільства, зіставлення системи та життєвого світу, проблема марного страждання й відповідальності, зіставлення інструментального та комунікативного шляхів побудови інтеракції, а також проблеми націоналізму та толерантності.

Х. Арендт наголошує на здатності тоталітарної моделі до відтворення та підтримки системи у стані нестабільності [Арендт Х. Джерела тоталітаризму [Текст] / Х. Арендт. – М.: "Текст", 2008. – С. 48]. За таких умов виникає викривлення поняття добропорядності та провини. Зокрема, в есе "Організована провина", дослідниця аналізує приклади того, як "добропорядні сім'янини", спираючись на міфологему осуду бунту, беруть участь у масовому знищенні людей і перетворюються на функціонерів, абстрагуючись від особистісної відповідальності та перекладаючи провину на тих, хто продукував накази. Такий розділ особистого й загального, що уможливлює виправдання неморальних дій "професійним обов'язком" призводить до деструктивного ігнорування суб'єктів та фактів і, на думку Х. Арендт, є явищем інтернаціональним. Вона також застерігає, що таке фокусування на своєму оточенні через ізоляцію від відповідальності вищого кшталту – це загроза, що продовжується попри фактичний стан присутності чи припинення окремої тоталітарної моделі.

В свою чергу, аналізуючи цей стан ізоляції, Е. Левінас фокусується на несправедливості, яку неможливо пробачити стосовно Третього, як царині відповідальності. Саме ізолюваність і відсутність спільного прос-

тору, співрозмовників є причиною панування тотальності. Подолання тотальності й розбивання системи ж, на думку Е. Левінаса, відбувається через Обличчя, тобто "співрозмовник як буття й стосунок із буттям співрозмовника, тобто мовлення, ставить нас над тотальністю" [Левінас Е. Між нами: дослідження Думки-про-іншого [Текст] / Е. Левінас. – К.: Дух і літера: За друга, 1999. – С. 40]. Отже саме взаєморозуміння та взаємна відповідальність стають механізмами подолання тоталітарного викривлення особистості й комунікації взагалі.

Представники комунікативної практичної філософії, аналізуючи тотальність та життєвий світ, наголошують на необхідності перевірки та аргументації стосовно традиційних ціннісних уявлень та картин світу, розмежовуючи стратегічну дію та комунікативну дію, спрямовану на аргументативно здійснюване взаєморозуміння в межах дискурсу. К.-О. Апель, критикуючи комунітаризм як феномен дискурсу, розглядає апіорі комунікативної спільноти та ідентичності особистості в площині відносин з партикулярною традицією суспільства. В свою чергу, Ю. Габермас стверджує неможливість подолання колективної одиниці історії плюральністю, оскільки вона втім повинна бути легітимізованою через дискурсивну аргументацію, що не виключає комунікативних чи нормативних вимог жодного суб'єкта, хоча б і гіпотетично залежного від результату такого дискурсу. Адже саме в такій ситуації ствердження системи тотальності й деструктивне ігнорування суб'єктів видається малоюмовірним.

Ще однією проблемою аналізу та подолання тотальності є проблема пошуку суспільної автентичності. Звертаючись до проблематики автентичності взагалі та, зокрема, до шляхів формування ідентичності, Ч. Тейлор виділяє оточення значущих смислів як критерій визначення власної самобутності. Він називає саморуйнівними ті культури, що протиставляють самоздійснення вимогам суспільства [Тейлор Ч. Етика автентичності [Текст] / Ч. Тейлор. – К.: Дух і літера, 2002. – С. 36]. Неможливість виключення історії, потреб солідарності та самого суспільства з кола значущості за межами індивідуальної самості є гарантом нормативної амортизації руйнівного впливу ізолювання та відчуженості не лише на взаємодію, а й на сферу комунікації взагалі. Спростування монологічної побудови ідентичності на основі необхідного припущення обміну значущими смислами задовольняє твердженню про існування критеріїв значущості, які актуалізуються під час зазначеного обміну. Звичайно, зосередження на самості є руйнівним для неї через знищення ціннісних стандартів самобутності як виборів смислів. Таким чином, уявлення про те, як люди повинні жити разом, проектується на суспільство і певною мірою свідчать про основні вісі встановлення ідентичності надіндивідуального рівня, що містить поняття, які можуть бути застосованими в укладанні стратегії обміну інформацією з іншими суспільствами як носіями такого рівня ідентичності. Адже ізольоване самовизначення, продиктоване цією тенденцією, насправді, блокує саме себе через звуження горизонтів значущості, а втім і деградування до монологічності з її виче-

рпними ресурсами формування ідентичності. Ті моделі суспільства, що зумовлюються таким розумінням самоідентифікації, в свою чергу набувають ознак інструментального ставлення до взаємодії як, перш за все, до джерела власних набуттів, відповідним чином організовуючи інформаційні засоби впливу та застосовуючи маніпулятивні операції стосовно інших учасників комунікації.

М. В. Бугров, студ., КНУТШ, Київ

СУЧАСНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ ФІЛОСОФУВАННЯ

Як відомо, з точки зору історичного розуміння світогляду саме наука змінила релігійний світогляд у суспільстві. Нажаль, саме суспільство виявилось до цього неготовим і не сприйняло науковий світогляд з тим ступенем толерантності, який властивий самому науковому товариству.

Якщо говорити більш конкретно, загальнолюдська спільнота сприйняла наукове світобачення як певну вакцину від "релігійного опіуму" – навіть зараз, коли постнекласична наука вже визнає пов'язаність науки з філософією та теологією, суспільство загалом все ще займається "полюванням на відьм" і критикує релігійний світогляд, навіть не намагаючись зрозуміти, що саме науковий тип мислення і сприйняття світу породили надзвичайно глибоку соціальну і культурну кризу всього цивілізованого суспільства.

Суть цієї кризи в тому, що людина ХХ століття не була готовою до тієї відповідальності та свободи творення, що її проголошувало наукове світобачення.

Надзвичайно великим позитивним явищем міфологічного, а потім і релігійного світогляду була завершеність картини буття, в яку "поміщали" новонароджену людину. Її вводили у світ, в якому вже була ЗАКІНЧЕНА картина буття, повністю зрозуміла і пояснена.

Рух людини від народження до смерті був осмисленим, насамперед тому, що він мав сенс – кінцівку, при чому мається на увазі не кінцівка життя людини, а кінцівка світобуття, тобто картина світу мала як своє НАЧАЛО (творення Богом чи богами, духами тощо), так і кінець (Рагнарок, Суд, кінець буття тощо).

Поміщена у подібну реальність людина була з самого початку означена з правилами і нормами буття, вони визначали моральні, соціальні та інші рамки. Людина була відповідальною перед вищими силами, могла осмислювати своє буття в певних рамках, необхідності виходити за які просто не було.

Звідси, можна зробити висновок щодо релігійного світобачення – релігія будувала витончену картину світу, у якій були відповіді на питання ЯК? [існує цей світ, тобто правила буття], КОЛИ? [був створений і буде перетворений, тобто знищений, або змінений світ], ХТО? [відповідальний за буття] і, що найголовніше, ЧОМУ?. І останнє – найголовніше.

Найбільше соціальне досягнення релігійного світогляду у ВИПРАВДАННІ існування людства загалом, тобто наданні людству СЕНСУ ЖИТТЯ. Ми існуємо не просто так, у нас є творець і мета – переконувало релігійне світобачення.

Рух [життя людини] мав сенс, адже він мав не лише початок, а й своє закінчення, що обґрунтований і пояснений у існуючій картині світобудови.

Що ж до наукового світобачення?

Людина наукового часу відчуває себе... покинутою. Вона цілком одна, залишена на самоті. Вона має відповідальність, але не перед вищими силами, а лише перед собою. І в цьому – перша трагедія наукового світорозуміння. Струнка і вибудована картина світу розпадається на друзки, але, натомість, не виникає нової, тягар пошуку відповідей, потреба побудови нового світобачення лягає на плечі кожної окремої людини, але ця відповідальність стає для багатьох непосильною.

Людина наукового світогляду втрачає орієнтири і стоїть на "голій землі", не знаючи як діяти і у що вірити.

Це пояснюється просто. Науковий світогляд навіть не намагається дати відповідь на ключове питання – НАВІЩО?. Вмотивованість існування людства зникає, ми постаємо перед фактом, що наше існування цілком залежить від нас самих же, зникають ті виправдовування, якими людина релігійного світогляду могла заспокоювати себе.

І це – трагедія переходу від релігійної світобудови до наукової.

Ще вчора впевнена у непохитності буття людина раптом знаходить себе у незвичному світі: тут зрозуміло як все відбувається, але зовсім не очевидно – навіщо існує вона сама. Я глибоко переконаний, що парадоксальність нашого буття, коли соціум більше цікавиться поглинанням благ, аніж розвитком культури і науки, вкорінена якраз у тому, що середньостатистична людина була неготова до змін.

Отже, на мою думку, філософія сучасності має перейти від вивчення спадку минулого, до формування нової картини світобуття, це обов'язок саме філософів, як діячів "метадисципліни", інтегральний характер якої дозволяє створювати синергію теологічного та наукового світобачення.

С. О. Вороня, студ., КНУТШ, Київ

Sophia-1994@mail.ru

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО

Лідерство – невід'ємний компонент політичної діяльності.

Проблеми лідера й лідерства, їхнього місця в суспільстві минулого, сучасного та майбутнього, перспективи їх розвитку та умови формування постійно хвилюють людство. З їх розв'язанням пов'язують долі людей та прогнози розвитку суспільства.

Лідерство – це не новий стиль керівництва, а засіб організації влади в громадянському суспільстві з розвинутою політичною свідомістю всіх або більшості його соціальних верств.

Політику, її завдання і цілі розрізняються на різних рівнях політичної діяльності, тому існують і різні лідери. В малій групі (це може бути еліта верхніх рівнів влади або іншого керівництва) роль лідера містить в собі здатність згуртувати людей та направити їх діяльність. Від лідера вимагається тісне особисте спілкування з близьким оточенням. При цьому виявляються і відіграють організаторську роль його особисті якості: вміння володіти ситуацією, приймати рішення, брати на себе відповідальність, робити вірний політичний вибір.

Водночас лідер повинен вміти задовольняти інтереси групи, не виходячи за межі права і громадянських норм.

Іншим є лідерство на рівні "великої політики", управління країною, політичними рухами. Від лідера такого масштабу вимагається згуртування інтересів широкої суспільної бази влади. Тут мають значення не стільки особисті якості лідера, скільки його вміння формувати загальні політичні вимоги, знаходити високі критичні й конструктивні якості, спілкуватися з більш широким колом людей, переконувати їх, бути виразником їх інтересів. Тільки тоді лідер може стати символом руху, партії, суспільства [Литвин В. Солодка ноша чи гіркий хрест? – Віче, №8, 1993- с. 20].

Термін "лідер" (від англ. leader) у перекладі з англійської означає "головний", "керівник", "вождь".

В політології, починаючи з М. Вебера, політичних лідерів поділяли на три типи: традиційних, легальних й харизматичних, в залежності від того, на чому базувались їх претензії на владу (авторитет).

Традиційні лідери (вожді) опираються на вікові традиції, що не викликають ніяких сумнівів.

Легальні лідери повинні здобувати владу законним шляхом.

Харизматичні лідери (харизма, по Веберу, лідер – полубог, пророк, великий месія) опираються не на силу традицій або закону, а на незвичайні особисті якості. Ці якості не мають чітко висловленого змісту, але вони достатні для того, щоб у харизматичного лідера були послідовники, які бажають вручити йому політичну владу [Вебер Макс. Избранное. Образ общества. М., 1990].

Фундаментальні наукові розробки проблем політичного лідерства припадають на першу половину XX століття – період, який багато політологів називають бумом дослідження феномена лідерства. Когорта блискучих учених-політологів, зокрема, М. Вебер, О. Тоффлер, Ж. Блондель, А. Лоутон, Р. Стогділл, Р. Михельс, К. Джибб, Б. Басс, Г. Лассуел, запропонували оригінальні теорії лідерства. Зусиллями теоретиків було визначено й розроблено основні елементи, тобто складові цього феномена: 1) характерні риси особистості лідера; 2) характеристика його послідовників і найближчого політичного оточення; 3) оцінка політичної ситуації, у якій діє лідер; 4) значимість політичних завдань і програмових положень на певний період лідерства [Видрін Д. И. Очерки практической политологии. – К., 1991].

Науково-теоретична розробка проблеми типологізації політичного лідерства одержала розвиток у численних працях політологів XX сторіч-

ча. Родоначальником цього наукового напрямку вважається німецький політичний мислитель М. Вебер. Його концепція визначення трьох типів лідерства – традиційного (вожді племен і монархи), рутинного (демократично обрані глави держав і інших управлінських структур) і харизматичного (видатні політики) – стала не тільки основною, але й дала імпульс формуванню численних наукових шкіл типології політичного лідерства.

Хотілося б особливо зупинитися на проблемі харизматичного лідерства. Заслугою М. Вебера є те, що він першим це визначення увів у сферу політики, бо раніше харизматичними лідерами були представники релігій, і не просто представники, а їх основоположники – Христос, Будда, Мойсей, Магомет, Заратустра, Лютер, Кальвін та інші. М. Вебер сформулював основні якісні характеристики харизматичного лідера й визначив політичні умови, у яких він стає затребуваним і діє.

Згідно з веберівською концепцією, харизматичний політичний лідер має від природи видатні інтелектуальні, організаторські та ораторські здібності, а його політична діяльність може бути затребуваною в умовах гострих кризових або революційних ситуацій. Політичними прототипами веберівського харизматичного лідера стали В. Ленін і вождь Баварської радянської республіки 1918 року К. Ейснер, хоча бурхливий політичний період перших десятиліть XX століття висунув на політичну арену величезну кількість політиків, які залишили значний слід у світовій історії, однак не зараховувалися до харизматиків. Післявеберівські автори концепцій типології політичного лідерства зарахували до переліку харизматичних політиків Ф. Рузвельта, Й. Сталіна, У. Черчілля, А. Гітлера, Б. Муссоліні, Мао Цзедуна, М. Ганді, Ш. де Голля, М. Тетчер, М. Хрущова, Ф. Кастро та інших діячів, які хоча б частково відповідали харизматичним стандартам [Литвин В. Солодка ноша чи гіркий хрест? – Віче, №8, 1993].

Лідер повинен вміти, як говорив У. Черчілль, добувати користь із самих не вигідних ситуацій. Особливе мистецтво лідера – перетворювати в союзників прихованих, і навіть, явних супротивників.

Теоретичні розробки проблем політичного лідерства, які має сучасна політична наука, не можуть бути стовідсотковою калькою в управлінській діяльності. Але вони є надійним компасом для тих політиків, які прагнуть ефективно владарювати на благо свого народу і держави.

В. В. Дзятківський, асп., КНУТШ, Київ
dziatkivskiy@gmail.com

ДЕПУТАТСЬКА ЕТИКА ЯК НОРМАТИВНА ОСНОВА ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТАРІЇВ

Норми суспільної моралі та етичні принципи відіграють важливу роль у діяльності сучасних суб'єктів політики та взаємодії між ними. Це стосується як політичних акторів-особистостей, так і конкретних органів держави, суб'єктів громадянського суспільства тощо. В сучасних полі-

тичних системах нормативне визначення певної дії та відповідальності за неї відтворюється у поєднанні правових, моральних та політичних правил і принципів. Відповідальність за діяльність та поведінку в сфері політики характеризується безперервним процесом трансформації норм суспільної моралі в спеціалізовані принципи та правила політичної етики. Останні можуть бути або законодавчо визначеними, або неформальними (при цьому вони не втрачають обов'язковості до виконання). На сьогодні, для демократичних суспільств зі сталим зв'язком політичних та моральних традицій (наприклад, Велика Британія та США) притаманним є функціонування особливих спеціалізованих "комплексів" політичної етики, які відповідають конкретній галузі політики. Реалізація норм та принципів таких систем передбачає ефективну інтеграцію формально визначених приписів та зазвичай невідомих для громадськості моральних правил, що діють в конкретній політичній групі. Одним із різновидів політичної етики є *депутатська етика*, призначення якої полягає не лише у контролі за діяльністю парламентаріїв та відносинами між ними, підтримці їх дисципліни, а й відтворюється у *забезпеченні нормативних підстав для політичної відповідальності представників законодавчої влади*.

Депутатська етика є системою норм, правил та принципів діяльності парламентаріїв, їх поведінки під час засідань органу законодавчої влади, а в багатьох випадках і поза межами парламентської зали (особливо це стосується політичних скандалів). Депутатська етика також регулює відносини в системі парламенту та взаємодію законодавців з представниками інших органів державної влади, їх зв'язки з громадськістю та неурядовими організаціями. Хоча даний вид політичної етики має чіткі межі і в правовому, і в етичному плані, він знаходиться в стані постійного співвідношення між професійними принципами парламентарія, його обов'язків перед виборцями та нормами партійних етики і дисципліни. Тому, порушення стандартів депутатської етики може бути підставою для політичної відповідальності парламентарія або під час наступних виборів до парламенту, або в межах його повноважень і діяльності на поточний період.

Вплив депутатської етики на політичну відповідальність парламентаріїв передусім базується на їх особистій інтерпретації зв'язку парламентської діяльності з нормами суспільної моралі, партійними принципами та власними вузькополітичними інтересами. Фактично, відповідальність законодавців у будь-якому випадку має своїм джерелом постійну кореляцію між політичною дією та загальноновизначеними принципами етики в певній сфері політики. В даному контексті, австралійський дослідник Чарльз Семпфорд (Charles Sampford) звертає увагу на етичний вибір як невід'ємну частину професійної політичної діяльності: "політичне життя пронизане етичними виборами, і час від часу дані вибори, особливо в наші дні, (поки що) не є предметом усталених традицій чіткої етичної системи стандартів. Такі етичні напруження проявляють себе в межах різноманітних "точок тиску" – сферах етичної невизначеності, де сучасні політичні практики неминуче стикаються з певною множиною

складних етичних виборів" [*Sampford C. Parliament, Political Ethics and National Integrity Systems // Papers on Parliament. Lectures in the Senate Occasional Lecture Series, and other papers (Department of the Senate Parliament House, Canberra).* – February 2011. – № 55. – Р. 4]. Таким чином, одним із завдань депутатської етики є запобігання нормативного конфлікту поряд із забезпеченням політичної відповідальності членів парламенту спеціальними санкціями. Вищезазначена "множина" етичних виборів завжди супроводжує діяльність представників депутатського корпусу, що вимагає не лише наявності стандартів етики парламентаріїв в законодавстві, але й розвитку допоміжних корпоративних норм.

Депутатська етика сприяє формуванню реальних підстав для реалізації політичної відповідальності представників парламенту. Офіційна сторона етики парламентської діяльності відтворює принципи нормативно-правових актів, тим самим створюючи гарантії для процедурної складової відповідальності парламентаріїв. Білоруський дослідник Іван Кібак на основі аналізу функціонування двопалатного парламенту приходить до висновку, що: "професійна парламентська етика підтримується не лише особистими переконаннями та мірами морально-психологічного впливу з боку інших представників депутатського корпусу, але й в ряді позицій – нормами регламентів палат Парламенту" [*Кібак І. А. Этика взаимоотношений депутатов в парламентской деятельности // Власть. Людина. Закон.* – 2011. – № 1. – С. 40]. В багатьох випадках, застосування норм депутатської етики на практиці дозволяє виявити комплекс порушень з боку парламентарія та притягнути його до дисциплінарної відповідальності, юридичної відповідальності або зробити об'єктом громадського осуду. Це в свою чергу призводить до виникнення відносин політичної відповідальності, за умови високого рівня корпоративної культури в парламенті та послідовної реакції з боку громадянської суспільства.

Принципи депутатської етики є систематизованими в спеціальні нормативно-правові акти, кодекси етики та поведінки парламентаріїв, або в етичні стандарти та приписи без юридичної сили, які базуються на окремих нормах різних законів чи кодексів (в багатьох випадках – кримінальних). Наприклад, принципи етики парламентаріїв відображені в Регламенті Верховної Ради України, Кодексі поведінки для Членів Парламенту Об'єднаного Королівства. В багатьох країнах світу сформовані спеціальні органи контролю за дотриманням у парламенті норм депутатської етики, зокрема: Комітет депутатської етики Сейму Республіки Польща, Комісар з питань конфлікту інтересів та етики Парламенту Канади.

Варто звернути увагу на те, що зазвичай неофіційні норми і правила депутатської етики, сталі традиції парламентської діяльності, сприймаються як обов'язкові до виконання всіма парламентаріями особисто та колективно фракціями з метою їх можливого використання у вигляді інструменту тиску на політичних опонентів. Також, порушення депутатської етики можуть розцінюватись контролюючими органами парламенту як повноцінний привід для ініціювання перегляду повноважень зако-

нодавців в комісіях та комітетах або навіть представників фракції в уряді. Зважаючи на те, що депутатська етика базується на спеціальних корпоративних нормах політичної етики та принципах громадянської моралі, слід виокремити таку її функцію як нормативне забезпечення особливого типу відповідальності представників парламенту – морально-політичної відповідальності.

Л. Й. Зубрицька, канд. політ. наук, ст. викл. НаУКМА, Київ
lucia-com@ukr.net

ПОЛІТИЧНІ МІФИ ЯК ІНДИКАТОРИ КРИЗИ

Міфологічна свідомість стає найбільш відкритою та здатною до сприйняття в кризові історичні періоди – під час війн, революцій, реформ. Відомий дослідник політичних міфів Е. Кассіер намагався аргументувати це тим, що міф з'являється тоді, коли людина стикається із завданням, яке неможливо виконати звичними раціональними засобами і способами [Кассіер Е. Техника современных политических мифов // Вестник МГУ. – 1990. – №2. – С. 58–69, с. 59]. Саме тоді політичні міфи, на його думку, слугують засобом вирішення такого завдання. В критичні моменти соціальної дійсності міф повертається в реальність як персоналіфікація колективних бажань. Кризова ситуація руйнує в суспільстві раціональні мотиви, а через міф суспільство відновлюється, будується новий соціальний світ. Якщо раціональні шари свідомості зруйновані, дезорганізовані, то через міф раціональний шар свідомості знову заповнюється. З часом необхідність міфу відчувається майже болісно, а знайдення необхідного міфу (навіть цілком свідомий його вибір) реконструює картину світу і дозволяє цей світ заново пізнати. Тобто політичний міф структурує дійсність у ситуації тотальної кризи, тобто в тій ситуації, коли не можна картину світу відновити і засвоїти як цілісну. Вона поділяється на фрагменти, що з'єднуються міфологічними зв'язками. І тільки потім міфологічні конструкції "оброstaють" раціональними уявленнями, концепціями, правовими і політичними поглядами.

Російський дослідник А. Кольєв, продовжуючи думку Кассієра, вважає, що міф є емоційним, соціально істинним описом кризи і методу її розв'язання. Більше того, він стверджує, що соціальна криза може бути записана в пам'яті народу лише в міфологічній формі. "Особливість поведінки в умовах кризи пов'язана зі зсувами в світогляді, з вимушеним зверненням до архаїчних способів освоєння дійсності, яку неможливо зрозуміти в тому хаотичному стані, який викликає соціокультурна трансформація. По мірі ускладнення картини звичного світу, що руйнується на очах, здатність сприйняття дійсності у всій її багатоманітності втрачається, вона підміняється надто спрощеною схемою, набором міфологічних сюжетів, в яких боги підміняються сучасними діючими особами, а божественні сили – таємною магією політиків. Відповідно політична поведінка зводиться до найпростіших і емоційно виразних дій – стихії мі-

тингів, проявів перебільшених захоплень і неадекватної ненависті до політичних лідерів тощо" [Кольєв А. Политическая мифология. – М., 2003. – 389 с., с. 166].

У кризові переломні моменти життя суспільства відбувається активізація в міфологічному мисленні певних міфічних структур. Зокрема, цей процес розгортається в трьох напрямках. Перший напрямок пов'язаний з втратою особистістю власної ідентичності, яка мотивує пошук нових форм і способів ідентифікації з соціальним середовищем. Для міфологічної свідомості характерна специфічна форма самоідентифікації особистості через злиття з групою, що відповідає такому рівню розвитку суспільства, коли особистість ще не в змозі виокремитись з групи. Для ідентифікації з спільнотою, яка сприймається як "ми", велике значення має образ "їх", ворогів і противників.

Другий напрямок активізації міфологічних структур масової свідомості можна визначити як персоніфікацію уявлень про причини змін, які відбуваються в суспільстві і які далі переростають в образи "добрих" і "злих" сил, "героя" і "ворога". Міфологічна логіка не визнає можливості існування безособової, об'єктивної причини події або явища, ставлячи на їх місце конкретну особу або групу. Домінуючим у такій ситуації стає архетип "героя", на основі якого створюється позитивний імідж певного політика або політичної сили (партії, блоку). Саме цей архетип найбільше використовувався політичними партіями під час останньої виборчої кампанії до Верховної Ради України, які включали до своїх списків воїнів АТО та учасників протестів на Майдані, підвищуючи свої рейтинги за допомогою "героїв".

Третій напрям активізації масової міфологічної свідомості в кризовій ситуації пов'язаний з активізацією міфологічних уявлень про час і простір. В такі періоди політична еліта пропонує шлях до світлого майбутнього (у випадку з Україною – європейське майбутнє) або повернення до старої моделі політичного життя. [Евгеньєва Т. В. Социально-психологические основы формирования политической мифологии // Современная политическая мифология: содержание и механизмы функционирования. – М., 1996. – С. 45–58, с. 48].

Сучасна політична ситуація в Україні яскраво демонструє активізацію міфологічних біполярностей "ми-вони", "свій-чужий", "герой-ворог" в масовій свідомості, які наповнюються змістами за допомогою ЗМІ, втягнених в інформаційну війну.

К. М. Кириленко, канд. філос. наук, доц., КНУКіМ, Київ

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ І ГУМАНІТАРНОЇ ФОРМ КУЛЬТУРИ ЯК ШЛЯХ ДО ТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Думки про єдність гуманітарної та природничо-наукової форм культури у історії філософії не є новими. В наш час до них звертаються в силу наступних причин:

1. Людина є істота біосоціальна. Ця об'єктивна подвійність буття людини є підґрунтям її цілісності. Відтворити цю цілісність можливо лише шляхом поєднання природничо-наукового та гуманітарного типів культур.

2. Дані типи культур і їх складові як серцевина науки активно формують світогляд людей (кожен свою частину). У свою чергу світогляд також є цілісним: неможливо правим оком бачити одне, а лівим – зовсім інше, хоча різниця, звичайно, він не може бути розірваним чи половинчастим. Тому гуманітарні та природничо-наукові знання апіорі координуються і взаємоузгоджуються, як би болісно це часом не відбувалося.

3. Природничо-науковий і гуманітарний типи культур і наук мають масу "прикордонних" проблем, предметна галузь яких єдина. Вирішення таких проблем змушує їх співпрацювати один з одним. Це, наприклад, проблеми екології, антропосоціогенезу, генної інженерії (стосовно людини) і т. ін.

4. Очевидною є схожість обох типів культур, а також кореляція між радикальними поворотами в шляхах природничо-наукової та гуманітарної культур. (Так, перехід природознавства на початку ХХ в. від класичного до некласичного етапу свого розвитку відповідає аналогічній трансформації гуманітарної культури. Модернізм як заперечення і "подолання" класики в мистецтві, архітектурі, релігії, гуманітарних науках не випадково затверджується у своїх правах в той же період. Перехід природознавства від опису реальності "як воно є" до її "реконструкції" у відповідності з цілями і можливостями суб'єкта пізнання дивовижним чином нагадує боротьбу авангардизму з реалізмом у мистецтві, експансію релятивізму і суб'єктивізму в історію, соціологію, філософію і т. д.)

Некласичний етап розвитку природничих і гуманітарних наук виявив відносність критеріїв їх розмежування. Зокрема, з'ясувалося, що суворий розподіл суб'єкта та об'єкта пізнання неможливий не тільки в суспільствознавстві, але і в дослідженнях мікросвіту (теоретичний опис квантового об'єкта обов'язково включає посилання на спостерігача і засоби спостереження). Під питанням виявилось відношення природознавства до соціальних цінностей: зростання ролі науки в житті суспільства неминуче повертає увагу до питань її загальної соціальної обумовленості, по-перше, і соціальних наслідків її застосування, по-друге. Але й те, й інше неминуче торкається галузі людських цінностей.

Таким чином, процес взаємопроникнення природничо-наукової та гуманітарної культур є очевидним.

Єдність і взаємозв'язок природничо-наукової та гуманітарної культур і відповідних типів наук, що стрімко відбувається в останній чверті ХХ ст. – на початку ХХІ ст., проявляється в наступному:

1) у вивченні складних соціоприродних комплексів, що об'єднують людину і суспільство та у формуванні для цієї мети "симбіотичних" видів наук: екології, соціобіології, біоетики та ін.;

2) в усвідомленні необхідності та реальної організації "гуманітарних експертиз" природничо-наукових програм, що передбачають перетворення об'єктів, які мають життєво важливе значення для людини;

3) у формуванні спільної для гуманітарних і природничих наук методології пізнання, заснованої на ідеях еволюції, ймовірності та самоорганізації;

4) в гуманітаризації природничо-наукової і технічної освіти, а також у фундаментації гуманітарної освіти природознавством;

5) у створенні диференційованої, але єдиної системи цінностей, яка дозволила б людству чіткіше визначити перспективи свого розвитку в XXI столітті.

Незважаючи на всю незаперечність тенденції зближення природничо-наукової та гуманітарної культур, мова зовсім не йде про повне їх злиття в найближчому майбутньому. Проте це майбутнє, очевидно, не таке й далеке. Бо процес зближення цих двох форм культури в контексті синергетичної парадигми фундаментальності наукового пізнання стрімко прогресує й "обіцяє" нам магістральний шлях до єдиної (інноваційної) культури.

О. Є. Ковенєров, канд. філос. наук, доц., ДДПУ Слов'янськ

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА АНТРОПОЛОГІЯ У НЕОБХІДНОСТІ "АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПОВОРОТУ" В ПРАВОСВІДОМОСТІ ЯК ОНТОЛОГІЧНО ПЕРВИННОЇ РЕАЛІЇ

Немало робіт по теорії права, в яких практично відсутня тема людини. Юристи, правники дуже рідко звертаються до питань, пов'язаних з обговоренням природи і сутності людини. Тому правовому мисленню необхідний "антропологічний поворот", який дозволить вийти через теоретичні лабіринти вже не до держави й норм, не до права та закону, а до людини як онтологічної первинної реалії. На наше розуміння теорія і філософія права мають потребу в дослідженому, методологічному антропоцентризмі, який дозволить, з одного боку, глибше проникнути в сутність права через осягнення природи людини, а з іншого боку, допоможе краще зрозуміти природу людини через осягнення сутності права.

Слід відмітити, що людська природа надзвичайно складна, а сама людина є активною сутністю: вона здійснює пошук, вибирає, орієнтується, пристосовується до обставин або змінює їх. Звідси усе протиріччя її натури, здібність бути низькою і великою, злочинною і праведною, джерелом зла та геніальною особистістю. Зокрема, головна особливість людського буття складається з того, що воно протікає одночасно в природі, соціумі та культурі. Перша, вітальна, забезпечує зв'язок людини з усім живим на землі; друга, соціальна, забезпечує зв'язок з суспільством; третя, духовна, з вищими духовними початками культури. Зазначена особливість пов'язана з людським "Я", яких в людині не одно, а, по меншій мірі три. Для вітального "Я" це перш за все цінності матеріаль-

ного життєзабезпечення, для соціального "Я" – цінності суспільного самотвердження, для духовного "Я" – цінності етичного, релігійного, філософського характеру, що дозволяють відшукувати найвищі життєві орієнтири. При цьому, усі три антропологічні іпостасі по-своєму проявляють себе в правовому просторі.

Необхідно зазначити, що абсолютна більшість скоєних людьми злочинів обумовлена тим, що вони виявляються не в стані справитися з власними внутрішніми протиріччями [Бачинин В. А. Философия права и преступления. Худож. – оформитель Д. Гапчинский / В. А. Бачинин. – Харьков: Фолио, 1999. – 607 с.].

Звертаючись перш за все до необхідності "антропологічного повороту" в правосвідомості, дослідження ми здійснюємо через призму антропології вітальності, соціальності та духовності. Зокрема, завданням щодо розуміння природи людини через сутність права має своїм змістом відповідь на такі питання: Чому людина порушує норми права? У чому мотивація протиправної поведінки людини? Якою повинна бути реакція суспільства на протиправну поведінку людини? Як духовне "Я", що наділене чуткою совістю, вільною волею, моральною та метафізичною інтуїцією впливає на осмислення кожної особою провини за вчинене правопорушення? Яким чином необхідність "антропологічного повороту" визначає концепцію покарання як виправлення?

У свою чергу, вітальність людини представляє собою сукупність вроджених властивостей та здібностей, що забезпечують його життя в природі. До складу вітальності входять такі природні властивості людського організму, як тілесність, генетика, інстинкти, почуттєвість, безумовні рефлексії, сексуальність, полові та вікові особливості, смертність, біоритми, підсвідомість, дві півкулі мозку, вроджені особливості психіки. Будучи егоцентричним та убачивши своє головне завдання в оборонно-агресивній поведінці, що забезпечує свою безпеку і самозбереження, на думку А. Швейцера, вітальне "Я" є щось інше, за "життя, яке хоче жити серед другого життя, яке також хоче жити". Воно замкнуте перш за все на самому собі, на своїх життєвих потребах, занурене в боротьбу за власне виживання та продовження роду, зокрема, вітальне "Я" обмежене в можливостях, не знає різниці між добром і злом тощо. При цьому, воно здібне заявляти про себе не тільки в безобразних формах бачення у вісні, наклепах, але й в небезпечному для навколишніх виді немотивованої агресії, яка провокує індивідів до грубої поведінки, майже до злочину.

Необхідно звернути увагу на те, що подавлені, нереалізовані несвідомі нахили здібні породжувати неврози та стани фрустрації, тобто агресивне відношення індивіда до морально-правових перешкод, що заважають йому реалізувати свої імпульсивні побажання. У подібних випадках невротик здатен стати злочинцем.

Таким чином, людська вітальність – це природжена біологічна даність, чиста можливість, яка здібна направити свою енергію у різних напрямках: від правомірно-відтворюючих до деструктивно-кримінальних.

Якщо подивитися на проблему смертної кари, яку ми досліджуємо в контексті філософського вчення про покарання, то вітальне "Я", як правило страшилося смерті. Основою такого страху є інстинкт самозбереження. Однак, слід враховувати, що вітальне "Я" боїться перш за все насильницької та несвоєчасної смерті. Тобто, у нашому випадку покарання за злочини через смертну кару є насильницьким та не є доцільним у якості залякування, враховуючи природне відношення до цієї проблеми вітального "Я".

Щодо соціальності, то вона виступає як сукупність придбаних людиною якостей, що забезпечують його здібність існувати у суспільстві та виконувати різні соціальні функції, у складі різних суспільних груп, об'єднань, корпорацій, виступаючи при цьому не в якості суверенної особистості, а в ролі виразника інтересів даної спільноти. Людина у цьому представляє себе та навколишніх нероздільною часткою соціуму, що залежить від нього, підкореною йому, детермінованою зовнішніми соціальними механізмами [Бачинин В. А. Философия права и преступления. Худож. – оформитель Д. Гапчинский / В. А. Бачинин. – Харьков: Фолио, 1999. – 607 с.].

Соціальність формується в ході виникнення різних зв'язків людини з іншими людьми. Її творці є у значному ступені найближчим та віддаленим оточенням, зовнішня соціальна середа. "Сюжет мого життя складають інші люди", – писав М. Бахтін [Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин – М., 1979, с. 98].

Дана іпостась людської антропології примушує індивіда перебувати під владою соціальної необхідності. Зокрема, володіння соціальністю передбачає здібність особистості грати визначені соціальні ролі, мислити, аналізувати, оцінювати, приймати рішення. Із цього всього складається соціальна поведінка людини, яка представляє собою ланцюг взаємопов'язаних, зовнішніх спостережних вчинків в суспільній середі, що супроводжуються дотриманням або порушенням соціальних норм.

Соціальною ж поведінкою людини керують переважно два орієнтованих механізми, що є приналежністю індивідуальної свідомості, – "забобон"; розум. "Забобон" – початковий ступінь раціонального світовідчуття. Через нього соціальне "Я" усвідомлює свій нерозривний зв'язок з вітальним "Я", як слід, і власну залежність від ритмів та циклів фізичного і біологічного часу. При цьому, "забобон" відповідає за соціальне оформлення найбільш простих і безпосередніх проявів життєдіяльності, перш за все, за відстоювання природного права індивіда на життя при будь-яких, в тому числі при самих несприятливих, соціальних обставинах.

По-перше, розум передбачає людині піклуватися про благополуччя оточення до якого він належить. Зокрема, розум здатний легко погоджуватися з імперативами авторитарних ідеологем. Його визначною особливістю є обмеження поглядів, мети, інтересів, поверховість та схематизм суджень. По-друге, для розуму важливі загальнолюдські цінності. Розум рахує себе відповідальним за вміння особистості здолати духовними зусиллями багатоманітність соціальних бар'єрів, які розділяють людей.

При вирішенні завдань дослідження фенологічної теорії в контексті проблеми смертної кари, як філософсько-правового дискурсу, необхідно зазначити, що соціальне "Я" занижує своєрідну позицію при вирішенні екзистенціальних питань. Зокрема, для нього людська смерть – не природний акт, а соціальний факт, що має соціальний зміст. До власної смерті соціальне "Я" відноситься дуже негативно. Тому, як вітальне "Я" так і соціальне "Я" до факту смерті людини у насильницькому розумінні відносяться негативно, зокрема, позбавляти життя людину не можливо ні з боку іншої особи, ні з боку держави.

Духовне ж "Я" людини дозволяє їй підноситися над природною і соціальною обмеженістю його існування, виходити у сферу свободи, яка є одночасно світом культури. В цій сфері для людини першочергову роль грає не клич власних інстинктивно-органічних потреб та матеріальних інтересів, не заклики локальних спільнот – держав, партій, корпорацій, а загальнолюдські ідеали істини, блага, краси, справедливості.

Необхідно зазначити, що антропологема духовності представляє людину саме як суб'єкта культури, як істоту, вкорінену в нормативно-ціннісному світі релігії, метафізики, моральності та природного права.

При цьому, людина духовна – це особистість, яка усвідомлює самоцінність власного внутрішнього світу, свою унікальність та разом з тим причетність до універсальних начал буття, що представлені в загальнолюдських цінностях культури.

Зокрема, духовному "Я" притаманний підвищений устрій світовідчуття, чутка совість, вільна свобода, моральна та метафізична інтуїція. Вона не дозволяє своїй свободі перетворюватися у вседозволеність, так як взагалі співвідносить свої мотиви з універсальними ідеалами блага, справедливості, істини і краси.

Отже, найвищим модусом духовного "Я" виступає надсвідомість, що представляє собою здібність до трансценденції, тобто виходу за межі свого "Я" в область надособистого, що перебуває за гранню почуттєвого сприйняття. В духовному житті людей надсвідомість може заявляти про себе через форми моральної інтуїції, як здібності до розуміння любові, співчуття, всепробачення; релігійної інтуїції, як, здібності доторкування до найвищого абсолюту – Богу, віри в його абсолютну мудрість, доброту і справедливість; екзистенціальної інтуїції, тобто, здібності сприймати такі реалії, як сенс життя, смерть, безсмертя; космічної інтуїції, як здібність співчувати власну єдність з космічними гармоніями та дисгармоніями буття, а також творчої інтуїції, як художньої, інтелектуальної, філософсько-метафізичної геніальності, що дозволяє переживати натхнення до відкриттів у різних областях культури.

Духовність не надана людині у якості деякого субстрату, а представляє собою чітку можливість переходу до дійсності. Зокрема, у Г. Гете, це перехід через "роки виховання" та "роки мандрувань", у Г. Гессе, це перехід через "педагогічні провінції" соціокультурних інституцій, через підіймання та падіння, відкриття та помилки. Згідно Х.-Г. Гадамеру, важливою умовою генезису та розвитку духовності виступає освіта, без якої буття

духу неможливе. Головне призначення освіти зробити людину всебічною духовною сутністю. Слід зазначити, що особливу роль у становленні духовності грає пам'ять, як існуюча властивість духовного "Я", що дозволяє йому через мислення включати себе в контекст світової культури [Гадамер Х.-Г. Истина и метод / Х.-Г. Гадамер. – М., 1988, с. 54–55].

Поєднання концептів часу ("хроносу") та простору ("топоса") складає категорію хронотопа. На думку академіка А. А. Ухтомського, завдяки універсальності хронотопа кожний окремий факт життя та діяльності людини, через призму категорії хронотопа, подається як подібне "сплеску хвилі у великому океані, що несе води з великого минулого у велике майбутнє" [Ухтомский А. А. Письма. – Пути в незнаное / А. А. Ухтомский. – М., 1973, с. 399].

Для другого мислителя М. Бахтіна, хронотоп – це онтологія просто-часових параметрів людського буття, де "хронос" та "топос" взаємно проникають одне в одне, а центральним началом їх онтологічного єднання є людина у якості носія духовності та культури [Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М., 1975, с. 406].

Духовне "Я" протиставляє загрозі смерті віру в безсмертя душі. Ф. Достоевський, який рахував ідею безсмертя душі найвищою ідеєю людського існування, писав: "Без вищої ідеї не може існувати ні людина, ні нація. А вища ідея на землі лише одна і саме – ідея щодо безсмертя душі людської, бо усі інші "вищі" ідеї життя, якими може жити людина, лише з неї однієї витікають" [Достоевский Ф. М. Полн. собр. соч. в 30-ти т. Т. 24 / Ф. М. Достоевский. – Л., 1982, с. 48].

Необхідно зазначити, що першочергову роль для людини духовної грають загальнолюдські ідеали істини, блага, краси, справедливості, зокрема, в духовному житті людей найвищим модусом виступає надсвідомість, яка заявляє про себе через форми моральної, релігійної, екзистенційної, космічної та творчої інтуїції. При цьому, духовність можна визначити, як перехід від можливостей до дійсності, на шляху до якої важливе значення має освіта, пам'ять тощо. Щодо дослідження філософського вчення про покарання в контексті проблеми смертної кари, виходячи з духовної інтуїції, зазначена проблема розглядається в аспекті ідеї безсмертя душі, яка проголошує земне життя, як вищу соціальну цінність та заперечує різне насилля над людиною.

Таким чином, теорія і філософія права мають потребу в дослідженому, методологічному антропоцентризмі, який дозволить глибше проникнути в сутність права та зрозуміти природу людини, буття якої одночасно протікає в природі, соціумі та культурі. Необхідність "антропологічного повороту" у правосвідомості стала основною мотивуючою ознакою цього дослідження, яке проводилося через призму атропологеми вітальності, соціальності та духовності. Практична цінність дослідження полягає в тому, що його результати будуть використані в матеріалах нашої дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, що пов'язана з визначенням пенологічної теорії в контексті проблеми смертної кари, як предмету філософсько-правового дискурсу.

**АНТРОПОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МАРГІНАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В КОНТЕКСТІ ГЕГЕЛІВСЬКОЇ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТЕОРІЇ
"РОЗІРВАНОЇ СВІДОМОСТІ" ЯК ЯВИЩЕ ОНТОЛОГІЧНОЇ ДІЙСНОСТІ**

Антропологічні передумови існування правової дійсності мають як негативний, так і позитивний характер. Те, що людьми рухає притаманна їм природі пристрасть та розрізненні інтереси, які штовхають їх до конфліктів, злочинів та війн, – це невід'ємна онтологічна реалія. Але, реальне й те, що люди неустанно шукають, знаходять та ефективно використовують різноманітні засоби врегулювання стихійних проявів своєї природи, щодо підкорення її начал порядку організованості, цивілізованості, культури. Силам руйнування протидіють сили порядку, моралі та права. Джерела тих чи інших – у самій людині, в особливостях її природи.

Виходячи з зазначеного, вирішуючи загальну об'єктивну філософсько-правову проблему злочину та покарання, ми вирішили проаналізувати поведінку маргінальної особистості, яка має негативний характер у правовій дійсності.

Зокрема, необхідно зазначити, що дослідження проблеми поведінки маргінальної особистості займає окреме місце у філософії права. Без осмислення мотиваційної середовища правосвідомості не можуть бути встановлені важливі сутності актуальних морально-правових протиріч. Саме об'єктивні морально-правові протиріччя мають властивість про себе заявляти на феноменологічному рівні людської психіки у формі мотиваційних конфліктів, які пов'язані з відношенням суб'єкту до особливо значущих для нього соціальних фактів та подій.

Частіше усього мотиваційні конфлікти, виникнув як породження визначених суспільних умов, переходять у відносно автономне психологічне існування та починають самостійно індуціювати додаткову духовну енергію, породжувати нові, вже сугобо внутрішні морально-правові колізії. Таким чином, виникає складна психологічна мережа етичних залежностей.

Як психологічна реалія, мотиваційний конфлікт є індикатором виходу особистості за рамки поведінкових, орієнтованих та оціночних автоматизмів. Суттєва властивість мотиваційного конфлікту замикається у його здатності вводити духовне життя особистості в новий стан, де не тільки присутні ускладнення розуміння, оцінки, покладання мети та волевиявлення, але й вироблюються передумови для виходу на якісно інші рівні світових відносин. Тобто, перетворення мотиваційного конфлікту в дійсність залежить в першу чергу від самого суб'єкту, від ступені його соціалізації та рівня його культури [Бачинин В. А. Философия права и преступления. Худож. – оформитель Д. Гапчинский / В. А. Бачинин. – Харьков: Фолио, 1999. – 607 с.].

Для мотиваційних протиріч характерна змістовна багатомірність, що дозволяє групувати та виділяти по типам виходячи з самих різних підстав і критеріїв. Найбільш вражаючим з досвідів такого типу можна раху-

вати ретроспективний огляд кризових форм пізнання, який був заподіяний Гегелем у "Феноменології духу". Так, головною рисою типу "розірваної свідомості", яку ми розглядаємо, є втрата віри у стійкість соціоморального закономірності, нестійкість ціннісних ієрархій, глухість до моральних приписів здорового глузду.

По суті, положення гегелівської "розірваної свідомості" – це позиція маргінального суб'єкту між допустимим та недозволим, між нормами та аномаліями, коли соціум починає реально погрожувати можливості занурення у катастрофічний стан саморозпаду.

В контексті гегелівської морально-правової теорії "розірваної свідомості" ми розглянемо декілька основних маргінальних типів, а саме, соціальна маргінальність, що виникає у результаті переміщень суб'єктів у соціальному просторі. Серед мігрантів, які знаходяться у маргінальному положенні, виділяються дві категорії. Перша – це ті, хто у порівнянні легко розуміють норми нового для них життєвого укладу, нові обов'язки. Вони доволі легко адаптуються та виконують безпосередньо професійні, цивільні, моральні та правові обов'язки. Для другої категорії морально-психологічна переорієнтація відбувається значно складніше. У більш складних випадках внутрішня переорієнтація людини може йти не по шляху найкращих рис. У результаті людині починає загрожувати небезпека занурення у ціннісний "вакуум", де домінує один тільки імператив: "Роби, що хочеш!". Подібне положення частіш за все стосується тих, хто ще на першому етапі соціалізації багато чого недоотримав у своєму культурному та моральному розвитку [Гегель Г. В. Соч. Т. 1У. /Г. В. Гегель. – М., 1959, с. 112.].

Найбільш складним є положення маргінальних особистостей, які стали свідками і жертвами розпаду крупних соціальних систем тоталітарного типу. Коли на фоні загального варварства у соціальному житті зростає число проявів спонтанного, немотивованого насилля, відроджуються стереотипи архаїчного "кулачного права". На історичній сцені, як відмічав німецький дослідник К. Шльогель, з'являється тип авантюриста – "вояки". "Як правило, це не колишній солдат, а скоріш людина мирного часу, яка не змогла пристосуватися до нових життєвих обставин. Постмодерний вояка народжується не внаслідок розпаду старої армії, до якої він частіш за все не має відношення, а внаслідок розпаду життєвого укладу. Організувати життя знову в умовах змін потребує зусиль. Працювати тяжко, а тримати у руках зброю більш легше. Працюючи лише працею може існувати на свою зарплатню. Для праці необхідні знання та здібності, для володіння зброєю достатньо однієї жорстокості. У кого в руках зброя, може примусити інших працювати на себе. Шлях насилля самий простий, шлях виходу зі складностей та створення нового потребує довгого напруження... Етос постмодерного вояки – це мораль розбійника..."

Авантюристи-маргінали такого роду вільні від релігійних, моральних і правових норм, завжди готові на гру без правил, на злочини із-за прагнення до пригод або задоволень або простіш за все від нудьги. До таких авантюристів-маргіналів можна віднести і проросійських найманців та

військових російської армії, які під керівництвом Путіна вчинили військову агресію та воюють на сході України.

Наступним маргінальним типом, який ми розглядаємо в контексті гегелівської морально-правової теорії "розірваної свідомості" є вікова маргінальність. Вона властива молодим людям, що знаходяться у стані незавершеної соціалізації, особливістю якої є рух, зміни, розвиток особистості у соціальному часі. Підліток або юна особа, при умові прикріплення до конкретних соціальних спільностей – сім'ї, школи, малих дворових груп, спортивних та інших товариств, разом з тим внутрішнє знаходяться у стані духовно-моральної нестабільності, невизначеності, перебувають в процесі пошуку самого себе і свого місця в соціумі та в його конкретних підсистемах. Ця внутрішня перемінність, залучення у темпоральний потік незбіжних, зв'язаних з доробленням метаморфоз і є той віковий маргіналізм, що породжує основну масу молодіжних проблем.

Гегелівська морально-правова теорія "розірваної свідомості" визначає суб'єктом культурної маргінальності "випадковий" індивід, який перебуває у стані насильственного відчуження від традиційних для його предків етнічних, національних, релігійних та інших цінностей. Драматизм його положення замикається у тому, що він не в стані асимілювати цінності та дух оточуючий його культуру, яка продовжує залишатися для нього чужою.

У свою чергу моральна маргінальність визначається як положення особистості між двома різними соціоморальними системами. Частіш за все моральна маргінальність є слідством соціального та культурного типів маргінальності [Шлєгель К. Новый порядок и насилие: – Вопросы философии / К. Шлєгель. – М., 1995, № 5].

Таким чином, дослідження антропологічних передумов маргінальної особистості здійснювалося в контексті гегелівської морально-правової теорії "розірваної свідомості" через призму соціальної, вікової, культурної та моральної маргінальності. Особливість поведінки маргінальної особистості визначається у мотиваційному конфлікті, перетворення якого у дійсність залежить від самого суб'єкту, його соціалізації, рівня культури. Зокрема, Гегель запропонував ретроспективну форму пізнання поведінки маргінальної особистості по типу "розірваної свідомості", яка характеризується втратою віри у стійкість соціоморального закономірного порядку, нестійкість ціннісних ієрархій, глухістю до моральних приписів здорового глузду. Результати дослідження будуть використані в подальшому у якості матеріалу для філософсько-правового аналізу проблеми покарання..

В. В. Колотило, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
kolotilo2014@ukr.net

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ І ОПЕРАТИВНИЙ ВИМІРИ ІДЕОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Можна стверджувати, що існує істотна потреба у сучасних соціально-філософських дослідженнях щодо переосмислення онтології ідеології в

соціокультурних процесах. Така концептуалізація вкрай необхідна, оскільки протягом останніх років відбулися суттєві зрушення у самовизначенні української нації, що привело до перегляду соціальних і політичних цінностей. Стан інформаційної війни спонукає до формування чітких світоглядних смислів державної ідеології і державницьких ідеологій. Обидві форми взаємозалежні та характеризують оперативний і фундаментальний рівні ідеології у процесі соціальних змін. Можна погодитися з думкою англійського дослідника К. Флада, що "фундаментальний рівень ідеології тяжіє до раціоналізму, оскільки тут логіка домінує над спостереженням, роздуми – над практикою, принципи – над прецедентами, цілі – над засобами, і пізнання постає переважно як опосередковане, а оперативний рівень ідеології постає в основі емпіричним, так як тут спостереження мають вагу більше чистої логіки, практика – більше роздумів, прецеденти – більше принципів, засоби важливіші цілей, а пізнання є більш прямим" [Флад К. Политический миф. Теоретическое исследование / Пер. с англ. А. Георгиева. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – с. 24–25]. Відповідна специфіка демонструє залежність фундаментального рівня ідеології від соціальної онтології, яка постулюється соціальною філософією і соціальною теорією. Оперативний рівень знаходиться в більш тісному взаємозв'язку із соціальною реальністю і тому вимушений допускати відхилення від принципів фундаментального рівня ідеології. Відповідні рівні є компліментарними і специфіка їх взаємозв'язку розкриває розуміння механізму виродження і занепаду ідеологій як невідповідності дійсності та домінування догматизму над динамізмом соціального середовища.

Сучасний соціально-філософський дискурс наповнений тезами про "постідеологічну добу", "деідеологізацію соціальної практики", "маргіналізацію ідеології". Соціальною основою таких ідей стало суспільство загального добробуту у версії "євробудинку" на засадах ринкового фундаменталізму. Ринкове суспільство сприяло появі соціальної культури консюмеризму і витісненню політики в інституціональному полі у нішу менеджеризму. Тому тенденційним для західної філософії є перехід від дослідження соціальної онтології ідеологій романтичного і масового типів та їх критики до осмислення ідеології як символічного насилля, яке має неявний характер і розчинене в комунікативних стратегіях. Можна стверджувати, що фундаментальний вимір ідеології у західній культурі заповнений філософською рефлексією і має оригінальну генеалогію власне ідеологічного дискурсу, що релевантний соціокультурним змінам.

У досвіді української філософії відповідні ідеї деідеологізації і реідеологізації були, в першу чергу, дистанціюванням від свого радянського минулого. І, як наслідок, реанімація пошуку національної ідеї як основного предмету ідеологічного дискурсу із скочуванням у той же західно-європейський панекномізм до ідеї національної конкурентоспроможності. Академічне середовище в контексті політичних змін виявилось достатньо інерційним і всю енергію спрямувало на перебудову освітянської системи та на виконання соціальних замовлень щодо стабілізації базису

суспільства. Суспільний запит щодо конструювання надбудови залишився невиконаним і потрапив у полон до політики. Але останні події фактично створили нову метафізику української нації і поставили у гострій формі запит щодо державної ідеології як стратегії суспільного договору між громадянами, які беруть на себе відповідальність за країну, і референтами інституціональної системи.

Поряд із внутрішніми своєї ваги набирають і зовнішні геополітичні виклики, які ведуть до необернених тектонічних зрушень у системі міжнародних відносин. Для української соціогуманітарної науки це обертається запитом створення цілісної стратегії самопрезентації в цивілізаційному просторі із дистанціюванням від "вчорашніх родичів".

Можна стверджувати, що оперативний рівень ідеологічного процесу в українському суспільстві імпліцитно наповнений новими смислами і цінностями, ідеями і мріями, але стратегічний рівень ідеології ще очікує свого наповнення історіософськими системами, соціальними теоріями, політичними доктринами, власне авторською соціальною філософією, яка буде релевантна соціокультурній ситуації, а не замовленню інституціонального середовища.

І. В. Кондратьєва, д-р філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
iryna.k@i.ua

СВЯЩЕННІ ЗОБРАЖЕННЯ В ХРИСТИАНСТВІ

Християнство є єдиною монотеїстичної релігією, яка не поділяє негативного ставлення до зображень, використовуючи їх у своїй культовій практиці. Але ставлення до них змінювалося протягом століть і залишається неоднаковим у різних частинах християнського світу. В історії християнства можна виділити три основні моделі відносин до культових образів. Перша передбачає повну відмову від їх використання. Така позиція характерна для раннього християнства, яке до кінця II ст. взагалі не мало зображень, а в III та на початку IV ст. створювало їх всупереч заборонам отців церкви. Ця точка зору ніколи не зникла остаточно і поновлювалася час від часу в іконоборчому протистоянні: у VIII ст. переважно у Візантії, на Заході – в єретичних рухах пізнього середньовіччя та діяльності реформаторів XVI в. У сучасному світі ця модель здійснюється в більшості протестантських деномінацій.

Друга модель припускає можливість церковного використання зображень, хоча і не наполягає на його обов'язковості. При цьому існує досить широкий спектр розуміння призначення зображень – від виховного та просвітницького до містично-анагогічного, зберігаючи їх загальне значення як священних предметів, що мають суб'єктивно-психологічну значущість для людини. Цей варіант, існував і на Заході і на Сході в ранньому середньовіччі. Він затверджувався католицизмом протягом всієї його історії, а в пізньому середньовіччі і новому часі почасти проник у

православ'я. Він притаманний тим напрямкам протестантизму, які, обмеживши використання зображень, все ж не відмовилися від них повністю.

В рамках третьої моделі стверджується не тільки можливість, а й необхідність використання зображень в Церкві. Культіві образи розглядаються як такі, що володіють онтологічною значимістю, тобто не тільки зображують священне, а являють його і долучаються до нього. У цьому сенсі самі зображення тут набувають статусу священних предметів. Така позиція характеризує східне християнство починаючи з VI ст., стверджується в ньому в якості офіційної доктрини в IX ст. і відроджується в XX ст. після часткової втрати в новий час. У католицизмі ставлення до давніх зображень, що прославилися чудесами та очікування, пов'язані з ними, відбилися в уявленнях про те, що деякі образи можуть бути втіленням благодаті. Але тут скоріше важливий не сам образ, а те, що він є реліквією, і в нього вірять як і в інші реліквії – мощі святих і предмети, що колись знаходилися в зіткненні з ними. Для православ'я ж на відміну від католицизму "всі ікони чудотворні, тобто можуть бути вікнами у вічність, хоча й не кожна дана ікона вже була такою" [Флоренський П. Иконостас. М., 1995, с. 69], тобто джерелом святості і благодаті може бути будь-який образ, незалежно від його історії.

Суть відношення до зображення чітко визначена тільки в православ'ї, в якому дане питання стало принципово важливим. У католицизмі і протестантизмі рефлексія на цю тему розвинена значно меншою мірою, що свідчить про другорядне значення проблеми для цих конфесій.

Своєрідність церковно-символічного і еклезіологічного мислення православ'я і католицизму обумовлена розходженням історичних умов формування культури на Заході і Сході християнського світу. Становленню в Візантії есхатологічної еклезіології та утвердженню протягом століть її визначального значення сприяли стабільність державного ладу, політичний консерватизм, тісне взаємопроникнення Церкви і держави. В християнській імперії, де держава існувала в найтіснішому контакті і гармонії з Церквою, відбувалося реальне з'єднання божественного і людського. Залишалося тільки постійне відтворення в ритуалі тієї єдиної боголюдської реальності, образ якої був вже частково здійснений на землі. Саме в цьому православна церква бачила своє головне призначення, сприймаючи саму себе і весь свій культ, як реальний образ майбутнього Царства, тобто утверджуючи есхатологічну еклезіологію. Ідея єдності двох частин реальності в Церкві та її богослужінні могла бути досягнута тільки за умови визнання тотожності образу і первообразу, знака і означуваного, тобто за умови визнання реальності символу.

Умови, в яких існувала Церква на Заході, значно менше сприяли "міфологізації" християнського мислення. Тут повсякденна реальність не видавалася "образом царства Божого". Тому і завдання Церкви бачилися по-іншому. Все життя Церкви, було спрямоване з минулого в майбутнє, уявлялося, що неможливо досягти навіть часткового "обожнення" тут, і це справа далекого майбутнього, коли людина може ставати все ближче до

Бога, але з'єднатися з ним у цьому житті не може. Відповідно і в сприйнятті символу мова не про тотожність образу і первообразу, знака і означуваного, а деяке лінійне співвідношення між ними коли символ не з'єднує дві сторони дійсності, а лише дозволяє за допомогою чуттєвого максимуму наблизитися, доторкнутися до надчуттєвого.

Ставлення до зображень в християнстві відповідає розумінню природи церковних символів і пов'язане з рішенням еклезіологічної проблеми, що дозволяє зробити висновок:

1) православні уявлення про культові зображення, як ті, що являють священне, пов'язані з визнанням "реальності" символів церковного культу і відповідають есхатологічній моделі еклезіології, яка утверджує Церкву як реальний образ Царства Божого, в якому відбувається взаємопроникнення божественного і людського;

2) католицькі уявлення про культові образи, які зображають священне, пов'язані з розумінням символу в якості засобу пізнання і емоційного впливу і відповідають тій моделі еклезіології, згідно з якою Церква не з'єднує людину і Бога в реальності теперішнього часу, а лише здійснює зв'язок між ними, сприяючи майбутньому порятунку;

3) заперечення цінності зображень священного в якості засобів, що сприяють з'єднанню людини з Богом в ранньому християнстві і протестантизмі, пов'язано, в першому випадку, з ще не сформованою церковно-символічною свідомістю, а в другому із запереченням Церкви та її культу в якості посередників, необхідних для порятунку.

В. Корабльова, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
valery.korabljova@gmail.com

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ ЯК МАРКЕТИЗМ: ІДЕОЛОГІЯ РИНКОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Незважаючи на наявне розмаїття підходів до визначення ідеології, що в принципі не можуть бути зведені до спільного підґрунтя, існує *зона теоретичного консенсусу, яка відносить ідеологію до суто політичної царини*. Культурологічний бум ХХ ст. переніс акцент на "розлитість" ідеологій у культурі: нині ідеології відшукують не тільки (і не стільки) у програмних документах політичних партій, скільки у культурних продуктах, які циркулюють у суспільстві. Тим самим висвітлюються трансформації ідеологічних практик, увага зміщується в бік ЗМІ як ідеологічної інституції масового суспільства, але при цьому не заперечується політична сутність ідеології. Дійсно, "велика політика" поступається місцем мікрополітикам влади, але *сміслова зв'язка "ідеологія – влада" продовжує визначати дискурс ідеології*. На цьому тлі розгляд ідеології в економічній сфері видається спекулятивним, адже з точки зору здорового глузду економіка постає, по-перше, цариною матеріальною (протилежною ідеям та ідеологіям), а по-друге, місцем дії об'єктивних законів і закономірностей (що начебто унеможливорює ідеологічні маніпуляції).

Дане дослідження виходить із інакших теоретичних припущень. Насамперед, ідеологія розглядається як "сліпа точка" світогляду, нерerefлексована підвалина чинної картини світу, що дозволяє вихід за межі потестарного витлумачення ідеології (втім, не заперечуючи його евристичність). Виходячи з подібних настанов, ідеологію варто відшукувати там, де вона не артикульована, під шарами очевидних ідеологем. Далі, ідеологія *per se* розглядається як модерний феномен, себто результат і квінтесенція модерних процесів, а також засіб подальшої модернізації. У такому розумінні *ідеологія є цивілізаційним, а не суто політичним явищем*.

Економічною ідеологією може бути названа *неексплікована система смислів, що передбачає автономію економічної сфери та її переважність щодо інших суспільних сфер, поширення економічних моделей взаємодії на неекономічні стосунки (ринок як метасоціальна модель)*. Варто розрізняти економічну ідеологію та ринкову ідеологію, які де-факто збігаються у своєму історичному втіленні, проте доктринально є відмінними. Апологетом власне ринкової ідеології є Адам Сміт, який все суспільство в цілому витлумачує як ринок, розглядаючи останній не просто як механізм вільного ціноутворення, а як механізм соціальної організації: "кожна людина... стає певною мірою торговцем, а саме суспільство виявляється власне торговою спільнотою" [Розанваллон П. Утопический капитализм. История идеи рынка; пер. с франц. А. Зайцевой. — М.: Новое литературное обозрение, 2007. — 256 с. — С. 98]. Саме А. Сміт, який, на думку П. Розанваллона, "стає економістом з філософської необхідності" [там само. — С. 66], перетворює *ринок на політичний і соціологічний концепт*, доводячи, що ринок не просто структурує суспільство, а постає *метою і засобом* його розвитку.

На противагу цьому, Карл Маркс — друга знакова постать у зазначеному дискурсі — ширше витлумачує економічну ідеологію, ставлячи акцент не на ринкові як операторі соціального порядку, а на економіці як стрижні будь-якого ладу — "ефірі, що забарвлює всю сцену". Економічний детермінізм К. Маркса, тобто наголошення наріжного значення економічної сфери, щодо якої інші постають похідними, — подібно до позитивізму — неодноразово критикувався в науковій царині, але був безумовно акцептований повсякденною свідомістю, ставши складовою так званого "здорового глузду" (на кшталт "їсти хочеться завжди"). Показово, що для самого К. Маркса економічний детермінізм був концептуальним інструментом критики буржуазного суспільства. Наріжною інтенцією мислителя було висвітлення історичного характеру економічної ідеології (на противагу її реіфікації на рівні суспільної свідомості), *зняття економічного соціального* у комуністичному суспільстві.

Економічна / ринкова ідеологія ґрунтується на низці *онтологічних, антропологічних та соціальних припущень*, які натуралізуються та складають ідеологічні засади конструйованої соціальної реальності: 1) онтологічне припущення — матеріалізм; 2) антропологічне припущення — людина як раціональний егоїстичний автономний індивід (homo

oeconomicus); 3) соціальне припущення – суспільство як ринок, на якому все має ціну та всі перебувають між собою у конкурентних відносинах, при цьому гарантією суспільної рівноваги є природна гармонія інтересів як об'єктивна закономірність.

Ринкова ідеологія як доктрина складається з наступних ключових ідеологем: 1) **ринок** як прозорий простір взаємодії автономних індивідів, що саморегулюється в силу дії об'єктивних економічних закономірностей; 2) **homo oeconomicus** – автономний індивід, схильний до максимізації прибутків і мінімізації витрат, який керується власними економічними інтересами, при цьому демонструє цілераціональну поведінку; 3) **конкуренція** як універсальний механізм врівноваження різноспрямованих інтересів; 4) **приватна власність** як передумова ринкового суспільства і ринкових відносин. Варто наголосити, що вже у працях А. Сміта зазначені ідеологеми розглядаються як такі, що мають універсальне соціальне значення, тобто такі, що спрацьовують щодо будь-якої соціальної сфери, тим самим виносячи альтернативні регулятиви, зокрема, моральні, за дужки. Реалізація ринкової ідеології на практиці призвела до істотних соціальних зрушень, серед яких найбільш важливими видаються наступні: 1) **прагматизм** – орієнтація на практику як універсальний критерій; 2) **речизм**, коли стосунки між людьми набувають вигляду стосунків між речами; 3) **підміна цінностей цінами**, коли мінова вартість будь-якого об'єкту стає виразником його цінності.

Е. Е. Ку克林, студ., МГУ, Москва, Россия

ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ МЕДИАРЕАЛЬНОСТИ: ОТРАЖЕНИЕ ИЛИ КОНСТРУИРОВАНИЕ РЕАЛЬНОСТИ

Одним из проблемных положений медиавоздействия на конечных потребителей является вопрос соотношения функциональной составляющей, которое сводится к двум положениям: что же делает медиареальность, отражает реальность (отражает, показывает действительно наличное) либо конструирует (создает свой собственный мир медиумов)? В связи с этим сразу хочется вспомнить Уолтера Липпмана [Липпман, Уолтер. Общественное мнение / Пер. с англ. Т. В. Барчуновой. Редакторы перевода К. А. Левинсон, К. В. Петренко. – М.: Институт Фонда "Общественное мнение", 2004.], который говорил, что новости, предоставленные сами по себе не отражают событие, а только лишь сигнализируют о свершившемся. Помимо этого, Липпман является одним из первых, кто утверждал, что предоставляемая информация в новостных лентах лишь конструирует свой, особый мир, который отличается от действительного. Далее уже проблема конструирования или отражения трансформировалась в постмодернистскую парадигму, суть которой была изложена в предыдущем параграфе. Говоря о теоретических истоках положений медиареальности следует упомянуть имена таких

учёных, как Вальтер Беньямин ["Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости". 1936.] и Герберта Маклюэна ["Галактика Гутенберга", 1962.]. Интересным представляется высказывание Жана Бодрийяра, о том, что Беньямин и Маклюэн – это те люди, кто стали понимать технику не как "производительную силу", а лишь как медиум, особую форму и порождающий принцип всего нового поколения. Это воспроизводство обуславливает то, что "симулякры берут верх над историей, потому как воспроизводство и репродукция уничтожают реальность.

Знаменитый тезис Маклюэна "the medium is the message", интерпретирующее как сообщение, которое определено самим коммуникационным процессом, обратил внимание многих учёных в понимании роли коммуникационного средства в процессе образования иной реальности, где новость, предоставляемая СМИ, не является новостью само по себе, а лишь в связи с переданными о нём сообщениями, характер которых и взаимодействие их с публикой, целиком определяется коммуникационным средством, опосредующим это сообщение. Процесс рассмотрения учёным коммуникационных средств был акцентирован на изучении реакции индивидов, в результате изменения представлений о мире, трансформировавшихся в результате обработки СМИ. Это положение в дальнейшем станет некой отправной точкой в изучении данного феномена. В дальнейшем, на работы Маклюэна опирались и представители философии постмодернизма, в частности, Жан Бодрийяр. "Общество потребления" о котором писал Бодрийяр лишилось естественных потребностей, где вещи нужны не для выживания, а в первую очередь для статуса. Иными словами, люди не используют объект и его "потребительскую ценность", а лишь совершают различные манипуляции с ним, расценивая их как знаки, которые отличают либо присоединяют к определенному рода статусным группам. Говоря о коммуникациях, тот тут также происходит процесс манипуляции этих самых знаков, медийных сообщений, конечным смыслом которых является не передача сведений о свершившемся событии, а лишь формы, в которой оно транслировано средствами массовой коммуникации. Интересным представляется высказывания Бодрийяра о том, что каждое медийное сообщение является неким тестом, который активизируется индивидом в ответе, соответствующем той или иной господствующей идеологии общества потребления. Та информация, которой мы располагаем, не имеет ничего общего с реальностью, потому как она является уже продуктом обработки, протестировала реальность, задавая только те вопросы, которые соответствуют определенным рамкам, необходимым для существующей системы. Таким образом, суть медийных сообщений сводится к тому, что они являются неким тестером, осуществляющим контроль, тем самым налицо механизм манипулирования.

Также, в контексте анализа проблемного положения отражения или конструирования медиареальности хочется отметить вклад одного из создателей системной теории немецкого социолога Никласа Лумана, в

частности, его труд "Реальность масс-медиа". Он также отвергает подход отражения реальности и для него не представляет интерес категории "подлинность", а посему и не использует понятий псевдореальности, псевдоистории и всего того, о чем говорили постмодернисты. Для него важно осознание того, что вопрос правильности или неправильности отражения фактов не имеет смысла, потому как никто не может описать мир таким, какой он есть на самом деле, потому как для этого необходимо быть вне его. Вместо этого, говоря о реальности масс-медиа, Луман подразумевал два аспекта. К первому он относил "реальную реальность", понимая под ней всю журналистскую практику и процессы коммуникации. Второе же сводится к "наблюдаемой реальности", то есть то, что в итоге конструируется посредством СМИ и преподносится в качестве реальности. Для Лумана принципиальным является разница между наблюдаемым и ненаблюдаемым, которое выражено в противоположности системы и окружающего мира. Он выносит гипотезу, согласно которой масс-медиа предстают в качестве одной из функциональных систем общества, целью которой является самонаблюдение. Таким образом, несмотря на "предопределенность" действий со стороны системы, масс-медиа взаимосвязаны и неизменно взаимодействуют с обществом посредством заданных тем. Таким образом, по мнению Лумана, общество развивается благодаря циркулирующей тематике заданных тем. Исходя из этого, вопрос, задаваемый до Лумана многими учёными "какую реальность конструируют СМИ?" не имеет для него смысла, а на первый план выходит вопрос "Что представляет из себя общество, которое описывает себя и свой мир?" Понимание мира не как отражение СМИ, а как открытого горизонта, который позволяет лишь конструировать реальность – одна из основных идей Никласа Лумана.

Ю. В. Левченко, студ., КНУТШ, Київ
leonora.grey@yandex.ua

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ Й ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Лідерство – універсальний за своєю природою феномен суспільного життя, властивий будь-якій сфері людської діяльності; невід'ємний компонент політичної діяльності, засіб організації влади в громадянському суспільстві з розвинутою політичною свідомістю всіх або більшості його соціальних верств. У науковій літературі поняття політичного лідерства розуміють один із процесів організації та управління малою соціальною групою, що сприяє досягненню групових цілей в оптимальні терміни і з оптимальним результатом. Лідер – це член групи, що спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в конкретній ситуації за наявності відповідних особистих якостей та об'єктивних обставин. Отже, лідерство можна розглядати в широкому розумінні – як здатність впливати на інших і на

стан спільної діяльності – і у вузькому, коли лідер радикально впливає на стан справ у колективі і за багатьма якостями переважає інших.

Політика неможлива без політичних лідерів. Лідери виступають ключовими фігурами політичного життя і реально впливають на суспільні процеси. Головним критерієм політичного лідерства є ефективність його дії, результативність, задоволення запитів та інтересів цієї спільноти, яка бачить власну перспективу у його існуванні. Без широкої соціальної підтримки політичне лідерство не може відбутися. Політичне лідерство – (від англ. *Leader* – ведучий, керівник) процес міжособистісної взаємодії, в ході якого авторитетні люди, наділені реальною владою, здійснюють легітимний вплив на все суспільство, чи певну його частину, котра добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав. Політичне лідерство є найбільш показовим, оскільки воно відображає владні відносини в суспільстві на найвищому – державному рівні. Політичне лідерство як спосіб організації і реалізації влади методом надання виняткових повноважень окремим суб'єктам політики впливає з самої природи людини. Розвиваючись паралельно з еволюцією самого суспільства, лідерство на кожному історичному етапі набуває своїх специфічних форм. Так, на ранніх стадіях розвитку цивілізації воно проявлялося у вигляді силового домінування окремих індивідів. В період Античності авторитет лідера опирався на його знання та досвід, а саме лідерство існувало у вигляді наставництва. Феодальна епоха створила тип лідерства, в основу якого був покладений принцип приналежності до сім'ї або клану. Лідерство розумілося як богообраність. Нарешті, в Новий час (XX ст.) сформувалися дві протилежні форми лідерства: однією з них (характерна для авторитарних і тоталітарних режимів) є вождизм, другою ж (характерна для демократичних режимів) – легальне лідерство, засноване або на виборі керівника населенням, або на призначенні. Незважаючи на різницю у проявах, лідерство постає явищем універсальним. Універсальність проявляється в єдності функцій, які у всі історичні епохи покладалися суспільством на лідерів (діагностична, стратегічна, мобілізуюча, інтегративна, патронажна, персоніфікація політичних явищ, тощо).

В основному проблему політичного лідерства розглядають з психологічної точки зору. Зокрема, розроблено соціально-психологічну типологію лідерства й запропоновано конкретні ознаки для його класифікації. Варто наголосити, що в чистому вигляді політичних лідерів практично не буває. Портрет будь-якого лідера з часом удосконалюється. Так, не можна стверджувати, що такі політичні лідери, як М. Робесп'єр, В. Ленін, А. Гітлер, У. Черчилль, Й. Сталін чи інші своїм авторитетом і популярністю завдячують лише певним вродженим, природним якостям. Крім таких якостей потрібні і зусилля пропаганди, і активно сформована громадська думка, і багато іншого. Праві дослідники, які вважають, що лідерство – це явище комплексне і може поєднувати у собі два аспекти: неформальний статус, пов'язаний з суб'єктивними можливостями і можливостями особистості впливати на послідовників, і формально-посадовий, що дає право приймати політичні рішення та використовувати

ти різноманітні правові й адміністративні ресурси. З цієї точки зору *політичний лідер* – це будь-який учасник політичного процесу, що активно впливає на нього і стимулює соціальну групу чи суспільство в цілому на досягнення певної мети. Кожен політичний лідер має певні, часто лише йому притаманні якості, які, власне, і роблять його лідером. Реально лідерами визначаються лише значні суспільні діячі, механізм взаємодії яких з людьмибудеться на впливові сили авторитету, особистої *харизми*, а самі вони при цьому виступають у ролі своєрідного персоніфікованого центру національної орієнтації свого народу.

Політичний лідер – це людина, яка керує політичними процесами, робить вплив на соціальну поведінку індивідів, груп, прошарків і суспільства в цілому. Формування морально й інтелектуально розвиненого політичного лідера сьогодні – це високоякісна і цивілізована державна політика завтра. Справді вільною і незалежною Україна може бути за умови становлення і зміцнення в суспільстві стійкої традиції цілеспрямованого формування духовності, правосвідомості та політичної культури особистості політичного лідера.

Досить своєрідно трактує поняття "політичний лідер" відомий український політолог Д. Видрін. Він вважає, що політичний лідер – це будь-який, незалежно від формального рангу, учасник політичного дійства, процесу, який намагається і спроможний консолідувати зусилля всіх, хто його оточує, і активно на цей процес для досягнення висунутих ним визначних цілей.

Проблема лідерства завжди має розглядатися у контексті конкретного суспільства та історичного часу. Значна роль у цих процесах у нашій державі належить саме політичному лідерові, особі як головній фігурі найважливіших політичних процесів. І це природно, оскільки Україна фактично завжди була суспільством лідерського типу. Князі, гетьмани, полководці, провідні політики здебільшого відігравали домінуючу роль у виборі шляхів суспільно-політичного розвитку країни.

Безумовно, сучасна Україна потребує передусім демократичних лідерів, але багато з них все ще використовують авторитарні норми управління. Серед багатьох якостей сучасного політичного лідера в Україні варто виокремити почуття національної самосвідомості, відчуття єдності з народом. Інакше кажучи, лідера України характеризує не так уміння красиво висловлюватись, як те, що він здатен бути захисником національних інтересів, обстоювати їх.

**Ф. Медвідь, д-р політ. наук, проф., МАУП, Київ,
А. В. Писана, магістр, МАУП, Київ
fedir_medvid@mail.ru**

НОРМАТИВІСТСЬКА ТЕОРІЯ ГАНСА КЕЛЬЗЕНА

Нормативізм виступає як правова доктрина, яка розглядає право виключно як об'єктивну логічну форму, абстраговану від соціального, пси-

хологічного та історичного змісту, як би в "чистому вигляді" (звідси нормативізм також називають "чистою теорією права"). Одна з течій сучасного юридичного позитивізму. Нормативістська концепція розглядає право як чисто логічну систему, виключно технічну і абсолютно окрему від намірів, ідей або цінностей. Сутність права, на думку нормативістів, це просто наявність норми і її поєднання з вищими і нижчими нормами. Якщо вивчати нормативістську теорію Кельзена більш поглиблено, то вона, зрозуміло, може здатися трохи сухою сама по собі, однак це добре виконана робота. [Графський В. Г. Аналітична юриспруденція. В кн.: Історія політичних вчень / За ред. В. С. Нерсисянца. – М., 1995. – С. 93]. Ганс Кельзен (1881 – 1973) австрійський філософ права. Його теоретичні погляди остаточно сформувалися в період, що пішов за розпадом австро-угорської монархії. У той час Кельзен викладав у Віденському університеті і займався активною політичною діяльністю, виступаючи в ролі радника з юридичних питань першого республіканського уряду. За дорученням К. Реннером, глави кабінету, Кельзен очолив підготовку проекту Конституції 1920 року (з деякими змінами ця конституція діє і в даний час). Після приєднання Австрії до нацистської Німеччини вчений емігрував до США. [Прозорова Н. С. Кельзен Ганс // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 2001. – Т. 3. – К-М. – С. 78–79; Жюль К. К. Філософія і соціологія права: Учеб. пособие. – К.: Юринком Интер, 2000. – С. 358–359]. Основна робота – "Чиста теорія права" (1934, 1960.). Під цією назвою будувалася теорія позитивного права, яка в забезпечення своєї чистоти, відмовляється від пізнавальних зусиль щодо всіх елементів, які є чужими позитивному праву. "Чистота" юридичної науки означає виключення з неї ідеологічних аспектів, вилучення будь-яких соціальних аспектів, тобто пізнання соціальної реальності, розгляду права у взаємозв'язку з іншими аспектами суспільного життя.

Предмет вивчення теорії права становить законодавчі норми, їх елементи, правопорядок як ціле, його структура. Ганс Кельзен ставить жорстку завдання пояснити право саме із себе як самостійну одиницю, у відриві від соціального буття. Мета теорії – забезпечити юриста, насамперед суддю, законодавця і викладача розумінням і описом позитивного права їхньої країни. Наука повинна описувати свій об'єкт як він є, а не наказувати: яким він повинен або не повинен бути з точки зору деяких специфічних цілісних міркувань. Остання є предмет політики, яке має справу з мистецтвом державного управління, з діяльністю спрямованої до пізнання реальності. Реальність, тобто саме існування позитивного права, не залежить від своєї відповідності чи невідповідності зі справедливістю. Чиста теорія права розглядає свій предмет як якусь копію трансцендентальної ідеї ("транс центральний" – в схоластичну філософію те, що височіє над усіма категоріями і родовими поняттями, виходить за межі будь-якого досвіду, виходить за межі людської свідомості), вона проводить в теж час ясна відмінність між емпіричним правом і трансцен-

дентальної справедливості шляхом виключення останньої з свого розгляду. Чиста теорія права відмовляється бути метафізикою права: "те, що не може бути виявлено в утриманнях позитивних юридичних норм, не може увійти в правове розуміння". Чиста теорія права – це скоріше структурний аналіз позитивного права, ніж психологічне чи економічне пояснення його фактів або моральних і політичних оцінок його цілей. Спільними джерелами єдності і значимості норм права виступає постулируемая людською свідомістю основна норма. Вона не є синтезом соціальної бази і права, ні нормою природного права. Функція основної норми, стверджував Ганс Кельзен, що не аксіоматическая, а пізнавально-теоретична, як передумова і умова єдності та значущості всіх норм даної системи, основна норма є трансцендентально-логічною категорією пізнання.

За допомогою основної норми, відповідно до теорії Ганса Кельзена, право досягає єдності, не вдаючись до метаправовим джерел і утворює ступінчастий порядок, в якому нижчі форми впливають з вищих. Вища ступінь права – конституція – черпає свій обов'язок безпосередньо в основній формі. Далі в низхідній ступені дотримуються закони і загальні норми. Нижчу ступінь утворюють так звані індивідуальні норми, створювані судом і органами управління стосовно до окремих правових ситуацій. [Філософія права: Навч. посібн. / За ред. О. Г. Даніліяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 116].

Поруч із положенням про основну норму ще одним наріжним каменем нормативізму є теза про ступеневу будову права. Ця теза сповіщає, що в правовому комплексі юридичні норми зв'язані між собою за принципом субординації. Тобто, за допомоги основної норми Кельзен створив порядок, в якому нижчі норми впливають із вищих. Вищий ступінь права – конституція – здобуває свою значимість безпосередньо в основній нормі. Закони й загальні норми (укази й розпорядження, які мають силу закону) здобувають свою дійсність у конституційній нормі. Нижчий ступінь утворюють індивідуальні норми, створені судами та органами управління стосовно до окремих правових ситуацій, договори та інші черпають свою дійсність у законі, який містить ширше правило про належне.

Отже, якщо взяти ступеневу теорію на її внутрідержавному відтинку, себто від індивідуальних норм до конституції, то неважко побачити, що вона відображає, хоч і в загадковому вигляді, дійсну ієрархію джерел права. Найбільш загадковим пунктом ступеневої теорії Кельзена є основна норма (вища норма), яка ніким не створена, існує сама по собі, не може бути виведена з будь-якої іншої норми, навпаки, з неї виводяться всі норми даної правової системи. Кельзен фактично не робив різниці між правотворчістю і правозастосуванням: суд не просто знаходить право, а творить його. Завдяки цьому, вважав він, право перебуває в постійній динаміці. Право розглядається в русі, як єдина система -процес. Саме під цим кутом зору мислитель ототожнював систему норм (належного) з правопорядком. Звідси філософ відзначав, що специфічний метод визначав і специфічний предмет. Принципова відмінність методу тягне за собою і

принципову відмінність досліджуваного предмета. До єдиного предмета правознавства у Кельзена входила й держава, що інтерпретувалася ним як правопорядок і за сутністю ототожнювалася з позитивним правом. Критикуючи властивий старому позитивізму дуалізм права й держави, філософ писав: "Тільки-но ми почнемо розуміти під державою правопорядок, відразу виявиться, що дійсністю, яка протистоїть простим етико-політичним постулатам, або реальністю держави є позитивність права. Дійсна держава, твердив мислитель, являє собою позитивне право, на відміну від справедливості, тобто вимоги політики".

З позицій ототожнення права і держави Кельзен уважав, щовсяка держава є правовою. Але як радикальний позитивіст він відкидав поняття "правова держава" в загальноприйнятому смислі, що використовується для позначення такого типу держави, яка відповідає вимогам демократії та правової безпеки, оскільки таке поняття правової держави, за оцінкою філософа, є забобоном, заснованим на теорії природного права. Він же під правопорядком (і як право, і як державу) має на увазі тільки позитивне право з будь-яким довільним змістом [Жюль К. К. Философия и социология права: Учеб. пособие. – К.: Юринком Интер, 2000. – С. 358–359].

Отже, чисте вчення про право Г. Кельзена можна було б характеризувати як позитивістську філософію позитивного права, але позитивістський підхід до права за сутністю заперечує предмет і зміст будь-якого філософського вчення про право, заперечує науковий статус і вивчення філософії права як такої. Тому точніше було б сказати, що за своїм профілем, змістом і сутністю кельзенівське нормативістське вчення розроблено у вигляді позитивістської теорії права в руслі аналітичної юриспруденції, яка належить до розряду описових наук.

**Ф. Медвідь, д-р політ. наук, проф., Київ,
М. Ф. Чорна, асп., МАУП, Київ
fatv@mail.ru**

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО КІБЕРПРОСТОРУ

Загрозами в інформаційній сфері відповідно до Стратегії національної безпеки -2014 року виступають: Цілеспрямована інформаційна війна, яка ведеться проти України російським телебаченням та іншими засобами пропаганди, створює життєво небезпечну загрозу національним інтересам України як на її території, так і за кордоном. Формуючи викривлену інформаційну картину світу, російські засоби масової інформації, у тому числі в мережі інтернет, руйнують перспективи відновлення добросусідських відносин між українським і російським народами, розпалюють міжетнічну, расову, релігійну, соціальну ворожнечу, пропагують війну і поширюють культ насильства, прагнуть підірвати суспільно-політичну і соціально-економічну стабільність.

Російські спецслужби продовжують реалізовувати небезпечні спеціальні інформаційні операції проти України. Гострою залишається загроза застосування системних кібератак та проведення кібертерактів проти об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, що може призвести до загроз життю громадян, завадити доступності державних послуг і створити фінансово-економічні проблеми загальнонаціонального рівня [Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки". – К.: НІСД, 2014. – С8]

Інформаційна безпека, на наш погляд, виступає як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн при її використанні.

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері відповідно до ЗУ "Про основи національної безпеки України" такі: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки України становлять Конституція України, Закони України "Про національну безпеку України", "Про інформаційну безпеку України", "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки" інші закони і нормативно-правові акти, розроблено Проект Доктрини інформаційної безпеки України (РНБО України) від 25 травня 2009 р., а також

ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво у Європі, Договір "Відкрите небо", Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, які зобов'язують країни-учасниці здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах.

Політика забезпечення інформаційної безпеки, відповідно до Стратегії 2014 визначає пріоритетними напрями інформаційної безпеки України: протидія підривній пропаганді та спеціальним інформаційним операціям іноземних держав проти України, упередження намагань маніпулювати суспільною свідомістю шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації, сприяння формуванню національної ідентичності; реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом відповідно до стандартів ЄС і НАТО; підвищення обізнаності суспільства шляхом впровадження відповідних освітніх програм.

Пріоритетом є також упровадження міжнародної практики забезпечення кібербезпеки, у тому числі з використанням можливостей національного контактного пункту "24/7" для боротьби зі злочинами у сфері комп'ютерних технологій держав "Групи семи" за консультативної та фінансової підтримки України з боку НАТО та ЄС.

Утворення системи кібернетичної безпеки, у тому числі забезпечення координації зусиль у цій сфері, протидія кібертероризму, захист від кібератак на об'єкти критичної інформаційної інфраструктури, зокрема у військовій, енергетичній, транспортній, телекомунікаційній та банківській сферах; захист державних інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації з урахуванням практики країн НАТО та ЄС [Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія / Д. В. Дубов. – К.: НІСД, 2014. – С/257–312].

Отже, в умовах становлення стратегії національної безпеки України та сучасного кіберпростору інформаційна безпека виступає станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері.

***І. О. Мохнатюк, канд. іст. наук, доц., КПУ ім. Б. Грінченка, Київ
Mohnatyuk@ukr.net***

ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сьогоднішній необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства є пошук нових філософсько-педагогічних ідей, які покликані створювати інтелектуальну основу для сучасної школи. Підвищення економічної і соціальної ефективності вищої освіти на даному етапі розглядається в якос-

ті важливого державного завдання як у країнах з високорозвиненим техніко-економічним рівнем, так і в країнах з перехідними економіками, що розвиваються. В умовах глобалізації світових процесів і формування інформаційного суспільства освіта набуває значення головного соціального феномену. Сучасні світові соціальні процеси відбуваються у час, коли "основним ресурсом стає інформація, а фактором, що стимулює чи обмежує розвиток суспільства – знання" [Сохраняева Т. В. Гуманистические ориентиры развития системы образования // Философские науки. – 2005. – №9. – С 19]. Перехід від індустріальних до інформаційних технологій стає помітним явищем в усіх провідних країнах світу. Ідеалом, кінцевою метою такого переходу є побудова інформаційного суспільства, у центрі якого постає людина з усім розмаїттям її інтересів та потреб. Головним завданням освіти, виходячи з такої точки зору, стає формування вільного мислення людини, її здатності до самостійного відповідального вибору, психологічної зрілості, вміння побачити контури майбутнього.

Гарантією дієвості та ефективності впровадження інформаційних технологій є "розуміння кожним громадянином того, чому і як саме урядові портали і муніципальні сайти, дистанційна освіта, власний сайт і створення віртуальної фірми здатні покращити його власне життя і життя його дітей"[Сохраняева Т. В.. Гуманистические ориентиры развития системы образования // Философские науки. – 2005.-№9.]. Внутрішній ціннісний світ людини, її почуття моделюються суспільством і різними засобами проникають у свідомість [Макаров Б. В. Разум и сердце: История и теория менталитета. СПб., 1993].

Утвердження розуміння важливості та необхідності інформаційних технологій як одного з провідних інструментів професійного самоствердження особистості, а далі – конкурентоздатності держави, сьогодні має стати одним з пріоритетів в діяльності закладів вищої освіти України. Слід негайно посилити вимоги до якості учбово-методичної бази, забезпечення навчального процесу новими і сучасними засобами і методами пізнання, що пов'язані з передовими інформаційними технологіями; треба, нарешті, подбати про якість професорсько-викладацького складу, який має забезпечувати "рух на випередження", а не ширяти в ілюзіях і стереотипах минулого.

Використання сучасних джерел інформації підсилює індивідуальні стратегії успішності студентів, стимулює університети до "інформаційної презентації власних досягнень, напрямів пошуку партнерів, інформаційного забезпечення навчального процесу шляхом створення університетських інформаційних ресурсів" [Жук М. В. Сучасна українська освіта за умов конкуренції інформаційних потоків // URL <http://www.dlab.kiev.ua/ITEA2006/paper/Zhuk.doc> (30 жовтня 2006)].

Вища освіта в інформаційному суспільстві – це середовище інформаційного обміну, яке передбачає не лише засвоєння, але й передачу та генерування нової інформації в обмін на отриману, а також продукування знань. В цьому контексті проводиться чітке розмежування знання

та інформації. Знання – це результат пізнання дійсності, що має системне і несуперечливе оформлення і є за характером об'єктивним (незалежним від волі людини). Інформація – це відомості будь-якого роду, що часто виражають суб'єктивну думку мовця, можуть бути недостовірними і суперечливими. Російський вчений Георгій Ільїн звернув увагу на важливий ефект взаємопереходу знань в інформацію і навпаки. Відносність знання в силу швидкого застарівання призводить до "витіснення знань інформацією в якості основного елемента освітнього процесу, що перетворює знання в інформацію про світ" [Ильин Г. Л. Философия образования (идея непрерывности). – М.: "Вузовская книга", 2002. – С 92]. Таким чином, студент отримує несистематизовані відомості, осистемлення та перетворення яких в знання є завданням самого студента. Розуміння цієї ситуації веде до переосмислення характеру сучасної освіти, оскільки навчання, направлене на передачу навичок і знань, стає неефективним. Більш важливим є формування у людини таких особистісних структур і здібностей, які роблять для неї посиленою самостійну орієнтацію у світі знань і вмінь. Освоєння знання перестає бути підгонкою особистості під певний стандарт. Важливим перспективним фактором тут може виступати самоосвіта як важлива сфера суспільного виробництва, як сфера інвестицій і людського капіталу, здатного до постійного зростання і вдосконалення [Кемеров В. Е. Введение в социальную философию. Учебное пособие для гуманитарных ВУЗов. – М.:Аспект Пресс, 1996].

Гуманістична спрямованість інформаційного суспільства передбачає відповідну спрямованість інформаційних освітніх технологій, що ставить ряд вимог перед сучасним навчальними закладами. Це, по-перше, підбір таких інформаційних освітніх технологій, які б доносили до студента "розуміння розмаїття людських культур, складності й неоднозначності гуманістичної перспективи людства" [Зусьва В. І. Аксиологічний аспект гуманістичної спрямованості інформаційних освітніх технологій // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2005. – № 49]. По-друге, важливим є забезпечення принципу плюралізму, що виключає претензії когось на абсолютність та адекватність істини. По-третє, викладач має дотримуватись у своїй роботі принципу репрезентативності тих інформаційних освітніх технологій, які вже здобули загальне визнання і виявляють дбайливе ставлення до першоджерел, класичних текстів. Педагог має володіти мистецтвом інтерпретації, творчого підходу, здатного ввести студента в складний світ гуманітарної культури. Ще одна вимога – дотримання принципу дистанціювання, що передбачає збалансоване та безстороннє застосування інформаційних освітніх технологій. Це, зокрема, означає і те, що викладач не має право нав'язувати власні політичні чи будь-які інші переконання, застосовувати в навчально-виховному процесі авторитарні методи впливу на свідомість студента і т. п. При впровадженні сучасних освітніх технологій потрібно звернути увагу на фундаменталізацію як поглиблення теоретичної, загальноосвітньої і загальнокультурної компоненти в змісті цих технологій. У цьому контексті

мова, передовсім, іде про методологізацію змісту як освіти, так і власне її інформаційних технологій. Викладання таких різних по своїй суті дисциплін, як гуманітарні та природничо-наукові, не може проходити за одними і тими ж схемами вербалізації чи догматичного заучування матеріалу, "розфасованого" на окремі змістові порції.

Дотримання вищеперелічених вимог сприятиме підвищенню якості освіти, допомагатиме основному суб'єкту навчального процесу не лише опанувати певну суму знань, але й розкрити свою різнопланову сутність. Формування людського капіталу в суспільстві можливе лише на основі освіти і безпосередньо залежить від якості освіти, яка може бути або орієнтована, або не орієнтована на розвиток здібностей, на необхідність кваліфікаційного і компетентнісного росту людини.

В. В. Наконечна, асп., КНУТШ, Київ
Tolkien_vvn@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ХІМІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Як відомо, у вітчизняній філософії та методології науки виділяють такі основні компоненти фундаменту науки: наукова картина світу; ідеали та норми наукового пізнання; філософські засади науки. Наукова картина світу дає загальні уявлення про специфіку предмета наукового дослідження. Вона за своєю суттю є певним пізнавальним образом, котрий спрощує та схематизує певну сторону дійсності. Дж. Холтон зазначає, що картина світу значною мірою обумовлює людські вчинки та думки. Картина світу є моделлю, котра "узагальнює досвід і переконання людини та виконує роль своєрідної ментальної карти, з котрою вона (людина) зв'язує свої вчинки та орієнтується серед речей і подій реального життя. "[Дж. Холтон. Что такое "антинаука"? // Вопросы философии, 1992. – №2. – с. 38] Вона має ядро – сукупність тематичних категорій і припущень як базисних положень, які є керуючими у мисленевій практиці. Картини світу є дієвими лише тоді, коли сприйняття світу і діяльність носія тієї чи іншої картини будуються на їхній власній внутрішній мові. Дж. Холтон ототожнює із світоглядом не лише загальну картину світу, а й наукову картину світу, уточнюючи, що остання є обов'язковим елементом першої. У пострадянській традиції термін "наукова картина світу" використовується й у вузькому смислі – як специфічна форма систематизації наукового знання. Вона задає спосіб бачення предметного наукового світу на певному етапі його розвитку. Опираючись на філософські принципи, наукова картина світу не зводиться до них, а лише використовує як базу для процесу синтезу наукових результатів.

Окрім загальнонаукової картини світу існують картини світу окремих наук (спеціальні картини світу), або дисциплінарні онтології. Вони дають уявлення про предмет кожної окремої науки. В. С. Данилова виділяє наступні компоненти спеціальних картин світу: онтологічний, методоло-

гічний, епістемологічний, культурологічний та освітній. В онтологічній компоненті всі категоріальні смисли можуть бути зведені до кількох постулатів, які описують наявну дійсність. Вона змінюється при зміні типу наукової раціональності. У постнекласичній науці онтологічна компонента наукової картини світу описує відкриті системи, що здатні до самоорганізації та може бути зведена до таких постулатів:

1. Новий універсалізм, синтез із філософією;
2. Розгляд складності, як однієї з основних категорій;
3. Поява нових форм самоорганізації;
4. Розглядаються багатоелементні системи;
5. Наявна несилова взаємодія.

Епістемологічна компонента постнекласичної наукової картини світу спирається на еволюцію, розповсюджуючи її принципи на весь Всесвіт. Шлях до нових динамічних рівноваг відкриває випадковість, яка взагалі випадала з розгляду в попередні етапи розвитку науки. Постнекласична наукова картина світу є нелінійною, хоча й не ділить світ на лінійний та нелінійний.

Виділяючи фізичну, біологічну картини світу, було би логічно виділити й хімічну картину світу. Думка про те, що для опису хімізму достатньо використати фізичну картину світу, виявляється спрощеною редукцією.

В. С. Данилова та Н. Н. Кожевников вважають, що наукові картини світу слід розглядати не за окремими науками, а за структурними рівнями, котрі характеризуються певними просторово-часовими параметрами. Але хімічну картину світу (ХКС) вони вважають винятком: у ній поєднуються самовизначення хімії як науки та чітке віднесення досліджуваних процесів до окремого структурного рівня. Таке положення ХКС дозволяє широко використовувати індуктивний підхід у хімії та встановити зв'язки між самостійними хімічними дисциплінами і забезпечити інтеграцію з іншими науками.

Універсальним законом хімії В. С. Данилова та Н. Н. Кожевников називають періодичний закон, а серед вузлових проблем відмічають хімічний зв'язок, хімічну рівновагу, кінетику й самоорганізацію. При цьому вони зазначають, що хімічна кінетика взаємодіє з усіма підходами та напрямками в хімії. Щодо самої ХКС дослідники приходять до наступних висновків. В основі хімічної реальності лежить "динамічна комірка складної топологічної структури. Ця комірка склеєна "електронним клеєм" за посередництвом "усуспільнення електронів" [Данилова В. С., Кожевников Н. Н. Химическая картина мира и ее положение в системе фундаментальных дисциплинарных онтологий. // Вестник ЯГУ. – 2009. – Т. 6, № 2. – с. 110]. Поведінку як самої комірки, так і речовини на її основі визначає її елементний склад і структура. До того ж хімію можна розглядати як центральну науку природознавства: вона вивчає речовину на атомному та молекулярному рівнях, які знаходяться посередині між рівнями елементарних частинок і клітин. Це зумовлює легкість встановлення зв'язків між хімією та фізикою і біологією, проведення міждисциплінарних досліджень.

А. А. Печьонкін підкреслює світоглядне значення коливальних реакцій. Він звертає увагу на те, що ці реакції є прикладом складних систем, на вивченні котрих усе більше зосереджуються науковці.

Не можна не погодитися із тим, що одним із базових компонентів хімічної картини світу є періодичний закон – він же є й однією із основних теорій сучасної хімії. Але, враховуючи тенденції розвитку цієї науки, так само не можна обійти увагою роль хімічної кінетики у ХКС. Як було зазначено вище, наукова картина світу задає спосіб бачення цього світу. Предметний світ хімії є світом перетворення речовин зі зміною їхніх властивостей. Періодичний закон описує закономірності цих перетворень. Теорія будови речовини дає розуміння того, що саме бере участь у перетвореннях. Хімічна кінетика поглиблює опис, розкриваючи механізми перетворень та даючи інструменти впливу на них. У науковому світогляді хіміка ці три компоненти діють разом, даючи максимально повне уявлення про предмет дослідження. Хімічна кінетика починає відігравати ключову роль при переході до постнекласичної наукової картини світу, адже в поле її розгляду потрапляють автоколивальні процеси, каталітичні петлі, котрі відносяться до систем, здатних до самоорганізації.

А. А. Новіков, асп., КНУТШ, Київ

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КОНЦЕПЦІЇ "ХАРАКТЕРОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ" О. КУЛЬЧИЦЬКОГО

Проблему специфіки українського характеру О. Кульчицький розв'язував, із врахуванням таких чинників:

- 1) *расових*;
- 2) *геопсихічних*;
- 3) *історичних*;
- 4) *глибинно-психічних*.

Він застосовував метод структурного аналізу та розглядав психічне життя як цілісність.

О. Кульчицький виявляє три основні функції психічних діянь:

- 1) *почування*, тобто регулюванні дій;
- 2) *прямування* – передумова, духовне джерело дій;
- 3) *пізнання* – спрямування на "Я" і на світ.

Кожна із цих функцій має подвійну природу:

- 1) *перша*, пов'язана із розрізненням сфери "Я", "персона ества";
- 2) *друга*, пов'язана зі сферою неусвідомленого.

Учений створив структурну теорію, що об'єднала до єдиного цілого різні психічні явища та процеси центрального та периферійного життя. Він обстоював конкретність зв'язків психічних функцій та явищ, при цьому значну увагу надавав аналізу психічних мотивів, психологічних типів, психофізичної типології із обов'язковим виходом на українську ментальність.

Особливу увагу вчений приділяв історичним чинникам формування української психіки (геополітичне положення України, її "межовість"), особливо виділяючи життєвий стиль козащини:

- 1) *чесність*;
- 2) *воля*;
- 3) *віра*;
- 4) *героїка*.

Учений зауважував, що за такого стилю життя формує також інший стиль – *Vita minima* (перечекати й перетерпіти негоди історичного процесу). Тому стає зрозумілим тип поведінки, яку І. Франко у пролозі до поеми "Мойсей" називав "укритою злістю, облудливою покірністю":

- 1) *індивідуальна зосередженість*;
- 2) *обмеження зовнішньої життєвої активності*;
- 3) *спрямованість психічної енергії на внутрішнє життя*;
- 4) *уникання нав'язливих контактів з оточенням*.

До цього питання О. Кульчицький повертається і в праці "Риси характерології українського народу" [Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. – Т. 2. – К.: Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 1995. – С. 708–718]. Учений вважає, що історично-політичні обставини та "інтроверсія" української психіки (тобто звернення не у світ, а всередину) стали причиною для поширення комплексу меншовартості в українців. Особливо сприяє поширенню цього явища поневолення українців іншими націями та народами, які донедавна заперечували для українців навіть право на мовну самостійність.

Н. Є. Новікова, ст. викл., ГІ НАУ, Київ
ntarkhova@yahoo.com

МЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ЯК ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Сердцевиною політичної культури будь якої нації є усвідомлення потреби власної держави, ідеал цієї держави, тобто найкращі з національної точки зору форми державного управління й устрою, функції держави в суспільстві. У цілому політична культура виступає складним системним утвором, в якому функціонують світоглядні, нормативно-ціннісні, практично-поведінкові та інституційні компоненти. Певною мірою вони близькі за змістом до ментальних настанов нації, є їх конкретним втіленням і проявом у політичному житті суспільства.

Історія вказує, що ментальність українців має визначний вплив на такі основні риси їх політичної культури: волелюбність, демократизм, толерантність, а також зверхність особистих інтересів над загальнонародними, політичний конформізм, схильність до анархізму, міжусобної боротьби, які з особливостей українського світосприйняття породжують позитивні, а які – негативні риси української політичної культури.

Відомий український вчений В. Янів у своїх дослідженнях зробив висновок, що українці за своїм психологічним складом є народом західно-європейського типу, тоді як росіяни – східного, азійського.

Для пояснення особливостей українського індивідуалізму, його "вибухлого характеру", В. Янів звертає увагу на геополітичну культуру та психологічну "межовість" України. Україна найбільше з європейських народів віддалена від Західної Європи і перебуває на межі двох світів – Східного і Західного. Тому вона відчуває постійний вплив східної культури. Ось чому український індивідуалізм, не контрольований розумом, не опанований волею, надто керований почуттями, закономірно веде до згубних наслідків. Причиною українських невдач можна сформулювати парадоксом: "в неволі ми опинилися тому, що надто любили волю. Ми боялися свого власного тирана і послаблювали себе внутрішньою боротьбою, не виявляючи одночасно досить активності назовні, так довго, аж запанували над нами чужинці"[Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал // Літопис червоної калини.-1992.-№6–7. С. 7].

Геополітичне межування України, яка знаходиться на кордоні двох цивілізацій – західної та східної і тому часто ставала ареною для зіткнення двох великих світів, відіграло значну роль в усталенні українського індивідуалізму.

Особливість України полягає в тому, що вона не була ні центром, ні периферією і майже постійно знаходилась між різними державно-політичними полюсами. Тому для України характерний нестійкий стан, постійне маневрування і балансування на межі ризику. Це істотно вплинуло на психологію народу, його духовні, політичні та інші форми життєдіяльності. Отже, під впливом маргінального складника ментальності українського народу пояснюється наявність у його політичній культурі субкультур, орієнтованих на цінності тих чи інших сусідніх націй та держав.

Маргінальний стан України позначився також і на змісті національної ідеї. Українці впродовж віків мріяли про те, якби вирватися з обіймів сусідів. Тому специфіка полягає в тому, що це ідея не творчості, а свободи, яка досить часто розуміється як стихія вольності і руйнування.

Нація, яка довго перебувала під іноземним гнітом і культура якої піддавалась тотальному нищенню, починає набувати нових ментальних рис. У неї розвивається мімікрія, тобто здатність пристосовуватись до чужих порядків, формальне сприйняття суспільних ідеалів і норм, консерватизм як спосіб захисту й збереження власних етнічних рис, "комплекс меньшовартості". Досвід України показує, що політична культура поневоленої нації дедалі більше характеризується конформізмом, забуттям власних традицій і символів, насиченням суспільної свідомості та суспільних відносин чужоземними цінностями і нормами.

У цілому можна зробити такий висновок: ментальність нації, яка тривалий час не мала власної державності і перебувала в неволі, серйозно деформується. На глибинному рівні продовжують функціонувати власні ментальні риси, але на них починають нашаровуватись набуті в умовах

неволі ментальні настанови. Аналогічній трансформації піддається і політична культура. Тому не дивно, що в нинішній політичній культурі функціонує стійкий елемент проросійської субкультури, який часто успішно конкурує з власне українськими політичними цінностями.

Розмірковуючи над причинами такого ставлення істотної кількості українців до процесу становлення власної держави, слід назвати серед головних особливі властивості нашого національно-політичного менталітету.

Включення України в світове співтовариство, активна міжнародна співпраця та конкурентні відносини зроблять українців більш цілеспрямованими, монолітними і прагматичними. Усі ці об'єктивні чинники повинні бути підсилені і доповнені повсякденною освітньо-виховною роботою серед усіх верств населення інституціями, політичними партіями, церквами, навчальними закладами, засобами масової інформації, всією свідомою українською громадськістю.

А. М. Петров, асп., КНУТШ, Київ

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ КРИЗ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Сьогодні політична наука орієнтована на вивчення стабільних і рівноважних політичних систем, тому в умовах системної політичної нестабільності у неї виникає дефіцит методологічного інструментарію для аналізу кризи політичної системи.

Однією з перших теорій пояснення механізмів політичної кризи з точки зору теорії систем дав С. Фленаган, сформувавши чотириохфазну модель процесів криз і змін. Відштовхуючись від структурно-функціональної теорії Г. Алмонда, С. Фленаган визначає першу фазу як вдала відповідність ролей – їх виконанню, а структур – їх функціям. У Фленаган початком кризи політичної системи є друга фаза, коли зовнішні і внутрішні резонанси накладаються один на одного, викликаючи неузгодженість ролей і функцій акторів політичної системи в контексті її управління [Crisis, Choice, and Change. Historical Studies of Political Development / ed. by G. A. Almond, S. C. Flanagan. Boston: Little, Brown and Company, 1973. p. 45–57].

А. Дахін розглядає кризу політичної системи через поняття динамічного хаосу. У цьому контексті він виділяє в механізмі виникнення динамічного хаосу два процеси. Перший – механізм "понижуючого" хаосу – процес деконструкції (розпаду, розкладання) соціальних відносин, інститутів структур повсякденності і т. п., який породжує якийсь хаос. Другий – процес активного конструювання, новацій, який породжує хаос іншого роду. Це – механізм "підвищувального" хаосу [Дахин А. В. Социокультурный "отскок" как проблема социальной синергетики // Социальная синергетика: теоретические и практические аспекты. Йошкар-Ола, 2004. С. 91].

Якщо говорити про механізм "підвищувального" хаосу, то він виникає від посилення нелінійного поведіння суспільства, збільшення в соціа-

льних процесах частки політичної девіантної поведінки (аномії), коли індивіди цілком усвідомлено йдуть на порушення сформованих норм політичного порядку, що становить процесу аномії. Політичні аномічні процеси починаються тоді, коли в силу певних причин більша частина населення перестає орієнтуватися на сформовані статусні приписи слідувати загальноприйнятим нормам політичної поведінки. З іншого боку, наростають процеси делегітимізації влади, коли розмиваються базові основи політичного порядку. Влада починає спиратися виключно на насильство [Пушкарева Г. В. Политическая система: синергетический подход // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. 2001. № 6. С. 43–44].

Динаміка розвитку кризи і меж її осяжності найбільш ґрунтовно вивчені в економічній літературі стосовно до економічних криз. Згідно економічній науці криза не є однорідним явищем і містить в собі два види криз: криза структурна і криза системна [Лавров Е. И., Капогузов Е. А. Экономический рост: теории и проблемы. Омск: ОмГУ, 2006. С. 135–138].

Цю концепцію можна застосувати до політичних процесів. Структурна криза зачіпає будь-які структури системи нижчого рівня в результаті введення нового типу діяльності, при цьому не викликає загальносистемної кризи, але може бути поштовхом до неї. Структурна криза може початися в результаті реформи, модернізації, появи будь-яких нових політичних інститутів (інституціоналізації). Настає протиріччя між старими інститутами і новими, і починають діяти механізми підвищувального хаосу. Структурні кризи частково можуть вирішуватися за допомогою контрреформ, частково в результаті цілеспрямованих зусиль систему вдається реорганізувати, ускладнити і пристосувати до нових умов зовнішнього середовища.

Характерною особливістю системної кризи, є те, що в точці біфуркації неможливо передбачити, в якому напрямку буде проходити подальший розвиток системи. Так, І. Пригожин пише: "Дуже часто відгук системи на обурення виявляється протилежним тому, що пророкує наша інтуїція. Специфічною особливістю складних систем є те, що наші знання про них обмежені а невизначеність з часом зростає" [Пригожин И. Р., Стенгерс И. Порядок из хаоса. М.: Прогресс, 1986. С. 86].

У цьому контексті як політики, так і експерти відчують проблеми з прогнозуванням політичного процесу. Як зауважував П. Сорокін, "напередодні війни більшість вчених передбачали мир; напередодні економічного краху і зuboжіння – процвітання; напередодні революцій – стабільний порядок і закономірний прогрес. Незважаючи на всі, що знаходяться в нашому розпорядженні громадські та природничі науки, ми не здатні ні управляти соціально-культурними процесами, ні уникати історичних катастроф. Як колода на краю Ніагарського водоспаду, нас приводять в рух непередбачувані та непереборні соціально-культурні течії, переносючи нас від однієї кризи і катастрофи до інших" [Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. М.: Издательство политической литературы, 1992. С. 487].

Таким чином, існує два механізми кризи політичної системи. Перший виникає коли реформи мають системний характер, коли відбувається радикальна зміна державних інститутів, а також норм і правил за якими живуть учасники політичної системи. Так, системна криза, викликана розпадом радянської державності, фактично сприяла переходу до хаосу. Другий механізм пов'язаний з впливом зовнішнього руйнівного фактора на політичну систему держави, наприклад, війни. Другий механізм політичної кризи виникає в результаті структурних політичних реформ, коли політична система поступово оновлюється, наприклад, сюди входять колишні країни соціалістичного табору.

А. П. Петухов, асп., КНУТШ, Київ
untunize@gmail.com

КОНСТРУКТИВІЗМ: САМОДОСТАТНІСТЬ ПОЗА ІДЕОЛОГІЄЮ

Ідея, втілювана практично із уникненням концептуального оформлення, покладає ідеологію у вигляді комплексу настанов, проголошуваних в якості організовуючих щодо реальності принципів. Як правило, ідеологічна настановча система встановлюється в якості фундаменту для подальших розробок у дослідницькій царині та (або) царині матеріального виробництва. Очевидно, що таким чином відбувається підміна засадничих факторів, похідних із онтологічної реальності, на систематизований комплекс директив, організований згідно забаганок їх автора. На зміну неусувному диктатові реальності, поділюваної її учасниками (сприймачами та інтерпретаторами різного ступеня компетентності у різних її царинах), встановлюється диктат одного її інтерпретатора. Решта бажаних дослідити онтологічну реальність (чи теоретичні системи, розбудовані для її опису), але із низки причин змушених дотримуватись настанов певної ідеологічної системи, постають не більше, як ретрансляторами положень панівної щодо їх розробок ідеології.

Прикладами викривлення даних, отримуваних щодо онтологічної реальності, є, зокрема, ідеологічні системи, побудовані для обґрунтування режимів, встановлюваних із метою узурпації влади та, так би мовити, "дегромаднізації" (або уникнення наступної "громаднізації", якщо така вже відбулась) суспільства, що підпадає під дію "факторів ураження" трансляції положень таких ідеологій. Так, марксизм-ленінізм, чучейство, хомяковщина "*особого пути*" збігаються з проголошенням самодостатності соціальних, політичних та економічних процесів, виконуваних на положеннях цих ідеологій.

Конструктивний підхід в теорії пізнання має справу не із відкриттям онтологічної реальності шляхом збільшення кількості систематизованих перевірених даних про неї, а зі створенням конструктів наближеного її опису: реальність для дослідника-конструктивіста не протистоїть свідомості, не є її продуктом, а визнається як придатна до ефективного оперу-

вання лише у сконструйованому вигляді. Останнє, будучи виявом самодостатності дослідникових побудов як їх сторонності щодо реальності, є підставою до підозр конструктивізму в ідеологічності. Такі закиди ми вважаємо неслухними з огляду на те, що "самодостатніми" щодо онтологічної реальності теоретичними конструктами задається особлива конфігурація конструктивного пізнання, котра знімає радикальну опозицію "суб'єкт-об'єкт" у пізнанні, усуває будь-який незавважуваний фактор диктату щодо пізнавального процесу, таким чином формуючи теоретико-пізнавальний проект, виконуваний із залученням всіх визнаних необхідними до такого залучення аберративних факторів з числа завважених.

Т. С. Рева, канд. політ. наук, доц., НАКККІМ, Kuie
tutti@ukr.net

ОСНОВНІ СИМПТОМИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТРАВМИ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ (2013–2014 рр.)

Протягом останніх років Україна у зв'язку з політичними, соціальними та економічними змінами переживає травматичний процес. Поняття травма приходить у гуманітарні науки з медичних. У цьому контексті існує два тлумачення травми – фізіологічне та психіатричне. У першому випадку її можна вилікувати, а у другому можна частково залікувати, однак вона далі залишається у латентній формі. Травма у соціо-політичних науках вживається у контексті соціальних змін. Травма – це негативний аспект або негативні наслідки змін у суспільстві [П. Штомпка Травма социальных изменений / П. Штомпка // Социология. Анализ современного общества. – М.: Логос, 2008. – С. 474]

У 2013 році в Україні у різних сферах суспільства почали проявлятися "симптоми" політичної травми, яка на початку 2014 року розкриється у травматичності політичної системи:

1. **Синдром відсутності довіри до соціальних, політичних та державних інститутів.** У 2013 році в Україні спостерігався високий рівень недовіри до всіх гілок влади – 65–75 % у результаті корумпованості та зловживання владою останніх [Рівень довіри громадян до соціальних та державних інститутів // Info-light. – 5 серпень. – 2013. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnih-ta-derzhavnih-institutiv>]. Пізніше основною вимогою "майдану" стане боротьба з корупцією, яка на даний момент не вирішена.

2. **Пасивність, апатія, відчуття безсилля.** Парламентські вибори 2012 року показали найнижчу явку електорату за часів незалежності України – 57,99 % та тенденцію його радикалізації – прохід ВО "Свобода" до Верховної Ради України [На парламентських виборах-2012 зафіксована рекордно низька явка виборців // Дзеркало тижня. – 29 жовтня. – 2012. – Режим доступу: http://dt.ua/VYBORY-2012/na_parlamentskih_viborah-2012_zafiksovana_rekordno_nizka_yavka_vibortsiv.html].

3. **Орієнтація на сьогодні.** Вона проявлялася у відсутності перспектив реформування суспільства на демократичних засадах, тому розвивалася тенденція "жити одним днем".

4. **Ностальгія або ідеалізація минулого.** Положеннями про "світле, переможне радянське минуле" маніпулювала у своїх програмних документах Комуністична партія України. Її основний електорат концентрувався у східних областях України та Автономній республіці Крим. Ідеалізація "радянського минулого" здійснювалася за допомогою трансляції російських телеканалів і телефільмів "Слід", "Смерш", "Син батька народів", "Матч" та інші. Особливістю останнього телепродукту Російської Федерації стало використання лінгвістичного методу у контексті пропаганди, а саме всі вороги народу та зрадники – україномовні, англомовні або представники країн Прибалтики.

5. **Почуття тривоги.** "Євразійський" поворот режиму В. Януковича та його уряду привів до втрати орієнтирів майбутнього розвитку українського суспільства.

6. **Моральна паніка або мобілізація соціальних рухів у якості реакції, як правило на незначну подію.** У 2013 році відбулися випадки місцевих бунтів проти міліції – м. Врадіївка (Миколаївська область) та суперечливі реакції соціуму на кримінальні справи – справа Павліченків.

Таким чином, у 2013 році в українському суспільстві існували всі ознаки виникнення травми, що й відбулося на початку 2014 року. Україна після двадцяти трьох років незалежності розпочала остаточний курс декомунізації суспільного життя, що передбачає руйнування старої системи цінностей. Цей процес на рівні громадян проявляється у дезорієнтації та пошуку нових моделей політичної поведінки. Ступінь такої дезорієнтації залежить від багатьох факторів, що поглиблюють або зменшують травматичність змін.

По-перше, це однорідність або цілісність попередньої культури (рівень засвоєння її громадянами держави). У Радянському Союзі як і у сучасній Російській Федерації існував культ маси та канонізація верховної влади, що притаманне східним регіонам України та Криму. Це пояснює чому події зими 2014 року населення східних областей сприйняло як шокотерапію.

По-друге, глибина дисонансу між старою та новою культурою. Наприклад, цінності культури "соціалістичного блоку", що були "законсервовані" протягом двадцяти років у Донецькій та Луганській областях місцевою владою, поступово вступили в конфронтацію з демократичними цінностями інших територій України. Зокрема, це такі дихотомії як колективізм – індивідуалізм, громадянська пасивність – громадянська активність, патерналізм – свобода вибору, конформізм – інновації.

По-третє, попередня ізоляція або відкритість для альтернативної культури. Вони залежать від двох ефектів – "демонстраційного" та "тяжіння". "Демонстраційний ефект" і "ефект тяжіння" були ефективно використані РФ у створенні сприятливих настроїв на території України для анексії Криму та окупації східних територій.

По-четверте – це соціальне середовище, а саме так звані групи "соціалізації наперед". Ці групи засвоюють нові цінності до реформ та завоювання їх суспільством. Зазвичай до таких груп належить інтелектуальна еліта суспільства.

Отже, проаналізувавши основні симптоми та характеристики соціально-політичної травми, можна констатувати, що українське суспільство вже протягом останніх двох років переживає травматичний процес трансформації політичної системи суспільства та глокалізації демократичних цінностей у політичній культурі громадян.

А. Ф. Руденко, асп., ДНУ, Вінниця
annrudenko@gmail.com

ПЕРЕДВИБОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ВИКЛИКИ 2014 РОКУ

У зв'язку із протестною хвилею "Євромайдану", агресією Росії, анексією Криму та неоголошеною війною в Донбасі, політична ситуація в Україні у 2014 році суттєво загострилася. *Наприкінці серпня Президент України розпустив Верховну Раду та оголосив проведення позачергових парламентських виборів, що відбулися 26 жовтня 2014 р.* Суспільно-політична напруга знайшла відбиття у передвиборчій діяльності політичних партій України.

Вивченням політичних партій в Україні займаються М. Обушний, І. Поліщук, М. Примуш, А. Романюк, Ю. Шайгородський, Ю. Шведа та ін.

Автор мав на меті з'ясувати основні тенденції політичних партій України напередодні парламентських виборів 2014 року.

Політичні партії займають вагоме місце серед суб'єктів політичного процесу. Однією із найважливіших функцій політичних партій за умов трансформаційного суспільства є розбудова громадянських структур, які сприятимуть демократизації та лібералізації політичних процесів. Партійні лідери скрізь беруть участь у системі владних відносин – чи то в органах державної влади, чи то у лавах опозиції [Морарь М. В. Роль партійного лідерства в активізації політичних процесі сучасної України / М. В. Морарь // Грані. – 2014. — №2 (106). – с. 68].

Сьогодні в Україні зареєстровано більш ніж 200 політичних партій. Особливість української багатопартійності полягає у тому, що українські партії до сьогодні не стали повноцінними суб'єктами політики. Українські політичні партії за роки незалежності стабільно демонстрували найменші показники довіри у громадян серед політичних та соціальних інститутів, бо представляли собою формалізовані групи, створення та функціонування яких відбувається "зверху" за допомогою політехнологій. Політичні партії змагалися не за втілення ефективніших програм розвитку суспільства, а за розподіл владних повноважень, а у їх діяльності переважали вузькопартійні, а не загальнонаціональні інтереси.

"Революція гідності" 2014 року та вимоги громадськості скасування скомпрометованої виборами 2012 року мажоритарної складової, а також запровадження відкритих партійних списків не знайшли підтримки у можновладців, у результаті спроби змінити виборче законодавство закінчилися провалом. *Виборча система дострокових парламентських виборів 2014 року залишилася пропорційно-мажоритарною.*

Основні тенденції, які можна виділити у передвиборчій діяльності українських політичних партій:

1. *Персональні бренди.* За умов кризи суспільства залишається запит на "сильну руку". У той же час громадськість хоче бачити нові політичні рухи, які виведуть державу з кризи. Як наслідок, треба констатувати, що нових серйозних партій не з'явилося, є тільки лідери, які створили нові проекти. Політичні партії подолали виборчий бар'єр, залишилися політичними силами лідерського типу: Блок Петра Порошенка, "Народний фронт" (А. Яценюк), "Самопоміч" (А. Садовий), Радикальна партія (О. Ляшко).

2. *Залучення до партійних списків представників громадськості, відомих журналістів, бійців АТО.* Під впливом суспільних настроїв політичні партії масово почали залучати до своїх списків представників громадянського суспільства, так звані "нові обличчя". Наприклад, журналісти М. Найєм та С. Лещенко – Блок Петра Порошенко, льотчиця Н. Савченко – ВО "Батьківщина", комбат С. Семенченко – Об'єднання "Самопоміч" тощо. Слід зазначити, що така тенденція у передвиборчій гонці знайшла позитивні відгуки у суспільстві.

Партійні бренди з "новими обличчями" істотно допомогли пройти кандидатам у мажоритарних округах.

3. *Об'єднання політичних сил.* За виборчим законом 2011 року відсутня можливість створення блоків політичних сил. Але політичні партії знайшли вихід. Яскраві приклади – злиття та перейменування: Блок Петра Порошенко ("Солідарність", "УДАР", частина ВО "Батьківщина"), Опозиційний блок (Партія розвитку України, "Україна, вперед!", частина Партії регіонів). Також злилися під одним брендом "Самопоміч" і "Воля", "Громадянська позиція" А. Гриценка і "Демократичний альянс".

4. *Відсутність ідеологічного навантаження.* Переважна більшість політичних сил не акцентували увагу на ідеології своєї партії. Ідеологічна криза, як зазначає М. Примуш, стосується нездатності політичних партій запропонувати соціуму не тільки певний ідеологічно-ціннісний ідеал, а ще характеризується відсутністю у них чіткого розуміння фундаментального положення демократії – захисту прав громадян [Примуш М. В. Ідеологічна криза українських політичних партій / М. В. Примуш // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". – 2014. – № 1. – с. 202].

Єдиною партією не лідерського типу в Україні лишається Комуністична партія України. Але заборона фракції КПУ у Верховній Раді, судовий процес щодо заборони партії, союз з колишньою владою – призвели до

втрата довіри до комуністів, як наслідок – КПУ вперше за історію незалежної України взагалі не пододала виборчого бар'єру.

5. *Переважаання популізму.* У риторичі партій переважав дух патріотизму, тема війни чи миру, так званий "кризовий PR", а також маніпулювання навколо майбутнього Донбасу, зокрема, ВО "Батьківщина", "Самопоміч" виступають за те, щоб відмінити президентський закон про особливий статус деяких районів Донбасу на три роки.

Головні політичні сили продемонстрували свою прихильність відкритих списків, що вимагала громадськість, оголосивши їх.

Нові обличчя у передвиборчих списках також для політичних партій стали передвиборчим PR та своєрідним змаганням щодо їх залучення.

У цілому, слід констатувати наявність у суспільства запита на нові сили, руйнування старих брендів. Виклики 2014 року призвели у партійній системі України до активізації процесу партієтворення, висунення політичних та громадських лідерів, творення нових союзів між політичними силами.

Однак, сьогодні політичні партії в Україні недостатньо ефективно виконують ті функції, які мали б виконувати в демократичному суспільстві. Суспільна вимагає консолідації всіх політичних та громадянських сил для ліквідації негативних наслідків перехідного періоду.

О. К. Тухомирова, асп., ІМВ КНУТШ, Київ.
fibi007@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасне інформаційне суспільство поєднує безліч взаємопов'язаних секторів, основними з яких є промислова й економічна політика, технологічна політика, політика в галузі телекомунікацій та широкий спектр соціальних питань й напрямків політики, куди входять електронний уряд, освіта, медіа політика, а також культура в інформаційному суспільстві. Власне самі поняття "інформаційне суспільство" та "суспільство знань" виникли відносно недавно, як і сама ідея державної інформаційної політики. В цілому вона вперше прозвучала у 90-х роках ХХ ст.. у зв'язку з тим, що низка країн ще в 1980-х почала розробляти національну інформаційну політику. Цей процес передбачав загальний розвиток відповідальності держави за побудову й безперервний розвиток інформаційного суспільства в межах окремої країни, враховуючи її особливості, потреби та можливості. На сьогодні розробка та реалізація інформаційної політики є одним з головних векторів всієї державної політики, оскільки від досконало розробленої концепції інформаційної політики та її успішної реалізації залежить ефективність роботи фактично всіх державних та суспільних структур. Іншими словами, інформаційна політика в межах держави постає у якості важливого засобу підтримки публічного діалогу державної влади й громадянського суспільства.

За визначенням російського вченого, відомого дослідника даної проблематики В. Д. Попова, державна інформаційна політика – це "особлива сфера життєдіяльності людей, пов'язана з виробленням та розповсюдженням інформації, що задовольняє інтереси держави й громадянського суспільства, а також направлена на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними та їх представниками" [Информационная политика: Учебник / Под общ. ред. В. Д. Попова. – М.: Изд-во РАГС, 2003. – 459 с. – С. 38.]. Водночас, інформаційну політику розглядають і як інструмент політичного впливу та засіб досягнення політичних цілей: суб'єкти інформаційної політики здатні за допомогою інформації впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку та діяльність. Іншими словами, для політиків соціально-психологічний аспект інформаційної політики є досить суттєвим чинником у реалізації як інтересів держави та громадянського суспільства, так і власних політичних цілей.

Для розуміння складності феномену інформаційної політики, а також для дослідження принципів її формування та реалізації використовують різноманітні моделі та парадигми:

1) комунікативна парадигма, сутність якої полягає у дослідженні процесу інформаційного обміну між суб'єктами та об'єктами інформаційної політики;

2) соціокультурна парадигма на перший план висуває проблему вивчення культурних особливостей, цінностей політичних суб'єктів, акторів інформаційної процесу;

3) інституціональна парадигма концентрує увагу на вивченні інститутів, що формують та здійснюють інформаційну політику, а також норми й правила, за допомогою яких вона реалізується;

4) теорії інформаційного суспільства в якості основних факторів суспільного розвитку розглядають знання та інформацію;

5) теорія "політичних мереж" визначає роль держави як провідного, але не єдиного актора формування інформаційної політики.

І ще один аспект інформаційної політики, на який хотілося б звернути увагу, це інформаційна безпека – такий стан захищеності національних інтересів у інформаційній сфері, який визначається сукупністю збалансованих інтересів особистості, суспільства та держави. Проблеми інформаційної безпеки в державі та їх несвоєчасне вирішення призводять до уповільнення процесів становлення інформаційного суспільства, а також може створити загрозу інформаційної експансії з боку інших країн.

Формування національної інформаційної політики є важливим завданням і для України. Національну інформаційну політику можна назвати стратегічним планом, програмою впровадження та засвоєння урядом, установами, суспільством та окремими громадянами переваг, що забезпечує побудова інформаційного суспільства. Як справедливо стверджує український дослідник В. Ю. Степанов, "поєднання інформаційно-технологічних, інформаційно-політичних і власне соціальних процесів й підходів у рамках одного простору веде до утворення множинно-

сті інтересів, цінностей і способів комунікації. Це різноманіття й утворює умови для політики, будучи одночасно ресурсною базою для створення все нових соціально-культурних технологічних проривів" [Степанов В. Ю. Інформаційна політика: концептуальні засади формування та розвитку / В. Ю. Степанов // Теорія та практика державного управління. – Х., 2010. – Вип. 3 (30). – С. 17.]

*Д. І. Філоненко, студ., КНУТШ, Київ
filonenkodarina@gmail.com*

РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК З МЕТОЮ ПОСИЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Право жінок на участь у політичному житті гарантується низкою міжнародних конвенцій. Проте, щоб трансформувати абстрактне право у реальність, потрібна наполеглива робота на місцях. Політичні партії – це ключ до участі жінок у політичному житті, оскільки саме політичні партії залучають і підбирають кандидатів на виборах і визначають політичний порядок денний країни. Проте, як правило, у політичних партіях жінки надмірно представлені на низовому рівні або на допоміжних ролях, а у владних структурах – недостатньо. Без доступу до органів управління, маючи дуже обмежені ресурси, маючи вкрай мало зразків для наслідування і наставників, а іноді навіть зіштовхуючись із нерозумінням з боку родини і громади, жінки значно менше залучені до діяльності політичних партій, аніж чоловіки.

Яку участь у діяльності політичних партій беруть жінки і як ці партії заохочують залучення жінок, сприяють йому та вирішують питання гендерної рівності – ось головні визначальні чинники розширення політичних прав та можливостей жінок. Крім того, вони є ключем до забезпечення вирішення питань гендерної рівності у ширшому суспільному сенсі. Для того, щоб стратегії сприяння участі жінок у політичному процесі були ефективними, вони мають бути прив'язаними до кроків, що їх партії можуть здійснювати на кожному з етапів виборчого циклу – до виборів, при проведенні виборів та після виборів, а також до організації та функціонування самих партій.

У найбільш ефективних стратегіях розширення участі жінок у діяльності політичних партій поєднуються реформи політичних інституцій і адресні заходи підтримки жінок-активістів політичних партій як усередині, так і за межами партійних структур, жінок-кандидатів та жінок, обраних на офіційні посади. Ці стратегії вимагають співробітництва між широким колом суб'єктів і політичних партій усього політичного спектру. У моєму дослідженні визначені адресні заходи, що їх політичні партії можуть вживати для розширення прав і можливостей жінок. Покрокова інструкція складена згідно з чотирма етапами виборчого циклу:

1. Стратегії створення основи внутрішньої організації партії:

Ухвалити нормативно-правові акти та керівні документи з урахуванням гендерного фактора; вживати заходів для заохочення участі жінок у керівних органах та директивних структурах партій; створити жіноче крило або відділення партії; інтегрувати аспект гендерної рівності у процес розроблення політики.

2. Стратегії на передвиборчий період:

а) Підбір кандидатів: досягти консенсусу у партійному керівництві щодо заохочення участі жінок у виборчому процесі; розглянути можливість прийняття добровільних партійних квот для жінок-кандидатів; забезпечити дотримання норм щодо квот з боку виборчого бюро або керівництва партії; розмістити жінок на виграних позиціях у партійних списках/виборчих округах; забезпечити координацію роботи з ОГС і організаціями, що надають допомогу жінкам-кандидатам; налагоджувати стратегічні партнерські відносини й отримувати підтримку від чоловіків.

б) Фінансування та передвиборча кампанія: навчати жінок способам залучення коштів на ранньому етапі, веденні кампаній та забезпечення впізнаваності імені; створити внутрішньопартійний фонд або надавати субсидії жінкам-кандидатам; розглянути можливість установаження обмеження на витрати у зв'язку з висуненням/первинними виборами; виділити частину партійних коштів (у т. ч., з держаних джерел, якщо можливо) жінкам-кандидатам, зокрема на навчання;

3. Стратегії на період проведення виборів:

а) Період передвиборчої кампанії: розбудовувати спроможність жінок щодо ведення агітаційної роботи та розглянути питання партнерства або наставництва для кандидатів-початківців; забезпечити наочність участі жінок у виборчій кампанії та доступ жінок до ЗМІ; забезпечити, щоб стратегія партії містила положення щодо гендерної рівності, та поширити її серед виборців; мобілізувати жінок для реєстрації та голосування; гарантувати безпеку жінок-кандидатів під час виборчої кампанії та тримати прихильників партії напоготові, якщо є ймовірність насильства; забезпечити координацію роботи ОГС та організацій, що надають допомогу жінкам-кандидатам;

б) День виборів: провести навчання жінок та залучати їх як партійних представників на виборчих дільницях; слідувати, щоб моніторинг проводився з урахуванням гендерного аспекту і безпечно для жінок; провести навчання жінок і залучати їх як спостерігачів у виборчому процесі.

4. Стратегії на період після виборів:

Провести оцінку стану питання гендерної рівності, розробити план дій з гендерних питань у партії; забезпечити розбудову спроможності та вдосконалити законодавчу кваліфікацію обраних жінок; сприяти політичним реформам інститутів, особливо парламентських, з урахуванням гендерного фактора; сприяти участі жінок у виробленні політики партії; забезпечити комплексний гендерний підхід до цієї політики; заохочувати створення між партійних груп та підтримувати їхню робо-

ту; доводити до відома членів партії проблему гендерної рівності та проводити роботу з чоловіками.

Варто пам'ятати, що урахування точки зору жінок та їхня участь у політичному житті – необхідні умови демократичного розвитку і внесок у незалежне врядування, а політичні партії є основним механізмом, що сприяє залученню до участі у політичному житті. Політичним партіям може бути вигідно з політичного та фінансового поглядів надавати активне сприяння ініціативам з розширенням прав і можливостей жінок протягом всього виборчого циклу. Підтримуючи відкрито і офіційно ініціативи з залучення жінок за допомогою реформ, політичні партії, серед інших політичних і практичних вигод, можуть змінити громадську думку, створити нові бази підтримки, заучити нових членів, збільшити потік державних коштів для задоволення потреб партії і зміцнити свою репутацію серед інших країн.

А. О. Цвібель, асп., КНУТШ, Київ
asiyabell@gmail.com

ПРАГМАТИЗМ ЯК ОСНОВА СВІДОМОСТІ ГРОМАДЯНИНА УСПІШНОЇ ДЕРЖАВИ

Прагматизм як напрямок філософської думки швидко і надовго став панівним для Північноамериканських Сполучених Штатів. Роботи представників прагматизму містять науково обґрунтовані зауваження відносно прогалин тих теоретичних надбань європейської думки, що не легітимізували своєї практичної значимості. Ідеї прагматиків почасти є тими елементами філософських систем європейців, яких не вистачило останнім для забезпечення функціональної потужності своїх теорій. Тобто, прагматики виявили і підкреслили внутрішню логіку розвитку інтелектуальної культури європейського кшталту. Почасти, прагматичні ідеї висвітлюють антагонізм Сходу і Заходу – не дивно, що саме США стало ідейним лідером Заходу, що виявилось підґрунтям подальшого розквіту Америки в інших сферах життя.

Безапеляційна домінантність цієї течії була обумовлена низкою факторів. Коротко виділимо головний з них.

Історичні витоки американської культури пов'язані зі створенням Нового Світу з людей, що не пов'язані етнічно, національно, традиційно, та на місцевості, яка не були рідними ні для кого з них. Авантюрний дух діаметрально протилежних прошарків суспільства за економічною спроможністю, релігійною приналежністю, політичними уподобаннями та моральними пріоритетами. На відміну від імперій Сходу, що підкорювали нові землі і народи під загальну ідеологічну традицію почасти неписаних, але зазвичай непорушних правил, Захід виписував кожну букву Закону, еkleктично збираючи найбільш оптимальні варіанти ідей над спільним знаменником інтернаціоналізму. Такий підхід, ґрунтований на

домовленості і суперечці, на можливості виявляти свою думку вільно, дискутувати, однак обумовлений беззаперечною необхідністю кінцевого рішення, сприяв тому, що узгодження Законів було відкритим і врешті влаштовувало абсолютну більшість тих, хто брав участь у їх створенні. Відповідальність кожного за норму права була рівно пропорційною волевиявленню громадянина. Як мовили би потім екзистенціалісти: людина є вільною настільки, наскільки відповідальною за свій вибір. Демократичні засади громадянського суспільства стали міцним фундаментом правової системи, яка швидко прижилась на досі незайманому сприятливому ґрунті порозуміння.

Постає питання громадянських війн, що супроводжували становлення культури, а отже і філософії США. Протистояння, навіть такі потужні як війна Півночі з Півднем, не були революційними по суті: якщо в Європі зміна правил означала початок змін системи, то в Америці укоріненій системі ще не було – а отже не було каркасу, який необхідно було б ламати. Еволюція системи не означає її революцію. Доказом такого твердження є відсутність революційних настанов у американській версії Просвітництва – як от діалектика чи марксизм, чи "вольтеріанство". [Зотов А. Ф. Современная западная философия: Учебн. – М.: Высш. шк., 2001. – 784 с. – с. 105–106] Більш суттєвим доказом виступає той факт, що війна Півночі та Півдня була реалізована в умовах буржуазії, однак без боротьби з феодалізмом. Завдяки Англії та просвітникам США, буржуазна ідеологія стає вільно визнаним і тому потужним елементом формування національної самосвідомості.

Суттєвим фактором суспільно-культурного піднесення у згоді з еволюцією порядків стала освіта як ключовий чинник ідеологічної легітимації. Університети колоніального періоду (які, до речі, мають статус кращих і сьогодні – Гарвард, Йель, Принстон, Колумбійський (колишній Королівський коледж) та ін..), наукові асоціації (Американська філософська спільнота, заснована лідером держави – Бенджаміном Франкліном) – були осередками теорії і практики створення і поширення етапів становлення культурної, суспільної, політичної, економічної систем. Легітимація авторитетності лідерів держави була ключовим важелем взаємовпливу суспільства та політики на демократичних засадах. Джордж Вашингтон, Томас Джефферсон – полярність позицій не заважала об'єктивності рішень. Необхідність у робочій силі і насильницьке ввезення рабів нині є виправданим рівним ставленням, відсутністю привілеїв та рівними правами на гідне життя афроамериканців поза межами зубожілих регіонів колись для них рідної землі. Америка стала прихистком для кожного, хто мав змогу і бажання працювати – в силу історичних обставин, вона була найперспективнішою для вигнанців.

Ще одним вагомим чинником прогресу суспільної свідомості і демократії була і є релігія. Смирення та аскетизм, що проповідувала Руська православна церква не могли стати вірою американців з огляду на низку причин. Ключовою серед них є необхідність працювати на власне благо –

або померти від голоду чи холоду. Одна лише віра не зігрівала біженців, але давала надію на досягнення мети. Церква об'єднує людей у складних умовах, що було вкрай необхідно психологічно самотнім репатріантам. Вільне тлумачення Біблії і еклектика релігійних гілок цілком мирно співіснували в умовах розуміння неспроможності та недоцільності боротись один з одним. Людей єднав Один Бог, як і на Сході, але на більш світських, практичних, самостійницьких засадах. Примовка "на Бога надійся, та сам не лінуйся" діяла в умовах Нового Світу як девіз. Або класичне: "Американець робить себе сам."

Слід зауважити відмінність алгоритму становлення сучасної філософії в Європі (та Росії) і англо-американській думці. Якщо перші розвинули ідеалізм метафізики, необхідність теорії пізнання на основі переходу від споглядання до абстракцій, то США й Англія взагалі не ставили питання про значимість розведення матеріалізму та ідеалізму. Домінантними у деяких з філософів є матеріалізм (Дж. Прістлі) чи ідеалізм (Семюель Джонсон, Дж. Едвард), чи навіть деїзм (Б. Франклін). Але акценту та такому спрямуванню немає в жодного з них. Саме тому хибним є ствердження прагматизму як версії позитивізму (як про це зазначав В. Ленін у "Матеріалізмі та емпіріокритицизмі"). [там само, с. 106–107]

Англо-американська філософія на чолі з прагматизмом є до коренів практичною, цілковито орієнтованою на реальність та досвід. Саме тому, США, Канада, Австралія та інші – землі, суспільна думка яких вибудовувалась на основі прагматизму, є країнами високого рівня самосвідомості, національної свідомості, демократії, економіки, етики, політики, освіти, соціального захисту та культури.

П. О. Якуша, асп., КНУТШ, Київ
yashyk@ua.fm

ОНТОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЖИТТЄСВІТУ

Загальновідомою є теза Едмунда Гусерля, що науковий спосіб існування думки вкорінений у до-науковий світ. – *Життєсвіт*. І тому суб'єктивний принцип – самосвідомість, інтенційність – постає похідним від смислів, а не від феноменів. (Життєсвіт фундує властивий його сенсові філософський діалог). Починаючи з цієї тези, трансцендентальна феноменологія поволі починає ставити питання метафізичного характеру. Навіть самі назви незакінченої праці Гусерля "Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія" та доповіді "Криза європейського людства і філософія" потверджують той факт, що суто феноменологічну проблематику заступає онтологічна. Запитується загалом про ті засновки і підвалини, які утримують єдність сенсу. Феноменологія, як і будь-який універсалістський метод, задається питанням доцільності. Ця, ще Аристотелем поставлена вимога до пізнання, набуває у розмислах Гусерля телеологічного поступу. – Гусерлю йдеться про можливість обґрунтування

науки і світу, себто про зреалізованість трансцендентальної можливості досвіду. (Одночасно виникає підозра до реального існування трансцендентального досвіду взагалі). Головне питання трансцендентальної філософії – у який спосіб поняття набуває буття – не оминуло, пам'ятаємо, і Канта. (Пасаж зі ста талерами). Як бачимо, тут феноменологія проходить шлях Кантової філософії. – Від "Критики..." до "Кризи..."

Філософські визначення життєсвіту з'являються у нотатках Гусерля поруч із розгортанням проблемного тла інтерсуб'єктивності. Так, у "Картезіанських медитаціях" ідеться про взаємообумовленість інтерсуб'єктивних сенсів та фундаментальних означників життєсвіту: культури, соціального, практики. Світові властивий певний онтологічний тип, ієрархія, унікальна, як potwierджує Гусерль, образність форми. Цими формами виступають держава, церква, наука, мистецтво, техніка тощо [Гуссерль Э. Картезианские размышления / Пер. с нем. Д. В. Складнева. – СПб.: Наука, 2006. – С. 160–170]. Послідовник феноменологічного підходу в актуалізації питання про життєсвіт – Альфред Шюц – запропонував, як відомо, соціологічну його інтерпретацію, однак подібна думка, вочевидь, має своїм підґрунтям не так унаочнення онтологічних структур, як виявлення меж їх застосування.

Повернутись до автентично наукового бачення світу, поставити думку на оригінальний онтологічний фундамент – ось Гусерлева вимога до європейських наук. Наука поступово втрачала, зазначає Гусерль, той вихідний елемент науковості, який греки розуміли як *praxis*, розумну дію, діяльність. Усе це тісно пов'язано з тим фундаментальним стосунком до буття, що був характерним для того чи іншого наукового світогляду. Для прикладу, Галілеєва картина світу – цілковита зорієнтованість на математизоване природознавство, що виключає можливість функціонування сенсів поза системним підходом. (Натепер "нову онтологію" намагається вкотре створити синергетика). Натомість Гусерль провадить: будь-яку картину світу обумовлює сам світ, межі знання спроможні розширюватись лише унаслідок неперервного досвідчування світу. Тому феноменологія – завжди направленість до неусвідомленого, іншого та інакшого. Помітно, як відбувається поступовий зсув у межах самої трансцендентальної феноменології. Тепер усе більше заакцентовується на необхідності опису до-наукових, а отже, до-поняттєвих структурних одиниць пізнання. У такий спосіб, аналітика свідомості виявляється неможливою без ретельної аналітики буттєвої сповненості цієї свідомості. Починається пошук дофеноменологічних феноменів, однак на ґрунті трансценденталізму. Оприявнюється розбіжність Гайдеґерового та Гусерлевого підходу – в описах вихідного стосунку до буття. Гайдеґер, здійснюючи своєрідну редукцію до буття, наполягає: цей стосунок – екзистенційний, але ніяк не ґносеологічний або ж трансцендентальний. Хоча, гадаємо, для обох філософів буде прийнятним твердження про те, що онтологічність світу є значимою власне як результат безперервного функціонування суб'єктивності. Відкритим залишається саме питання суб'єктивного. Життєсвіт ро-

зуміється як спонука для інтенційного визначення суб'єктивності. Мається на увазі той факт, що свідомість конститує предмети в інтенційності горизонту світу, хоча одночасно свідомість з необхідністю має поставати як досвід, що зв'язується горизонтами життєсвіту. "Предметність досвіду, отже, зумовлена тим, що досвід має інтерсуб'єктивний характер. У цьому ми можемо помітити глибинний зв'язок між інтенційністю та інтерсуб'єктивністю досвіду свідомості" [Кебуладзе Вахтанг. Феноменологія досвіду / Відп. ред. Анатолій Лой. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. – С. 162].

Отже, трансцендентальному конституюванню (опису структур свідомості та їх змісту) передуює деяка апіорна складова буття, що уможливорює раціональність як таку. Як результат – практична неусувність онтологічних характеристик при проясненні структур суб'єктивності. Цей мотив підтверджується тим, що подальше застосування феноменологічного методу було частково проявлене у фундаментальній онтології Мартина Гайдеггера, філософській герменевтиці Гадамера, феноменологічній онтології Сартра. Згадані філософи так чи інак прагнули пролити світло на фактичний бік онтологічної диференціації, тобто задатись питанням про можливість сенсу. Чого, на нашу думку, бракувало незавершеному проекту феноменологічної філософії.

КРУГЛИЙ СТІЛ

"ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНІ І МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ"

*І. В. Богдановський, д-р філос. наук, доц., проф., НУДПСУ, Ірпінь
peggy@ukr.net*

ЕКСТРАСЕНСОРИКА: ВІД НЕТРАДИЦІЙНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ ДО НАУКИ

Найбільш масовим захоплення екстрасенсорними явищами в СРСР (якщо не брати до уваги часів перебудови, коли ці "підпільні" заняття вийшли на поверхню) було на рубежі 70–80-тих рр. Далеко не всі екстрасенси, біоенергетики, парапсихологи й окультисти прагнули віддалитися від радянського суспільства. Деякі з них знаходили легітимні можливості застосування своїх здібностей. Частина екстрасенсів співпрацювали з представниками офіційної радянської науки та/або з представниками спецслужб. Згідно Владиславу Лебедьку, автору "Хроник російської сан'яси", в радянські часи проводилися наукові дослідження екстрасенсорних явищ, які переконливо довели, що далеко не всі біоенергетики й парапсихологи є шахраями. Ігор Калінаускас (нині він часто називає себе Ігорем Силінім) зазначає, що в 70-х рр. минулого століття в СРСР з'явилися перші наукові лабораторії, в яких займалися дослідженнями екстремальних людських можливостей. В ці лабораторії добровільно приходили люди, які брали участь у вивченні явищ парапсихології, біоенергетики й екстрасенсорики. І. Калінаускас наголошує, що "на сьогоднішній день... зрозуміло, що все, що пишуть про сіддхи, – це все доступно, можливо, але це не має великого практичного значення. Проте психологія, особливо психологія екстремальна, – вона, звичайно, збагатилася" [Лебедько В. Е. Хроники российской саньясы: из жизни российских мистиков: Мастеров и Учеников (1960-х – 1990-х). Т 1 / Владислав Евгениевич Лебедько. – М.: Тема, 1999. – 271 с., с. 72].

Наукові дослідження незвичайних проявів психіки людини проводилися в СРСР, насамперед, працівниками секції психотроніки, що протягом декількох десятиліть функціонувала при Московському науково-технічному товаристві радіотехніки, електроніки і зв'язку (НТТРЕЗ) ім. О. С. Попова. Філії цього товариства діяли в багатьох містах колишнього СРСР, зокрема, і в Україні. В НТТРЕЗ зібралися майже всі ентузіасти, які захоплювалися науковими дослідженнями проблем біоенергетики й парапсихології. Крім того, члени товариства встановлювали контакти з вітчизняними езотериками та іншими членами окультних рухів, чия діяльність в ті часи перебувала під ідеологічною заборонаю, оскільки прагнули використати для науки їхні результати. Зокрема, в цьому

товаристві розпочав свої дослідження в галузі екстрасенсорики і біоенергетики відомий вчений, дослідник екстремальних станів Олег Бахтіяров. Сферою його безпосередніх наукових інтересів є дослідження можливості управління станом і поведінкою операторів в екстремальних, незвичних та/або невизначених ситуаціях. В СРСР перед психологами-екстремологами ставилося завдання – розробити методи, застосування яких забезпечить збереження самоконтролю індивіда в екстремальних ситуаціях (насамперед, в екстремальних або змінених станах свідомості). Екстремологи розробили прийоми, які дозволяють це зробити. О. Бахтіяровим, наприклад, був розроблений метод побудови мов, застосування яких дозволяє свідомо управляти процесами в організмі [Лебедев В. Е. Хроники российской саньясы: из жизни российских мистиков: Мастеров и Учеников (1960–1990-х). Т. 2 / Владислав Евгениевич Лебедев. – М.: Изд-во Института общегуманитарных исследований, 2000. – 384 с.]. Але програми, над якими працював О. Бахтіяров і багато інших вчених, в 90-ті рр. перестали фінансуватися державою, й, відповідно, фактично припинили своє існування. Зараз розробки О. Бахтіярова використовуються при вивченні іноземних мов, для швидкого засвоєння технік живопису і т. ін. Нині О. Бахтіяров працює в створених ним Університеті ефективного розвитку (м. Київ) та в Інституті психотехнологій (м. Санкт-Петербург). Працівники цих структур займаються науково-дослідною і викладацькою роботою, а також організацією й проведенням різних практичних психологічних тренінгів.

Деякі дослідження, що проводилися в сфері екстрасенсорики в СРСР, після його краху втратили статус секретних. Це, наприклад, роботи колективу, яким тривалий час керував Ігор Смирнов (син колишнього міністра МДБ СРСР Віктора Абакумова). Там, зокрема, були розроблені способи виявлення несвідомих структур людської психіки і, відповідно, методи управління цими структурами. У цій сфері біоенергетики були досягнуті вагомі практично значущі результати. Вчені під керівництвом І. Смирнова розробили систему "глибокого зчитування думок та інформації". Ця система має практичне застосування. Було отримано патент на спосіб глибинного "психозондування" особи (Патент на винахід 2218867, зареєстрований у Державному реєстрі винаходів РФ 20 грудня 2003 року). Подальше вдосконалення технології призвело до створення методу "Комп'ютерного психо-семантичного аналізу" (КПСА). Наукову апробацію методу проводили в багатьох провідних науково-дослідних центрах Росії. Крім того цей метод, починаючи з 2003 р., впроваджується на території РФ в комерційних і державних організаціях, з метою забезпечення кадрової безпеки. Співробітники різних організацій обстежуються на предмет виявлення у них ризиків, які можуть нанести цим організаціям збиток. До цих ризиків відносяться, наприклад, різного роду залежності, наміри отримати конфіденційну інформацію в інтересах конкурента та ін. Спільно з компанією "Біокон" метод КПСА впроваджується на транспорті, насамперед, в авіації. Зокрема, у

самарському аеропорту "Курумоч" пройшли успішні випробування КПСА з виявлення в пасажиропотоку осіб, що несуть загрозу [Смирнов И. В. Контроль разума [Электронный ресурс] / Игорь Викторович Смирнов. – Режим доступа : http://mind-control.wikia.com/wiki/Игорь_Смирнов]. І. Смирнов помер у 2004 р., але заснований ним колектив продовжує свої дослідження. Методики психозондування дозволяють, мінаючи свідомість людини, вводити в її семантичну пам'ять (інакше кажучи в підсвідомість) певну інформацію. Комп'ютер дозволяє будь-яку семантичну інформацію (слова, образи та ін.) так замаскувати від свідомості людини, що вона не зможе чинити їй опір. Причому, щоб це зробити не потрібно змінювати звичний стан її свідомості (наприклад, не використовувється гіпноз або послаблюючі волю медикаменти). Згідно І. Смирнову, можливості комп'ютерних технологій є дуже широкими. Вони дозволяють виявити патологічні утворення: суїцидальні схильності, наркоманію, статеві збочення, невротичні комплекси, а також причини психосоматичних хвороб (таких як виразка шлунка, бронхіальна астма, гіпертонія та ін.). Таким чином виявилось, що наукові дослідження екстрасенсорики є практично значущими.

***О. В. Бучма, канд. філос. наук, доц.,
ст. наук. співроб., ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ, Київ***

РЕЛІГІЯ І ДЕРЖАВНА ВЛАДА: ВИМИРИ СПІВВІДНОШЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Нині в Україні формується нова суспільна реальність. Ознакою якої є звільнення від ідеологічних міфів і догм та творення громадянського суспільства. Точкою дотику релігійної, державної і правової реальності є створення можливостей становлення загальнолюдських ціннісних орієнтацій і духовних перспектив шляхом усунення протиріч у духовному житті та подолання морального й правового нігілізму.

Громадянське суспільство як система суспільних інститутів (сім'я, Церква, система освіти і науки, професійні об'єднання) має забезпечити можливість реалізації потреб і інтересів окремих індивідів і колективів. Таким чином, уможливлується впровадження "моральної арифметики" Ієремії Бентама ("Найбільше щастя для найбільшої кількості людей"), який розглядав суспільний інтерес як суму індивідуальних інтересів.

Зниження ролі впливу держави, в умовах становлення громадянського суспільства, призводить до зіткнення індивідуальних інтересів (які часто густо протилежно спрямовані), ескалації соціальних конфліктів та порушень розумного співвідношення свободи, рівності, справедливості тощо.

В такому випадку необхідне відновлення природної рівноваги між силами громадянського суспільства і державної влади. Важливим чинником, що може вплинути на збалансування громадянського суспільства і державної влади є релігія (церква). Для здійснення цієї функції в Укра-

їні, практично в межах правового поля і системи суспільних відносин, створені всі можливості: церква в суспільстві відокремлена від держави, а школа від церкви. Тобто, церква не може контролювати чи примушувати до дій чи бездіяльності громадян, виконувати державні, політичні, адміністративно-правові функції. Ознаками цього є відсутність правових форм союзу держави і церкви, представництва релігійних організацій в державних органах, права законодавчої ініціативи релігійних організацій, не втручання в систему правосуддя та ін.

З іншого боку, держава не може втручатися у внутрішньо-церковні справи, канонічну діяльність, самоуправління; не може здійснювати державно-правовий контроль, примус у сфері релігійних відносин. Однак, держава забезпечує охорону законної діяльності релігійних організацій та захист прав віруючих, здійснює правову регламентацію діяльності релігійних організацій та контролює дотримання ними встановлених державою законів. Правовий режим церкви в Україні визначений Конституцією України і деталізований в інших законодавчих актах української держави.

Власне, сам факт прийняття Конституції України 28 червня 1996 року є актом усвідомлення "відповідальності перед Богом" (КУ, преамбула), що є підтвердженням значимості релігійного чинника не тільки в історії українського державотворення та сучасного її стану, але й його ролі у поступі українського суспільства в майбутнє. Передусім, констатовано, що держава сприяє консолідації і розвитку релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (КУ, ст. 11). Це є ознакою релігійного плюралізму. Гарантоване право на свободу світогляду і віросповідання та закріплений правовий режим церкви в Україні: "Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви" (КУ, ст. 35). Заборонена діяльність політичних партій, що розпалюють релігійну ворожнечу (КУ, ст. 37). Обов'язки держави щодо релігійних організацій та обов'язки релігійних організацій перед державою і суспільством визначені в законі України "Про свободу совісті та релігійні організації". Зв'язковою ланкою між церквою і державою є Державний орган у справах релігії, який має забезпечувати проведення державної політики щодо релігій і церкви (ст. 30).

Задекларована рівність конфесій перед законом чинна лише в державно-правових відносинах. Про рівність релігій у суспільно-політичній сфері можна говорити з певною долею умовності. У суспільстві різні конфесії не завжди отримують однакове визнання серед громадян, адже історично його доля може бути зв'язана з певною конфесією.

Законодавцем закріплені і певні переваги релігійної діяльності порівняно з політичною діяльністю.

Світськість української держави підкріплюється законодавчим закріпленням неможливості правового регулювання релігійними організаціями шлюбно-сімейних відносин і реєстрації актів громадського стану. Так, згідно з сімейним законодавством ставлення до релігії не може об-

межувати права та встановлювати переваги при одруженні і в сімейних відносинах, а релігійний обряд шлюбу не має правового значення і є особистою справою громадян.

Водночас, релігійні організації наділені низкою переваг (пільг). Зареєстровані релігійні організації, що не займаються підприємницькою діяльністю звільняються від земельного податку (ЗУ "Про плату за землю", с. 12), мають пільги по оподаткуванню (ЗУ "Про оподаткування прибутку підприємств", ст. 7, 13, ЗУ "Про податок на додану вартість", ст. 5) та ін.

Як бачимо, функціональна взаємодія держави, суспільства й релігії окреслюється чіткими правовими рамками соціально-демократичного устрою. Але релігія може відновити баланс в системі суспільних відносин передусім засобом виконання соціальної й етичної ролі, або місії. Це буде певним внеском сучасних конфесій України у творення соціальної, правової, демократичної держави і громадянського суспільства.

Є. А. Харьковщенко, д-р філос. наук, проф., КНУТШ, Київ
sacerdos@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ СОВІСТІ В ЗАКОНОДАВЧІЙ ТА ОСВІТЯНСЬКІЙ СФЕРАХ

Релігійні організації і об'єднання в Україні вносять певний вклад в становлення внутріполітичної стабільності і конфесійної злагоди в країні. Вони намагаються стверджувати толерантність і злагоду в державно-конфесійних і міжконфесійних відносинах, не допускати порушень конституційних гарантій свободи совісті, положень законодавства, протистояти розповсюдженню релігійного екстремізму.

Держава в свою чергу забезпечує принцип свободи совісті. Зміст категорії "свобода совісті" – це право громадян сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відправляти релігійні культи або додержуватися гуманістичного світогляду.

Ці конституційні положення поєднуються із законодавством про релігійні культи і створюють єдиний комплекс правового регулювання та важливих гарантій здійснення свободи совісті. Свобода совісті оберігається цивільним, кримінальним, адміністративним та сімейним правом; питання щодо забезпечення свободи совісті є в законах про освіту, про працю та інших законодавчих актах.

Закон "Про освіту" деталізує принципи наукового, світського характеру освіти у державних навчальних закладах, що є вільними, незалежними від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій, хоч належність працівника освіти до якоїсь з них не є перешкодою для педагогічної діяльності. Доступ до різних форм і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їхнього ставлення до релігії. Священнослужителі нарівні з іншими працівниками науки, культури, інших сфер життя суспільства за рішенням ради навчального закладу можуть брати

участь у навчальному процесі, керівництві учнівськими, студентськими об'єднаннями за інтересами, сприяти інтелектуальному, культурному розвитку учнівської, студентської молоді, надавати консультаційну допомогу педагогам. Так само, як і інші педагогічні працівники, духовна особа зобов'язана, зокрема, готувати молодого громадянина до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними угрупованнями.

У зв'язку з послідовним відокремленням школи від церкви необхідне розуміння світського характеру системи освіти, а також викладання релігієзнавчих предметів у державних освітянських закладах та визначення їхнього статусу серед циклу гуманітарних наук. Тому мають сприяти такі спеціальності в класифікаторі галузей знань як "Релігієзнавство" і "Боголов'я".

"Релігієзнавство" – це галузь науки, яка вивчає філософію релігії, етнологію релігії, історію релігії, релігійної і релігієзнавчої думки, соціологію і психологію релігії та тенденції розвитку сучасних релігійних і міжконфесійних процесів.

Наукові дослідження у цій галузі сприяють виробленню наукового ставлення до релігії як соціального та духовного явища. Теоретичні дослідження матимуть і практичне значення: прогнозування розвитку інституційних процесів у церквах України, міжконфесійних відносин, а також опрацювання рекомендацій по їх стабілізації і оздоровленню в руслі духовного і національного відродження, удосконалення державно-церковних відносин і здійснення програми українського екуменізму. Розробки дозволяють теоретично обґрунтувати на основі принципу свободи совісті становлення у суспільстві і освітянському середовищі атмосфери толерантності, подолання релігійної нетерпимості, фанатизму та екстремізму, використання морального потенціалу релігії у процесі зміцнення державної незалежності України.

Викладання, яке здійснюється у процесі читання лекцій, проведення семінарських і практичних занять, виконання самостійних робіт, що передбачають підготовку аналітичних довідок, експертних висновків, проєктів має базуватися на високому рівні професіоналізму і не допускати науково-педагогічної неохайності, коли у підручниках зустрічаються неточності навіть у назвах релігійних організацій (єговісти, несторіани тощо), а також є приклади необ'єктивної, конфесійно-упередженої експертизи в залежності від претензій тієї чи іншої релігійної організації на статус основного носія у вирішенні проблем національно-духовного відродження. Натомість потребує релігієзнавчої уваги і вільнодумча проблематика. Переоцінка традиційно поширених релігійних ідей, індіферентність уявлень, тлумачення релігії з позицій здорового глузду, суспільної практики, науки відображені у філософії, природознавстві, фольклорі, ересьх, світській літературі. Все це стало загальнокультурним тлом для формування вільнодумства в системі духовної культури. Зараз у Європі відбувається глибока гуманістична революція, пов'язана з секуляризаці-

єю суспільства, з домінуванням наукового світогляду, який стає основою глобальної етики світової спільноти. І тому теза про незаперечну роль релігії у формуванні духовності та моралі доповнюється ідеалами світського гуманізму і вільнодумства, які в постійному і толерантному діалозі повинні йти у майбутнє. Безперечно, набутий досвід необхідно використовувати для виходу з тяжкої релігійної ситуації в Україні, досягнення міжконфесійної злагоди, цивілізованих відносин між віруючими і вільномислячими людьми.

На "виході" будемо мати спеціаліста з вмінням використання творчого підходу, ініціативи у професійній діяльності, усвідомлення високої соціальної значущості своєї професійної діяльності, поглиблення навичок міжкультурного діалогу, набуття вміння системно та науково аналізувати соціально-значущі проблеми, процеси, факти, використання нормативно-правової бази при вирішенні фахових завдань, використовувати різноманітні методи у професійній діяльності, набуття навичок пошуку та використання інформації з різних джерел, володіння іноземними мовами на рівні, достатньому для вирішення професійних завдань.

М. В. Чаркіна, студ., КНУТШ, Київ
mashaasham@gmail.com

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ СТАРОЗАВІТНЬОЇ БІБЛЕЇСТИКИ

Біблеїстика – історико-філологічна наука, яка вивчає Біблію методом текстологічного та літературного аналізу. Предметом текстологічного аналізу є рукописи та друковані тексти, які містять біблійні книги чи їх фрагменти. Об'єктом літературного аналізу є літературні форми, в яких втілені біблійні тексти, їх зміст та ґенеза. Кінцевою метою літературного аналізу є встановлення умов та обставин виникнення біблійних текстів. Зважаючи на те, що між написанням текстів Біблії та безпосередніми подіями, які в ній описуються, проходило зазвичай не одне століття, то у цих текстах багато протиріччя.

У П'ятикнижжі ми можемо помітити протиріччя незбройним оком, незалежно від перекладу. Скажімо: спочатку ведеться одна лінія подій, потім інша, чи спочатку говориться що чогось було два, а потім чотирнадцять; одні і ті ж дії приписуються то моавитянам, то мідіанитянам; і Мойсей йде до Скінії (місця для жертвоприношень та збереження Ковчега) перед тим як починає її будувати. Також у Торі йдеться про події, які не могли бути відомі Мойсею і найдивніше: чому сам Мойсей каже нам про свою смерть і місце свого поховання!

Рабини, які жили після подій, що описуються у Торі відкидають будь-які протиріччя, їх немає, вони нам лише такими здаються. Що стосується подій, які фізично не могли бути відомі Мойсею – то все це пояснюється його пророчим даром. Але у XI столітті з'являється революційна

версія Ісаака бен-Іазоса. Він помітив, що у книзі "Берешит" (Буття) списки едомитянських царів включають царів, які жили набагато пізніше Мойсея. Бен-Іахос припустив, що хтось просто дописав списки. У творах іспанського рабина Авраама ібн-Ездри містяться туманні фрагменти щодо авторства Мойсея, він писав "Розуміюча людина – промовчить".

За шість століть було, певно, багато розуміючих, поки не з'явився сміливий – Бенедикт Спіноза. У "Богословсько-політичному трактаті" вперше публікується критичний розгляд ряду священних текстів. Спіноза вказує на те, що у П'ятикнижжі деякі географічні місця мають назви не ті, які вони носили за часів Мойсея, а набагато пізніші. Наприклад: у Книзі Суддів та у Бутті фігурує місто Дан (Лаїш – стародавня назва). Одне з колін Ізраїлю, а саме коліно Даново влаштувало набіг на місто Лаїш. Після набігу місто було зруйноване, але згодом відбудоване під новою назвою – Дан. Всі ці події відбулись набагато пізніше (приблизно 100 років) після смерті не тільки Мойсея, а й його прибічника – Ісуса Навина. Спіноза подає багато подібних прикладів, з ними можна ознайомитись у "Богословсько-політичному трактаті", але важливий загальний висновок філософа: "З усього цього ясніше денного світла видно, що П'ятикнижжя було написане не Мойсеєм, але іншим, хто жив багато століть потому після нього". Для остаточного вирішення питання про те, хто дійсно був автором чи авторами книг Старого Завіту, Спіноза подає наступне спостереження: у всіх книгах П'ятикнижжя, а також у книгах Ісуса Навина, Суддів, Руфі, Самуїла (I і II книги Царств) і Царів (III і IV книги Царств) відчувається зв'язок – кожна наступна книга починається з того, на чому закінчувалась попередня. Тому Спіноза робить висновок: всі ці тексти склала одна людина, яка писала історію іудеїв "від початку до кінця". І цією людиною, на думку Спінози, був пророк Ездра. [И. А. Кривелев, Книга о Библии, М-1959, стр. 78].

На початку XVIII століття Генріх Бернхард Віттер помітив, що у перших книгах П'ятикнижжя Бог називається двома різними іменами. Яхве (івр. יהוה) та Елохім (івр. אלהים), але ніяких висновків не зробив з цього. А от за 42 роки доктор Жан Астрюк у своїй роботі пішло набагато далі. Так само, як і Віттер, Астрюк зауважив чергування імен Яхве і Елохім. Виявилось, що у главі I книги Буття Бог називається тільки Елохім, з глави II до глави V він іменується Яхве або подвійним ім'ям Яхве-Елохім. У розділі V ім'я Яхве зникає, потім знову з'являється тільки в першій половині VI глави. Ця обставина змусила дослідника зробити фундаментальні висновки: хтось поєднав два джерела.

Гіпотеза, згідно з якою П'ятикнижжя – результат компіляції більш ранніх джерел групою авторів мала велике значення і допомогла визначним вченим XIX століття осмислити таке явище, як дублет – повторення розповіді. Навіть у перекладах помітно, що іноді в Біблії одна і та ж розповідь з'являється двічі зі змінами в деталях. Є два оповідання про створення світу. Є два оповідання про заповіт Бога з патріархом Авраамом, два оповідання про Ісаака, сина Авраама, два оповідання про

спроби Авраама видати дружину за сестру перед чужоземним царем, два розповіді про подорож Якова, сина Ісаака, в Месопотамію і т. д. До початку XIX століття гіпотезу двох джерел розширили. Вчені виявили, що багато чого вказує не на два, а на чотири джерела П'ятикнижжя! Спочатку два дослідники з'ясували, що перші чотири книги Біблії містять не тільки дублети, але і триплети. Укупі з іншими фактами (зокрема, суперечностями і особливостями лексики) це навело на думку, що в П'ятикнижжі є третє джерело. Потім молодий німецький вчений Вільгельм Мартін Леберехт де Ветте підмітив у своїй докторській дисертації, що Книга Второзаконня явно відрізняється мовою від попередніх книг. При цьому створюється враження, що жоден з виявлених раніше джерел не використано в ній. Де Ветте стверджував, що в основу Второзаконня покладено ще одне джерело.

Наприкінці XIX століття були опубліковані праці Юліуса Велльгаузен-на "Вступ в історію Ізраїлю" та "Ізраїльська та іудейська історія". Базуючись на аналізі Тори та Книги Ісуса Навина він запропонував документальну гіпотезу про етапи створення цих 6 книг. Велльгаузен ввів поняття "жрецького кодексу", який ліг в основу П'ятикнижжя та книги Ісуса Навина. Це, в основному, книги Левит і Числа, а також у меншій мірі Буття і Вихід. Велльгаузен вважав, що Жрецький кодекс відображає реалії осілого побуту євреїв і не міг бути написаний за часів Мойсея. Найбільш ймовірна дата його створення VI століття до н. е. (Вавилонський полон). Второзаконня з'явилося століттям раніше в VII столітті до н. е.

Отже, в біблеїстиці ми маємо наступні 4 джерела, які вчені позначали літерами латинського алфавіту: J – документ, у якому використано божественне ім'я Яхве; E – документ, у якому Бог називається "Елогім"; P – документ, який містить більшість законодавчих розділів і приділяє значну увагу питанням, важливим для жерців – "Жрецький кодекс" і D – документ в основі Книги Второзаконня. [Ричард Фридман, Как создавалась Библия? М. – 2011, стр 20–21]

Такі результати досліджень надихнули майбутніх науковців на пошуки нових відповідей та реконструкцію історії текстів – чому виникли саме 4 версії і чи знали автори про творчість один одного. І чим більше питань – тим ближче до істини!

КРУГЛИЙ СТІЛ

"МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ: ДУХОВНА СПАДЩИНА І СЬГОДЕННЯ"

(ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

І. Б. Василик, канд. іст. наук, доц., КНУТШ, Київ

ДЕРЖАВНОБУДІВНИЧА ТА НАЦІЄТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Питання формування і становлення української державності та українського націєтворення було стратегічним протягом цілого життя митрополита Андрея Шептицького і залишається актуальним й сьогодні. Митрополит у свій час активно намагався все зробити для того, щоб українці створили своє власне державне утворення. Формами такої державнобудівничої діяльності митрополита були: депутатство у Державній Раді у Відні та у Галицькому Крайовому Сеймі, результатом яких стала боротьба за заснування львівського (українського) університету, прийнята виборча реформа. Про його роль у цих процесах свідчить телеграма керівника українських фракцій Костя Левицького до Митрополита Андрея Шептицького від 29 серпня 1913 р. "Український клуб парламентарний одностанно заявляє вашій Ексцеленції сердечні глибокі подяки за многоцінні успішні заходи великого акту політичного, соймової реформи виборчої" [Центральний державний історичний архів України у місті Львові. — Ф. 358 чт. — Оп. 2. — Спр. 201. — Арк. 59].

У рамках роботи фракції митрополит виступав за створення шкіл та гімназій, зокрема гімназії у Станіславові (нині Івано-Франківськ); просвітньо-культурних товариств та організацій, метою яких була освіта, фахова підготовка молоді й пробудження національної свідомості українського населення. Так, митрополит сприяв становленню і розвитку хліборобської школи у с. Коршів та садівничої школи у с. Миловаці; приділяв значну увагу кооперативному рухові, виділяв кошти для розвитку економічних товариств, зокрема товариства "Сільський господар". Він був меценатом багатьох товариств, таких як "Просвіта", "Рідна школа" тощо. У галузі культури у 1905 р. заснував церковний музей (згодом перейменовано у Національний музей ім. митрополита А. Шептицького), де було зібрано велику збірку іконопису. Митрополит Андрей Шептицький був знаним у Галичині меценатом, на його кошти було придбано будівлю, в якій розмістилася художня школа О. Новаківського і майстерні М. Сосенка та О. Куриласа. Граф Шептицький надав стипендії молодим українським митцям для здобуття художньої освіти у кращих навчальних закладах Європи. У 1903 р. заснував Народну лічницю, яку згодом реформували (1930–38 рр.)

на сучасний шпиталь. Митрополит Андрей був співініціатором і засновником Земельного банку у Львові (1910 р.).

Крім того, митрополит Андрей зробив великий внесок у організацію та розвиток національно-релігійного життя на території Східної Галичини, зокрема у будівництво духовної семінарії у Львові, у 1901 р. заснував чин св. Теодора Студита, у 1913 р. запросив до Галичини чин Редemptористів, які прийняли східний обряд й створили свою гілку. Крім того, митрополит опікувався жіночими чернечими згромадженнями Сестер Пресвятої Родини, студиток, милосердя, св. Вікентія, св. Йосифа, священномученика Йосафата. Скликав синоди та конференції єпископату греко-католицької церкви.

Усі ці цеглинки стали основою фундаменту для українського національного відродження і основою для українського націєтворення. Це було своєрідним підготовчим етапом до формування власної державності. І такий шанс українці отримали під час розпаду Російської та Австро-Угорської імперій. Митрополит Андрей Шептицький підтримував проголошення Західно-Української Народної Республіки, був членом Української Національної Ради. Після поразки національно-визвольних змагань і виїзду уряду ЗУНР на еміграцію до Відня, митрополит здійснив низку візитів до країн Європи (зокрема Італії, Бельгії, Голандії, Франції, Бразилії, Аргентини, Канади) та Америки на підтримку України. Ці заходи і зустрічі у пошуку підтримки для України мали певні успіхи, хоч і блокувалися польськими службами. Про це свідчить лист Костя Левицького, уповноваженого уряду ЗУНР для закордонних справ, датований 22 липня 1921 р. до "Високопріосвященного Митрополита Андрея гр. Шептицького у Вінніпегу. Наш уряд одержав докладний звіт від п. Д-ра Витвицького про авдієнцію Вашої Ексцеленції у прем'єра міністрів Французької республіки п. Бріяна. Вважаю моїм обов'язком зложити Вашій Ексцеленції щиру подяку за ласкаві і успішні заходи до увільнення нашого українського народу з польської неволі та здобуття йому державної незалежності". К. Левицький попросив митрополита порушити питання державної незалежності при зустрічі з президентом США, оскільки "голос Америки багато заважить при вирішенні нашої справи" [ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 358чт. – Оп. 1. – Спр. 289. – Арк. 150].

Подальша діяльність митрополита ознаменувалася невизнанням Ризького договору, заснуванням Російської католицької церкви, активною боротьбою проти політики пацифікації, порятунком єврейського населення від знищення нацистами, організаційною розбудовою Української греко-католицької церкви, екуменічною та унійною діяльністю, метою якої було об'єднання християнських Церков під зверхністю папи Римського. Проте, коли не вдалося зберегти українську державність, митрополит не опустив руки, а звернув увагу на необхідність роботи і побудови української нації, а відтак, побудови українства як єдиного і сильного моноліта. Свої погляди щодо такого будівництва він виклав у посланні до духовенства в грудні 1941 р. під назвою "Як будувати Рідну Хату?".

Автор послання відзначав, що "Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенациональна Хата-Батьківщина". Її будівничі, а це народ, зіткнулися із певними зовнішніми і внутрішніми труднощами. І якщо на зовнішні обставини вплинути неможливо, то справа подолання внутрішніх перепон знаходиться тільки у власних руках. Тільки поборовши "відцентрові тенденції внутрішнього розкладу" можна успішно "захищати межі від зовнішніх ворогів". Тому починати внутрішню роботу потрібно від формування найпростіших організацій – родини і громади, яких митрополит порівнював із живими організмами. "Родина утворена волею й умом людини, але утворена по силам природи і згідно з її законами", "громада – злука людей, що живуть в одній місцевості та зв'язані зі собою сусідством і спільнотою багатьох потреб і інтересів". Наступними організаціями є різні спільноти, товариства, об'єднання, кооперативи, професійні спілки.

Митрополит наголошував на тих ознаках, які є актуальні і сьогодні, а саме на браку єдності між українцями, відсутність якої унеможлиблює будівництво власної держави і нації. Він назвав три основні чинники, на яких цю єдність можна сформувати, – це мова, воля усіх одиниць до об'єднання, єдність церкви та виховання дітей у дусі християнських чеснот, які зроблять з них добрих патріотів і мудрих громадян. Адже тільки за умови єдності і конкретних дій для її досягнення може постати український моноліт.

Т. С. Воропаєва, ст. наук. співроб., КНУТШ, Київ
voropayeva-tania@ukr.net

КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ВНЕСОК МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО ТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПОСТУП УКРАЇНСТВА

Світовий цивілізаційний процес – це хід становлення і розвитку характерних рис загальнолюдської цивілізації, підвищення рівня цивілізованості людини, людських спільнот і суспільств. Для цього процесу характерні загальні закономірності культуротворення, самоорганізації та соціокультурної еволюції людства, що проявляються в історичному розвитку усіх народів світу як цивілізування індивідуальних і колективних суб'єктів (сутність цивілізування (тобто визрівання цивілізованості) проявляється через поетапний перехід суб'єктів від нижчих етапів цивілізаційного розвитку до вищих). В рамках конкретних цивілізацій цей процес стає доволі специфічним, оскільки своєрідним, самобутнім і унікальним є хід набуття головних ознак цивілізованості тією чи іншою соціально-історичною макроспільнотою (наприклад, європейською), враховуючи її Само-Бутність (неповторність, оригінальність, самодостатність її власного буття). Цивілізаційна зрілість таких макроспільнот залежить від міри (ступеню) їх цивілізованості. Основними європейськими цивілізаційними процесами є: культуротворення, самоорганізація, державотворення, а також аксіологізація, гуманізація, демократизація, етизація, індивідуалізація,

індустріалізація, інновація, інтелектуалізація, інформатизація, комп'ютеризація, консолідація, лібералізація, меморіалізація, модернізація, неолітизація, ноосферизація, сакралізація, секуляризація, символізація, смислопородження, солідаризація, соціалізація, суверенізація, толерантизація, традиціоналізація, унормування, урбанізація, християнізація та ін. Цивілізаційний аналіз передбачає виявлення найсуттєвіших змін у процесі різнопланових трансформацій (політико-правових, соціально-економічних, морально-етичних, культурно-мистецьких тощо) конкретної спільноти. Отже, цивілізаційний розвиток українства – це складний багатоплановий процес, сутність якого проявляється через поступальний перехід від нижчих етапів цивілізаційного розвитку до вищих.

Священик, громадський діяч, хоровий диригент, композитор, фундатор професійної музичної культури на теренах Західної України, музикознавець, автор музики національного й Державного гімну України Михайло Вербицький (1815–1870) навчався у співацько-музичній школі Перемишля (1829–1833), у Львівській музичній школі Ф. Лоренца (1846), у Львівській духовній семінарії (1833–1850). Упродовж 1842–1845 років він керував хоровими колективами Львівської духовної семінарії і Ставропігійського інституту, а 1852 р. став парафіяльним священиком у селі Млини (Яворівщина). Його учителями були відомі європейські композитори і музиканти А. Нанке, В. Серсаві, Ф. Лоренц, він виховувався на творах класиків європейської музики (Й. Гайдна, В.-А. Моцарта та ін.) й української музики (М. Березовського, Д. Бортнянського та ін.). Сучасники стверджували, що на світогляд М. Вербицького найбільше вплинули духовні концерти Д. Бортнянського. М. Вербицький писав оперети, мелодрами, водевілі, симфонічні та хорові твори, музику до драматичних творів та історичних п'єс, композиції духовного змісту, а також солоспіви й вокальні ансамблі. Досить цікавою й колоритною була музика композитора до театральних вистав. На думку українського композитора С. Людкевича, Михайло Вербицький "був не тільки музикантом, а також символом нашого національного відродження". Це виразилося, зокрема, і в написанні Вербицьким музики до Національного (пізніше – Державного) гімну України. Відомо, що створення тексту українського гімну було започатковано восени 1862 р.; вперше текст був опублікований 1863 р. у львівському журналі "Мета" (№ 4); 1865 р. цей текст був покладений на музику (при цьому Вербицький трохи виправив текст П. Чубинського); у вигляді пісні гімн був опублікований в антології "Українська муза" (1908); у 1916 р. М. Зазуляком був зроблений грамзапис гімну (на Студії "Columbia" (США)); пізніше пісня почала використовуватись як Державний гімн (1917 – 1920), який не був затверджений законодавством; 1939 р. пісня була затверджена гімном Карпатської України; 1969 р. текст гімну був надрукований в Кrasнодарі, у збірці "Песни казаков Кубани" за редакцією І. Варрави, а Кубанський народний хор виконував цей твір як популярну козацьку пісню; 24 серпня 1991 р. перед будівлею Верховної ради України Національний гімн виконав тернопільський хор "Заграва";

15 січня 1992 р. Верховна рада України ухвалила музичну редакцію гімну; слова Державного гімну було затверджено 6 березня 2003 р., величезної популярності Гімн України набув у ході Помаранчевої Революції та Революції Гідності, ставши чинником символізації, валоризації та естетизації української національної ідентичності.

Митрополит Андрей Шептицький (1865 – 1944) – граф, доктор права, теології та філософії, єпископ Української Греко-католицької церкви, Митрополит Галицький і Архієпископ Львівський – предстоятель Української греко-католицької церкви – навчався в гімназії Св. Анни у Кракові, на юридичному факультеті Краківського й Вроцлавського університетів, депутат галицького сейму (1900–1913) й австрійського парламенту (1900–1918), автор фундаментальних філософсько-богословських праць, пастирських послань, меценат і спонсор багатьох культурно-просвітницьких товариства тощо. Андрей Шептицький, як духовний провідник українських патріотичних сил, виконував дуже багато культуротворчих і націєтворчих завдань. Його діяльність була спрямована на подолання москвофільських орієнтацій та асиміляційних процесів у суспільно-політичному, національно-культурному й релігійному житті українства, на активізацію й гуманізацію національно-визвольної боротьби українства, на його консолідацію. Андрей Шептицький сприяв розвитку української освіти й мистецтва, розвивав українське богослов'я, домагався політичного представництва українців у Галицькому сеймі й заснування українського університету у Львові, підтримував проголошення ЗУНР. Він займався єкуменічною діяльністю, ініціював з'їзди, в яких брали участь представники різних християнських конфесій, заснував Церковний музей (нині – Національний музей) у Львові, Богословське наукове товариство, Львівську богословську академію, єпархіальну бібліотеку в Станіславі, Академічний дім, Земельний банк у Львові, гімназії, підтримував "Просвіту", "Рідну школу" і "Пласт", сприяв діяльності українських кооперативних організацій, засудив Голодомор 1932–1933 рр. в Україні, підтримував "Акт про відновлення Української держави" (1941), виступив проти нацизму (вважаючи його системою "брехні, обману, несправедливості, грабунку, спотворення всіх ідей цивілізації та порядку") і проти знищення єврейського населення (завдяки його зусиллям було врятовано більше 160 євреїв). Єврейська громада сучасної України назвала А. Шептицького Праведником світу.

Отже, Михайло Вербицький та Андрей Шептицький (як представники української національної еліти) не тільки були носіями вищого рівня культури й цивілізованості, творцями й охоронцями базових цінностей українського народу, але й суттєво сприяли цивілізаційному поступу українства, реалізуючи себе у сферах культуротворення, державотворення і націєтворення, вони не тільки захищали українські національні інтереси, але й зміцнювали цивілізаційний потенціал українства (у морально-етичній, культурно-мистецькій, духовно-світоглядній сферах). На думку П. Ямчука, добірна людина (тобто представник еліти) є "оди-

цею цивілізації". Михайло Вербицький та Андрей Шептицький були саме такими "добірними людьми", оскільки успішно виконували цивілізаторську місію (у цьому плані цивілізатор – це той, хто цивілізує власний народ, впливаючи також і на цивілізаційний розвиток інших народів світу, це культуртрегер, який перебуває на "передньому краї" одвічної боротьби Розуму й дикості, Просвітництва й невігластва, Цивілізації й варварства), протидіючи деградації суспільства, сприяючи розвитку загальнолюдської цивілізації і культури, займаючись подвижництвом і просвітницькою діяльністю, піклуючись про пом'якшення деструктивних тенденцій в суспільстві; поширюючи найкращі надбання, здобутки й цінності європейської цивілізації. Вони зробили помітний внесок у розвиток європейської та світової цивілізації, виконуючи основні функції національної еліти: культуротворчу, державотворчу, націєтворчу, консолідаційну, аксіологічну, креативно-перетворюючу, мобілізаційну, духовно-світоглядну, смислотворчу, ідентифікаційну, патріотичну, згуртувальну, гуманістичну, демократичну, стабілізуючу, стратегічну тощо.

А. Іщак, курсант, ІКВС, Київ

ВПЛИВ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЙОСИПА СЛІПОГО

Намісником великого Митрополита Йосип Сліпий став після смерті Андрея Шептицького у листопаді 1944 року. Не минуло й півроку, як його заарештували в резиденції біля собору святого Юра у Львові, і більше він не бачив України.

Одна із перших зустрічей Йосипа Сліпого та Андрея Шептицького відбулася, коли митрополит Андрей побачив у церковному хорі юного Йосипа. Високий юнак виділявся на тлі усіх не лише статним зростом, а й могутнім, красивим басом. Андрей Шептицький, фактично, взяв хлопця під опіку.

Йосип Сліпий вступає до Львівської семінарії, проявляє себе як працьовитий студент. Його відправляють на закордонні студії до Австрії, Франції, Італії. Кар'єра Йосипа Сліпого значною мірою складалася під впливом митрополита Шептицького. Після завершення навчання та здобуття наукового ступеня талановитий богослов повернувся у Галичину. Андрей Шептицький призначає його ректором семінарії, а згодом доручає створити Українське богословське наукове товариство і Львівську богословську академію, яка мала стати основою для Українського університету.

Але II Світова війна, а згодом радянська окупація Галичини перервали усі плани. В обставинах, коли українська церква зіткнулася з тоталітарною владою, митрополит Андрей зупиняє свій вибір на Йосипі Сліпому як на наступникові. Шептицький на той час був дуже хворим, прикутим до ліжка, однак зберігав тверезість мислення і відчуття відповідальності за Церкву. У листі до Рима, де писав про прохання призначити

своїм наступником Йосипа Сліпого, були такі слова: "В умовах переслідувань, а навіть можливого знищення нашої Церкви, якого очікуємо, важливо, щоб її очолювала людина, яка не похитнеться і не поступиться перед цими обставинами".

У грудні 1939 року, після того, як Андрей Шептицький отримав дозвіл із Рима на вибір наступника, Йосипа Сліпого висвячують на єпископа. Церемонія відбувається таємно у крипті собору Святого Юра. Йосип Сліпий стає помічником Шептицького із правами спадкоємства.

Саме Сліпому після смерті митрополита Андрея у листопаді 1944 року, в умовах другої радянської окупації, довелося перебрати на себе провід Церквою. Проте вже у квітні 1945 року нового митрополита заарештували. Він на 18 років потрапляє в ув'язнення... Звільнили Й. Сліпого лише у 1963 році на особисте прохання Папи Івана XXIII для участі у II Ватиканському соборі, але без права повернення в Україну.

Ідейно-філософські погляди Андрея Шептицького та Йосипа Сліпого різнилися. Митрополит Шептицький був більш творчим, відкритішим до новаторських підходів та нестандартних рішень. Йосип Сліпий був прихильником консервативної, суворой схоластичної методики у філософії та такого ж підходу до церковного життя. Водночас, коли Йосип Сліпий опинився після ув'язнення на Заході, у "вільному світі", він став спадкоємцем багатьох ідей Андрея Шептицького. Це стосується актуального і сьогодні питання міжконфесійних взаємин. У перші роки ув'язнення митрополит Йосип гостро засуджував перехід у православ'я деяких священників та обстоював основні догматичні засади Католицької церкви. Але, пройшовши своєрідну "школу" ГУЛАГу, уже в Римі почав шукати примирення і поєднання з українським православ'ям, заявляючи, що з ним греко-католики мають спільну віру. Попри твердий характер, патріарх до кінця свого життя не переставав вчитися і коригувати власні погляди.

Свого часу, ще за часів австрійського панування, митрополит Андрей виступив у парламенті з вимогою заснування у Львові Українського університету. Перший декрет, який видає Йосип Сліпий після звільнення, перебуваючи у Римі, – це заснування там Українського католицького університету. У цьому сенсі була певна послідовність, спадкоємність дій між обома великими предстоятелями УГКЦ у XX столітті".

С. Р. Кагамлик, канд. іст. наук, ст. наук. співроб., КНУТШ, Київ

ПРОБЛЕМА ЦЕРКОВНОЇ ЄДНОСТІ У ТВОРЧОМУ СПАДКУ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ТА ДІЯЧІВ РАНЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ

Досягнення церковної єдності як основний постулат християнської віри митрополит Андрей Шептицький вважав найважливішою справою свого життя. Саме йому належить особливий єкуменічний проект, який включав Україну, Росію та Білорусь, представлений Папі Пію X у 1907 р.

Владика Андрей був ініціатором Велеградських з'їздів (1907–1927 рр.), участь в яких брали представники різних християнських конфесій.

Проблема церковної єдності знайшла відображення у низці творів Андрея Шептицького, зокрема, у "Праці над з'єднанням Церков" (1940) та низці його спеціальних пастирських послань. Так, у пастирському посланні від 26 листопада 1907 р. він писав: "Зближаються часи, в котрих без сумніву будемо покликані до тривожної, але і трудної праці над соєдиненієм восточних церковей. ... Злучені з западом вірою, а обрядом з востоком, більше чим хто-небудь інший – можемо колись працювати над великим ділом возстановлення церковної єдности" [Пастирське послання. Зближаються часи про працю для з'єдинення Східних Церков / митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Т. I. Церква і Церковна єдність. – Львів: "Свічадо", 1995. – С. 29].

Творчому доробку та практичним заходам митрополита Андрея Шептицького щодо єдності християнських Церков передувала праця його попередників – церковних діячів ранньомодерного часу. Конфесійне протистояння, яке виникло внаслідок Берестейської унії, негативно впливало на церковно-релігійне життя в Україні і вимагало організаційного поєднання обох Церков на новій основі – засадах створення Київського патріархату, єдиного для православної і греко-католицької спільноти. В кінці 20-х років XVII ст. зменшується активна міжконфесійна полеміка, натомість спостерігається рух до об'єднання обох Церков з ініціативи провідних ієрархів – Іова Борецького, Мелетія Смотрицького і Петра Могили. Саме вони, як згадує у своїй "Протестації" Мелетій Смотрицький, спеціально збиралися і обговорювали цю проблему. Результатом цих домовленостей стала книга Мелетія Смотрицького "Апологія".

Водночас здійснювалися практичні заходи, які були спрямовані на реалізацію ідеї "універсальної унії". Собор 1627 р., скликаний в Києві з ініціативи православного архієпископа Полоцького Мелетія Смотрицького – ідеолога "універсальної унії", за участю митрополита Іова Борецького і Петра Могили, обговорював питання щодо "почесного зверхництва" папи над українською церквою і унійний катехизис Мелетія Смотрицького. Собор 1628 р. в Городку на Рівненщині за участю тих самих осіб розглядав "шість пунктів різниць між західною і східною церквою", про які доповідав Мелетій Смотрицький. Продовження обговорення справи унії на обласному Київському соборі 13–24 серпня 1628 р. завершилося судом над архієпископом Мелетієм Смотрицьким "за підступництво і зраду православ'я". Були призначені окремі собори для уніатів у Володимирі І православних в Києві для підготовки спільного уніатсько-православного собору у Львові, в жовтні 1629 р. Проте пропозицію короля Сигизмунда III про спільний уніатсько-православний собор православний Київський собор не прийняв.

Нова ідея об'єднання обох церков знайшла втілення у спробі здійснення "нової універсальної унії" з ініціативи польського короля Владислава IV. Надісланий до Риму у 1644 р. проект "Modus Concordiae" був

націлений на розрив з Константинопольським патріархатом і утворення окремого Київського патріархату, і митрополит Петро Могила у планах польських очільників значився кандидатом на патріарха. Наскільки заангажованим і втаємниченим в ці плани був Петро Могила – це тема окремого дослідження. Відомо, що ідеї цього проекту відповідали настроям всередині обох гілок православ'я – східного і західного, що підтверджує і листування Петра Могили та провідника Уніатської Церкви митрополита Йосифа Вельяміна Рутського. Водночас в одній з останніх монографій, присвячений його діяльності, стверджується, що у згаданому проекті є чимало спільного зі змістом двох інших документів, виявлених в архіві Конгрегації віри у Римі, пов'язаних з іменами Петра Могили і Адама Кисля, і найвірогідніше, що автором "Modus Concordiae" був безпосередньо Петро Могила [Феномен Петра Могили. Біографія. Діяльність. Позиція [монографія] / В. Климов, А. Колодний, А. Жуковский та ін. – К.: Дніпро, 1996. – С. 115 – 116].

Проте всі спроби об'єднання українських Церков у 20–40-х роках XVII ст. з різних обставин не увінчалися успіхом.

Практична реалізація ідеї Українського патріархату могла відбутися в часи Андрея Шептицького, коли керівники відродженої Української держави планували проголосити його Першим патріархом Києво-Галицьким та всієї Русі. Про це згадував у своїх споминах Логин Цегельський [Із споминів Логина Цегельського про розмову з Головою Директорії Володимиром Винниченком про Київський Патріархат та можливості очолення його митр. Шептицьким / митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944. Т. 1. Церква і церковна єдність. – Львів: "Свічадо", 1995. – С. 138 – 140].

Проблема церковної єдності набула особливої актуальності сьогодні, коли консолідація українського народу значною мірою передбачає об'єднання всіх гілок українських Церков. У цьому зв'язку нинішній очільник УГКЦ митрополит Святослав Шевчук у грудні 2014 р. у інтерв'ю Інтернет-виданню "Цензор. нет" вказав, що першим кроком до єдності Церков в Україні "має бути об'єднання православної сторони, тому що вони не мають догматичної різниці... Коли буде створена єдина православна Церква, наступним кроком має бути єднання православної і католицької сторони" [<http://www.rr.lviv.ua/news/blazhennishyj-svyatoslavs-kovna-jednist-v-ukrajini>].

Л. О. Круппник, канд. іст. наук, доц., ІКВС, Київ

ВЗАЄМИНИ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО З РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ ПІСЛЯ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Великий авторитет митрополита Андрея Шептицького виходив далеко за межі українського суспільства. Тому за життя владики навіть більшовицький режим не наважився зазіхати на церкву, яку він очолював.

Ще до війни робилися безуспішні спроби схилити владику Андрея приєднати Українську греко-католицьку церкву (УГКЦ) до Російської православної церкви (РПЦ). Проте лише після його смерті, у 1946 р. був скликаний не канонічний Собор у Львові, що заборонив УГКЦ і змусив греко-католиків піти у підпілля.

Андрей Шептицький не мав ілюзій щодо сутності більшовицької системи. Про це свідчить пастирське послання, датоване 2 серпня 1936 р., "Осторога перед загрозою комунізму": "Коли большевики говорили про свободу, розуміли неволю, коли говорили про добробут, тим словом називали голод, коли говорили про ради, совети, тим словом називали систему, в якій нікому не вільно висказувати своєї думки, коли говорили про владу селян, розуміли систему, в якій селянин змушений до безплатної роботи, за яку не дістає навіть достаточного кусника сухого хліба. А коли говорити про владу пролетарську, то пролетаріатом називали касту, що кров із народу витискає". Відомо також, що у 1939 р. в маєтку Шептицьких в Прилбичах працівниками НКВД було розстріляно молодшого брата митрополита Андрея Лева з родиною.

Проте після так званого "другого приходу" більшовиків на Західну Україну у 1944 р. задля збереження церкви, владику Андрей шукав способи порозумітися з радянською владою. З цією метою він листувався, приймав в себе представників радянської влади, запевняв їх в своїй підтримці, а також планував передати Й. Сталіну листа з подякою за визволення України та сто тисяч карбованців на потреби червоної армії. Проте все це було даремно і сам митрополит це, очевидно, добре розумів, заявивши: "Вони (більшовики) хочуть нас знищити і планомірно знищують" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939 – 1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 480 с., с. 348].

Радянські органи держбезпеки пильно стежили за митрополитом. Про це свідчать детальні звіти про зустрічі, подробиці розмови з Андреем Шептицьким та з його оточенням. Зокрема, в доповідній записці "Про розмову з головою уніатської церкви митрополитом Андреем Шептицьким", датованій 4 вересня 1944 р., на ім'я наркома держбезпеки УРСР С. Савченка від підполковника держбезпеки Карина дано оцінку митрополиту та перспективам контактів з ним: "В областях Західної України, де релігійність населення залишається надзвичайно підвищеною і де панування уніатів, при наявності переважаючої більшості уніатських приходів є домінуючим, авторитет митрополита Шептицького продовжує бути непорушним. Виходячи з цих обставин, нам слід шукати форму, в якій можна було би використати Шептицького для зміцнення нашого впливу серед широких мас населення Західної України, а також для боротьби з бандерівським рухом. З точки зору тактичної, Шептицького не слід балувати частими до нього візитами представників влади. Однак, треба частіше, під тим чи іншим приводом, витягувати його представників до м. Києва, де їх зручніше буде обробляти (...) з тим, щоби

підпорядкувати уніатську церкву нашому впливу" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 480 с., с. 294].

Ще в грудні 1939 р. виникла агентурна розробка "Ходячі" на основі агентурних даних "про антирадянську діяльність глави уніатської церкви митрополита-графа Андрея Шептицького та його оточення" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 348]. Про важливість цієї справи свідчить те, що вказівки щодо формату роботи з митрополитом Андреем надходили з Москви від наркома держбезпеки СРСР В. Меркулова наркому держбезпеки УРСР С. Савченку особисто. Так, згідно з витягом з шифrogramи, отриманої 20 жовтня 1944 р. В. Меркуловим С. Савченку прямо було вказано: "Враховуючи великий авторитет митрополита Шептицького, слід безумовно використати його в потрібному нам напрямку і, очевидно, це можна зробити незалежно від того, наскільки Шептицький щирий в своїх заявах. З цією метою необхідно від імені тов. Карина як виконуючого обов'язки Уповноваженого Ради зі справ релігійних культів при Раді Міністрів УРСР послати Шептицькому листа в якому Карин просить Шептицького відправити у відрядження в Київ свою особисту довірену особу" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 480 с., с. 364].

Також митрополит мав написати листа "прийнятного по формі і змісту" до учасників націоналістичного підпілля, продемонструвавши таким чином, що він осуджує їх. Владика мав письмово викласти форми патріотичної роботи УГКЦ на користь радянської влади: "(церковні звернення, збір коштів в фонд оборони, декларативні заяви Уряду)" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – с. 364]. Щодо клопотання Андрея Шептицького: "не закривати домових церков при шпиталях, зберегти в лікарняних палатах ікони, дати можливість монашкам продовжувати роботу в госпіталях, не підпорядковуючись відповідним розпорядженням Наркомату охорони здоров'я, безперешкодно виконувати служителям культу релігійні обряди в тих же лікарняних палатах і т. п., передати Шептицькому, що ці питання поставлені перед Радою по справах релігійних культів при РНК УРСР" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 364]. Фактично таке зволікання щодо прохань митрополита могло тривати нескінченно.

Андрей Шептицький мав нелегкий вибір, проте, з надією зберегти церкву, він планував передати листа Й. Сталіну і матеріальну допомогу червоній армії. Як відомо, 1 листопада 1944 р. владика Андрей помер, листа Й. Сталіну та кошти повезли до Москви вже після його смерті. Цю місію випало виконати священику УГКЦ, професору філософії Гавриїлу Костельнику. Ще до війни у 1940 р. радянські органи держбезпеки безу-

спішно пробували його завербувати [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 480 с., с. 366] і за це було заарештовано, а згодом розстріляно його сина. Проте вже у 1946 р. саме він очолив ініціативну групу по підготовці та проведенні Львівського церковного собору, а у 1948 р., за нез'ясованих причин, його було вбито.

Похорон Андрея Шептицького, який відбувся 5 листопада 1944 р. в соборі Святого Юра, був також під прицілом радянських органів держбезпеки. У доповідній записці наркома держбезпеки УРСР С. Савченка "Про смерть голови греко-католицької церкви митрополита графа Андрея Шептицького, про розмови з представниками цієї церкви і про настрої її керівних кіл" було зазначено: "На похоронах в соборі "Святого Юра" були присутні до 20 тисяч чоловік віруючих українців. В похоронній процесії довкола собору "Святого Юра" і по деяких центральних вулицях міста нараховувалось до 5 тисяч чоловік на чолі з єпископатом греко-католицької церкви і 200 священниками. На труну митрополита Шептицького був виложений 31 вінок. Характерно відзначити, що значну кількість вінків було покладено від учнівської молоді середніх шкіл і студентів вищих навчальних закладів міста Львова, від наукових працівників і навіть артистів. На стрічках вінків були, наприклад, такі написи: (...) "Батькові народу від медінституту", "Батькові від учнів 9 класу 5-ї середньої школи", (...) "Князю церкви від села Соколи" [Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 400]. Історик Ярослав Дашкевич, якому тоді було майже 18 років, так згадує похорон митрополита: "Я відчував це як кінець певної важливої – і світлої, і темної – епохи... (...) Похорон, як на ті часи, був величавим, видимих перешкод не було. Відверті й жорстокі переслідування почалися вже після смерті Великого митрополита" [Дем'янчук Ю. Митрополит Андрей Шептицький та комуністична ідеологія // Християнин і світ. – 2015 (6). Режим доступу: // <http://www.xic.com.ua/z-istoriji-dumky/3-bogoslovja/160-mytropolyt-andrej-sheptyckyj-ta-komunistychna-ideologija>., с. 625].

Після цього почалася цілеспрямована кампанія щодо дискредитації Української греко-католицької церкви, Андрея Шептицького, яка фактично розтягнулась на десятиліття аж до легалізації церкви у 1989 р. Діяльність владики на тернистому митрополичому шляху несправедливо була названа радянськими науковцями та публіцистами "шляхом ганьби і зради" [Пашенко В. Андрей Шептицький // Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. / І. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. Абліцов, О. Божко та ін.. – К.: Україна, 1995. – С. 281- 289. с. 283]. Заперечували навіть його філантропічну діяльність, як лицемірство задля власної слави. Потужна машина радянської пропаганди показувала митрополита і церкву, яку він очолював, посібниками фашизму, буржуазного націоналізму, ворогами українського народу.

*О. Ю. Шеремета, канд. філос. наук,
ІФ ім. Г. С. Сковороди НАНУ, Київ*

ЕТИКА ЗАКОНІВ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО – ОСНОВА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА, ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ

Вільний розвиток особистості, демократичного і правового суспільства, держави і Церкви – це ті ідеали за реалізацію яких активно боровся український народ у першій половині ХХ ст. Пошуки шляхів їх втілення були тогочасною актуальною проблемою. Її розв'язання, засноване на християнських засадах, запропонував у межах етики законів митрополит Андрей Шептицький. Український мислитель та богослов під впливом етики Томи Аквінського створив власну релігійну етичну систему у контексті раннього неотомізму. Як і у Томи, вона складається з двох частин – етики законів та етики чеснот. Однак, Тома вважав першою і фундаментальною етику чеснот, а митрополит, під впливом казуїстики посттридентської схоластики Ф. Суареса і Альфонса Марії де Лігуорі, – етику законів. У Шептицького етика законів є теоцентричною та базується на вченні про Бога який є Особистістю і Законодавцем, Творцем людини й людських суспільств, Автором моральних законів, що мають регулювати людську діяльність. Тому саме у етиці законів митрополит розробляє власне вчення про розвиток особистості, демократичного і правового суспільства, держави і Церкви.

У етиці законів Тома Аквінський розвивав вчення про чотири види законів: вічний, природний, людський, божественний, а Шептицький – про три. У його вченні природний закон має самодостатнє значення і не спирається на вічний закон, як вважав Тома. Природний моральний закон очевидний для всіх людей, але здійснюється не автоматично, а через вільну діяльність особистості. Він має на меті не лише встановлення суспільного порядку (Августин), але й досягнення загального блага (Тома). У людській природі існують три аспекти прагнення до загального блага: самозбереження особистості; продовження існування людини в роді, через сім'ю; існування в суспільстві розумних людей, для якого необхідно мати чесноти. Природний моральний закон визначає якою повинна бути поведінка людей, щоб вони були людьми, а суспільство – суспільством. Він є однаково вродженим у всіх людей і усвідомлюється через совість. Тому ідея совісті заслуговує на окрему увагу митрополита. Він вважає, що судження совісті можуть бути помилковими, а, отже, людський суб'єкт потребує об'єктивного авторитету для реалізації морально бездоганної поведінки в особистому і суспільному житті. Доведення цієї теорії досягається, як і в Томи, шляхом розрізнення дискурсивних суджень совісті і моральної інтуїції (сіндересісу), яка не є самою совістю, але її природною основою. Виступаючи проти кантівського вчення про автономного суб'єкта, який у моральному житті користується виключно

совістю, що нібито є безпомильною, Шептицький захищає об'єктивно-ідеалістичні засади етики. На його думку суб'єктивний ідеалізм в етиці обов'язково приведе до теоретичного виправдання морального релятивізму і не зможе обґрунтувати загальнообов'язкової етики законів.

Із вимогами природного морального закону мають узгоджуватися юридичні закони, тому Шептицький створює власне неотомістичне вчення про шляхи втілення норм природного закону в писаних законах (*lex humana*). Відповідно до нього природне для людей моральне єднання в родини, громади, в громадські об'єднання, в нації та держави вимагає вільних зусиль особистостей. Такі зусилля є шляхом самотворення суспільства та альтернативою як анархії, так і тоталітаризму. Добровільне і свідоме об'єднання в природні спільноти може і повинно завершуватися вільним єднанням в надприродну моральну спільноту – Церкву. Самі спільноти є штучними, але вони творяться особистостями, які є природними, і тому підкорюються природному закону. Нормами морального природного закону для людських спільнот є збереження життя особистості, вільний розвиток сім'ї заради примноження роду, вільне об'єднання добросовісних громадян, які спільно живуть заради примноження загального добра.

Об'єктивно-ідеалістична етика Шептицького є основою його соціально-етичного вчення. Це вчення містить в собі теорію про шляхи формування громадянського суспільства і демократичної правової держави української нації. Згідно із Шептицьким, спільноти людей є природними лише тоді, коли громадяни об'єднуються виключно добровільно, а держава захищає всі їх права. Неотомістична етика Шептицького містить теоретичне доведення необхідності самостійного існування України, оскільки лише національні держави, створені добровільно народами, є природними і легітимними з огляду на чинність природного закону. Шептицькому вдається створити такий проект співіснування особистостей в суспільстві, який дозволяє уникнути крайнощів лібералізму і тоталітаризму. Цей проект є неотомістським вченням про демократичне правове суспільство, розвинутим в надії на можливість його застосування при побудові Української держави.

Вищим різновидом моральних законів за вченням Шептицького є божественний закон – моральне вчення Біблії, Церкви і Папи Римського. Вимоги цього закону щодо особистості – надбання кожним надприродних чеснот віри, надії, любові; щодо людства – навернення до братерства і філантропії; щодо Церкви – досягнення єкуменічної єдності під проводом Римського Архієрея. В межах цього вчення митрополит захищав права українців на власний обряд і патріархат, на власну національну державу і культуру.

Отже, Андрей Шептицький у межах етики законів розробив теоретичні засади та шляхи реалізації для таких актуальних прагнень і потреб українського народу як розвиток особистості, суспільства, держави і Церкви. Він створив цілісну етичну систему, в якій соціально-етичне вчення стало

частиною загальної етики приписів (моральних законів). Етика приписів, заснована на теологічному вченні про моральні закони (природний, людський і божественний), свідомо протиставлялася (як об'єктивно-ідеалістичне вчення) етиці Канта. Вчення останнього про автономну совість розглядалося як висхідна помилка сучасної етики, що веде до суб'єктивізму. На думку Шептицького, слід притримуватися об'єктивно-ідеалістичного вчення про моральні закони, оскільки Бог реально існує.

Для української релігійно-філософської думки об'єктивно-ідеалістична етика Шептицького і до сьогодні залишається важливим досягненням. В умовах зростання впливу споживацької ідеології та суб'єктивно-утилітарних настроїв етична спадщина митрополита стає актуальною як об'єктивно-ідеалістична альтернатива, важлива поряд із етичними системами сучасних українських філософів, розвинутих в межах інтерсуб'єктивної парадигми. Особливо актуальним є вчення Шептицького про шляхи втілення в житті суспільства норм природного закону, а в житті особистості – чеснот. Воно може застосовуватись в політичному житті сучасної України як основа для ідеології українського християнського консерватизму. Окреслені Шептицьким в межах етики законів вимоги до соціального життя, розбудови держави і Церкви шляхи досягнення загального добра роблять її актуальною для політологів, філософів, соціологів, релігієзнавців та празознавців.

І. А. Шкарбан, курсант, ІКВС, Київ

ПЕРЕБУВАННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРІЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА ЗАСЛАННІ

Рід Шептицьких – це одна з найдавніших українських боярських родин, грамоту на право земельного володіння якій у 1284 р. надав галицько-волинський князь Лев Данилович. З кінця XVII і майже все XVIII ст. Шептицькі дали цілу плеяду найвищих церковних ієрархів української греко-католицької та польської римо-католицької Церков. Серед них Варлаам Шептицький, єпископ у Львові. Атанасій і Лев Шептицькі, єпископи львівські, пізніше Києво-Галицькі митрополити. Вони є засновниками-фундаторами архикафедрального собору св. Юра у Львові, де статуї їх прикрашають фасад храму.

Андрій Шептицький – восьмий (після відновлення Галицької митрополії в 1808 р.) Митрополит Української греко-католицької церкви, який у чернецтві прийняв ім'я Андрей. Вступив на владичий престол митрополита Галицького, архієпископа Львівського і єпископа Кам'янця-Подільського у віці 35 років [Ідзьо В. С. Митрополит Андрій Шептицький у Росії: Курське ув'язнення митрополита // Українська діаспора в Росії. Історія, наука, релігія. – Львів: БАК, 2002. – 304с., с. 239].

Сам Шептицький казав: "Ціль моєї праці – зібрати всіх вас під стягом Христа. Наука Христова, якою я перейнятий сто раз більше з власного переконання, ніж з уряду, – це мій прапор і дороговказ. Хай умру сьогодні

і в вічності не знайду щастя, щоб тільки ви, мої браття, були щасливі" [Митрополит Андрей Шептицкий і православ'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xn--80aja6bcnk.com.ua/referati/4-religieznavstvo/25-referat-na-temu-mitropolit-andrej-sheptickij-i.html>].

Прихід на престол Митрополита Галицького дав Андрееві Шептицькому змогу реалізовувати власне бачення церковного життя у більших масштабах й водночас перетворив його на вагому політичну фігуру не лише Галичини, а й усієї Австро-Угорщини. Активний захист соціальних і національних прав українців у Палаті панів австрійського парламенту, робота заступником голови галицького сейму, просвітницька й меценатська діяльність, боротьба проти польського культурного засилля в Галичині, створення лікарень, музеїв, бібліотек робили митрополита популярним серед простолюду й інтелектуалів. Освічена частина суспільства цілком по-новому поглянула на Церкву, яка зуміла здійснитися над консерватизмом і стати на крок попереду свого часу.

Під час Першої світової війни вся Галичина була окупована російськими військами, саме в цей час і перебував митрополит Андрій у Львові. Коли йому запропонували покинути місто разом з військами, що відступали, він відмовився, оскільки не хотів покидати своїх побратимів, цим самим наразивши себе на смертельну небезпеку. Коли ж російські війська зайшли до міста вони відразу заарештували митрополита.

В "Русском Слове" (1914 р.) було опубліковано інтерв'ю з графом Бобринським, який служив у російській армії і під час арешту митрополита А. Шептицького перебував у Львові. Бобринський розказував, що коли у Львів вступили російські війська, генерал Брусілов, ставка якого розташувалася в 20 верстах від Львова, послав до митрополита-графа А. Шептицького офіцера з пропозицією завітати до нього. У ставці російської армії між генералом Брусіловим і митрополитом Шептицьким відбулася тривала розмова. Митрополит-граф пообіцяв генералові, що припинить русофобську агітацію. Свого слова митрополит не дотримав, він наступного ж дня виголосив у храмі промову, закликаючи паству до останньої краплі крові боротися з прийшлим ворогом. "Я особисто в храмі присутній не був, – наголошував граф Бобринський, – і проповіді тієї не чув, про це мені розповіли мої знайомі галичани. Я поквапився до генерала Брусілова з докладом. Утім, генерал уже знав про цю проповідь з офіційних джерел і наказав негайно арештувати митрополита, котрий порушив свою обіцянку" [Свідчення російських газет про перебування митрополита Андрія Шептицького у Росії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/4001-svidchennja-rosijskyh-gazet-pro-perebuvannja-mytropolitya-andrija-sheptyckogo-u-rosiji.html>].

За рішенням військового командування Митрополита спочатку відправили до Нижнього Новгорода, а вже потім перевели до Курська, де той відбував заслання.

Більшість як і науковців, так і простих впливових людей різних часів ставилися до постаті Шептицького недоброзичливо оскільки вважали його аристократом, таким, що не підходить звичайному народу по духу.

Але насправді митрополит був дуже щирою людиною, яка прагнула звільнити український народ від загарбників.

Перебуваючи у Курську митрополит А. Шептицький почав листуватися з архієпископом харківським Антонієм, який раніше був архієпископом Волинським. У своїх листах вони обговорювали про становище уніатської церкви Галичини в рамках російської держави. Архієпископ Антоній обіцяв допомогти митрополиту повернути останнього до Києва. Згодом Антоній розповів деякому колу осіб про своє листування з Шептицьким, на що ті відповіли, що Андрієм було порушено багато політичних питань: про ставлення російського уряду до українського народу, про необхідність збереження в Галичині ордену Базиліан, а також поміщицької верстви як опори державності, особливо при загостреній національній боротьбі в Галичині. Архієпископ Антоній частково на ці запитання відповів негативно. Також архієпископ Антоній вважав, що державне улаштування Галичини не повинно відрізнятись від улаштування Волинської губернії й усіх решти губерній південно-західного краю [Свідчення російських газет про перебування митрополита Андрія Шептицького у Росії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/4001-svidchennja-rosijskyh-gazet-pro-perebuvannja-mytropolity-andrija-sheptyckogo-u-rosiji.html>].

Перебуваючи під арештом, митрополит дуже турбувався за святині, що зберігаються в храмах на територіях яких перебувають російські війська, на що Антоній висловив свою впевненість щодо їх збереження.

Заслання митрополита А. Шептицького в Росію тільки ускладнило національні та культурні взаємини Росії і Галичини. Фактична ліквідація Української Греко-Католицької Церкви була бар'єром, через який з Росією не бажали спілкуватися навіть союзники у війні [Митрополит Андрей Шептицький і православ'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xn--80aja6bcnk.com.ua/referati/4-religieznavstvo/25-referat-na-temu-mitropolit-andrej-sheptickij-i.html>].

Ув'язнення митрополита А. Шептицького, який для Галичини був символом національного, духовного і культурного відродження, показало галичанам сутність російського великодержавного і церковного шовінізму, сутність російської православної церкви. Росія, миттєво ліквідувавши Українську Греко-Католицьку Церкву, продемонструвала всьому світу небажання миритися з національними і духовними інтересами українського народу.

Проаналізувавши весь вищевикладений матеріал з часу заслання митрополита Андрія Шептицького, тобто за період з 1914 по 1917 роки, можна сказати, що ні ліквідація Української Греко-Католицької Церкви російським самодержавством, ні арешт митрополита Андрея Шептицького не похитнули віруючих. З поверненням митрополита з російського заслання Українська Греко-Католицька Церква знову відродилась, скинувши важкі кайдани російського насилля.

Зараз триває процес беатифікації (зачислення до лику блаженних Католицької церкви) митрополита Андрея Шептицького – що у майбутньому дозволить його визнати святим. Єврейська громада України визнала митрополита Шептицького Праведником світу.

КРУГЛИЙ СТИЛ

"ТЕОРЕТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ В НЕЛІНІЙНОМУ СОЦІУМІ: НАДІЇ ТА РИЗИКИ УКРАЇНИ"

*Ю. А. Мелков, канд. філос. наук, МАУП, Київ
ym173@ya.ru*

СОЦИАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК АТТРАКТОРЫ В САМООРГАНИЗАЦИИ СОЦИУМА: ОТ ПРОТИВОСТОЯНИЯ К ВЗАИМОПОНИМАНИЮ

Ситуация современного цивилизационного кризиса настоятельно требует от философской и этической мысли формирования и уточнения ориентиров – тех универсальных смыслов и ценностей, которые делают возможным само существование человека и его общества. Акцент на изучении процессов социальной самоорганизации, осуществляемом при помощи методов такой трансдисциплинарной исследовательской программы как синергетика, не только не снимают проблему конституирования таких ориентиров и целей организации, демонстрируя, как то кажется некоторым исследователям, механически экстраполирующим на сферу социальных и гуманитарных наук методологию наук естественных, о якобы чистой спонтанности, "бессубъектности" и "ценностной нейтральности" процессов самоорганизации социума [См., напр.: Нестеренко Г. О. Особистість у нелінійному суспільстві. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – С. 92], а, напротив, позволяют выявить те неявные и неосознаваемые ценности, которые лежат в основе таких процессов, играя роль более или менее скрытых аттракторов как для индивидов, так и для сообществ, выступающих субъектами развития такого социума. Стоит ли добавлять, что в ситуации кризисности, мировоззренческой нестабильности и поляризации общества, которая на языке синергетики может быть описана в терминах прогрессирующей нелинейности среды, роль смыслов и ценностей тем более возрастает, чем менее осознаваемыми и осваиваемыми они оказываются, в том числе и в результате целенаправленной манипуляции общественным сознанием со стороны как внутренних, так и внешних средств идеологической пропаганды, для которых собственной, вполне осознанной и – при всех имеющихся идейных расхождениях – общей целью оказывается как раз деструктивизация и деперсонализация общества и низведение его членов на роль, более подобающую неодушевлённым "ячейкам Бенара".

В случае с поляризацией общества в условиях нелинейности основная проблема заключается, на мой взгляд, в несоблюдении принципа иерархии социальных ценностей как аттракторов притяжения. Точнее говоря, в смешении значимости смыслов и ценностей универсальных – и партикулярных, то есть, в несоблюдении того, что на языке этики уместно именовать различием морали и этоса. Оба данных понятия обозначают собой феномены, относящиеся к сфере нравственности, но в первом случае речь идёт о нравственности в форме должествования, артикулированной, вербализированной и ясно запечатлённой в форме общих и общеобязательных предписаний, заповедей, кодексов, а во втором – о нравственности неотрефлексированной, но фактически бытующей в нравах и обычаях конкретного сообщества в конкретный исторический период.

Эмпирический, партикуляристский подход к пониманию социальных ценностей склонен сводить таковые исключительно к этосу, растворяя их в наличном бытии обычаев отдельного сообщества или социальной группы. Однако, следовать по такому пути, во-первых, означало бы обеднять нравственность общества, лишая её возможности трансценденции в сферу идеального: "При столкновении человека с необозримостью масштабов, сложностью и противоречивостью исторического действия моральный способ мышления в присущей ему безусловно-долженствовательной форме позволяет человеку подняться над открывшейся ему и рационально осмысленной ограниченной ситуацией" [Дробницкий О. Г. Понятие морали: Историко-критический очерк. – М.: Наука, 1974. – С. 361]. Во-вторых, примат этоса перед моралью, а точнее, примат ценностно-смыслового партикуляризма (классового, национального, этнического, регионального, расового и т. п.) перед универсализмом оборачивается неспособностью со стороны таким образом понимаемой нравственности дать обществу ценностные ориентиры, – имеется в виду общество современное, гетерогенное и сложностное, многонациональное и личностное, развивающееся нелинейно. Результатом этого оказывается конфликт ценностей, поляризация общества и – превращение человека в средство для достижения внешней, искусственной, навязываемой всему обществу цели (отображающей теоретически противоречивую и практически ущербную установку на самооценность класса, нации, этноса и др.), которая, таким образом, подменяет собой ценности гуманизма.

Преодоление подобного рода ценностной поляризации и достижение взаимопонимания в современном обществе возможно, по моему мнению, благодаря обращению к универсальным ценностям, которые, сообразно логике постнеклассического и человекомерного подхода к исследованию самоорганизации нелинейного социума, не "снимают" и не нивелируют (в квазиклассическом, фундаменталистском смысле) иные, частные ценности, но позволяют им обрести общий язык, апеллируя к общечеловеческому, а не к партикулярному и тем самым кон-

ституируя собой виртуальную коммуникативную реальность. Не секрет, что в горизонтах классического мировоззрения эпохи Модерна такого рода претензии на постулирование "универсальных общечеловеческих ценностей" часто оборачивались пустыми формулировками беспредметной абстракции, приводя в результате к прямо противоположным результатам – и, кроме прочего, к архаизации социума и к эскалации межценностных конфликтов. Однако, как теория постнеклассики, позволяющая утверждать о сложной иерархической структуре социальных ценностей, в которой примат универсализма не означает доминирования, так и практика жизни сегодняшней Украины, наглядно демонстрирующей последствия утраты здравого смысла и обесценивание человеческой жизни на фоне социальных противостояний, позволяют надеяться на реальную возможность достижения взаимопонимания при условии верной оценки значимости ценностей в качестве факторов самоорганизации нелинейного социума.

ЗМІСТ

Секція "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

Атаманчук-Ангел В. І. Суверен культурно політологічна цінність	3
Батрименко В. І. Деякі особливості моделей місцевого самоврядування	4
Внучко С. М. Україна в системі глобальних політичних процесів	6
Воробйова Г. Ю. Сучасні напрямки дослідження політичних метафор	8
Гриньків М. В. Механізми впливу релігійних організацій на політичну свідомість громадян	10
Даценко А. Ю. Сучасні політичні конфлікти в Україні	12
Загребельний О. В. Моделювання сучасних воєнно-політичних конфліктів	14
Зуєва І. В. Існування еліти як соціального феномену	16
Іванова І. І. Практика неокорпоративізму в країнах Скандинавії	18
Кацуба М. О. Художнє кіно як ресурс в політичному процесі	20
Колесников О. В. Електоральна активність польських виборців: аспект інституційний	22
Колюх В. В. Судові функції парламентів у контексті поділу влади	24
Конах В. В. Проблеми комунікаційної взаємодії між владою і суспільством в Україні та шляхи їх вирішення	27
Лікарчук Д. С. Парламентський конфлікт в процесі демократизації	29
Малоголовець Н. С. Роль східноазійських режимів в сучасних політичних процесах	31

Мінєнкова Н. Є. До питання люстрацій у країнах Центрально-Східної Європи наприкінці XX ст.....	33
Наконечний М. В. Національна ідентичність як чинник безпеки української держави у глобалізованому світі.....	35
Ніколайчук Г. Г. Політичний вимір спорту	37
Олещук П. М. Протидія революційній політичній мобілізації у мережі Інтернет	40
Остапенко С. С. Особливості становлення політики мультикультуралізму в Канаді.....	42
Петренко В. В. Авторитаризм: різноманіття типів	44
Петренко І. І. Місце аналізу державної політики в політичній аналітиці	46
Постригань Г. Ф. Протидія політичному маніпулюванню як цілісний процес	49
Призіглей К. О. Особливості взаємодії органів влади та громадян в електронному уряді	51
Ткач О. І., Мельник В. Я. Роль мовної політики Франції у формуванні громадянського суспільства	53
Черненко Т. В. Поширення ідеї сепаратизму в Україні як інструмент посилення загрози національній безпеці України	55
Шайхалієва Ю. А. Корупція та політична корупція: визначення розбіжностей та особливостей	57
Шаповалова А. О. Політичні аспекти інформаційної війни	59
Szombati O. Relationship of politics and entertainment media	61
Щербина Ю. С. До питання про візуалізацію образу політичного актора.....	62

Секція "МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

Гиринский А. А. Украина и Россия: проблемы постсоветского развития как причины конфликта	65
Деев И. А. Немарксистские теории государства – концепция Иммануила Валлерстайна	68

Косюк Т. П. Інститут нейтралітету в умовах сучасних конфліктів.....	70
Nagy Aliz Dual citizenship in Central-East Europe	72
Омельченко В. Ю. Право як офіційна мова міжнародної політики у контексті філософсько-правового дискурсу XIX ст.	74
Паламаренко Р. Ю. Современные качества мировой политики	77
Половко О. О. Проблема тероризму в контексті європейської політики мультикультуралізму	78
Решмеділов М. С. Французький урок.....	79
Ткач О. І., Ткач А. О. Відносини США та країн Латинської Америки в умовах трансформації міжнародної системи	81
Шумило О. В. Сутність і явище глобалізації міжнародних комунікаційних систем	83
Юрчак М. Б. Аксіологічний вимір відносин ЄС–Україна: 2013 рік	85
Язикова А. М. Гуманітарні зв'язки Росії та України.....	87

Секція "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

Підсекція "Історія та теорія державного управління"

Вільчинська Я. С. Українська мова як глобальний чинник державотворення	89
Воробйова О. П. Основні принципи модернізації державного управління	91
Гандзюк К. А. Деякі чинники інноваційних процесів у державному управлінні	92
Левицький В. А. Категорія "редагування" у поняттєвому апараті державного управління	94
Лі Жуїтін Д. Озборн про значення стратегії у реорганізації системи державного управління.....	96
Мамчур Г. В. Особливості державної служби у Київській Русі	99

Оргієць О. М. Інституційна пам'ять: основні підходи до тлумачення поняття.....	101
Піонтковська А. К. Українські реалії лобізму: теорія і практика	103
Порайко А. М. Міжнародний досвід протидії бюрократизму в системі державного управління.....	105
Сазонова Д. Д. Інститути безпосередньої демократії в системі державного управління	107
Соловийов В. М. Пропозиції щодо вдосконалення антикорупційної стратегії України	109
Підсекція "Механізми державного управління"	
Волошенко В. М. Державне регулювання регіонального рекреаційно-туристичного комплексу в контексті європейської інтеграції України.....	111
Газимов Р. Механізми взаємодії органів влади з громадянами в системі електронного уряду	113
Голинська Х. О. Інституціоналізація гендерного мейнстрімінгу в системі управління містом	115
Дідух Д. І. Державне регулювання інтелектуальної власності в Фінляндії.....	118
Дубінська В. О. Деякі особливості реалізації політичного лідерства в державному управлінні	120
Журавель П. А. Фактор соціального середовища в інформаційній політиці державних органів	123
Замарасв А. В. Лояльність державних службовців як механізм державної політики у сучасній Україні	125
Зубчик О. А. Освіта та демократія: українська молодь як суб'єкт суспільно-політичних трансформацій.....	126
Кострубіцька А. В. Державне регулювання діяльності засобів масової комунікації в умовах інформаційної війни: європейський досвід та українські реалії	129
Лужикова Е. А. Реализация международных избирательных стандартов в демократических государствах. Проблемный аспект	131

Пилипенко В. П. Політика інноваційного розвитку в державному управлінні	133
Руденко Т. П. Державна молодіжна політика в період фінансово-економічної кризи в Україні як складова державного управління.....	135
Таньчук О. А. Поняття та основні ознаки державно-управлінських рішень	137
Штельмашенко А. Д. Роль бренду держави у розрізі забезпечення національної безпеки.....	140
Штирліна А. А. Особливості сучасної сервісної держави	141

Підсекція "Державна служба"

Дубчак Л. М. Засади реформування кадрової політики в пенітенціарній системі України	144
Заболотна Л. В. Деякі правові засади діяльності працівника дипломатичної служби України	146
Кочергіна І. М. Роль відомчої освіти у фаховій підготовці фахівців для військової, пенітенціарної служби та міліції	149
Неліпа Д. В. Основні чинники забезпечення якості державної служби	151
Папуша В. С. Державна служба в системі виконавчої влади: специфіка функціонування.....	155
Пітулей В. В. Соціальна природа державної служби	156
Проскуракова К. С. Організаційно-правові засади державної служби та кадрового забезпечення в Україні.....	159
Тимошук К. А. Реалізація екологічної функції держави під час кризового екологічного становища в Україні	160
Ткаченко О. В. Щодо юридичної відповідальності державних службовців	162
Черняхівська В. В. Представництво жінок у сфері державного управління	165
Якібчук О. В. Державна політика екологічної безпеки в контексті суспільної модернізації	168

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ

Балінченко С. П. Механізми подолання тотальності: інтеграція vs. диференціація	170
Бугров М. В. Сучасність як стратегія філософування	172
Вороня С. О. Політичне лідерство	173
Дзятківський В. В. Депутатська етика як нормативна основа політичної відповідальності парламентаріїв	175
Зубрицька Л. Й. Політичні міфи як індикатори кризи	178
Кириленко К. М. Інтеграція природничо-наукової і гуманітарної форм культури як шлях до творення інноваційної культури	179
Ковнеров О. Є. Філософсько-правова антропологія у необхідності "антропологічного повороту" в правосвідомості як онтологічно первинної реальії	181
Ковнеров О. О. Антропологічні передумови маргінальної особистості в контексті гегелівської морально-правової теорії "розірваної свідомості" як явище онтологічної дійсності	186
Колотило В. В. Фундаментальний і оперативний виміри ідеології в процесі соціокультурних змін	188
Кондратьєва І. В. Священні зображення в християнстві	190
Корабльова В. Неолібералізм як маркетинг: ідеологія ринкового суспільства	192
Ку克林 Е. Е. Проблемное положение медиареальности: отражение или конструирование реальности	194
Левченко Ю. В. Політичне лідерство: теоретичні основи й практика сучасної України	196
Медвідь Ф., Писана А. В. Нормативістська теорія Ганса Кельзена	198
Медвідь Ф., Чорна М. Ф. Інформаційна безпека України в умовах сучасного кіберпростору	201
Мохнатюк І. О. Вища освіта в умовах інформаційного суспільства	203

Наконечна В. В. Особливості хімічної картини світу	206
Новіков А. А. Основні принципи концепції "характерології українського народу" О. Кульчицького	208
Новікова Н. Є. Ментальні засади як головні чинники формування політичної культури української нації	209
Петров А. М. Системний підхід до аналізу криз політичної системи	211
Петухов А. П. Конструктивізм: самодостатність поза ідеологією	213
Рева Т. С. Основні симптоми соціально-політичної травми на прикладі України (2013–2014 рр.)	214
Руденко А. Ф. Передвиборча діяльність українських політичних партій: виклики 2014 року	216
Тихомирова О. К. Інформаційна політика держави: особливості формування та реалізації	218
Філоненко Д. І. Розширення прав та можливостей жінок з метою посилення політичних партій.....	220
Цвібель А. О. Прагматизм як основа свідомості громадянина успішної держави	222
Якуша П. О. Онтологічна структура життєсвіту.....	224

КРУГЛИЙ СТІЛ "ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНІ І МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ"

Богдановський І. В. Екстрасенсорика: від нетрадиційної релігійності до науки	227
Бучма О. В. Релігія і державна влада: виміри співвідношення в сучасній Україні.....	229
Харьковщенко Є. А. Актуальні проблеми реалізації принципу свободи совісті в законодавчій та освітянській сферах.....	231
Чаркіна М. В. Історія становлення та проблеми старозавітної біблеїстики	233

КРУГЛИЙ СТІЛ
"МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ:
ДУХОВНА СПАДЩИНА І СЬОГОДЕННЯ"
(ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Василик І. Б.

Державнобудівнича та націєтворча діяльність
митрополита Андрея Шептицького 236

Воропаєва Т. С.

Культуротворчий внесок Михайла Вербицького та Андрея Шептицького
у цивілізаційний поступ українства 238

Іщак А.

Вплив Андрея Шептицького на формування особистості Йосипа Сліпого 241

Кагамлик С. Р.

Проблема церковної єдності у творчому спадку
митрополита Андрея Шептицького та діячів ранньомодерного часу 242

Крупник Л. О.

Взаємини Андрея Шептицького з радянською владою
після нацистської окупації 244

Шеремета О. Ю.

Етика законів митрополита Андрея Шептицького –
основа розвитку особистості, суспільства, держави і церкви 248

Шкарбан І. А.

Перебування митрополита Андрія Шептицького на засланні 250

КРУГЛИЙ СТІЛ
"ТЕОРЕТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ
ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ В НЕЛІНІЙНОМУ СОЦІУМІ:
НАДІЇ ТА РИЗИКИ УКРАЇНИ"

Мелков Ю. А.

Социальные ценности как аттракторы в самоорганизации социума:
от противостояния к взаимопониманию 253

Наукове видання

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2015

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(21–22 квітня 2015 року)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 10

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 15,34. Наклад 150. Зам. № 215-7288.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Фл24.
Підписано до друку 30.03.15

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
б-р Т. Шевченка, 14, м. Київ, 01601
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
WWW: <http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02